។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

អភិធម្មបិដកេ

បញ្ចបករណ-មូលដីកា

ធាតុកថាបករណ-មូលដីកា

គន្ថារម្ភវណ្ណនា

ធាតុកថាបករណំ ទេសេន្តោ ភគវា យស្មឹ សមយេ ទេសេសិ, តំ សមយំ ទស្សេតុំ, វិភង្គានន្តរំ ទេសិតស្ស បករណស្ស ធាតុកថាភាវំ ទស្សេតុំ វា “**អដ្ឋារសហិ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ ពលវិធមនវិសយាតិក្កមនវសេន ទេវបុត្តមារស្ស, អប្បវត្តិករណវសេន កិលេសាភិសង្ខារមារានំ, សមុទយប្បហានបរិញ្ញាវសេន ខន្ធមារស្ស, មច្ចុមារស្ស ច ពោធិមូលេ ឯវ ភញ្ជិតត្តា បរូបនិស្សយរហិតំ និរតិសយំ តំ ភញ្ជនំ ឧបាទាយ ភគវា ឯវ “មារភញ្ជនោ”តិ ថោមិតោ។ តត្ថ មារេ អភញ្ជេសិ, មារភញ្ជនំ វា ឯតស្ស, ន បររាជាទិភញ្ជនន្តិ **មារភញ្ជនោ**។ មហាវិក្កន្តោ មហាវីរិយោតិ **មហាវីរោ**។

ខន្ធាទយោ អរណន្តា ធម្មា សភាវដ្ឋេន ធាតុយោ, អភិធម្មកថាធិដ្ឋានដ្ឋេន វាតិ កត្វា តេសំ កថនតោ ឥមស្ស បករណស្ស **ធាតុកថា**តិ អធិវចនំ។ យទិបិ អញ្ញេសុ ច បករណេសុ តេ សភាវា កថិតា, ឯត្ថ បន តេសំ សព្ពេសំ សង្គហាសង្គហាទីសុ ចុទ្ទសសុ នយេសុ ឯកេកស្មឹ កថិតត្តា សាតិសយំ កថនន្តិ ឥទមេវ ឯវំនាមកំ។ ឯកទេសកថនមេវ ហិ អញ្ញត្ថ កតន្តិ។ ខន្ធាយតនធាតូហិ វា ខន្ធាទីនំ អរណន្តានំ សង្គហាសង្គហាទយោ នយា វុត្តាតិ តត្ថ មហាវិសយានំ ធាតូនំ វសេន ធាតូហិ កថា **ធាតុកថា**តិ ឯវំ អស្ស នាមំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ ទ្វិធា តិធា ឆធា អដ្ឋារសធាតិ អនេកធា ធាតុភេទំ បកាសេសីតិ **ធាតុភេទប្បកាសនោ**តិ។ **តស្សត្ថ**ន្តិ តស្សា ធាតុកថាយ អត្ថំ។ អ-ការេ អា-ការស្ស លោបោ ទដ្ឋព្ពោ។ “យំ ធាតុកថ”ន្តិ វា ឯត្ថ បករណន្តិ វចនសេសោ សត្តន្នំ បករណានំ កមេន វណ្ណនាយ បវត្តត្តាតិ តេន យោជនំ កត្វា តស្ស បករណស្ស អត្ថំ **តស្សត្ថ**ន្តិ អ-ការលោបោ វា។ **ត**ន្តិ តំ ទីបនំ សុណាថ, **តំ** វា អត្ថំ តំទីបនវចនសវនេន ឧបធារេថាតិ អត្ថោ។ **សមាហិតា**តិ នានាកិច្ចេហិ អវិក្ខិត្តចិត្តា, អត្តនោ ចិត្តេ អាហិតាតិ វា អត្ថោ។

គន្ថារម្ភវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១. មាតិកាវណ្ណនា

១. នយមាតិកាវណ្ណនា

១. កោ បនេតស្ស បករណស្ស បរិច្ឆេទោតិ? ន សោ ឥធ វត្តព្ពោ, **អដ្ឋសាលិនិយំ** (ធ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា) បករណបរិច្ឆេទោ វុត្តោ ឯវាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ចុទ្ទសវិធេន វិភត្តន្តិ វុត្ត**”ន្តិ។ ខន្ធាទីនំ ទេសនា នីយតិ បវត្តីយតិ ឯតេហិ, ខន្ធាទយោ ឯវ វា នីយន្តិ ញាយន្តិ ឯតេហិ បការេហីតិ នយា, នយានំ មាតិកា ឧទ្ទេសោ, នយា ឯវ វា មាតិកាតិ **នយមាតិកា**។ **ឯតេសំ បទានំ មូលភូតត្តា**តិ “មូលមាតិកា”តិ វត្តព្ពានំ សង្គហាសង្គហាទីនំ ចុទ្ទសន្នំ បទានំ ខន្ធាទិធម្មវិភជនស្ស ឥមស្ស បករណស្ស មូលភូតត្តា និស្សយភូតត្តាតិ អត្ថោ។

២. អព្ភន្តរមាតិកាវណ្ណនា

២. “បញ្ចក្ខន្ធា”តិអាទីហិ រូបក្ខន្ធាទិបទានិ ទស្សិតានិ, បដិច្ចសមុប្បាទវចនេន ច យេសុ ទ្វាទសសុ អង្គេសុ បច្ចេកំ បដិច្ចសមុប្បាទសទ្ទោ វត្តតិ, តទត្ថានិ ទ្វាទស បទានិ ទស្សិតានីតិ តេសំ តថាទស្សិតានំ សរូបេនេវ ទស្សិតានំ ផស្សាទីនញ្ច បទានំ វសេន អាហ “**បញ្ចវីសាធិកេន បទសតេនា**”តិ។ តត្ថ កម្មុបបត្តិកាមភវាទីនំ ឥធ វិភត្តានំ ភាវនភវនភាវេន ភវេ វិយ សោកាទីនំ ជរាមរណស្ស វិយ អនិដ្ឋត្តា តន្និទានទុក្ខភាវេន ច ជរាមរណេ អន្តោគធតាយ បដិច្ចសមុប្បាទស្ស ទ្វាទសបទតា ទដ្ឋព្ពា។ ឯត្ថ ច បាឡិយំ ភិន្ទិ

ត្វា អវិស្សជ្ជិតានម្បិ សតិបដ្ឋានាទីនំ ភិន្ទិត្វា គហណំ ករោន្តោ តេសំ ភិន្ទិត្វាបិ វិស្សជ្ជិតព្ពតំ ទស្សេតីតិ វេទិតព្ពំ។

នយមាតិកាទិកា លក្ខណមាតិកន្តា មាតិកា បករណន្តរាសាធារណតាយ ធាតុកថាយ មាតិកា នាម, តស្សា អព្ភន្តរេ វុត្តោ វិភជិតព្ពានំ ឧទ្ទេសោ អព្ភន្តរមាតិកា នាមាតិ ឥមមត្ថំ បកាសេន្តោ **“អយញ្ហិ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឯវំ អវត្វា**តិ យថា “សព្ពាបិ...បេ.... មាតិកា”តិ អយំ ធាតុកថាមាតិកតោ ពហិទ្ធា វុត្តា, ឯវំ អវត្វាតិ អត្ថោ។ **ធាតុកថាយ អព្ភន្តរេយេវា**តិ ច ធាតុកថាមាតិកាយ អព្ភន្តរេយេវាតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ តទាវេណិកមាតិកាអព្ភន្តរេ ហិ ឋបិតា តស្សាយេវ អព្ភន្តរេ ឋបិតាតិ វុត្តា ។ អថ វា **ឯវំ អវត្វា**តិ យថា “សព្ពាបិ...បេ.... មាតិកា”តិ ឯតេន វចនេន ធាតុកថាតោ ពហិភូតា កុសលាទិអរណន្តា មាតិកា បករណន្តរគតា វុត្តា, ឯវំ អវត្វាតិ អត្ថោ។ **ធាតុកថាយ អព្ភន្តរេយេវា**តិ ច ឥមស្ស បករណស្ស អព្ភន្តរេ ឯវ សរូបតោ ទស្សេត្វា ឋបិតត្តាតិ អត្ថោ។ សព្ពស្ស អភិធម្មស្ស មាតិកាយ អសង្គហិតត្តា វិកិណ្ណភាវេន **បកិណ្ណកតា** វេទិតព្ពា។

៣. នយមុខមាតិកាវណ្ណនា

៣. នយានំ បវត្តិទ្វារភូតា សង្គហាសង្គហាវិយោគីសហយោគីធម្មា នយមុខានីតិ តេសំ ឧទ្ទេសោ **នយមុខមាតិកា**។ ចុទ្ទសបិ ហិ សង្គហាសង្គហសម្បយោគវិប្បយោគានំ វោមិស្សកតាវសេន បវត្តាតិ យេហិ តេ ចត្តារោបិ ហោន្តិ, តេ ធម្មា ចុទ្ទសន្នម្បិ នយានំ មុខានិ ហោន្តីតិ។ តត្ថ សង្គហិតេនអសង្គហិតបទាទីសុ សច្ចាទីហិបិ យថាសម្ភវំ សង្គហាសង្គហោ យទិបិ វុត្តោ, សោ បន សង្គាហកភូតេហិ តេហិ វុត្តោ, ន សង្គហភូតេហិ, សោបិ “ចក្ខាយតនេន យេ ធម្មា ខន្ធសង្គហេន សង្គហិតា អាយតនសង្គហេន អសង្គហិតា”តិអាទិនា បុច្ឆិតព្ពវិស្សជ្ជិតព្ពធម្មទ្វារេ តត្ថាបិ ខន្ធាទីហេវ សង្គហេហិ និយមេត្វា វុត្តោ, តស្មា **“តីហិ សង្គហោ, តីហិ អសង្គហោ”**តិ វុត្តំ។ បុច្ឆិតព្ពវិស្សជ្ជិតព្ពធម្មទ្វារេបិ បន បុច្ឆាវិស្សជ្ជនេសុ ច រូបក្ខន្ធាទីនំ អរណន្តានំ យថាសម្ភវំ សម្បយោគវិប្បយោគា ចតូហេវ ខន្ធេហិ ហោន្តីតិ **“ចតូហិ សម្បយោគោ, ចតូហិ វិប្បយោគោ”**តិ វុត្តំ។

ននុ ច វិប្បយោគោ រូបនិព្ពានេហិបិ ហោតិ, កស្មា “ចតូហិ វិប្បយោគោ”តិ វុត្តន្តិ? រូបនិព្ពានេហិ ភវន្តស្សបិ ចតូហេវ ភាវតោ។ ន ហិ រូបំ រូបេន និព្ពានេន វា វិប្បយុត្តំ ហោតិ, និព្ពានំ វា រូបេន, ចតូហេវ បន ខន្ធេហិ ហោតីតិ ចតុន្នំ ខន្ធានំ រូបនិព្ពានេហិ វិប្បយោគោបិ វិប្បយុជ្ជមានេហិ ចតូហិ ខន្ធេហិ និយមិតោ តេហិ វិនា វិប្បយោគាភាវតោ។ សោ ចាយំ វិប្បយោគោ អនារម្មណស្ស, អនារម្មណអនារម្មណមិស្សកេហិ មិស្សកស្ស ច ន ហោតិ, អនារម្មណស្ស បន មិស្សកស្ស ច សារម្មណេន, សារម្មណស្ស សារម្មណេន អនារម្មណេន មិស្សកេន ច ហោតីតិ វេទិតព្ពោ។

៤. លក្ខណមាតិកាវណ្ណនា

៤. សង្គហោយេវ **សង្គហនយោ។ សភាគោ។ វិសភាគោ**តិ ឯតស្ស “តីហិ សង្គហោ, តីហិ អសង្គហោ”តិ ឯតេន, “ចតូហិ សម្បយោគោ, ចតូហិ វិប្បយោគោ”តិ ឯតេនបិ វិសុំ យោជនា កាតព្ពា។ តេន សង្គហោ អសង្គហោ ច សភាគោ វិសភាគោ ច ភាវោ, តថា សម្បយោគោ វិប្បយោគោ ចាតិ អយមត្ថោ វិញ្ញាយតិ។ យស្ស វា សង្គហោ ច អសង្គហោ ច, សោ ធម្មោ សភាគោ វិសភាគោ ច, តថា យស្ស សម្បយោគោ វិប្បយោគោ ច, សោបិ សភាគោ វិសភាគោ ចាតិ។ តត្ថ យេន រូបក្ខន្ធោ...បេ.... មនោវិញ្ញាណធាតូតិ ធម្មា គណនំ គច្ឆន្តិ, សោ រុប្បនាទិកោ សមានភាវោ សង្គហេ សភាគតា, ឯកុប្បាទាទិកោ សម្បយោគេ វេទិតព្ពោ។

៥. ពាហិរមាតិកាវណ្ណនា

៥. **ឯវំ ធាតុកថាយ មាតិកតោ ពាហិ ឋបិតត្តា**តិ “សព្ពាបិ...បេ.... មាតិកា”តិ ឯតេន ឋបនាការេន ពហិ បិណ្ឌិតោ ឋបិតត្តាតិ អត្ថោ។ ឯតេន វា ឋបនាការេន កុសលាទីនំ អរណន្តានំ ឥធ អដ្ឋបេត្វា ធាតុកថាយ មាតិកតោ ពហិ បករណន្តរមាតិកាយ ឥមស្ស បករណស្ស មាតិកាភាវេន ឋបិតត្តា តថា បកាសិតត្តាតិ អត្ថោ។

សង្គហោ អសង្គហោតិអាទីសុ សង្គហោ ឯកវិធោវ, សោ កស្មា “ចតុព្ពិធោ”តិ វុត្តោតិ? សង្គហោតិ អត្ថំ អវត្វា អនិទ្ធារិតត្ថស្ស សទ្ទស្សេវ វុត្តត្តា។ **សង្គហោ អសង្គហោ**តិអាទីសុ សទ្ទេសុ សង្គហសទ្ទោ តាវ អត្ថនានត្តវសេន ចតុព្ពិធោតិ អយញ្ហេត្ថត្ថោ។ អត្ថោបិ វា អនិទ្ធារិតវិសេសោ សាមញ្ញេន គហេតព្ពតំ បត្តោ “សង្គហោ

អសង្គហោ’’តិអាទីសុ ‘‘សង្គហោ’’តិ វុត្តោតិ ន កោចិ ទោសោ។ និទ្ធារិតេ ហិ វិសេសេ តស្ស ឯកវិធតា សិយា, ន តតោ បុព្ពេតិ។ ជាតិសទ្ទស្ស សាបេក្ខសទ្ទត្តា ‘‘ជាតិយា សង្គហោ’’តិ វុត្តេ ‘‘អត្តនោ ជាតិយា’’តិ វិញ្ញាយតិ សម្ពន្ធារហស្ស អញ្ញស្ស អវុត្តត្តាតិ **ជាតិសង្គហោ**តិ រូបកណ្ណេ វុត្តោ សជាតិសង្គហោ វុត្តោ ហោតិ។

ឯត្ថ នយមាតិកាយ ‘‘សង្គហោ អសង្គហោ, សម្បយោគោ វិប្បយោគោ’’តិ ឥមេ ទ្វេ បុច្ឆិតព្ពវិស្សជ្ជិតព្ពធម្មវិសេសំ អនិទ្ធារេត្វា សាមញ្ញេន ធម្មានំ បុច្ឆនវិស្សជ្ជននយឧទ្ទេសា, អវសេសា និទ្ធារេត្វា។ ‘‘សង្គហិតេន អសង្គហិត’’ន្តិ ហិ ‘‘សង្គហិតេន អសង្គហិតំ អសង្គហិត’’ន្តិ វត្តព្ពេ ឯកស្ស អសង្គហិតសទ្ទស្ស លោបោ ទដ្ឋព្ពោ។ តេន សង្គហិតវិសេសវិសិដ្ឋោ យោ អសង្គហិតោ ធម្មវិសេសោ, តន្និស្សិតោ អសង្គហិតតាសង្ខាតោ បុច្ឆាវិស្សជ្ជននយោ ឧទ្ទិដ្ឋោ ហោតិ, ‘‘សង្គហិតេនា’’តិ ច វិសេសនេ ករណវចនំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯស នយោ តតិយាទីសុ ទសមាវសានេសុ នយុទ្ទេសេសុ ឆដ្ឋវជ្ជេសុ។ តេសុបិ ហិ វុត្តនយេន ទ្វីហិ ទ្វីហិ បទេហិ បុច្ឆិតព្ពវិស្សជ្ជិតព្ពធម្មវិសេសនិទ្ធារណំ កត្វា តត្ថ តត្ថ អន្តិមបទសទិសេន តតិយបទេន បុច្ឆនវិស្សជ្ជននយា ឧទ្ទិដ្ឋាតិ។ តត្ថ ចតុត្ថបញ្ចមេសុ កត្តុអត្ថេ ករណនិទ្ទេសោ, សត្តមាទីសុ ច ចតូសុ សហយោគេ ទដ្ឋព្ពោ, ន ទុតិយតតិយេសុ វិយ សមានាធិករណេ វិសេសនេ។ តត្ថ ហិ សភាវន្តរេន សភាវន្តរស្ស វិសេសនំ កតំ, ឯតេសុ ធម្មន្តរេន ធម្មន្តរស្សាតិ។ ឯកាទសមាទីសុ បន ចតូសុ អាទិបទេនេវ ធម្មវិសេសនិទ្ធារណំ កត្វា ឥតរេហិ បុច្ឆនវិស្សជ្ជននយា ឧទ្ទិដ្ឋា។ វិសេសនេ ឯវ ចេត្ថ ករណវចនំ ទដ្ឋព្ពំ។ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនានញ្ហិ និស្សយភូតា ធម្មា សង្គហិតតាទិវិសេសេន ករណភូតេន សម្បយុត្តវិប្បយុត្តាទិភាវំ អត្តនោ វិសេសេន្តីតិ។

វិកប្បតោតិ វិវិធកប្បនតោ, វិភាគតោតិ អត្ថោ។ **សន្និដ្ឋានវសេនា**តិ អធិមោក្ខសម្បយោគវសេន។ សន្និដ្ឋានវសេន វុត្តា ច សព្ពេ ច ចិត្តុប្បាទា សន្និដ្ឋានវសេន **វុត្តសព្ពចិត្តុប្បាទា**, តេសំ សាធារណវសេនាតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ អធិមោក្ខោ ហិ សន្និដ្ឋានវសេន វុត្តានំ ចិត្តុប្បាទានំ សាធារណវសេន វុត្តោ, ឥតរេ សព្ពេសន្តិ។ តត្ថ សាធារណា បសដា បាកដា ចាតិ អាទិតោ បរិគ្គហេតព្ពា, តស្មា តេសំ សង្គហាទិបរិគ្គហត្ថំ ឧទ្ទេសោ កតោ, អសាធារណាបិ បន បរិគ្គហេតព្ពាវាតិ តេសុ មហាវិសយេន អញ្ញេសម្បិ សង្គហាទិបរិគ្គហំ ទស្សេតុំ អធិមោក្ខោ ឧទ្ទិដ្ឋោ។ ‘‘សន្និដ្ឋានវសេន វុត្តា’’តិ ច **ធម្មសង្គហវណ្ណនាយំ បដិច្ចសមុប្បាទវិភង្គេ** ច វចនំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ សន្និដ្ឋានវសេន យេ វុត្តា, តេសំ សព្ពេសំ សាធារណតោតិ បន អត្ថេ សតិ សាធារណាសាធារណេសុ វត្តព្ពេសុ យោ អសាធារណេសុ មហាវិសយោ អធិមោក្ខោ, តស្ស វសេន វុត្តសព្ពចិត្តុប្បាទសាធារណតោ ផស្សាទយោ សព្ពសាធារណាតិ អធិមោក្ខោ ច អសាធារណេសុ មហាវិសយោតិ កត្វា វុត្តោ អញ្ញស្ស តាទិសស្ស អភាវាតិ អយមធិប្បាយោ ទដ្ឋព្ពោ។

ជីវិតិន្ទ្រិយំ បនេត្ថ រូបមិស្សកត្តា ន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ, ចិត្តេកគ្គតា បន អសមាធិសភាវា សាមញ្ញសទ្ទេនេវ សាមញ្ញវិសេសសទ្ទេហិ ច សមាធិសភាវា វិសេសសទ្ទវចនីយំ អញ្ញំ ព្យាបេតព្ពំ និវត្តេតព្ពញ្ច នត្ថីតិ អនញ្ញព្យាបកនិវត្តកសាមញ្ញវិសេសទីបនតោ តស្សេវ ធម្មស្ស ភេទទីបកេហិ វត្តព្ពា, ន សុខាទិសភាវា វេទនា វិយ វុត្តលក្ខណវិបរីតេហិ សាមញ្ញវិសេសសទ្ទេហេវ, តស្មា ‘‘ចិត្តេកគ្គតា’’តិ អយំ សាមញ្ញសទ្ទោ សមាធិសភាវេ វិសេសសទ្ទនិរបេក្ខោ បវត្តមានោ សយមេវ វិសេសសទ្ទមាបជ្ជិត្វា អសមាធិសភាវមេវ បកាសេយ្យ, ឥតរោ ច សមាធិសភាវមេវាតិ ទ្វិធា ភិន្នា ចិត្តេកគ្គតា អសាធារណា ចេវ អប្បវិសយា ចាតិ ឥធ ឧទ្ទេសំ ន អរហតិ។ អភិន្នាបិ វា ផស្សាទីនំ វិយ បាកដត្តាភាវតោ អញ្ញធម្មនិស្សយេន វត្តព្ពតោ ច សា ជីវិតញ្ច ន អរហតីតិ ន ឧទ្ទិដ្ឋាតិ។

មាតិកាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. និទ្ទេសវណ្ណនា

១. បឋមនយោ សង្គហាសង្គហបទវណ្ណនា

១. ខន្ធបទវណ្ណនា

៦. ខន្ធាយតនធាតុយោមហន្តរេ អភិញ្ញេយ្យធម្មភាវេន វុត្តា, តេសំ បន សភាវតោ អភិញ្ញាតានំ ធម្មានំ បរិញ្ញេយ្យតាទិវិសេសទស្សនត្ថំ សច្ចានិ, អធិបតិយាទិកិច្ចវិសេសទស្សនត្ថំ ឥន្ទ្រិយាទីនិ ច វុត្តានីតិ សច្ចាទិវិសេសោ វិយ សង្គហាសង្គហវិសេសោ ច អភិញ្ញេយ្យនិស្សិតោ វុច្ចមានោ សុវិញ្ញេយ្យោ ហោតីតិ **‘‘តីហិ សង្គហោ។ តីហិ អសង្គហោ’’តិ នយមុខមាតិកា ឋបិតា**តិ វេទិតព្ពា។ ឯវញ្ច កត្វា ‘‘ចតូហី’’តិ វុត្តា សម្បយោគវិប្បយោគា ច អភិញ្ញេយ្យនិស្សយេន ខន្ធាទីហេវ បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជិតាតិ។ **រូបក្ខន្ធោ ឯកេន ខន្ធេនា**តិ យេ ធម្មា ‘‘រូបក្ខន្ធោ’’តិ វុច្ចន្តិ, តេសំ បញ្ចសុ ខន្ធេសុ រូបក្ខន្ធភាវេន សភាគតា ហោតីតិ រូបក្ខន្ធភាវសង្ខាតេន, រូបក្ខន្ធវចនសង្ខាតេន

វា គណនេន សង្គហំ គណនំ ទស្សេតិ។ តេនាហ "**យញ្ចិ កិញ្ចិ**"តិអាទិ។ **រូបក្ខន្ធោ**តិ ហិ សង្គហិតព្ពធម្មោ ទស្សិតោ។ យេន សង្គហេន សង្គយ្ហតិ, តស្ស សង្គហស្ស ទស្សនំ "ឯកេន ខន្ធេនា"តិ វចនំ។ បញ្ចសុ ខន្ធគណនេសុ ឯកេន ខន្ធគណនេន គណិតោតិ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ។ យស្មា ច ខន្ធាទិវចនេហិ សង្គហោ វុច្ចតិ, តស្មា ឧបរិ "ខន្ធសង្គហេន សង្គហិតា"តិអាទី វក្ខតីតិ។

អសង្គហនយនិទ្ទេសេតិ ឥទំ "សង្គហោ អសង្គហោ"តិ ឯតស្សេវ នយស្ស ឯកទេសនយភាវេន វុត្តំ, ន ន យន្តរតាយាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **រូបក្ខន្ធមូលកាយេវ ចេត្ថ ទុកតិកចតុក្កា ទស្សិតា**តិ ឯតេន វេទនាក្ខន្ធមូលកា បុរិមេន យោជិយមានេ វិសេសោ នត្ថីតិ បច្ឆិមេហេវ យោជេត្វា តយោ ទុកា ទ្វេ តិកា ឯកោ ចតុក្កោ, សញ្ញាក្ខន្ធមូលកា ទ្វេ ទុកា ឯកោ តិកោ, សង្ខារក្ខន្ធមូលកោ ឯកោ ទុកោតិ ឯតេ លព្ភន្តីតិ ទស្សេតិ។ តេសំ បន ភេទតោ បញ្ចកបុច្ឆាវិស្សជ្ជនានន្តរំ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនំ កាតព្ពំ សំខិត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ, វុត្តនយេន វា សក្កា ញាតុន្តិ បាឡឹ ន អារោបិតន្តិ។

អាយតនបទាទិវណ្ណនា

៤០. **យស្មា ច ទុកតិកេសុ**តិ យទិបិ ឯកកេបិ សទិសំ វិស្សជ្ជនំ, ឯកកេ បន សទិសវិស្សជ្ជនានំ ចក្ខុន្ទ្រិយសោតិន្ទ្រិយសុខិន្ទ្រិយាទីនំ ទុកាទីសុ អសទិសវិស្សជ្ជនំ ទិដ្ឋំ។ ន ហេត្ថ ចក្ខុសោតចក្ខុសុខិន្ទ្រិយទុកានំ អញ្ញមញ្ញសទិសវិស្សជ្ជនំ, នាបិ ទុកេហិ តិកស្ស, ឥធ បន ទុក្ខសមុទយទុក្ខមគ្គទុកានំ អញ្ញមញ្ញំ តិកេន ច សទិសំ វិស្សជ្ជនន្តិ ទុកតិកេស្វេវ សទិសវិស្សជ្ជនតំ សមុទយានន្តរំ មគ្គសច្ចស្ស វចនេ ការណំ វទតិ។

៦. បដិច្ចសមុប្បាទវណ្ណនា

៦១. "បុច្ឆំ អនារភិត្វា អវិជ្ជា ឯកេន ខន្ធេន, អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា ឯកេន ខន្ធេនា"តិ លិខិតព្ពេបិ បមាទវសេន "អវិជ្ជា ឯកេន ខន្ធេនា"តិ ឥទំ ន លិខិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ សរូបេកសេសំ វា កត្វា អវិជ្ជាវចនេន អវិជ្ជាវិស្សជ្ជនំ ទស្សិតន្តិ។ **សព្ពម្បិ វិបាកវិញ្ញាណ**ន្តិ ឯត្ថ វិបាកគ្គហណេន វិសេសនំ ន កាតព្ពំ។ កុសលាទីនម្បិ ហិ វិញ្ញាណានំ ធាតុកថាយំ សង្ខារបច្ចយាវិញ្ញាណាទិបទេហិ សង្គហិតតា វិប្បយុត្តេនសង្គហិតាសង្គហិតបទនិទ្ទេសេ "វិបាកា ធម្មា"តិ ឥមស្ស វិស្សជ្ជនាសទិសេន តេសំ វិស្សជ្ជនេន ទស្សិតា, ឥធ ច នាមរូបស្ស ឯកាទសហាយតនេហិ សង្គហវចនេន អកម្មជានម្បិ សង្គហិតតា វិញ្ញាយតីតិ។

៧១. ជាយមានបរិបច្ចមានភិជ្ជមានានំ ជាយមានាទិភាវមត្តត្តា ជាតិជរាមរណានិ បរមត្ថតោ វិនិព្ភុជ្ជិត្វា អនុបលព្ភមានានិ បរមត្ថានំ សភាវមត្តភូតានិ, តានិ រូបស្ស និព្ពត្តិបាកភេទភូតានិ រុប្បនភាវេន គយ្ហន្តីតិ រូបក្ខន្ធធម្មសភាគានិ, អរូបានំ បន និព្ពត្តិអាទិភូតានិ រូបកលាបជាតិអាទីនិ វិយ សហុប្បជ្ជមានចតុក្ខន្ធកលាបនិព្ពត្តិអាទិភាវតោ ឯកេកភូតានិ វេទិយនសញ្ជាននវិជាននេហិ ឯកន្តបរមត្ថកិច្ចេហិ អគយ្ហមានានិ សង្ខតាភិសង្ខរណេន អនេកន្តបរមត្ថកិច្ចេន គយ្ហន្តីតិ សង្ខារក្ខន្ធធម្មសភាគានិ, តថា ទុវិធានិបិ តានិ ចក្ខាយតនាទីហិ ឯកន្តបរមត្ថកិច្ចេហិ អគយ្ហមានានិ និស្សត្តដ្ឋេន ធម្មាយតនធម្មធាតុធម្មេហិ សភាគានិ, តេន តេហិ ខន្ធាទីហិ សង្គយ្ហន្តីតិ "**ជាតិ ទ្វីហិ ខន្ធេហី**"តិអាទិមាហ។

បឋមនយសង្គហាសង្គហបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទុតិយនយោ សង្គហិតេនអសង្គហិតបទវណ្ណនា

១៧១. សង្គហិតេនអសង្គហិតបទនិទ្ទេសេ យំ តំ ឧទ្ទេសេ អសង្គហិតគាយ បុច្ឆិតព្ពំ វិស្សជ្ជិតព្ពញ្ច សង្គហិតតាវិសិដ្ឋំ អសង្គហិតំ ធម្មជាតំ និទ្ធារិតំ, តទេវ តាវ ទស្សេន្តោ "**ចក្ខាយតនេន យេ ធម្មា ខន្ធសង្គហេន សង្គហិតា អាយតនធាតុសង្គហេន អសង្គហិតា**"តិ អាហ។ សព្ពត្ថ ខន្ធាទិសង្គហសាមញ្ញានំ និច្ចំ វិសេសាបេក្ខត្តា ភេទនិស្សិតត្តា ច បុច្ឆាវិស្សជ្ជនានំ សវិសេសាវ ខន្ធាទិគណនា សុទ្ធា។ តត្ថ សង្គហិតេនអសង្គហិតវចនមត្តេន ធម្មវិសេសស្ស និទ្ធារិតត្តា តីសុ សង្គហេសុ ឯកេន ទ្វីហិ វា យេ សង្គហិតា ហុត្វា អញ្ញេហិ អសង្គហិតា, តេយេវ ធម្មា "ខន្ធសង្គហេន សង្គហិតា អាយតនធាតុសង្គហេន អសង្គហិតា"តិ ឯវត្តកេនេវ ទស្សេតព្ពា សិយុំ, តេសំ បន ឯវំវិធានំ អសម្ភវា នយមាតិកាយ ច អព្ភន្តរពាហិរមាតិកាបេក្ខត្តា ឧទ្ទេសេបិ យំ យំ រូបក្ខន្ធាទីសុ អរណន្តេសុ សង្គាហកំ, តំ តំ អបេក្ខិត្វា សង្គហិតេនអសង្គហិតំ និទ្ធារិតន្តិ វិញ្ញាយតីតិ តេន តេន សង្គាហកេន យថានិទ្ធារិតំ ធម្មំ និយមេត្វា ទស្សេតុំ "**ចក្ខាយតនេនា**"តិអាទិមាហ។

យត្ថ ហិ ឞុច្ឆិតព្ពវិស្សជ្ជិតព្ពធម្មវិសេសនិទ្ទារណំ នត្ថិ, តស្មិំ ឞឋមនយេ ឆដ្ឋនយេ ច ឞុច្ឆិតព្ពវិស្សជ្ជិតព្ពភាវេន, ឥតរេសុ ច យំ យំ ឞុច្ឆិតព្ពវិស្សជ្ជិតព្ពំ និទ្ទារិតំ, តស្ស តស្ស និយាមកភាវេន រូឞក្ខន្ធាទយោ អរណន្តា ឧទ្ទិដ្ឋាតិ។

តត្ថ “ចក្ខាយតនេន…ឞេ…. ផោដ្ឋព្ពធាតុយា”តិ កត្តុអត្ថេ ករណនិទ្ទេសោ ទដ្ឋព្ពោ, “ខន្ធសង្គហេន អាយតនសង្គហេន ធាតុសង្គហេនា”តិ ករណត្ថេ។ ឯត្ថ ច យេន យេន សង្គាហកេន ខន្ធាទិសង្គហេសុ តេន តេន សង្គហេតព្ពាសង្គហេតព្ពំ អញ្ញំ អត្ថិ, តំ តទេវ សង្គាហកាសង្គាហកភាវេន ឧទ្ធដំ។ រូឞក្ខន្ធេន ឞន ខន្ធសង្គហេន សង្គហេតព្ពោ អញ្ញោ ធម្មោ នត្ថិ, តថា វេទនាក្ខន្ធាទីហិ , ន ច សោ ឯវ តស្ស សង្គាហកោ អសង្គាហកោ វា ហោតិ។ យញ្ច “រូឞក្ខន្ធោ ឯកេន ខន្ធេន សង្គហិតោ”តិ វុត្តំ, តញ្ច ន តស្សេវ តេន សង្គហិតតំ សន្ធាយ វុត្តំ, រូឞក្ខន្ធភាវេន ឞន រូឞក្ខន្ធវចនេន វា គហិតតំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ ឞកាសិតោយមត្ថោ។

យទិ ច សោ ឯវ តេន សង្គយ្ហេយ្យ, សង្គហិតេនសម្បយុត្តវិប្បយុត្តឞទនិទ្ទេសេ – “វេទនាក្ខន្ធេន យេ ធម្មា ខន្ធសង្គហេន សង្គហិតា អាយតនសង្គហេន សង្គហិតា ធាតុសង្គហេន សង្គហិតា, តេ ធម្មា តីហិ ខន្ធេហិ ឯកេនាយតនេន សត្តហិ ធាតូហិ សម្បយុត្តា”តិអាទិ វត្តព្ពំ សិយា, ន ច វុត្តំ, តស្មា យថា ចិត្តំ ចិត្តេន សម្បយុត្តំ វិប្បយុត្តញ្ច ន ហោតិ, ឯវំ រូឞក្ខន្ធោ រូឞក្ខន្ធេន សង្គហិតោ អសង្គហិតោ ច ន ហោតិ, តថា វេទនាក្ខន្ធាទយោ វេទនាក្ខន្ធាទីហិ។ ន ហិ សោ ឯវ តស្ស សភាគោ វិសភាគោ ចាតិ។ តេនេវ ន ឯកទេសោ វិយ សមុទាយស្ស, សមុទាយោ ឯកទេសានំ សង្គាហកោ អសង្គាហកោ ច។ យថា រូឞក្ខន្ធោ ចក្ខាយតនាទីនំ, ធម្មាយតនំ វេទនាក្ខន្ធាទីនំ, សរណា ធម្មា ចតុន្នំ ខន្ធានំ។ សមុទាយន្តោគធានញ្ហិ ឯកទេសានំ ន វិភាគោ អត្ថិ, យេន តេ សមុទាយស្ស សមុទាយោ ច តេសំ សភាគោ វិសភាគោ ច សិយាតិ, តថា ន សមុទាយោ ឯកទេសសភាគវិសភាគានំ សង្គាហកោ អសង្គាហកោ ច។ យថា ធម្មាយតនំ សុខុមរូឞសភាគស្ស វេទនាទិវិសភាគស្ស ច រូឞក្ខន្ធេកទេសស្ស ខន្ធសង្គហេន, ជីវិតិន្ទ្រិយំ រូឞារូឞជីវិតសភាគវិសភាគស្ស រូឞក្ខន្ធេកទេសស្ស សង្ខារក្ខន្ធេកទេសស្ស ច ជីវិតវជ្ជស្ស ខន្ធសង្គហេនេវ។ ន ហិ ឯកទេសសភាគំ សមុទាយសភាគំ, នាឞិ ឯកទេសវិសភាគំ សមុទាយវិសភាគន្តិ, តស្មា សតិឞិ អត្តតោ អត្តនិ អន្តោគធតោ អត្តេកទេសសភាគតោ ច អញ្ញស្ស អសង្គាហកត្តេ សង្គាហកត្តមេវ ឯតេសំ នត្ថិ, យេន សង្គហិតស្ស អសង្គាហកា សិយុន្តិ សង្គាហកត្តាភាវតោ ឯវ ឯវរូឞានំ អគ្គហណំ វេទិតព្ពំ។

យំ ឞន “ធម្មាយតនំ អសង្ខតំ ខន្ធតោ ឋឞេត្វា ចតូហិ ខន្ធេហិ សង្គហិត”ន្តិ (ធាតុ. ២៥), “ចក្ខាយតនញ្ច សោតាយតនញ្ច ឯកេន ខន្ធេន សង្គហិត”ន្តិ (ធាតុ. ២៦) ច វុត្តំ, ន តេន ឯកទេសានំ សមុទាយសង្គាហកត្តំ, សមុទាយស្ស ច ឯកទេសសង្គាហកត្តំ ទស្សេតិ, ចតុក្ខន្ធគណនភេទេហិ ឞន ធម្មាយតនស្ស គណេតព្ពាគណេតព្ពភាវេន ឞញ្ចធា ភិន្នតំ, ចក្ខាយតនាទីនំ ឯកក្ខន្ធគណនេន គណេតព្ពតាយ ឯកវិធតញ្ច ទស្សេតិ។ សង្គាហកាសង្គាហកនិរឞេក្ខានំ គណេតព្ពាគណេតព្ពានំ តំតំគណនេហិ គណនទស្សនមត្តមេវ ហិ ឞឋមនយោ កម្មករណមត្តសព្ភាវា, ទុតិយាទយោ ឞន សង្គាហកាសង្គាហកេហិ សង្គហិតាសង្គហិតានំ អគណនាទិទស្សនានិ កត្តុករណកម្មត្តយសព្ភាវា ។ តថា ឞឋមនយេ តថា តថា គណេតព្ពាគណេតព្ពភាវសង្ខាតោ តំតំខន្ធាទិភាវាភាវោ សភាគវិសភាគតា , ទុតិយាទីសុ យថានិទ្ទារិតធម្មទស្សនេ សង្គាហកសង្គហេតព្ពានំ សមានក្ខន្ធាទិភាវោ សភាគតា, តទភាវោ ច វិសភាគតា។ ឞុច្ឆាវិស្សជ្ជនេសុ តំតំខន្ធាទិភាវាភាវោ ឯវាតិ អយមេតេសំ វិសេសោតិ។

សមុទយសច្ចសុខិន្ទ្រិយសទិសានិ ឞន តេហិ សង្គហេតព្ពមេវ អត្ថិ, ន សង្គហិតំ អសង្គហេតព្ពន្តិ អសង្គាហកត្តាភាវតោ ន ឧទ្ធដានិ។ ទុក្ខសច្ចសទិសានិ តេហិ វិសភាគសមុទាយភូតេហិ អនេកក្ខន្ធេហិ ខន្ធសង្គហេន សង្គហេតព្ពំ, ឥតរេហិ អសង្គហេតព្ពញ្ច នត្ថីតិ សង្គាហកត្តាសង្គាហកត្តាភាវតោ។ ឯវំ សង្គាហកត្តាភាវតោ អសង្គាហកត្តាភាវតោ ឧភយាភាវតោ ច យថាវុត្តសទិសានិ អនុទ្ធរិត្វា សង្គាហកត្តាសង្គាហកត្តភាវតោ ចក្ខាយតនាទីនេវ ឧទ្ធដានីតិ វេទិតព្ពានិ។ តត្ថ “ចក្ខាយតនេន យេ ធម្មា ខន្ធសង្គហេន សង្គហិតា”តិ ចក្ខាយតនវជ្ជា រូឞធម្មា ខន្ធសង្គហេន សង្គហិតាតិ វេទិតព្ពា, ន រូឞក្ខន្ធោតិ។ ន ហិ ឯកទេសោ សមុទាយសង្គាហកោតិ ទស្សិតមេតន្តិ។

អដ្ឋកថាយំ ឞន **ខន្ធឞទេនា**តិ ខន្ធឞទសង្គហេនាតិ អត្ថោ, ន សង្គាហកេនាតិ។ “កេនចិ សង្គាហកេនា”តិ ឥទំ ឞន អានេត្វា វត្តព្ពំ។ **តំ ឞន រូឞក្ខន្ធាទីសុ ន យុជ្ជតី**តិ តំ វិស្សជ្ជនំ រូឞក្ខន្ធាទីសុ សង្គាហកេសុ ន យុជ្ជតីតិ អត្ថោ។ **រូឞក្ខន្ធេន ហិ…ឞេ…. សង្គហិតោ**តិ ឯតេន នយេន ចក្ខាយតនេន រូឞក្ខន្ធោវ សង្គហិតោ, សោ ច អវ្ហោកាទសហិ អាយតនធាតូហិ អសង្គហិតោ នាម នត្ថីតិ ឯវំ ចក្ខាយតនាទីនិឞិ ន គហេតព្ពានីតិ អាឞជ្ជតីតិ ចេ? នាឞជ្ជតិ។ ន ហិ អញ្ញមត្តនិវារណំ ឯវសទ្ទស្ស អត្ថោ, អថ ខោ សង្គាហកតោ អញ្ញនិវារណំ។ **សោ ចា**តិអាទិ ច ន និរឞេក្ខវចនំ, អថ ខោ សង្គាហកាឞេក្ខន្តិ។ កថំ? **រូឞក្ខន្ធេន**

ហិ រូបក្ខន្ធោវ សង្គហិតោតិ យថា ចក្ខាយតនេន ចក្ខាយតនតោ អញ្ញម្បិ ខន្ធសង្គហេន សង្គហិតំ អត្ថិ, យំ អាយតនធាតុសង្គហេហិ អសង្គហិតំ ហោតិ, ន ឯវំ រូបក្ខន្ធេន រូបក្ខន្ធតោ អញ្ញំ ខន្ធសង្គហេន សង្គហិតំ អត្ថិ, យំ អាយតនធាតុសង្គហេហិ អសង្គហិតំ សិយា, រូបក្ខន្ធេន បន រូបក្ខន្ធោវ ខន្ធសង្គហេន សង្គហិតោតិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ យុត្តោ។ សិយា បនេតំ "សោ ឯវ រូបក្ខន្ធោ រូបក្ខន្ធេន អាយតនធាតុសង្គហេហិ អសង្គហិតោ ហោតូ"តិ, តំ និវារេន្តោ អាហ **"សោ ច អឌ្ឍេកាទសហិ អាយតនធាតូហិ អសង្គហិតោ នាម នត្ថី"**តិ ។ ឯត្ថ ច "រូបក្ខន្ធេនា"តិ អានេត្វា វត្តព្ពំ។ តត្ថ រូបក្ខន្ធោ រូបក្ខន្ធស្ស វា តទេកទេសានំ វា ចក្ខាទីនំ អាយតនធាតុសង្គហេហិ សង្គាហកោ អសង្គាហកោ ច ន ហោតីតិ ឥមិនា បរិយាយេន អសង្គហិតតាយ អភាវោ វុត្តោតិ យុជ្ជតិ, ន រូបក្ខន្ធេន រូបក្ខន្ធស្ស តទេកទេសានំ វា អឌ្ឍេកាទសហិ អាយតនធាតុសង្គហេហិ សង្គហិតតាយ។ ន ហិ សា សង្គហិតតា អត្ថិ។ យទិ សិយា, សង្គហិតេនសម្បយុត្តវិប្បយុត្តបទនិទ្ទេសេ រូបក្ខន្ធោបិ ឧទ្ធរិតព្ពោ សិយា។ តេន ហិ តីហិបិ សង្គហេហិ រូបក្ខន្ធោ តទេកទេសោ វា សង្គហិតា សិយុំ, អត្ថិ ច តេសំ វិប្បយុត្តតាតិ។

ឯវំ អសង្គហិតតាយ អភាវតោ ឯតានិ, អញ្ញានិ ចាតិ ឯត្ថាបិ ចក្ខាយតនាទីហិ វិយ ឯតេហិ អញ្ញេហិ ច សង្គហិតានំ អសង្គហិតតាយ អភាវតោ ឯតានិ អញ្ញានិ ច យថា វា តថា វា ឯតានិ វិយ អយុជ្ជមានវិស្សជ្ជនត្តា ឯវរូបានិ បទានិ សង្គាហកភាវេន ន គហិតានីតិ អធិប្បាយោ។

តត្ថ យំ វុត្តំ "រូបក្ខន្ធេន ហិ រូបក្ខន្ធោវ សង្គហិតោ"តិ, តំ តេនេវ តស្ស សង្គហិតត្តាសង្គហិតត្តាភាវទស្សនេន និវារិតំ។ យញ្ចេត្ថ អគ្គហណេ ការណំ វុត្តំ, តញ្ច សតិបិ សង្គហិតត្តេ អសង្គហិតតាយ អភាវតោតិ វិញ្ញាយមានំ សមុទយសច្ចាទីសុ យុជ្ជេយ្យ សតិ តេហិ សង្គហិតេ តទសង្គហិតត្តាភាវតោ។ រូបក្ខន្ធាទីហិ បន សង្គហិតមេវ នត្ថិ, កុតោ តស្ស អសង្គហិតតា ភវិស្សតិ, តស្មា សង្គាហកត្តាភាវោ ឯវេត្ថ អគ្គហណេ ការណន្តិ យុត្តំ។ សង្គហិតត្តាភាវេន អសង្គហិតត្តំ យទិបិ រូបក្ខន្ធាទិនា អត្តនោ អត្តនិ អន្តោគធស្ស អត្តេកទេសសភាគស្ស ច នត្ថិ, អញ្ញស្ស បន អត្ថីតិ ន ទុក្ខសច្ចាទីសុ វិយ ឧភយាភាវោ ចេត្ថ អគ្គហណេ ការណំ ភវិតុំ យុត្តោតិ។ ធម្មាយតនជីវិតិន្ទ្រិយាទីនញ្ច ខន្ធចតុក្កទុកាទិសង្គាហកត្តេ សតិ ន តេសំ សង្គហិតានំ តេហិ ធម្មាយតនជីវិតិន្ទ្រិយាទីហិ អាយតនធាតុសង្គហេហិ អសង្គហិតតា នត្ថីតិ អសង្គហិតតាយ អភាវោ អនេកន្តិកោ, តស្មា បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ អគ្គហិតានំ អគ្គហណេ, គហិតានញ្ច គហណេ ការណំ វេទិតព្ពន្តិ។

អនិទស្សនំ បុនទេវ សប្បដិឃន្តិ ឯត្ថ **អនិទស្សន**ន្តិ ឯតេន "សនិទស្សនសប្បដិឃ"ន្តិ ឯត្ថ វុត្តេន សប្បដិឃសទ្ទេន សទ្ធឹ យោជេត្វា អនិទស្សនសប្បដិឃា ទស្សិតា។ **បុនទេវា**តិ ឯតេន តត្ថេវ អវិសិដ្ឋំ សនិទស្សនបទំ និវត្តេត្វា គណ្ហន្តោ សនិទស្សនទុកបទំ ទស្សេតិ។ "ចក្ខាយតនេន ចក្ខាយតនមេវេកំ សង្គហិត"ន្តិ ឥទំ ន សក្កា វត្តុំ។ ន ហិ "ចក្ខាយតនេន ចក្ខាយតនំ អាយតនសង្គហេន សង្គហិត"ន្តិ ច "អសង្គហិត"ន្តិ ច វត្តព្ពន្តិ ទស្សិតោយំ នយោតិ។ ឯវំ សព្ពត្ថ តស្សេវ សមុទាយេកទេសានញ្ច សង្គាហកសង្គហិតន្តិ វចនេសុ អសង្គាហកអសង្គហិតន្តិ វចនេសុ ច តទវត្តព្ពតា យោជេតព្ពា។ អសង្គាហកត្តាភាវតោ ឯវ ហិ ចក្ខាយតនាទីនិ ចក្ខាយតនាទីហិ អសង្គហិតានីតិ ន វុច្ចន្តិ, ន សង្គាហកត្តាភាវតោតិ។

ទុតិយនយសង្គហិតេនអសង្គហិតបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. តតិយនយោ អសង្គហិតេនសង្គហិតបទវណ្ណនា

១៧៨. អសង្គហិតេនសង្គហិតបទនិទ្ទេសេ រូបក្ខន្ធេន ខន្ធសង្គហេន អសង្គហិតេសុ វេទនាទីនំ តិណ្ណំ ខន្ធានំ និព្ពានស្ស ច សុខុមរូបេន សហ អាយតនធាតុសភាគត្តេ សតិបិ ន សុខុមរូបមេវ រូបក្ខន្ធោតិ រូបក្ខន្ធេន អាយតនធាតុសភាគត្តំ នត្ថិ, តស្មា ន តេន តានិ អាយតនធាតុសង្គហេហិ សង្គហិតានិ។ ន កេវលំ សង្គហិតានេវ, អសង្គហិតានិបិ តេន តានិ តេហិ សង្គហេហិ ន ហោន្តេវ តទេកទេសេន សុខុមរូបេន អាយតនធាតុសភាគត្តា, សង្គហិតាភាវោ ឯវ បន ឥធាធិប្បេតោ, វិញ្ញាណក្ខន្ធចក្ខាយតនាទីហិ បន អសង្គហិតា ន តេ តេហិ កេចញ្ចិ សម្មិស្សាតិ សព្ពថា តេ តេហិ ន សង្គហិតា។ ទុក្ខសច្ចាទីហិ ច បញ្ចក្ខន្ធសមុទាយភូតេហិ ខន្ធសង្គហេន អសង្គហិតំ និព្ពានំ រូបក្ខន្ធេន វិយ អាយតនធាតុសង្គហេហិ សង្គហិតំ តេហិ ន ហោតិ, តស្មា សង្គាហកត្តាភាវតោ ឯវ ឯវរូបានំ អសង្គាហកភាវេន អគ្គហណំ វេទិតព្ពំ, សនិព្ពានបញ្ចក្ខន្ធសមុទាយភូតានំ បន អព្យាកតធម្មាទីនំ អសង្គាហកត្តាភាវតោវ។ ន ហិ តំ កញ្ចិ អត្ថិ, យស្ស តេ ខន្ធសង្គហេន អសង្គាហកា សិយុំ, ន ច អត្តនោ ឯកទេសោ អត្តេកទេសសភាគោ ច អត្តនា អសង្គហិតោ ហោតីតិ អត្តនា អសង្គហិតសង្គាហកត្តា បន វេទនាក្ខន្ធាទីនំ គហណំ កតន្តិ។

យំ បន អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ “**យេ ធម្មាយតនេន សង្គហិតា**”តិ, តំ ន សក្កា វត្តុំ។ ធម្មាយតនេន ហិ ន កោចិ ធម្មោ កេនចិ សង្គហេន សង្គហិតោ អត្ថិ វិសភាគក្ខន្ធនិព្ពានសមុទាយត្តា, ខន្ធសង្គហេន សយមេវ អត្តនោ សង្គាហកំ ន ហោតីតិ អាយតនធាតុសង្គហេហិ ច សង្គាហកត្តាភាវតោតិ ទស្សិតោយំ នយោតិ ឯតស្ស ធម្មាយតនគណនេន គណិតាតិ អត្ថោ។ **យានិ...បេ.... គហិតានី**តិ ឯតេន វិញ្ញាណសម្មិស្សំ ធម្មាយតនេក ទេសំ ទីបេន្តានិ ឥទ្ធិបាទាទិបទានិ, ឱឡារិករូបសម្មិស្សំ ទីបេន្តានិ រូបក្ខន្ធាទិបទានិ, សព្ពេន សព្ពំ ធម្មាយតនំ អទីបេន្តានិ វិញ្ញាណក្ខន្ធចក្ខាយតនាទិបទានិ, សកលធម្មាយតនទីបកានិ ធម្មាយតនាទិបទានិ ច វជ្ជេត្វា ធម្មាយតនេកទេសំ អញ្ញាយតនេន អសម្មិស្សំ ទីបេន្តានិ គហិតានីតិ ទស្សេតិ។

តតិយនយអសង្គហិតេនសង្គហិតបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ចតុត្ថនយោ សង្គហិតេនសង្គហិតបទវណ្ណនា

១៩១. សង្គហិតេនសង្គហិតបទនិទ្ទេសេ យស្មា យថា ទុតិយតតិយនយា តិណ្ណំ សង្គហានំ សង្គហណាសង្គហណប្បវត្តិវិសេសេន “សង្គហិតេន អសង្គហិតំ, អសង្គហិតេន សង្គហិត”ន្តិ ច ឧទ្ទិដ្ឋា, នេវំ ចតុត្ថបញ្ចមា។ សង្គហណប្បវត្តិយា ឯវ ហិ សង្គហិតេន សង្គហិតំ ឧទ្ទិដ្ឋំ, អសង្គហណប្បវត្តិយា ឯវ ច អសង្គហិតេន អសង្គហិតន្តិ, តស្មា សង្គហណប្បវត្តិវិសេសវិរហេ សង្គហិតធម្មាសង្គហិតធម្មវិសេសេ និស្សិតា ឯតេ ទ្វេ នយាតិ ឯត្ថ កេនចិ សង្គហិតេន ធម្មវិសេសេន បុន សង្គហិតោ ធម្មវិសេសោ សង្គហិតេន សង្គហិតោ សង្គហិតតាយ បុច្ឆិតព្ពោ វិស្សជ្ជិតព្ពោ ច, តមេវ តាវ យថានិទ្ទារិតំ ទស្សេន្តោ “**សមុទយសច្ចេន យេ ធម្មា ខន្ធ...បេ.... សង្គហិតា, តេហិ ធម្មេហិ យេ ធម្មា ខន្ធ...បេ.... សង្គហិតា**”តិ អាហ។ ឯត្ថ ច យេ តីហិបិ សង្គហេហិ ន សង្គាហកា រូបក្ខន្ធវិញ្ញាណក្ខន្ធធម្មាយតនទុក្ខសច្ចាទីនិ វិយ, យេ ច ទ្វីហាយតនធាតុសង្គហេហិ អសង្គាហកា ចក្ខាយតនាទីនិ វិយ, យេ ច ឯកេន ខន្ធសង្គហេនេវ ធាតុសង្គហេនេវ ច ន សង្គាហកា វេទនាទិក្ខន្ធនិរោធសច្ចជីវិតិន្ទ្រិយាទីនិ វិយ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតាទយោ វិយ ច, តេ ធម្មា សង្គាហកត្តាភាវសញ្ញាវា សង្គាហកភាវេន ន ឧទ្ធដា, តីហិបិ បន សង្គហេហិ យេ សង្គាហកា, តេ សង្គាហកត្តាភាវាភាវតោ ឥធ ឧទ្ធដា។ តេហិ សង្គហិតាបិ ហិ ឯកន្តេន អត្តនោ សង្គាហកស្ស សង្គាហកា ហោន្តិ, យស្ស បុន សង្គហោ បុច្ឆិតព្ពោ វិស្សជ្ជិតព្ពោ ចាតិ។

អដ្ឋកថាយំ បន **សកលេន ហិ ខន្ធាទិបទេនា**តិ សកលវាចកេន រូបក្ខន្ធាទិបទេនាតិ អត្ថោ។ យំ បនេតំ វុត្តំ “យំ អត្តនោ សង្គាហកំ សង្គណ្ហិត្វា បុន តេនេវ សង្គហំ គច្ឆេយ្យា”តិ, តំ តេន ខន្ធាទិបទេនាតិ ឯវំ អយោជេត្វា តំ អញ្ញំ សង្គហិតំ នាម នត្ថីតិ ឯវំ ន សក្កា វត្តុំ។ ន ហិ យេន យំ សង្គហិតំ, តេនេវ តស្ស សង្គហោ បុច្ឆិតោ វិស្សជ្ជិតោ, ន ច តស្សេវ, អថ ខោ តេន សង្គហិតស្សាតិ។ យថា វេទនា សទ្ទោ ច ខន្ធោ អាយតនញ្ច, ន ឯវំ សុខុមរូបំ, តំ បន ខន្ធាយតនានំ ឯកទេសោវ, តស្មា “សុខុមរូបេកទេសំ វា”តិ អវត្វា “**សុខុមរូបំ វា**”តិ វុត្តំ។ សព្ពត្ថ ច អញ្ញេន អសម្មិស្សន្តិ យោជេតព្ពំ។ យម្បិ ចេតំ វុត្តំ “តទេវ យេហិ ធម្មេហិ ខន្ធាទិវសេន សង្គហិតំ, តេ ធម្មេ សន្ធាយា”តិ, តម្បិ តថា ន សក្កា វត្តុំ។ ន ហិ សង្គហិតេន សង្គហិតស្ស សង្គហិតេន សង្គហោ ឯត្ថ បុច្ឆិតោ វិស្សជ្ជិតោ ច, អថ ខោ សង្គហោវ, តស្មា **ឯកេន ខន្ធេនា**តិ ឯកេន ខន្ធគណនេនាតិ អយមេវេត្ថ អត្ថោ, ន សង្គាហកេនាតិ។ ន ហិ ឯកោ ខន្ធោ អត្តនោ ឯកទេសស្ស សង្គាហកោតិ។

ចតុត្ថនយសង្គហិតេនសង្គហិតបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បញ្ចមនយោ អសង្គហិតេនអសង្គហិតបទវណ្ណនា

១៩៣. អសង្គហិតេនអសង្គហិតបទនិទ្ទេសេបិ វុត្តនយេនេវ យថានិទ្ទារិតធម្មទស្សនំ វេទិតព្ពំ។ ឯត្ថ ច ស សុខុមរូបវិញ្ញាណសហិតធម្មសមុទាយា យេ តេ ទុក្ខសច្ចអនិទស្សនអប្បដិឃអចេតសិកានុបាទាសទិសា សតិបិ ឯកេន ទ្វីហិ វា សង្គហេហិ កេសញ្ចិ អសង្គាហកត្តេ តីហិបិ អសង្គហេតព្ពស្ស អភាវតោ បរិបុណ្ណសង្គហា សង្គាហកា ន ហោន្តិ, អព្យាកតធម្មសទិសា កេនចិ សង្គហេន អសង្គហេតព្ពភាវតោ អសង្គាហកា ឯវ ន ហោន្តិ, តេន តេ អសង្គាហកភាវេន ន ឧទ្ធដា, ឥតរេ បន តព្ពិបរិយាយេន ឧទ្ធដាតិ។

យំ បន អដ្ឋកថាយំ “**តាទិសេន ហិ បទេន និព្ពានំ ខន្ធសង្គហមត្តំ ន គច្ឆេយ្យា**”តិ វុត្តំ, តំ ទុក្ខសច្ចំ សន្ធាយ វុត្តំ។ អនិទស្សនអប្បដិឃេសុ បន អសង្គាហកេសុ និព្ពានំ អន្តោគធំ, ន ច តទេវ តស្ស អសង្គាហកន្តិ។ **សទិសវិស្សជ្ជនានំ វសេន សមោធានេត្វា កតេហិ សទ្ធិ**ន្តិ ឯវំ កតេហិ ទុតិយបញ្ហាទីហិ សទ្ធឹ បឋមបញ្ហនាមរូបបញ្ហាទយោ សព្ពេបិ ចតុត្តឹស ហោន្តីតិ អត្ថោ។ **យំ បុច្ឆាយ ឧទ្ធដំ បទំ, តទេវា**តិ រូបក្ខន្ធាទិ

វិសេសកបទំ វទតិ, ន និទ្ទារិតេ បុច្ឆិតព្ពធម្មេ។ តេ ហិ លក្ខណតោ ទស្សិតា, ន បទេន សរូបតោតិ។ តត្ថ **តទេវា**តិ ឯវ-សទ្ទេន ន តំ កទាចិ សង្គហិតេន អសង្គហិតំ ន ហោតីតិ ឧទ្ទេសស្សេវ អសង្គហិតេនអសង្គហិតភាវេ និយតតំ អញ្ញស្ស ច អនិយតតំ ទស្សេតីតិ វេទិតព្ពំ។ "**តទេវ យេហិ អសង្គហិត**"ន្តិ ឯត្ថ ហិ "និយមតោ"តិ សក្កា វចនសេសោ យោជេតុន្តិ។ អថ វា **តទេវា**តិ បុច្ឆាយ ឧទ្ទេដមេវ ឯវំបការមេវ ហុត្វា **យេហិ អសង្គហិត**ន្តិ តស្ស បុច្ឆាយ ឧទ្ទេដភាវេន ឯវំ អសង្គហិតេនអសង្គហិតភាវំនិយមនត្ថោ ឯវ-សទ្ទោ, ន អញ្ញស្ស អសង្គហិតេនអសង្គហិតតានិវារណត្ថោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ បុច្ឆាយ ឧទ្ទេដញ្ហិ អញ្ញសហិតំ អសហិតញ្ច អសង្គហិតេន អសង្គហិតំ ហោតិ។ រូបក្ខន្ធាទីនិ ហិ អញ្ញសហិតានិ វិញ្ញាណក្ខន្ធាទីនិ អសហិតានីតិ។

អវសេសា សង្គហិតាតិ ឥទំ អវសេសា អសង្គហិតា ន ហោន្តីតិ ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ។ **តេហិបិ វិញ្ញាណធម្មេហិ តេ រូបធម្មាវ តីហិ សង្គហេហិ អសង្គហិតា**តិ បុច្ឆាយ ឧទ្ទេដា តីហិបិ សង្គហេហិ អសង្គាហកា ហុត្វា អសង្គហិតាតិ អធិប្បាយោ។ អនុទ្ទេដា វេទនាទយោបិ ហិ អសង្គហិតា ឯវាតិ។ ឯត្ថ ច បឋមេ នយេ វេទនាទយោបិ វិញ្ញាណេន អសង្គហិតាតិ វុត្តា, ទុតិយេ រូបធម្មាវាតិ អយំ វិសេសោ។ **វេទនាទយោ ហិ រូបវិញ្ញាណេហេវ ខន្ធាទិសង្គហេន អសង្គហិតា**តិ ឱឡារិករូបេហិ វិញ្ញាណេន ច តីហិបិ សង្គហេហិ អសង្គហិតាតិ អត្ថោ។ រូបេកទេសោ ហិ ឯត្ថ រូបគ្គហណេន គហិតោតិ។

១៩៦. ចតុត្ថបញ្ហេ **ចក្ខាយតនំ វេទនាទីហិ ចតូហី**តិ ឯត្ថ **ចក្ខាយតន**ន្តិ ឯតេន បុច្ឆាយ ឧទ្ទេដំ អសង្គាហកំ ទស្សេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ចក្ខាយតនេន បន អសង្គហិតេន អសង្គហិតានិ ទស ឱឡារិកាយតនានិ ន ចក្ខាយតនមេវាតិ។ "**រូបញ្ច ធម្មាយតន**"ន្តិអាទិនា យេហិ ធម្មេហិ តីហិបិ សង្គហេហិ អសង្គហិតំ តំ វិញ្ញាណមេវ ហោតិ, អសង្គហិតេន តេន អសង្គហិតញ្ច វិញ្ញាណវជ្ជំ សព្ពំ តេវ ធម្មេ ឧទានេតិ។ សទិសវិស្សជ្ជនា ហិ ឯកតោ ឧទានេត្វា ទស្សេតព្ពា។ តត្ថ បឋមេន រូបក្ខន្ធេន សទិសវិស្សជ្ជនេសុ ឯកតោ ឧទានេត្វា ទស្សិតេសុ អញ្ញេ វិសទិសវិស្សជ្ជនា នយទានេន ទស្សិតា ហោន្តិ។ តេនាហ "**រូបញ្ច ធម្មាយតនន្តិ...បេ.... អញ្ញេនាកាវេន សង្ខិបិត្វា ទស្សិតា**"តិ។ តត្ថ **ទ្វេ ភវា**តិ អសញ្ញេកវោការភវា។ **ទ្វេ**តិ ពាហិរុបាទាធម្មេ ឯវំ សន្ធាយ វុត្តំ។ យេន អសង្គាហកេន អសង្គហិតេន អសង្គហិតំ បុច្ឆិតព្ពំ វិស្សជ្ជិតព្ពញ្ច បរិច្ឆិជ្ជតិ, សោ រូបក្ខន្ធាទិកោ តស្ស បុច្ឆាវិស្សជ្ជនានញ្ច និស្សយភាវតោ "**វិសយោ**"តិ វុត្តោ, យថាទស្សិតស្ស បន ឧទ្ទានស្ស នយទានមត្តត្តា "**នយោ**"តិ វុត្តំ។ "ទ្វេវិសនយោ ចា"តិបិ បាឋោ, ទ្វេវិសបទិកោ ឯស នយោ ចាតិ អត្ថោ។

បញ្ចមនយអសង្គហិតេនអសង្គហិតបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ឆដ្ឋនយោ សម្បយោគវិប្បយោគបទវណ្ណនា

២២៨. សម្បយោគវិប្បយោគបទេ **យំ លព្ភតិ, យញ្ច ន លព្ភតិ, តំ សព្ពំ បុច្ឆាយ គហិត**ន្តិ ឥទំ ន រូបក្ខន្ធាទីនិ បទានិ សន្ធាយ វុត្តំ, អថ ខោ សម្បយោគបទំ វិប្បយោគបទញ្ចាតិ វេទិតព្ពំ។ រូបក្ខន្ធាទីសុ ហិ យំ ធម្មាយតនាទិបទំ ន លព្ភតិ, តំ បុច្ឆាយបិ ន គហិតំ។ សម្បយោគបទំ បន រូបក្ខន្ធាទីសុ អលព្ភមានម្បិ "រូបក្ខន្ធោ កតិហិ...បេ.... សម្បយុត្តោ"តិ ឯវំ បុច្ឆាយ គហិតំ, វេទនាក្ខន្ធាទីសុ លព្ភមានំ, វិប្បយោគបទំ បន សព្ពត្ថ លព្ភមានមេវាតិ។ **រូបធម្មានំ បន រូបេន និព្ពានេន វា, និព្ពានស្ស ច រូបេន សទ្ធិំ សម្បយោគោ នាម នត្ថី**តិ ឯកុប្បាទាទិសភាគតាយ អភាវតោ សម្បយោគំ និវារេន្តេន សា ឯវ ឯកុប្បាទាទិតា ឯតេសំ វិសភាគតាតិ តទភាវតោ វិប្បយោគោបិ និវារិតោ ឯវ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពោ។ ចតូសុ ហិ ខន្ធេសុ វិជ្ជមានា ឯកុប្បាទាទិតា តេសំ អញ្ញមញ្ញំ សភាគតា ហោតិ រូបនិព្ពានេហិ តេសំ តេហិ ច រូបនិព្ពានានំ វិសភាគតា ច, ន ច រូបេកទេសស្ស និព្ពានស្ស វា សា ឯកុប្បាទាទិតា អត្ថិ, យា រូបេកទេសេន រូបេកទេសនិព្ពានានំ និព្ពានេន ច រូបស្ស វិសភាគតា សិយា។ តេនេវ "**ចតូហិ វិប្បយោគោ**"តិ វុត្តន្តិ។

សត្តសុ វិញ្ញាណធាតូសុ ឯកាយបិ អវិប្បយុត្តោតិ យថា រូបភវោ តីហិ វិញ្ញាណធាតូហិ, នេវវិបាកនវិបាកធម្មធម្មា បញ្ចហិ, អវិតក្កអវិចារា ឯកាយ វិប្បយុត្តោ អនារម្មណមិស្សកេ ធម្មេ ទីបេន្តិ, ឯវំ អទីបេត្វា ឯកាយបិ វិប្បយុត្តោ អហោន្តោ សត្តហិបិ សម្បយុត្តោ សត្តបិ វា តា ទីបេន្តីតិ អធិប្បាយោ។ **អវិប្បយុត្តោ**តិ ហិ យេ វិប្បយុត្តា ន ហោន្តិ, តេ ធម្មេតិ វុត្តំ ហោតិ, ន សម្បយុត្តេតិ។ តេន យានិ តាហិ សម្បយុត្តេ ទីបេន្តិ ធម្មាយតនាទិបទានិ, យានិ ច សម្បយុត្តវិប្បយុត្តភាវេហិ នវត្តព្ពំ ទីបេន្តិ អចេតសិកាទិបទានិ, យានិ ច សម្បយុត្តនវត្តព្ពានិ ទីបេន្តិ ទុក្ខសច្ចាទិបទានិ, តេសំ សព្ពេសំ អនារម្មណមិស្សកធម្មទីបកានំ អគ្គហណំ វុត្តំ ហោតិ។ ន ហិ អនារម្មណមិស្សកសព្ពវិញ្ញាណធាតុតំសម្បយុត្តតទុភយសមុទាយានំ ខន្ធាយតនធាតូសុ កេនចិ សម្បយោគោ វិប្បយោគោ វា អត្ថីតិ។

យទិ ឯវំ វិប្បយុត្តេនវិប្បយុត្តបទនិទ្ទេសេ “កុសលេហិ ធម្មេហិ យេ ធម្មា វិប្បយុត្តា, តេហិ ធម្មេហិ យេ ធម្មា វិប្បយុត្តា”តិ ន វត្តព្ពំ។ អកុសលាព្យាកតា ហិ អនារម្មណមិស្សោភយធម្មាតិ? ន, យថាវុត្តសមុទាយានំ ខន្ធាទីហេវ សម្បយោគវិប្បយោគាភាវវចនតោ។ ខន្ធាទយោ ហិ ឯកទេកទេសា ឯកទេកទេសញ្ញសមុទាយា ច, សមុទាយេកទេសានញ្ច វិភាគាភាវតោ ន សភាគវិសភាគតា អត្ថិ, តេន តេសំ ខន្ធាទីហិ សម្បយោគ វិប្បយោគាភាវោ ហោតិ។ កុសលា បន ធម្មា អកុសលាព្យាកតេហិ វិភត្តា, តេ ច កុសលេហិ, ន តេសំ សមុទាយេកទេសភាវោ ឯកទេកទេសញ្ញសមុទាយភាវោ វា, តស្មា ខន្ធាទីនិ អនាមសិត្វា វិប្បយុត្តតាមត្តេន យថានិទ្ធារិតធម្មទស្សនេ កុសលេហិ ឥតរេសំ, ឥតរេហិ ច កុសលានំ វិប្បយោគោ ន ន ហោតិ វិសភាគតាសព្ភាវតោតិ តេសំ អញ្ញមញ្ញវិប្បយុត្តតា វុត្តា។ ឯស នយោ សព្ពេសុ ឯវរូបេសុ។

ឧទ្ធានេ បន **អដ្ឋារស តតោ បរេ**តិ ឥទំ “សោឡសា”តិ វត្តព្ពំ, **តេវីស**ន្តិ ឥទញ្ច “ឯកវីស”ន្តិ។ សព្ពត្ថ ច កាលសន្តានភេទរហិតារហិតពហុធម្មសមោធានានំ សង្ខារក្ខន្ធធម្មាយតនធម្មធាតូនំ ឯកទេសា សមុទយ សច្ចវេទនាក្ខន្ធាទយោ ឯកទេសសម្មិស្សា ច ឥទ្ធិបាទាទយោ អនារម្មណេហិ អសម្មិស្សា រូបក្ខន្ធាទយោ ច សារម្មណេហិ អសម្មិស្សា សម្បយោគីវិប្បយោគីភាវេន សមានកាលសន្តានេហិ ច ឯកទេសន្តរេហិ វិភត្តា ឯវ គហិតាតិ តេហិ តេ កេហិចិ ឯកទេសន្តរេហិ វិភត្តេហិ យថាយោគំ សម្បយោគំ វិប្បយោគញ្ច លភន្តិ។ អត្ថិ ហិ តេសំ ឯកុប្បាទាទិតា សភាគតា វិសភាគតា ចាតិ។ តេន តត្ថ តត្ថ “ឯកេន ខន្ធេន ឯកេនាយតនេន ឯកាយ ធាតុយា កេហិចិ សម្បយុត្តា”ន្តិ ច, “ឯកេនាយតនេន ឯកាយ ធាតុយា កេហិចិ វិប្បយុត្តា”ន្តិ ច វុត្តំ។ ភិន្នកាលសមុទាយា ឯវ បន វេទនាសញ្ញាវិញ្ញាណក្ខន្ធា វត្តមានា ច ឯកេកធម្មា ឯវ, តស្មា តេសំ សមានកាលស្ស វិភជិតព្ពស្ស អភាវតោ ន សុខិន្ទ្រិយាទីនិ វេទនាក្ខន្ធស្ស វិភាគំ ករោន្តិ, ចក្ខុវិញ្ញាណធាតាទយោ ច វិញ្ញាណក្ខន្ធស្ស មនាយតនស្ស ច។ តេន “សុខិន្ទ្រិយំ ឯកេន ខន្ធេន កេហិចិ វិប្បយុត្ត”ន្តិ, “ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ ឯកេន ខន្ធេន ឯកេនាយតនេន កេហិចិ វិប្បយុត្តា”តិ ច ឯវមាទិ ន វុត្តំ, ខន្ធាយតនវិភាគវិរហិតម្បិ បន វិញ្ញាណំ ធាតុវិភាគេន វិភត្តមេវ វុត្តន្តិ “ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ...បេ.... មនោវិញ្ញាណធាតុ សោឡសហិ ធាតូហិ វិប្បយុត្តា”តិ វុត្តំ, ឯវមេវ ឥន្ទ្រិយវិភាគេន វិភត្តានំ សុខិន្ទ្រិយាទីនំ “សុខិន្ទ្រិយេន យេ ធម្មា វិប្បយុត្តា”តិអាទីសុ យថាយោគំ វិប្បយោគោ ទដ្ឋព្ពោ, នាវិភត្តស្ស វេទនាក្ខន្ធស្សាតិ។

២៣៥. យថា តំសម្បយោគីភាវំ សន្ធាយ “សមុទយសច្ចំ តីហិ ខន្ធេហិ សម្បយុត្ត”ន្តិ វុត្តំ, ឯវំ តំវិប្បយោគីភាវំ សន្ធាយ “តីហិ ខន្ធេហិ វិប្បយុត្ត”ន្តិ កស្មា ន វុត្តន្តិ ចេ? អវិភាគេហិ តេហិ វិប្បយោគវចនស្ស អយុត្តត្តា។ វិភាគេ ហិ សតិ សមុទយសច្ចំ សុខទុក្ខទោមនស្សិន្ទ្រិយេហិ មនោវិញ្ញាណធាតុតោ អញ្ញវិញ្ញាណធាតូហិ វិប្បយុត្តន្តិ យុត្តំ វត្តុំ វិភាគេនេវ វិសភាគតាយ សង្គហិតត្តា, វិភាគរហិតេហិ បន វេទនាក្ខន្ធាទីហិ ន យុត្តំ, តេហិ វិជ្ជមានេហិ វិជ្ជមានស្ស សមុទយស្ស វិសភាគភាវាភាវតោ។ យញ្ហិ អនុប្បន្នា ធម្មា វិយ អាមដ្ឋកាលភេទំ ន ហោតិ សង្ខតំ ឧទ្ធរិតព្ពំ, តំ បច្ចុប្បន្នភាវំ និស្សាយ សម្បយោគីវិប្បយោគីភាវេន ឧទ្ធរីយតិ, តញ្ច វិភាគរហិតេហិ ខន្ធាទីហិ សង្ខតេហិ បច្ចុប្បន្នភាវមេវ និស្សាយ អនាមដ្ឋកាលភេទេ អត្ថិតាយ ឯវ និស្សិតព្ពត្តា។ អវិជ្ជមានស្ស ហិ អវិជ្ជមានេន, អវិជ្ជមានស្ស ច វិជ្ជមានេន, វិជ្ជមានស្ស ច អវិជ្ជមានេន សម្បយោគោ នត្ថិ, វិប្បយោគោ បន អវិជ្ជមានតាទីបកេ ភេទេ គហិតេ តេនេវ វិសភាគតាបិ គហិតា ឯវាតិ ហោតិ ។ ភេទេ បន អគ្គហិតេ តេន តេន គហណេន វិសភាគតាយ អគ្គហិតត្តា សតិ សភាគត្តេ វិជ្ជមានតាយ ឯវ ធម្មានំ សភាគស្ស បរិច្ឆិន្ទនតោ វិជ្ជមានតា ទស្សិតាតិ ឯកុប្បាទាទិភាវសង្ខាតា សភាគតាបិ គហិតា ឯវ ហោតិ។ តស្សា ច គហិតត្តា សម្បយោគោវ លព្ភតិ, ន វិប្បយោគោ, តស្មា សមុទយសច្ចំ វេទនាក្ខន្ធាទីហិ សម្បយុត្តត្តេន វុត្តំ, ន វិប្បយុត្តត្តេនាតិ។ ឯស នយោ មគ្គសច្ចាទីសុបីតិ។

២៦២. **“ទុតិយជ្ឈានវិចារញ្ហិ ឋបេត្វា សេសា អវិតក្កវិចារមត្តា”**តិ អដ្ឋកថាវចនំ យេ បធានា វិតក្កោ វិយ កោដ្ឋាសន្តរចិត្តុប្បាទេសុ អលីនា, តេ ឯវ ឥធ អវិតក្កវិចារមត្តាតិ អធិប្បេតាតិ ទស្សេតិ។ តេនេវ ហិ អនន្តរនយេ សមុទយសច្ចេន សមានគតិកា ន សវិតក្កសវិចារេហីតិ តេ ន គហិតា។ ទសមោសាននយេសុ ច តេហិ វិប្បយុត្តេហិ វិប្បយុត្តានំ តេហិ វិប្បយុត្តានញ្ច សោឡសហិ ធាតូហិ វិប្បយោគោ អដ្ឋារសសង្គហិតោ ច វុត្តោ។ វិតក្កសហិតេសុបិ បន តេសុ គហិតេសុ សព្ពេបិ តេ វិចារេន សម្បយុត្តាតិ “ឯកេន ខន្ធេន កេហិចិ សម្បយុត្តា”តិ សក្កា វត្តុំ។ សោ ហិ សមុទាយោ វិចារំ វជ្ជេត្វា អញ្ញេន កេនចិ សម្បយុត្តោ ន ហោតិ។ ន ហិ ឯកទេកទេសស្ស វិតក្កស្ស វិចារតោ អញ្ញេន សម្បយោគោ សមុទាយស្ស ហោតិ។ យថា នានាចិត្តុប្បាទេសុ ឧប្បជ្ជមានានំ ឥទ្ធិបាទានំ សមុទាយស្ស ឥទ្ធិបាទស្ស ឯកទេសានំ តីហិ ខន្ធេហិ សម្បយោគោ សមុទាយស្ស ន ហោតិ, ឯវមិធាបិ ទដ្ឋព្ពំ។ យថា បន តេសុ ឯកោបិ វេទនាសញ្ញាក្ខន្ធេហិ សង្ខារក្ខន្ធេកទេសេន ច អសម្បយុត្តោ នាម នត្ថីតិ សមុទាយស្ស តេហិ សម្បយុត្តតា វុត្តា, ឯវមិធាបិ វិចារេន អសម្បយុត្តស្ស អវិតក្កវិចារមត្តស្ស កស្សចិ អភាវតោ សមុទាយស្ស តេន សម្បយុត្តតា ន ន សក្កា វត្តុំ។ ន ហិ អវិតក្កវិចារមត្តានំ ទស្សនេនបហាតព្ពហេតុកាទីនំ វិយ សម្បយុត្តតា ន វត្តព្ពា។ យថា ហិ ទស្សនេនបហាតព្ពហេតុកេសុ កេចិ សង្ខារក្ខន្ធេកទេសេន

មោហេន សម្បយុត្តា, កេចិ អសម្បយុត្តាតិ ន សមុទាយោ តេន សម្បយុត្តោ, នាបិ អញ្ញោ កោចិ ធម្មោ អត្ថិ, យេន សោ សមុទាយោ សម្បយុត្តោ សិយាតិ “ទស្សនេនបហាតព្ពហេតុកា ធម្មា សម្បយុត្តាតិ នត្ថី”តិ វុត្តំ, ឯវំ ភាវនាយបហាតព្ពហេតុកសហេតុកាទយោបិ។ ន បនេវំ យេន អវិតក្កវិចារមត្តសមុទាយោ សម្បយុត្តោ សិយា, តំ នត្ថិ អវិតក្កវិចារមត្តេសុ កស្សចិ វិចារេន អសម្បយុត្តស្ស អភាវា, តស្មា តេ “សម្បយុត្តា”តិ ន ន វត្តព្ពាតិ។ សព្ពត្ថ ច ឯកធម្មេបិ កេហិចីតិ ពហុវចននិទ្ទេសោ សង្ខាយ អនិយមិតត្តា កតោតិ វេទិតព្ពោ។

ឆដ្ឋនយសម្បយោគវិប្បយោគបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. សត្តមនយោ សម្បយុត្តេនវិប្បយុត្តបទវណ្ណនា

៣០៦. សម្បយុត្តេនវិប្បយុត្តបទនិទ្ទេសេ រូបក្ខន្ធាទយោ តេហិ សម្បយុត្តាភាវតោ ន គហិតា។ សមុទយសច្ចាទីនិ សតិបិ តេហិ សម្បយុត្តេ, សម្បយុត្តេហិ ច វិប្បយុត្តេ សម្បយុត្តេនវិប្បយុត្តានំ ខន្ធាទីហិ វិប្បយោគាភាវតោ។ ន ហិ សមុទយសច្ចេន សម្បយុត្តេហិ លោភសហគតចិត្តុប្បាទេហិ វិប្បយុត្តានំ តតោ អញ្ញធម្មានំ ខន្ធាទីសុ កេនចិ វិប្បយោគោ អត្ថិ។ ននុ ច តេ ឯវ ចិត្តុប្បាទា ចត្តារោ ខន្ធា អជ្ឈត្តិកាយតនានិ អាយតនានិ អជ្ឈត្តិកា ធាតុយោ ច ហោន្តីតិ តេហិ វិប្បយោគោ វត្តព្ពោតិ? ន, តទញ្ញធម្មានំ ខន្ធាទិភាវតោ។ ន ហិ តេ ឯវ ធម្មា ចត្តារោ ខន្ធា, អថ ខោ តេ ច តតោ អញ្ញេ ច, តថា អជ្ឈត្តិកាយតនធាតុយោបិ។ ន ច តទញ្ញសមុទាយេហិ អញ្ញេ វិប្បយុត្តា ហោន្តិ សមុទាយេកទេសានំ ឯកទេសញ្ញសមុទាយានញ្ច វិប្បយោគាភាវតោ។ ឯស នយោ មគ្គសច្ចសុខិន្ទ្រិយាទីសុ។ អវិតក្កវិចារមត្តេសុបិ និរវសេសេសុ អធិប្បេតេសុ តេសំ សវិតក្កសវិចារសមានគតិកត្តា អគ្គហណេ ការណំ ន ទិស្សតិ។

អដ្ឋកថាយំ បន **ឯវរូបានី**តិ យថា រូបក្ខន្ធោ វិស្សជ្ជនំ ន យុជ្ជតិ, ឯវំ យេសុ អញ្ញេសុបិ ន យុជ្ជតិ, តានិ វិស្សជ្ជនស្ស អយោគេន “ឯវរូបានី”តិ វុត្តានិ, ន សម្បយុត្តាភាវេនាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **យានិ បន បទានិ ធម្មធាតុយា សម្បយុត្តេ ធម្មេ ទីបេន្តី**តិ ឯតេន វេទនាក្ខន្ធាទិបទានិ ទស្សេតិ, **វិញ្ញាណញ្ច អញ្ញេន អសម្មិស្សន្តិ** វិញ្ញាណក្ខន្ធមនាយតនាទិបទានិ។ តត្ថ **អញ្ញេន អសម្មិស្សន្តិ** អសម្បយុត្តេន អសម្មិស្សន្តិ អត្ថោ។ អទុក្ខមសុខាយវេទនាយ សម្បយុត្តបទានិបិ ហិ សម្បយុត្តេហិ សម្មិស្សវិញ្ញាណទីបកានិ តជ គហិតានីតិ។ ឯតេន ច លក្ខណេន ឯវរូបានេវ គហិតានីតិ ទស្សេតិ, ន ឯវរូបានិ គហិតានេវាតិ សមុទយសច្ចាទិតទិ្វបាទាទិបទានំ អសង្គហិតត្តា។ “អថ ផស្សសត្តកំ ចិត្តំ សហ យុត្តបទេហិ សត្តា”តិ បុរាណបាឋោ, អយំ បន ឩនោតិ កត្វា “**អថ ផស្សសត្តកំ, តិកេ តយោ សត្ត មហន្តរេ ចា**”តិ បាឋោ កតោ។

៣០៩. **បុច្ឆាយ ឧទ្ធដបទេនេវ សទ្ធឹ វិប្បយុត្តានំ វសេនា**តិ ឥទំ បុច្ឆាយ ឧទ្ធដបទេន សម្បយុត្តេហិ វិប្បយុត្តា តេន សទ្ធឹ វិប្បយុត្តា ហោន្តីតិ កត្វា វុត្តំ។ បាឡិឧទ្ទានគាថាយំ **ទ្វេ ច មនេន យុត្តា, វិតក្កវិចារណា**តិ មនោធាតុយា ឯកន្តសម្បយុត្តា ទ្វេ វិតក្កវិចារាតិ សវិតក្កបទំ សវិចារបទញ្ច ទស្សេតិ។

សត្តមនយសម្បយុត្តេនវិប្បយុត្តបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អដ្ឋមនយោ វិប្បយុត្តេនសម្បយុត្តបទវណ្ណនា

៣១៧. វិប្បយុត្តេនសម្បយុត្តបទនិទ្ទេសេ រូបក្ខន្ធាទីហិ វិប្បយុត្តេនសម្បយុត្តមេវ យថានិទ្ទារិតំ នត្ថីតិ “រូបក្ខន្ធេន យេ ធម្មា វិប្បយុត្តា, តេហិ ធម្មេហិ យេ ធម្មា សម្បយុត្តា”តិ អវត្វា “**រូបក្ខន្ធេន យេ ធម្មា វិប្បយុត្តា, តេ ធម្មា កតិហិ ខន្ធេហិ...បេ.... សម្បយុត្តាតិ នត្ថី**”តិ វុត្តំ។ តេន រូបក្ខន្ធេន វិប្បយុត្តានំ កេនចិ ខន្ធាទិនា សម្បយោគាភាវតោ យថានិទ្ទារិតំ វិប្បយុត្តេនសម្បយុត្តមេវ នត្ថិ, កុតោ តស្ស បុន ខន្ធាទីហិ សម្បយុត្តតាតិ ទស្សេតិ។

អដ្ឋមនយវិប្បយុត្តេនសម្បយុត្តបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. នវមនយោ សម្បយុត្តេនសម្បយុត្តបទវណ្ណនា

៣១៩. សម្បយុត្តេនសម្បយុត្តបទវណ្ណនាយំ **យំខន្ធាទិវសេនា**តិ សមាសបទំ ឥទំ ទដ្ឋព្ពំ, យស្ស ខន្ធាទិនោ វសេនាតិ អត្ថោ។ **តស្សេវា**តិ ច តស្សេវ ខន្ធាទិនោតិ អត្ថោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យំ ឥធ សម្បយុត្តំ វុត្តំ, តំ រូបក្ខន្ធាទីសុ អរូបន្តេសុ យេន វេទនាក្ខន្ធាទិនា សម្បយុត្តំ, បុន តស្សេវ វេទនាក្ខន្ធាទិនោ ខន្ធាទីហិ

សម្បយោគំ បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជនំ កតំ ។ តញ្ហិ អត្ថនា សម្បយុត្តេន សម្បយុត្តត្តា “សម្បយុត្តេន សម្បយុត្ត”ន្តិ និទ្ទារិតន្តិ។ **រូបេន វា**តិ ឯតេន និរោធសច្ចអប្បច្ចយអសង្ខតេហិបិ អយោគោ វុត្តោ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពោ, តថា **រូបមិស្សកេហិ វា**តិ ឯតេន អនុបាទិន្នអនុបាទានិយាទីហិ និព្ពានមិស្សកេហិបិ។ វក្ខតិ ហិ “**និព្ពានំ បន សុខុមរូបគតិកមេវា**”តិ។ **សព្ពារូបក្ខន្ធសង្គាហកេហី**តិ វត្តមានានមេវ សម្បយោគោ លព្ភតីតិ វត្តមានេសុ ឯកម្បិ ធម្មំ អនបនេត្វា អវិកលចតុក្ខន្ធសង្គាហកេហិ អរូបភវាទីហីតិ អត្ថោ។ អយំ បនេត្ថ សង្ខេបោ – យេ សម្បយោគំ ន លភន្តិ រូបក្ខន្ធាទយោ, តេ សព្ពេ ន គហិតា, ឥតរេ ច វេទនាក្ខន្ធាទយោ សព្ពេ គហិតាតិ។

នវមនយសម្បយុត្តេនសម្បយុត្តបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ទសមនយោ វិប្បយុត្តេនវិប្បយុត្តបទវណ្ណនា

៣៥៣. វិប្បយុត្តេនវិប្បយុត្តបទនិទ្ទេសេ អគ្គហិតេសុ ធម្មាយតនាទិធម្មា អនារម្មណមិស្សកសព្ពចិត្តុប្បាទគតធម្មភាវតោ តេហិ វិប្បយុត្តស្ស អភាវា ន គហិតា, ទុក្ខសច្ចចតុមហាភវអព្យាកតាទិធម្មា តេហិ វិប្បយុត្តេហិ វិប្បយុត្តានំ ខន្ធាទីហិ វិប្បយោគាភាវតោតិ អយំ វិសេសោ វេទិតព្ពោតិ។

ទសមនយវិប្បយុត្តេនវិប្បយុត្តបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. ឯកាទសមនយោ សង្គហិតេនសម្បយុត្តវិប្បយុត្តបទវណ្ណនា

៤០៩. ឯកាទសមនយវណ្ណនាយំ “**តេ ច សេសេហិ តីហិ ខន្ធេហិ ឯកេន មនាយតនេន សត្តហិ វិញ្ញាណធាតូហី**”តិ ឯតេសំ បទានំ “**សម្បយុត្តា នាមា**”តិ ឯតេន សហ សម្ពន្ធោ។ “កេហិចី”តិ ឯតស្ស បនត្ថំ ទស្សេតុំ “**សង្ខារក្ខន្ធេ ធម្មាយតនធម្មធាតូសុ ច ឋបេត្វា តណ្ហ**”ន្តិ ឯតេន “តេ ចា”តិ វុត្តេ សមុទយសច្ចេន ខន្ធាទិសង្គហេន សង្គហិតធម្មេ វិសេសេត្វា តេសំ ឯវ វិសេសិតានំ អត្តវជ្ជេហិ សេសេហិ សង្ខារក្ខន្ធេ តណ្ហាយ ធម្មាយតនធម្មធាតូសុ ច តណ្ហាយ វេទនាសញ្ញាក្ខន្ធេហិ សម្បយោគាវហេហិ សម្បយុត្តតំ សន្ធាយាហ “**សេសេហិ សម្បយុត្តត្តា កេហិចិ សម្បយុត្តា នាមា**”តិ។

ឯកាទសមនយសង្គហិតេនសម្បយុត្តវិប្បយុត្តបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១២. ទ្វាទសមនយោ សម្បយុត្តេនសង្គហិតាសង្គហិតបទវណ្ណនា

៤១៧. ទ្វាទសមនយេ ច នវមនយេ វិយ សម្បយោគាវហាវ លព្ភន្តីតិ អាហ “**តេយេវ ឧទ្ធដា**”តិ។

ទ្វាទសមនយសម្បយុត្តេនសង្គហិតាសង្គហិតបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៣. តេរសមនយោ អសង្គហិតេនសម្បយុត្តវិប្បយុត្តបទវណ្ណនា

៤៤៨. តេរសមនយវណ្ណនាយំ យេហិ តីហិបិ សង្គហេហិ អសង្គហិតំ វិញ្ញាណមេវ ហោតិ, តេ បាឡិយំ “រូបញ្ច ធម្មាយតន”ន្តិអាទិឧទ្ទានគាថាយ ទស្សិតា ពាវីស ធម្មា “**រូបក្ខន្ធេន សទិសបញ្ហា ធម្មា**”តិ វុត្តា។ យេហិ បន តីហិបិ សង្គហេហិ អសង្គហិតានិ អរូបភវេន វិយ ឱឡារិកាយតនានេវ ហោន្តិ, តេ វុត្តាវសេសា សព្ពេ ឥធ ឧទ្ធដា “**អរូបភវេន សទិសា**”តិ វុត្តា។ **សេសា**តិ សេសា បញ្ចមនយេ អាគតា វេទនាក្ខន្ធាទយោ សតិបិ អសង្គាហកត្តេ ឥធ វិស្សជ្ជនំ ន រុហន្តីតិ ន ឧទ្ធដា។ យេ បន អសង្គាហកា ឯវ ន ហោន្តិ ទុក្ខសច្ចាទិធម្មា, តេសុ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ យថា បន វេទនាក្ខន្ធាទយោ ន រុហន្តិ, តំ ទស្សេតុំ “**វេទនាក្ខន្ធេន ហី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តេសញ្ច សម្បយោគោ នាម នត្ថី**តិ រូបារូបធម្មានំ អសម្បយោគេហិ វោមិស្សតាយ សម្បយោគោ នត្ថីតិ អត្ថោ។

យទិ បន តេ កទាចិ អសព្ពវិញ្ញាណធាតុសម្បយុត្តា អរូបធម្មា រូបធម្មា ច សិយុំ, ន តេសំ វិប្បយោគោ នត្ថីតិ “វិប្បយោគោ ច នត្ថី”តិ ន វុត្តំ, ន វេទនាក្ខន្ធេន អសង្គហិតានំ វិប្បយោគស្ស អត្ថិតាយាតិ វេទិតព្ពំ។ ឧភយាភាវតោ ហិ វេទនាក្ខន្ធាទយោ ឥធ ន រុហន្តីតិ។ ឯវំ បនេត្ថ សិយា “វេទនាក្ខន្ធេន ហិ ខន្ធាទិវសេន អនារម្មណមិស្សកា សត្តវិញ្ញាណធាតុធម្មា អសង្គហិតា ហោន្តិ, តេសញ្ច សម្បយោគោ វិប្បយោគោ ច នត្ថី”តិ។ អនារម្មណសហិតានញ្ហិ សព្ពវិញ្ញាណធាតូនំ សព្ពវិញ្ញាណធាតុសម្បយុត្តានំ ឥតុភយធម្មានញ្ច វេទនាក្ខន្ធាទិវិញ្ញាណក្ខន្ធាទិចក្ខាយតនាទីហិ តីហិបិ សង្គហេហិ អសង្គហិតានំ សម្បយោគវិប្បយោគាភាវោ អរុហណេ ការណំ។ ជាតិវិប្បយោគភូមិកាលសន្តានវិប្បយោគតោ ចតុព្ពិធោ វិប្បយោគោ។ តត្ថ **ជាតិវិប្បយោគោ** “កុសលា ធម្មា,

អកុសលា ធម្មា”តិអាទិ, **ភូមិវិប្បយោគោ** “កាមាវចរា, រូបាវចរា”តិអាទិ, **កាលវិប្បយោគោ** “អតីតា ធម្មា, អនាគតា ធម្មា”តិអាទិ, **សន្តានវិប្បយោគោ** “អជ្ឈត្តា ធម្មា, ពហិទ្ធា ធម្មា”តិអាទិ។ ឯវំ វិប្បយោគោ ចតុធា វេទិតព្ពោ។

តេរសមនយអសង្គហិតេនសម្បយុត្តវិប្បយុត្តបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤. ចុទ្ទសមនយោ វិប្បយុត្តេនសង្គហិតាសង្គហិតបទវណ្ណនា

៤៥៦. ចុទ្ទសមនយេ ធម្មាយតនាទីនំ អនារម្មណមិស្សកសព្ពចិត្តុប្បាទគតធម្មភាវតោ វិប្បយោគស្ស អរុហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ ជាតិអាទិក្ខយស្ស ចេត្ថ ធម្មសភាវមត្តត្តា ន កថញ្ចិ សម្បយោគោ វិប្បយោគោ ច រុហតិ អជ្ឈត្តពហិទ្ធធម្មានំ សព្ពធម្មសមោធានត្តា, អនិទស្សនអប្បដិឃាទីនំ អនារម្មណមិស្សកសព្ពចិត្តុប្បាទត្តា។ ទុក្ខសច្ចាទិធម្មាវ តេច តេហិ វិប្បយុត្តានំ សង្គហាសង្គហសព្ភាវា គហិតាតិ។

បាឡិឧទ្ទានគាថាយំ **សមុច្ឆេទេ ន លព្ភន្តី**តិ បរិយោសានេ នយេ ន លព្ភន្តីតិ អត្ថោ។ **មោឃបុច្ឆកេន ចា**តិ អលព្ភមានា ច តេ មោឃបុច្ឆកេន ហេតុនា ន លព្ភន្តិ តេសំ បុច្ឆាយ មោឃត្តាតិ វុត្តំ ហោតិ។ អថ វា **មោឃបុច្ឆកោ** អដ្ឋមោ នយោ, តេន ច សហ ឱសាននយេ ឯតេ ធម្មា វិប្បយោគស្សបិ អភាវា សព្ពថាបិ ន លព្ភន្តីតិ អត្ថោ។

ចុទ្ទសមនយវិប្បយុត្តេនសង្គហិតាសង្គហិតបទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ធាតុកថាបករណ-មូលដីកា សមត្តា។

បុគ្គលបញ្ញត្តិបករណ-មូលដីកា

១. មាតិកាវណ្ណនា

១. ធម្មសង្គហេ តិកទុកវសេន សង្គហិតានំ ធម្មានំ វិភង្គេ ខន្ធាទិវិភាគំ ទស្សេត្វា តថាសង្គហិតវិភត្តានំ ធាតុកថាយ សង្គហាសង្គហាទិប្បភេទំ វត្វា យាយ បញ្ញត្តិយា តេសំ សភាវតោ ឧបាទាយ ច បញ្ញាបនំ ហោតិ, តំ បភេទតោ ទស្សេតុំ **“ឆ បញ្ញត្តិយោ”**តិអាទិនា បុគ្គលបញ្ញត្តិ អារទ្ធា។ តត្ថ យេ ធម្មេ បុញ្ញបរិយភាវេន បវត្តមានេ អសភាវសមូហវសេន ឧបាទាយ “បុគ្គលោ, ឥត្ថី, បុរិសោ, ទេវោ, មនុស្សោ”តិអាទិកា **បុគ្គលបញ្ញត្តិ** ហោតិ, តេសំ អញ្ញេសញ្ច ពាហិររូបនិព្ពានានំ សសភាវសមូហសសភាវភេទវសេន បញ្ញាបនា សភាវបញ្ញត្តីតិ **ខន្ធបញ្ញត្តិ**អាទិកា បញ្ចវិធា វេទិតព្ពា។ តាយ ធម្មសង្គហាទីសុ វិភត្តា **សភាវបញ្ញត្តិ** សព្ពាបិ សង្គហិតា ហោតិ។ បុគ្គលបញ្ញត្តិ បន **អសភាវបញ្ញត្តិ**។ តាយ ច សមយវិមុត្តាទិប្បភេទាយ សត្តសន្តានគតេ បរិញ្ញេយ្យាទិសភាវធម្មេ ឧបាទាយ បវត្តិតោ បធានាយ “វិហារោ មញ្ចោ”តិអាទិកា ច សព្ពា **អសភាវបញ្ញត្តិ** សង្គហិតា ហោតិ។

ឯត្តាវតា ច បញ្ញត្តិ នាម វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ ច។ តា ឯវ ហិ វោមិស្សា ឥតរា ចតស្សោតិ។ តស្មា តាសំ ទស្សនេន ឥមស្មឹ បករណេ សព្ពា បញ្ញត្តិយោ ទស្សិតាតិ វេទិតព្ពា។ ខន្ធាទិបញ្ញត្តីសុ បន ឆសុ អញ្ញត្ថ អទស្សិតប្បភេទំ ឥធេវ ច ទស្សិតប្បភេទំ បុគ្គលបញ្ញត្តឹ ឧបាទាយ ឥមស្ស បករណស្ស **បុគ្គលបញ្ញត្តី**តិ នាមំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **យេ ធម្មេ ឥធ បញ្ញាបេតុកាមោ**តិ បញ្ញត្តិយា វត្ថុភាវេន ទស្សេតុកាមោតិ អធិប្បាយោ។ ន ហិ ឯតស្មឹ បករណេ បញ្ញាបនំ ករោតិ, វត្ថូហិ បន បញ្ញត្តិយោ ទស្សេតីតិ។

ខន្ធាតិ បញ្ញាបនាតិ ឥទំ ខន្ធាតិ រូបំ បថវីតិអាទិកា សព្ពាបិ សាមញ្ញប្បភេទបញ្ញាបនា នាម ហោតិ, តំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **បញ្ញាបនា**តិ ឯតស្ស បន **ទស្សនា ឋបនា**តិ ឯតេ ទ្វេ អត្ថា, តេសំ **បកាសនា និក្ខិបនា**តិ។ តត្ថ “រូបក្ខន្ធោ...បេ.... អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយំ សមយវិមុត្តោ”តិអាទិនា ឥទមេវំនាមកំ ឥទមេវំនាមកន្តិ តំតំកោដ្ឋាសិកករណំ ពោធនមេវ និក្ខិបនា, ន បញ្ញាបេតព្ពានំ មញ្ចាទីនំ វិយ ឋានសម្ពន្ធករណំ។ យោ បនាយំ “នាមបញ្ញត្តិ ហិ ទស្សេតិ ច ឋបេតិ ចា”តិ កត្តុនិទ្ទេសោ កតោ, សោ ភាវភូតាយ ករណភូតាយ វា នាមបញ្ញត្តិយា តេសំ តេសំ ធម្មានំ ទិដ្ឋតាយ ឋបិតតាយ ច តំនិមិត្តតំ សន្ធាយ កតោតិ វេទិតព្ពោ។

វិជ្ជមានបញ្ញត្តីតិអាទិនា វចនេន បាឡិយំ អនាគតតំ សន្ធាយ **“បាឡិមុត្តកេនា”**តិអាទិមាហ។ **កុសលាកុសលស្សេវា**តិ កុសលាកុសលស្ស វិយ។ **វិជ្ជមានស្សា**តិ ឯតស្ស អត្ថោ សតោតិ, តស្ស អត្ថោ **សម្ភូតស្សា**តិ។ **វិជ្ជមានស្ស សតោ**តិ វា វិជ្ជមានភូតស្សាតិ អត្ថោ។ តមេវត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ **“សម្ភូតស្សា”**តិ។ តេន អវិជ្ជមានភាវំ បដិក្ខិបតិ។ **តថា អវិជ្ជមានស្សា**តិ យថា កុសលាទីនិ អកុសលាទិសភាវតោ, ផស្សាទយោ ច វេទនាទិសភាវតោ វិនិវត្តសភាវានិ វិជ្ជន្តិ, តថា អវិជ្ជមានស្ស យេ ធម្មេ ឧបាទាយ “ឥត្ថី, បុរិសោ”តិ ឧបលទ្ធិ ហោតិ, តេ អបនេត្វា តេហិ វិនិវត្តស្ស ឥត្ថិអាទិសភាវស្ស អភាវតោ អសម្ភូតស្សាតិ អត្ថោ។ យំ បនេតស្ស “តេនាការេន អវិជ្ជមានស្ស អញ្ញេនាការេន វិជ្ជមានស្សា”តិ អត្ថំ កេចិ វទន្តិ, តត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ បញ្ញត្តិទុកេ វុត្តមេវ។ អវិជ្ជមានេបិ សភាវេ លោកនិរុត្តឹ អនុគន្ត្វា អនភិនិវេសេន ចិត្តេន “ឥត្ថី, បុរិសោ”តិ គហណសព្ភាវា **“លោកនិរុត្តិមត្តសិទ្ធស្សា”**តិ អាហ។ សាភិនិវេសេន បន ចិត្តេន គយ្ហមានំ បញ្ចមសច្ចាទិកំ ន សភាវតោ, នាបិ សង្កេតេន សិទ្ធន្តិ **“សព្ពាការេនបិ អនុបលព្ភនេយ្យ”**ន្តិ វុត្តំ។ **តាសុ ឥមស្មឹ...បេ.... លព្ភន្តី**តិ ឥមស្មឹ បករណេ សរូបតោ តិស្សន្នំ អាគតតំ សន្ធាយ វុត្តំ។

យថាវុត្តស្ស បន អដ្ឋកថានយស្ស អវិរោធេន អាចរិយវាទា យោជេតព្ពា, តស្មា **បញ្ញាបេតព្ពដ្ឋេន ចេសា បញ្ញត្តី**តិ ឯតស្ស សភាវតោ អវិជ្ជមានត្តា បញ្ញាបេតព្ពមត្តដ្ឋេន បញ្ញត្តីតិ អត្ថោ។ បញ្ញាបេតព្ពម្បិ ហិ សសភាវំ តជ្ជបរមត្ថនាមលាភតោ ន បរតោ លភិតព្ពំ បញ្ញត្តិនាមំ លភតិ, និសភាវំ បន សភាវាភាវតោ ន អត្តនោ សភាវេន នាមំ លភតីតិ។ សត្តោតិអាទិកេន នាមេន បញ្ញាបិតព្ពមត្តដ្ឋេន បញ្ញត្តីតិ នាមំ លភតិ, និសភាវា ច សត្តាទយោ។ ន ហិ សសភាវស្ស រូបាទីហិ ឯកត្តេន អញ្ញត្តេន វា អនុបលព្ភសភាវតា អត្ថីតិ។

កិរីដំ មកុដំ, តំ អស្ស អត្ថីតិ **កិរីដី**។ ឯតស្មិញ្ច អាចរិយវាទេ អន្វនេន លក្ខណេន ភវិតព្ពន្តិ សព្ពសមោរោធោ កាតព្ពោ។ ទុតិយំ តតិយន្តិ ឯវំបការា ហិ ឧបនិធាបញ្ញត្តិ ឧបនិក្ខិត្តកបញ្ញត្តិ ច សង្ខាតព្ពប្បធានត្តា ឆបិ បញ្ញត្តិយោ ភជតីតិ យុត្តំ វត្តុំ, ឥតរា ច យថាយោគំ តំ តំ បញ្ញត្តិន្តិ។ ទុតិយំ តតិយំ ទ្វេ តីណីតិអាទិ បន សង្ខ្យា នាម កាចិ នត្ថីតិ តាសំ ឧបាទាសន្តតិបញ្ញត្តីនំ អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិភាវំ, ឥតរាសញ្ច

ឧបនិធាបញ្ញត្តីនំ យថានិទស្សិតានំ អវិជ្ជមានេនអវិជ្ជមានបញ្ញត្តិភាវំ មញ្ញមានោ អាហ “**សេសា អវិជ្ជមានបក្ខញ្ចេវ អវិជ្ជមានេនអវិជ្ជមានបក្ខញ្ច ភជន្តី**”តិ។ ទុតិយំ តតិយំ ទ្វេ តីណីតិអាទីនំ ឧបនិធាឧបនិក្ខិត្តកបញ្ញត្តីនំ អវិជ្ជមានេនអវិជ្ជមានបញ្ញត្តិភាវមេវ មញ្ញតិ។ យញ្ហិ បឋមាទិកំ អបេក្ខិត្វា យស្ស ចេកាទិកស្ស ឧបនិក្ខិបិត្វា បញ្ញាបីយតិ, តញ្ច សង្ខានំ កិញ្ចិ នត្ថីតិ។ តថា សន្តតិបញ្ញត្តិយា ច។ ន ហិ អសីតិ អាសីតិកោ ច វិជ្ជមានោតិ។

ឯកច្ចា ភូមិបញ្ញត្តីតិ កាមាវចរាទិបញ្ញត្តិ សន្ធាយាហ។ កាមាវចរាទី ហិ សភាវធម្មាតិ អធិប្បាយោ។ កាមោតិ បន ឱកាសេ គហិតេ អវិជ្ជមានេនវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ ឯសា ភវិតុំ អរហតិ, កម្មនិព្ពត្តក្ខន្ធេសុ គហិតេសុ វិជ្ជមានេនវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ។ យថា បន វចនសង្ខាតាយ វចនសមុដ្ឋាបកចេតនាសង្ខាតាយ វា កិរិយាយ ភាណកោតិ បុគ្គលស្ស បញ្ញត្តិ វិជ្ជមានេនអវិជ្ជមានបញ្ញត្តិបក្ខំ ភជតិ, ឯវំ កិសោ ថូលោតិ រូបាយតនសង្ខាតេន សណ្ឋានេន បុគ្គលាទីនំ បញ្ញាបនា វិជ្ជមានេនអវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ ភវិតុំ អរហតិ។ សណ្ឋានន្តិ វា រូបាយតនេ អគ្គហិតេ អវិជ្ជមានេនអវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ។ រូបំ ផស្សោតិអាទិកា បន វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ រុប្បនាទិកិច្ចវសេន កិច្ចបញ្ញត្តិយំ, បច្ចត្តធម្មនាមវសេន បច្ចត្តបញ្ញត្តិយំ វា អវរោធេតព្ពា។ វិជ្ជមានាវិជ្ជមានបញ្ញត្តីសុ ច វុត្តាសុ តាសំ វោមិស្សតាវសេន បវត្តា ឥតរាបិ វុត្តាយេវ ហោន្តីតិ អយម្បិ អាចរិយវាទោ សព្ពសង្គាហកោតិ ទដ្ឋព្ពោ។

២. “**យាវតា បញ្ចក្ខន្ធា**”តិអាទិកស្ស អត្ថំ ទស្សេន្តោ “**យត្តកេន បញ្ញាបនេនា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **យាវតា បញ្ចក្ខន្ធា**តិ យាវតា រូបក្ខន្ធោ…បេ…. វិញ្ញាណក្ខន្ធោតិ ខន្ធានំ ខន្ធបញ្ញត្តិ, ឯត្តាវតា ខន្ធានំ ខន្ធបញ្ញត្តិ, ឯវំ បាឡិយោជនំ កត្វា សង្ខេបប្បភេទវសេន អយំ អត្ថោ វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។ “**យាវតា បញ្ចក្ខន្ធា**”តិ, “**ខន្ធានំ ខន្ធបញ្ញត្តី**”តិ ហិ ឥមស្ស អត្ថោ “**យត្តកេន បញ្ញាបនេន សង្ខេបតោ បញ្ចក្ខន្ធាតិ វា**”តិ ឯតេន ទស្សិតោ, “**យាវតា រូបក្ខន្ធោ**”តិអាទិកស្ស បន “**បភេទតោ រូបក្ខន្ធោ**”តិអាទិកេនាតិ។ តត្ថ **រូបក្ខន្ធោ…បេ…. វិញ្ញាណក្ខន្ធោ**តិ បភេទនិទស្សនមត្តមេតំ។ តេន អវុត្តោបិ សព្ពោ សង្គហិតោ ហោតីតិ “**តត្រាបិ រូបក្ខន្ធោ កាមាវចរោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ អយំ វា ឯត្ថ បាឡិយា អត្ថយោជនា – “យាវតា”តិ ឥទំ សព្ពេហិ បទេហិ យោជេត្វា យត្តកា បញ្ចក្ខន្ធា, តត្តកា ខន្ធានំ ខន្ធបញ្ញត្តិ។ យត្តកោ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ តប្បភេទានញ្ច រូបក្ខន្ធាទីនំ បភេទោ, តត្តកោ ខន្ធានំ ខន្ធបញ្ញត្តិយា បភេទោតិ បករណន្តរេ វុត្តេន វត្ថុភេទេន ខន្ធបញ្ញត្តិយា បភេទំ ទស្សេតិ។ ឯស នយោ “**យាវតា អាយតនាន**”ន្តិអាទីសុបិ។

៧. **ឯកទេសេនេវា**តិ ឧទ្ទេសមត្តេនេវាតិ អត្ថោ។

មាតិកាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. និទ្ទេសវណ្ណនា

១. ឯកកនិទ្ទេសវណ្ណនា

១. ឈានង្គានេវ វិមោក្ខោតិ ឥមិនា អធិប្បាយេនាហ “**វិមោក្ខសហជាតេន នាមកាយេនា**”តិ។ **យេន ហិ សទ្ធិ**ន្តិអាទិនា បឋមំ សមង្គិភាវត្ថំ វិវរតិ។ **ផស្សេនបិ ផុដ្ឋាយេវ នាមា**តិ ឯតេន “អបិចេសា”តិអាទិនា វុត្តំ ទុតិយំ សម្ពស្សេន ផុសនត្ថំ, ឥតរេហិ ឥតរេ ការណត្ថោ។ សមង្គិភាវផុសនការណភាវា ហិ ផុសនាតិ វុត្តាតិ។ បុនបិ បឋមត្ថមេវ ទុព្ពិញ្ញេយ្យត្តា វិវរន្តោ “**តត្រាស្សា**”តិអាទិមាហ។ **ឋបេត្វា តានិ អង្គានិ សេសា អតិរេកបណ្ណាសធម្មា**តិ ឯត្ថ វេទនាសោមនស្សិន្ទ្រិយានិ សង្គហិតានីតិ អាហ “**ចត្តារោ ខន្ធា ហោន្តី**”តិ។ ឯវំ សតិ វេទនាសោមនស្សិន្ទ្រិយេហិ សុខស្ស ផុសិតព្ពត្តា តិណ្ណញ្ច តេសំ អនញ្ញត្តា តេនេវ តស្ស ផុសនា អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ, វេទយិតាធិបតិយដ្ឋេហិ ឧបនិជ្ឈាយនភាវបដិលាភស្ស វុត្តត្តា។ អថ វា **ឋបេត្វា តានិ អង្គានី**តិ អង្គានំ ពហុត្តា ពហុវចនំ។ តេសុ បន បច្ចេកម្បិ យោជនា កាតព្ពា “វិតក្កំ ឋបេត្វា”តិអាទិនា។ តត្ថ “សុខំ ឋបេត្វា”តិ ឥមិស្សា យោជនាយ សេសា តយោ ខន្ធា ហោន្តិ, ឥតរាសុ ចត្តារោតិ។ សព្ពយោជនាសុ ច តយោ អន្តោ កត្វា “**ចត្តារោ ខន្ធា ហោន្តី**”តិ វុត្តំ។

២. យោ អសមយវិមោក្ខេន ឯកច្ចេហិ អាសវេហិ វិមុត្តោ អសមយវិមោក្ខូបនិស្សយលាភេន ច សាតិសយេន សមយវិមោក្ខេន, សោ ឯវំ **សមយវិមុត្តោ**។ សោ ហិ តេន វិមុត្តោ ឈានលាភី សេក្ខោ រូបារូបភវតោ អបុនរាវត្តកោ កាមរាគាទីហិ តថាវិមុត្តោវ ហោតីតិ សមយវិមុត្តបញ្ញត្តិ លទ្ធុំ អរហតិ។ បុថុជ្ជនោ បន ឈានលាភី បុនរាវត្តកធម្មោ បុន កាមរាគាទិសមុទាចារភាវតោ វិមុត្តោ នាម ន ហោតីតិ សមយវិមុត្ត

បញ្ញត្តិ នារហតិ, តេន សោ “សមយវិមុត្តោ”តិ ន វុត្តោ។ អរហតោ បន អបរិក្ខីណា អាសវា នត្ថិ, យតោ វិមុច្ចេយ្យ។ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារមត្តា ហិ តស្ស អដ្ឋ វិមោក្ខាតិ។ តស្មា តស្ស ន អដ្ឋ វិមោក្ខា សមយវិមុត្តបញ្ញត្តិភាវស្ស អសមយវិមុត្តបញ្ញត្តិភាវស្ស វា ការណំ។ តទការណភាវមេវ ទស្សេតុំ “**ន ហេវ ខោ…បេ… វិហរតី**”តិ វុត្តំ, ន សុក្ខវិបស្សកស្សេវ អសមយវិមុត្តភាវំ ទស្សេតុន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ សព្ពោបិ ហិ អរហា អសមយវិមុត្តោតិ។ **ពាហិរាន**ន្តិ លោកុត្តរតោ ពហិភូតានំ, លោកិយានន្តិ អត្ថោ។

៣. អរូបក្ខន្ធនិព្ពានមត្តវាចកោ អរូបសទ្ទោ ន ហោតីតិ ទស្សេនតុំ “**រូបតោ អញ្ញ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **ចិត្តមញ្ជូស**ន្តិ សមាធឹ។ អភិញ្ញាទីនញ្ហិ ធម្មានំ បាទកភាវេន សមាធិ មញ្ជូសាសទិសោ ហោតិ។ **អទ្ធានំ ផរិតុ**ន្តិ ទីឃកាលំ ព្យាបេតុំ, បវត្តេតុន្តិ អត្ថោ។ “**សម្មជ្ជិតព្ព**”ន្តិ ចិន្តេត្វា តត្ថ អាទរស្ស អកតត្តា វត្តភេទោតិ វេទិតព្ពោ។ ឯវំ វត្តភេទមត្តេន នដ្ឋា បន សមាបត្តិ កាមច្ឆន្ទាទីហិ នដ្ឋា វិយ ន កិញ្ចេន បច្ចាហរិតព្ពា ហោតិ មន្ទបារិបន្ថកត្តា, តស្មា វត្តសមិតករណមត្តេនេវ បច្ចាហរិតព្ពត្តា “**អប្បេន្តោវ និសីទី**”តិ អាហ។

៤. **អត្តនោ អនុរូបេន បមាទេន វីតិនាមេន្តានម្បិ សមាបត្តិ ន កុប្បតី**តិ បរិហីនោ នាម ន ហោតិ, តស្មិំ តស្មិំ ព្យាសង្គេ បដិសំហដមត្តេ សមាបជ្ជិតុំ សមត្ថតាយាតិ អធិប្បាយោ។ “កិស្ស បន, ភន្តេ, ខីណាសវស្ស ភិក្ខុនោ លាភសក្ការសិលោកោ អន្តរាយាយាតិ? យា ហិស្ស សា, អានន្ទ, អកុប្បា ចេតោវិមុត្តិ, នាហំ តស្សា លាភសក្ការសិលោកំ អន្តរាយាយ វទាមិ។ យេ ច ខ្វស្ស, អានន្ទ, អប្បមត្តស្ស អាតាបិនោ បហិតត្តស្ស វិហរតោ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារា អធិគតា, តេសាហមស្ស លាភសក្ការសិលោកំ អន្តរាយាយ វទាមី”តិ **សុត្តេ** (សំ. និ. ២.១៧៩) បន សមយេន សមយំ អាបជ្ជនេន បរិហរិតព្ពានំ សមាបត្តិសុខវិហារានំ តស្មិំ តស្មិំ ព្យាសង្គកាលេ អនិប្ផត្តិតោ លាភសក្ការសិលោកោ អន្តរាយោតិ វុត្តោតិ អធិប្បាយេនស្ស តេន អវិរោធោ វេទិតព្ពោ។

៥. **ធម្មានំ…បេ… បី**តិ ឯត្ថ “ធម្មេហិ”តិ វត្តព្ពំ។ តេធ ហិ តាហិ សមាបត្តីហិ បរិហាយេយ្យាតិ ធម្មេហិ បុគ្គលស្ស បរិហានម្បិ អបរិហានម្បិ វុត្តំ។ តត្ថ ច បុគ្គលស្ស បមាទមាគម្ម តា សមាបត្តិយោ កុប្បេយ្យុន្តិ ធម្មានំ កុប្បនំ អកុប្បនញ្ច វុត្តំ, បុគ្គលស្ស បន បរិហានធម្មានមេវ វិនាសោតិ វចននានត្តមត្តេន វចនត្ថនានត្តមត្តេន វា បរិយាយន្តរតា វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពា។

៧-៨. **ចេតនា** សមាបត្តិចេតនា តទាយូហនា ច។ **អនុរក្ខណា** សមាបត្តិឧបការានុបការបរិគ្គាហិកា បញ្ញាសហិតា សតិ។ តាហិ ចេតិយមានអនុរក្ខិយមានសមាបត្តីនំ ភព្ពា ចេតនាភព្ពា អនុរក្ខណាភព្ពា។

១០. **បុថុជ្ជនគោត្ត**ន្តិ បុថុជ្ជនសិក្ខំ, បុថុជ្ជនគតា តិស្សោ សិក្ខា អតិក្កន្តាតិ អត្ថោ។ តា ហិ សំយោជនត្តយានុបច្ឆេទេន “បុថុជ្ជនសិក្ខា”តិ វុច្ចន្តីតិ។

១១. អរហត្តមគ្គដ្ឋោ ច វដ្ដភយតោ បព្ពុព្ពេគេន ឧព្ពិជ្ជន្តោ ឧទ្ធម្ភាគិយសំយោជនេហិ ឧបរតោតិ ភយូបរតោ នាមាតិ អាហ “**សត្ត សេក្ខា ភយូបរតា**”តិ។

១២. ភវង្គបញ្ញាវិរហិតា “វិបាកាវរណេន សមន្នាគតា”តិ ឥមិនា គហិតាតិ តិហេតុកបដិសន្ធិកា កេចិ “ទុប្បញ្ញា”តិ ឥមិនា គយ្ហន្តីតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**អប្បដិលទ្ធមគ្គផលូបនិស្សយា**”តិ។ បញ្ញាយ ហិ វិនា ន តទុបនិស្សយោ អត្ថីតិ។

១៤. យត្ថ និយតានិយតវោមិស្សា បវត្តិ អត្ថិ, តត្ថេវ និយតធម្មា ហោន្តីតិ ឧត្តរកុរូសុ តទភាវា និយតោ នាម នត្ថីតិ ទស្សេន្តោ “**យា បន ឧត្តរកុរុកាន**”ន្តិអាទិមាហ។

១៦. តេរសសុ សីសេសុ បលិពោធសីសាទីនិ បវត្តសីសញ្ច បរិយាទិយិតព្ពានិ, អធិមោក្ខសីសាទីនិ បរិយាទកានិ, បរិយាទកផលំ គោចរសីសំ។ តញ្ហិ វិសយជ្ឈត្តផលវិមោក្ខោតិ។ បរិយាទកស្ស មគ្គស្ស ផលស្ស ច អារម្មណំ សង្ខារសីសំ សង្ខារវិវេកភូតោ និរោធោតិ បរិយាទិយិតព្ពានំ បរិយាទកផលារម្មណានំ សហ វិយ សំសិទ្ធិទស្សនេន សមសីសិភាវំ ទស្សេតុំ **បដិសម្ភិទាយំ** (បដិ. ម. ១.៨៧) តេរស សីសានិ វុត្តានិ។ ឥធ បន “អបុព្ពំ អចរិមំ អាសវបរិយាទានញ្ច ហោតិ ជីវិតបរិយាទានញ្ចា”តិ វចនតោ តេសុ កិលេសបវត្តសីសានមេវ វសេន យោជនំ ករោន្តោ “**តត្ថ កិលេសសីស**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ បវត្តសីសម្បិ វដ្ដតោ វុដ្ឋហន្តោ មគ្គោ ចុតិតោ ឧទ្ធំ អប្បវត្តិករណវសេន យទិបិ បរិយាទិយតិ , យាវ បន ចុតិ, តាវ បវត្តិសព្ភាវតោ “**បវត្តសីសំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ ចុតិចិត្តំ បរិយាទិយតី**”តិ អាហ។ កិលេសបរិយាទានេន បន អត្តនោ អនន្តរំ វិយ និប្ផាទេតព្ពា បច្ចវេក្ខណវារា ច កិលេសបរិយាទានស្សេវ វារាតិ វត្តព្ពតំ អរហន្តិ។ “វិមុត្តស្មិំ វិមុត្តមិតិ ញាណំ ហោតី”តិ (ម. និ. ១.៧៨; សំ. និ.

៣.១២, ១៤) វចនតោ ហិ បច្ចវេក្ខណបរិសមាបនេន កិលេសបរិយាទានំ សមាបិតំ នាម ហោតិ។ តំ បន បរិសមាបនំ យទិ ចុតិចិត្តេន ហោតិ, តេនេវ ជីវិតបរិសមាបនញ្ច ហោតីតិ ឥមាយ វារចុតិសមតាយ កិលេសបរិយាទានជីវិតបរិយាទានានំ អបុព្ពាចរិមតា ហោតីតិ អាហ "**វារសមតាយា**"តិ។ **ភវង្គំ ឱតរិត្វា បរិនិព្ពាយតីតិ** ឯត្ថ បរិនិព្ពានចិត្តមេវ ភវង្គោតរណភាវេន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

១៧. **មហាបយោគោ**តិ មហាកិរិយោ វិបត្តិករណមហាមេឃុដ្ឋានាការវិនាសោ។ **តិដ្ឋេយ្យា**តិ វិនាសោ នប្បវត្តេយ្យាតិ អត្ថោ។

១៨. **អរណីយត្ថា**តិ បយិរុបាសិតព្ពត្ថា។

២០. យាយ កតកិច្ចតា ហោតិ, តាយ អគ្គវិជ្ជាយ អធិគតាយ តេវិជ្ជតាភាវោ និប្បរិយាយតោ, សា ច អាគមនវសេន សិទ្ធា សាតិសយា តេវិជ្ជតាតិ អាហ "**អាគមនីយមេវ ធុរ**"ន្តិ។

២២. **តត្ថ ចា**តិ និមិត្តត្ថេ ភុម្មំ, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណប្បត្តិយា អាធារភាវេ វា។ តត្ថេវ ហិ សព្ពញ្ញុតំ បត្តោ នាម ហោតីតិ។

២៣. **អននុស្សុតេសុ ធម្មេសូ**តិ ច អននុស្សុតេសុ សច្ចេសូតិ អត្ថោ។

២៤. "រូបី រូបានិ បស្សតី"តិអាទិកេ (ម. និ. ២.២៤៨; ៣.៣១២; បដិ. ម. ១.២០៩; ធ. ស. ២៤៨) និរោធសមាបត្តិអន្តេ អដ្ឋ វិមោក្ខេ វត្វា "យតោ ខោ, អានន្ទ, ភិក្ខុ ឥមេ អដ្ឋ វិមោក្ខេ កាយេន ផុសិត្វា វិហរតិ, បញ្ញាយ ចស្ស ទិស្វា អាសវា បរិក្ខីណា ហោន្តិ។ អយំ វុច្ចតិ, អានន្ទ, ភិក្ខុ ឧភតោភាគវិមុត្តោ"តិ យទិបិ មហានិទានសុត្តេ វុត្តំ, តំ បន ឧភតោភាគវិមុត្តសេដ្ឋវសេន វុត្តន្តិ ឥធ កីដាគិរិសុត្តវសេន សព្ពឧភតោភាគវិមុត្តសង្គហត្ថំ "**អដ្ឋ សមាបត្តិយោ សហជាតនាមកាយេន បដិលភិត្វា វិហរតី**"តិ អាហ។ កីដាគិរិសុត្តេ ហិ "ឥធ, ភិក្ខវេ, ឯកច្ចោ បុគ្គលោ យេ តេ សន្តា វិមោក្ខា អតិក្កម្ម រូបេ អារុប្បា, តេ កាយេន ផុសិត្វា វិហរតិ, បញ្ញាយ ចស្ស ទិស្វា អាសវា បរិក្ខីណា ហោន្តិ។ អយំ វុច្ចតិ, ភិក្ខវេ, បុគ្គលោ ឧភតោភាគវិមុត្តោ"តិ (ម. និ. ២.១៨២) អរូបសមាបត្តិវសេន ចត្តារោ ឧភតោភាគវិមុត្តា វុត្តា, ឧភតោភាគវិមុត្តសេដ្ឋោ ច វុត្តលក្ខណោបបត្តិតោតិ។ កាយសក្ខិម្ហិបិ ឯសេវ នយោ។

បញ្ញាយ ចស្ស ទិស្វា អាសវា បរិក្ខីណា ហោន្តីតិ ន អាសវា បញ្ញាយ បស្សន្តិ, ទស្សនការណា បន បរិក្ខីណា ទិស្វា បរិក្ខីណាតិ វុត្តា។ ទស្សនាយត្តបរិក្ខយត្តា ឯវ ហិ ទស្សនំ បុរិមកិរិយា ហោតីតិ។ **នាមនិស្សិតកោ ឯសោ**តិ ឯសោ ឧភតោភាគវិមុត្តោ រូបតោ មុច្ចិត្វា នាមំ និស្សាយ ឋិតោ បុន តតោ មុច្ចនតោ "នាមនិស្សិតកោ"តិ វត្វា តស្ស ច សាធកំ សុត្តំ វត្វា "កាយទ្វយតោ សុវិមុត្តត្តា ឧភតោភាគវិមុត្តោ"តិ អាហាតិ អត្ថោ។ សុត្តេ ហិ អាកិញ្ចញ្ញាយតនលាភិនោ ឧបសីវព្រាហ្មណស្ស ភគវតា នាមកាយា វិមុត្តោតិ ឧភតោភាគវិមុត្តោតិ មុនិ អក្ខាតោតិ។

បឋមត្ថេរវាទេ ទ្វីហិ ភាគេហិ វិមុត្តោ ឧភតោភាគវិមុត្តោ, **ទុតិយត្ថេរវាទេ** ឧភតោ ភាគតោ វិមុត្តោតិ ឧភតោភាគវិមុត្តោតិ, **តតិយត្ថេរវាទេ** ទ្វីហិ ភាគេហិ ទ្វេ វារេ វិមុត្តោតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។ តត្ថ **វិមុត្តោ**តិ កិលេសេហិ វិមុត្តោ, កិលេសវិក្ខម្ភនសមុច្ឆេទនេហិ វា កាយទ្វយតោ វិមុត្តោតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អរូបាវចរំ បន នាមកាយតោ ច វិមុត្ត**ន្តិ នីវរណសង្ខាតនាមកាយតោ វិមុត្តន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ តញ្ហិ នីវរណទូរីភាវេន នាមកាយតោ រូបតណ្ហាវិក្ខម្ភនេន រូបកាយតោ ច វិមុត្តត្តា ឯកទេសេន ឧភតោភាគវិមុត្តំ នាម ហោតីតិ អរហត្តមគ្គស្ស បាទកភូតំ ឧភតោភាគវិមុត្តនាមលាភស្ស ការណំ ភវិតុំ យុត្តន្តិ អធិប្បាយោ។

២៥. **ឯតេសុ ហិ ឯកោបិ អដ្ឋវិមោក្ខលាភី ន ហោតី**តិ ឧភតោភាគវិមុត្តភាវស្ស ការណភូតំ រូបកាយតោ វិមុត្តំ ឯកម្បិ វិមោក្ខំ អនធិគតោតិ អធិប្បាយោ។ អរូបាវចរេសុ ហិ ឯកម្បិ អធិគតោ ឧភតោភាគវិមុត្តភាវការណបដិលាភតោ អដ្ឋវិមោក្ខេកទេសេន តេន តំនាមទានេ សមត្ថេន "អដ្ឋវិមោក្ខលាភី"ត្វេវ វុច្ចតិ។ តេនាហ "**អរូបាវចរជ្ឈានេសុ បនា**"តិអាទិ។

២៦. **ផុដ្ឋន្តំ សច្ឆិករោតី**តិ ផុដ្ឋានំ អន្តោ ផុដ្ឋន្តោ, ផុដ្ឋានំ អរូបាវចរជ្ឈានានំ អនន្តរោ កាលោតិ អធិប្បាយោ។ អច្ចន្តសំយោគេ ចេតំ ឧបយោគវចនំ ទដ្ឋព្ពំ។ ផុដ្ឋានន្តរកាលមេវ សច្ឆិករោតិ សច្ឆិកាតព្ពោបាយេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ "ឯកមន្តំ និសីទី"តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.១៦៥) វិយ ភាវនបុំសកំ វា ឯតំ។ យោ ហិ

អរូបជ្ឈានេន រូបកាយតោ នាមកាយេកទេសតោ ច វិក្ខម្ភនវិមោក្ខេន វិមុត្តោ, តេន និរោធសង្ខាតោ វិមោក្ខោ អាលោចិតោ បកាសិតោ វិយ ហោតិ, ន បន កាយេន សច្ឆិកតោ។ និរោធំ បន អារម្មណំ កត្វា ឯកច្ចេសុ អាសវេសុ ខេបិតេសុ តេន សោ សច្ឆិកតោ ហោតិ, តស្មា សោ សច្ឆិកាតព្ពំ និរោធំ យថាអាលោចិតំ នាមកាយេន សច្ឆិករោតីតិ **កាយសក្ខី**តិ វុច្ចតិ, ន តុ វិមុត្តោតិ ឯកច្ចានំ អាសវានំ អបរិក្ខីណត្តា។

២៧. ទិដ្ឋត្តា បត្តោតិ ឯតេន ចតុសច្ចទស្សនសង្ខាតាយ ទិដ្ឋិយា និរោធស្ស បត្តតំ ទីបេតិ។ "ទិដ្ឋន្តំ បត្តោ"តិ វា បាឋោ, ទស្សនសង្ខាតស្ស សោតាបត្តិមគ្គញាណស្ស អនន្តរំ បត្តោតិ វុត្តំ ហោតិ។ បឋមផលតោ បដ្ឋាយ ហិ យាវ អគ្គមគ្គា ទិដ្ឋិប្បត្តោតិ។

២៨. ឥមំ បន នយំ "នោ"តិ បដិក្ខិបិត្វាតិ ឯត្ថ ទិដ្ឋិប្បត្តសទ្ធាវិមុត្តភាវប្បត្តានំ បញ្ញានានត្តំ វុត្តំ, ន បន យេន វិសេសេន សោ វិសេសោ បត្តោ, សោ វុត្តោតិ ឥមំ ទោសំ ទិស្វា បដិក្ខេបោ កតោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ **អាគមដ្ឋកថាសូ**តិ ច វចនេន អាគមនីយនានត្តសន្និដ្ឋានមេវ ថិរំ ករោតីតិ វេទិតព្ពំ។ **សទ្ទហន្តោ វិមុត្តោ**តិ ឯតេន សព្ពថា អវិមុត្តស្សបិ សទ្ធាមត្តេន វិមុត្តភាវំ ទស្សេតិ។ **សទ្ធាវិមុត្តោ**តិ វា សទ្ធាយ អធិមុត្តោតិ អត្ថោ។

២៩. បញ្ញំ វាហេតីតិ បញ្ញំ សាតិសយំ បវត្តេតីតិ អត្ថោ។ **បញ្ញា ឥមំ បុគ្គលំ វហតី**តិ និព្ពានាភិមុខំ គមេតីតិ អត្ថោ។

៣១. ឯវំ មគ្គក្ខណេបីតិ អយំ អបិ-សទ្ទោ កស្មា វុត្តោ, ននុ អរិយេន អដ្ឋង្គិកេន មគ្គេន សមន្នាគតោ មគ្គក្ខណេ ឯវ ហោតីតិ តទា ឯវ សោតាបន្នោ នាមាតិ អាបន្នន្តិ? នាបន្នំ ។ មគ្គេន ហិ អត្តនា សទិសស្ស អដ្ឋង្គិកស្ស វា សត្តង្គិកស្ស វា ផលស្ស សោតោតិ នាមំ ទិន្នន្តិ តេនបិ សមន្នាគតស្ស សោតាបន្នភាវតោ, សោតេន វា មគ្គេន បវត្តេតុំ អបរិហីនេន ផលដ្ឋោបិ សមន្នាគតោ ឯវ នាម, ន ច តេន បឋមមគ្គក្ខណេ វិយ សោតោ សមាបជ្ជិយមានោ, តស្មា សមាបន្នសោតត្តា បឋមផលតោ បដ្ឋាយ "សោតាបន្នោ"តិ វត្តុំ យុត្តោ។ វុត្តញ្ហិ "យេ កេចិ, ភិក្ខវេ, មយិ អវេច្ចប្បសន្នា, សព្ពេ តេ សោតាបន្នា។ តេសំ សោតាបន្នានំ បញ្ចន្នំ ឥធ និដ្ឋា, បញ្ចន្នំ ឥធ វិហាយ និដ្ឋា"តិ (អ. និ. ១០.៦៤)។ តត្ថ ទុតិយផលដ្ឋាទីនំ វិសុំ នាមំ អត្ថីតិ បឋមផលដ្ឋោ ឯវ ឥតរេហិ វិសេសិយមានោ "សោតាបន្នោ"តិ វត្តុំ យុត្តោតិ សោ ឯវ ឥធាធិប្បេតោ។ **បដិលទ្ធមគ្គេន ពុជ្ឈតី**តិ ឯតេន បដិលទ្ធមគ្គស្ស ចតុសច្ចបច្ចវេក្ខណាទីនំ ឧបនិស្សយភាវំ ទស្សេតិ។ សម្ពោធិ បរំ អយនំ និស្សយោ ឯតស្សាតិ ហិ **សម្ពោធិបរាយណោ**តិ។ ទុតិយេនត្ថេន សម្ពោធិ បរំ អយនំ គតិ ឯតស្សាតិ **សម្ពោធិបរាយណោ**។

៣២. កេវលេន កុលសទ្ទេន មហាកុលមេវ វុច្ចតីតិ អាហ "**មហាភោគកុលេសុយេវ និព្ពត្តតីតិ អត្ថោ**"តិ។

៣៣. ខន្ធពីជំ នាម បដិសន្ធិវិញ្ញាណំ។ **ឥហដ្ឋកនិជ្ឈាមិករសេនេវ ឥមស្មិំ ឋានេ កថិតា**តិ សជ្ឈានកោ អជ្ឈត្តសំយោជនសមុច្ឆេទេ អកតេបិ អនាគាមិសភាគោ អនាវត្តិធម្មោ ឥធ គណនូបគោ ន ហោតិ, ហេដ្ឋា ឧបរិ ច សំសរណកោ កាមភវគតោ ហីនជ្ឈានកោ ឥធ គណនូបគោតិ អធិប្បាយោ។

៣៤. យំ វត្តព្ពន្តិ "ទ្វីហិ ការណេហិ តនុភាវោ វេទិតព្ពោ"តិអាទិ យំ វត្តព្ពំ សិយាតិ អត្ថោ។

៣៦. ឧបបន្នំ វា សមនន្តរាតិ ឧបបន្នំ វា ឯតេន បុគ្គលេន ហោតិ, អថ សមនន្តរា អរិយមគ្គំ សញ្ជនេតិ។ **អប្បត្តំ វា វេមជ្ឈំ អាយុប្បមាណ**ន្តិ អាយុប្បមាណំ តស្ស បុគ្គលស្ស វេមជ្ឈំ អប្បត្តំ ហោតិ, ឯត្ថន្តរេ អរិយមគ្គំ សញ្ជនេតីតិ អយមេត្ថ បាឡិអត្ថោ។ អដ្ឋកថាយំ បន "អប្បត្វា បព្ពតំ នទី"តិ វិយ **អាយុប្បមាណំ វេមជ្ឈំ អប្បត្តំ វា ហុត្វា**តិ បរសទ្ទយោគេ បរតោ ភូតោ ហុត្វា សទ្ទោ វចនសេសភូតោ បយុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។

៣៧. ឧបហច្ចាតិ ឯតស្ស ឧបគន្ត្វាតិ អត្ថោ, តេន វេមជ្ឈាតិក្កមោ កាលកិរិយោបគមនញ្ច សង្គហិតំ ហោតិ។ តេន វុត្តំ "**អតិក្កមិត្វា វេមជ្ឈ**"ន្តិអាទិ។

៤០. ឧទ្ធំវាហិភាវេនាតិ ឧទ្ធំ វហតីតិ ឧទ្ធំវាហី, តណ្ហាសោតំ វដ្ដសោតំ វា, តស្ស ភាវោ, តេន ឧទ្ធំវាហិភាវេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ អវិហេសុ ឧទ្ធំសោតោ យទិបិ តត្ថ បរិនិព្ពាយី ន ហោតិ, យត្ថ វា តត្ថ វា គន្ត្វា បរិនិព្ពាយតុ, បរិនិព្ពាយិនោ បន តស្ស អសង្ខារបរិនិព្ពាយិតា សសង្ខារបរិនិព្ពាយិតា ច អត្ថីតិ តត្ថ ទស អនាគាមិនោ វុត្តា, ឯវំ អតប្បាទីសុបិ។ **អនុបហច្ចតលា**តិ អប្បត្តតលា។ អសង្ខារសសង្ខារបរិនិព្ពាយីនំ លហុសាលហុសគតិកា ឯវ បរិត្តវិបុលតិណកដ្ឋឈាបកបប្បដិកាសទិសតា វេទិតព្ពា, ន ឧប្បជ្ជិត្វាវ និព្ពាយនកាទីហិ អធិមត្តតា វិយ សមុទ្ទំ បត្វា និព្ពាយនកតោ អនធិមត្តតា វិយ ច អន្តរា

ឧបហច្ចបរិនិព្ពាយីហិ ឧទ្ធំសោតតោ ច អធិមត្តានធិមត្តតា។ តេ ឯវ ហិ អសង្ខារសសង្ខារបរិនិព្ពាយិនោតិ។ **តតោ មហន្តតរេ**តិ វចនំ តិណកដ្ឋឈាបនសមត្ថបប្បដិកាទស្សនត្ថំ, ន អធិមត្ត នាធិមត្តទស្សនត្ថន្តិ។

នោ ចស្ស នោ ច មេ សិយាតិ អវិជ្ជាសង្ខារាទិកំ ហេតុបញ្ចកំ នោ ច អស្ស, វិញ្ញាណាទិកំ ឥទំ ផលបញ្ចកំ វត្តមានំ នោ ច មេ សិយាតិ អត្ថោ។ តេន អតីតភវសំសិទ្ធិតោ ទុក្ខសមុទយតោ ឥមស្ស ទុក្ខស្ស បវត្តិ ទស្សនតោ បច្ចយសមុទយដ្ឋេន ឧទ្ទានំ ឧទយទស្សនបដិបត្តិ វុត្តា ហោតិ។ **ន ភវិស្សតិ, ន មេ ភវិស្សតី**តិ យទិ ឯតរហិ ហេតុបញ្ចកំ ន ភវិស្សតិ, អនាគតេ ផលបញ្ចកំ ន មេ ភវិស្សតីតិ អត្ថោ។ ឯតេន បច្ចយនិរោធដ្ឋេន វយទស្សនបដិបត្តិ វុត្តា ហោតិ, ឯតរហិ អនាគតេ ច អត្តត្តនិយនិវារណវសេន សុញ្ញតាបដិបត្តិ វា ចតូហិបិ វុត្តា។ **យទត្ថី**តិ យំ អត្ថិ។ **ភូតន្តិ** សសភាវំ និព្ពត្តំ វា យថាទិដ្ឋឧទយព្ពយំ យថាទិដ្ឋសុញ្ញតំ វា ខន្ធបញ្ចកំ បរិកប្បិតឥត្ថិបុរិសសត្តាទិភាវរហិតំ នាមរូបមត្តន្តិ អត្ថោ។ វិវដ្ដានុបស្សនាយ វិវដ្ដមានសោ តំ ភូតំ បជហាមីតិ **ឧបេក្ខំ បដិលភតិ**, សង្ខារុបេក្ខាញាណេន ឧបេក្ខកោ ហោតីតិ វុត្តំ ហោតិ។

ភវេ ន រជ្ជតិ, សម្ភវេ ន រជ្ជតីតិ អវិសិដ្ឋេ វិសិដ្ឋេ ច ភវេ ន រជ្ជតីតិ កេចិ វទន្តិ។ បច្ចុប្បន្នោ បន ភវោ **ភវោ,** អនាគតោ ជាតិយា គហណេន គហិតោ **សម្ភវោ**តិ វេទិតព្ពោ។ អថ វា **ភវោ**តិ ភូតមេវ វុច្ចតិ, **សម្ភវោ** តទាហារោ, តស្មិំ ទ្វយេ ន រជ្ជតីតិ សេក្ខបដិបត្តិំ ទស្សេតិ ។ ភូតេ ហិ សសម្ភវេ ច វិរាគោ សេក្ខបដិបត្តិ។ យថាហ "ភូតមិទន្តិ, ភន្តេ, យថាភូតំ សម្មប្បញ្ញាយ បស្សតិ, ភូតមិទន្តិ យថាភូតំ សម្មប្បញ្ញាយ ទិស្វា ភូតស្ស និព្ពិទាយ វិរាគាយ និរោធាយ បដិបន្នោ ហោតិ។ តទាហារសម្ភវន្តិ យថាភូតំ...បេ.... ទិស្វា តទាហារសម្ភវស្ស និព្ពិទាយ...បេ.... បដិបន្នោ ហោតិ។ តទាហារនិរោធាយ យំ ភូតំ, តំ និរោធធម្មន្តិ យថាភូតំ...បេ.... ទិស្វា និរោធធម្មស្ស និព្ពិទាយ វិរាគាយ និរោធាយ បដិបន្នោ ហោតិ។ ឯវំ ខោ, ភន្តេ, សេក្ខោ ហោតី"តិ (សំ. និ. ២.៣១)។ **អថុត្តរី**តិ អថ ឯវំ អរជ្ជមានោ ឧត្តរិ សន្តំ បទំ និព្ពានំ អនុក្កមេន មគ្គបញ្ញាយ សម្មា បស្សតិ, តញ្ច ខ្វស្ស បទំ ន សព្ពេន សព្ពំ សច្ឆិកតំ ចតុត្ថមគ្គេនេវ សច្ឆិកាតព្ពស្ស តស្ស តេន អសច្ឆិកតត្តា។

ឯកកនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទុកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៦៣. កស្សចិ កិលេសស្ស អវិក្ខម្ភិតត្តា កស្សចិ កថញ្ចិ អវិមុត្តោ កាមភវោ អជ្ឈត្តគ្គហណស្ស វិសេសបច្ចយោតិ អជ្ឈត្តំ នាម។ តត្ថ ពន្ធនំ អជ្ឈត្តសំយោជនំ, តេន សម្បយុត្តោ **អជ្ឈត្តសំយោជនោ**។

៨៣. ការណេន វិនា បវត្តហិតចិត្តោ **អការណវច្ឆលោ**។ អនាគតម្បិ បយោជនំ អបេក្ខមានោ បុរិមគ្គហិតំ តំ កតំ ឧបាទាយ កតញ្ញូ ឯវ នាម ហោតិ, ន បុព្ពការីតិ អាហ "**ករិស្សតិ មេ**"តិអាទិ។ **តមោជោតិបរាយណោ** បុញ្ញផលំ អនុបជីវន្តោ ឯវ បុញ្ញានិ ករោតីតិ "**បុព្ពការី**"តិ វុត្តោ។ "**ឥណំ ទេមី"តិ សញ្ញំ ករោតី**តិ ឯវំសញ្ញំ អករោន្តោបិ ករោន្តោ វិយ ហោតីតិ អត្ថោ។

៨៦. **អច្ឆមំសំ លភិត្វា សូករមំសន្តិ ន កុក្កុច្ចាយតី**តិ អច្ឆមំសន្តិ ជានន្តោបិ សូករមំសន្តិ ន កុក្កុច្ចាយតិ, មទ្ទិត្វា វីតិក្កមតីតិ វុត្តំ ហោតិ។

៩០. **តិត្តោ**តិ និដ្ឋិតកិច្ចតាយ និរុស្សុក្កោ។

ទុកនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. តិកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៩១. **សេសសំវរភេទេនា**តិ មនោសំវរភេទេន, សតិសំវរាទិភេទេន វា។ **អកុសលសីលសមន្នាគមេនា**តិ "កតមេ ច ថបតិ អកុសលា សីលា? អកុសលំ កាយកម្មំ អកុសលំ វចីកម្មំ បាបកោ អាជីវោ"តិ វុត្តេហិ សមន្នាគមេន។ **តស្ស ហិ...បេ.... ឯវំ សាសង្កសមាចារោ ហោតី**តិ ឯវំ សាសង្កោ សមាចារោ ហោតីតិ អត្ថោ។

៩៤. សមានវិសយានំ បុគ្គលានំ វិសេសទស្សនវសេន "**កាយសក្ខី**"តិអាទិកំ វុត្តំ។

១០៧. **សមាធិ វា អាទី**តិ លោកុត្តរធម្មា ហិ បរមត្ថតោ សាសនន្តិ តទត្ថោ បាទកសមាធិ តស្ស អាទិ វុត្តោ, តទាសន្នត្តា **វិបស្សនា**, តស្ស មូលេកទេសត្តា **មគ្គោ**។

១០៨. ឧច្ចង្កោ វិយ ឧច្ចង្កបញ្ញោ បុគ្គលោ ទដ្ឋព្ពោតិ ឧច្ចង្គសទិសបញ្ញាតាយ ឯវ បញ្ញា វិយ បុគ្គលោបិ ឧច្ចង្កោ វិយ ហោតិ, តស្មិំ ធម្មានំ អចិរដ្ឋានតោតិ អធិប្បាយេន វុត្តំ។ វក្ខតិ ហិ "**ឧច្ចង្គសទិសបញ្ញោតិ អត្ថោ**"តិ។

១០៩. យថា ច ឧច្ចង្គសទិសា បញ្ញា, ឯវំ និក្កុជ្ជកុម្ភសទិសា បញ្ញា ឯវាតិ ទដ្ឋព្ពោ, តត្ថ ធម្មានំ អនវដ្ឋានតោ។

១១៣. ចិរដ្ឋានតោ ថិរដ្ឋានតោ ច បាសាណលេខសទិសា បរាបរាធនិព្ពត្តា កោធលេខា យស្ស សោ បាសាណលេខូបមសមន្នាគតោ **បាសាណលេខូបមោ**តិ វុត្តោ, ឯវំ ឥតរេបិ។

១១៨. សុគាទិវត្ថុរហិតោ តុច្ឆមានោ នឡោ វិយាតិ "នឡោ"តិ វុច្ចតិ, សោ ឧគ្គតោ នឡោ ឯតស្សាតិ **ឧន្នឡោ**។

១២២. "សីលកថា ច នោ ភវិស្សតី"តិ ឯត្ថ វុត្តំ សីលកថាភវនំ បឋមាវរម្ភោបិ ទុស្សីលេន សហ ន ហោតីតិ ទស្សេន្តោ អាហ **នេវ សីលកថា ហោតី**"តិ។

១២៣. តត្ថ តត្ថាតិ តស្មិំ តស្មិំ អនុគ្គហេតព្ពេ បញ្ញាយ សោធេតព្ពេ ច វឌ្ឍេតព្ពេ ច អធិកសីលំ និស្សាយ ឧប្បន្នបញ្ញាយ អនុគ្គណ្ហាតិ នាមាតិ អត្ថោ។

១២៤. គូថកូបោ វិយ ទុស្សីល្យន្តិ ឯតេន ទុស្សីល្យស្ស គូថសទិសត្តមេវ ទស្សេតិ។

១៣០. នោ ច សម្មា បញ្ញាបេតុំ សក្កោន្តីតិ យេភុយ្យេន ន សក្កោន្តីតិ ឥមមត្ថំ សន្ធាយ វុត្តំ, ឧប្បន្នេ តថាគតេ តស្មិំ អនាទរិយំ កត្វា សមាបត្តិំ ឧប្បាទេតុំ វាយមន្តស្ស អសមត្ថភាវំ វា។ **តិត្ថិយា** វា បូរណាទយោ អធិប្បេតា។

តិកនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៣៣. បរេន កតំ ទុស្សីល្យំ អាណត្តិយា អត្តនា ច បយោគេន កតន្តិ អាណត្តិយា បាបស្ស ទាយាទោ "**តតោ ឧបឌ្ឍស្ស ទាយាទោ**"តិ វុត្តោ។

១៤៥. អយន្តិ "តេសុ បឋមោ"តិអាទិកំ នយំ វទតិ។

១៤៨. ទេសនាយ ធម្មានំ ញាណស្ស អាបាថភាវសម្បាទនំ **ញាណុគ្ឃាដនំ។ សហ ឧទាហដវេលាយា**តិ ឧទាហដវេលាយ សទ្ធិំ តស្មិំ កាលេ អនតិក្កន្តេ ឯវាតិ អត្ថោ។

១៥២. តន្តិ អនន្តរវចនំ វទតិ។ "កតមោ លោកោ"តិ វុត្តេ "បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា"តិ មហន្តំ អត្ថំ សង្គហិត្វា ឋិតវចនំ **អត្ថយុត្តំ**។ លុជ្ជតីតិ លោកោតិ **ការណយុត្តំ**។

១៥៦. សហិតាសហិតស្សាតិ សហិតាសហិតេតិ អត្ថោ, សហិតាសហិតស្ស បរិច្ឆិន្ទនេតិ វា ។ **ទ្វេយេវា**តិ ទុតិយចតុក្កាយេវ។ ទេសកសាវកសម្បត្តិយា ពោធេតុំ សមត្ថតាយ **សភាវធម្មកថិកា,** សច្ចធម្មកថិកាតិ អត្ថោ។

១៥៧. កុសលធម្មេហិ ចិត្តស្ស វាសនាភាវនា **វាសធុរំ។ អយំ បាបបុគ្គលោ**តិ ចតុត្ថោ វុត្តោ, ន បឋមោ។ បឋមោ ហិ អរិយំវាទេតុកាមោ វេរញ្ជព្រាហ្មណសទិសោ អធិប្បេតោតិ។

១៥៩. បុគ្គលេបិ អរិយានំ អភិក្កមនាទិសទិសតាតិ បុគ្គលេ អភិក្កមនាទីនំ អរិយានំ អភិក្កមនាទិសទិសតាតិ អត្ថោ, អរិយានំ អភិក្កមនាទិនា បុគ្គលស្ស សទិសតាតិ វា សទិសាភិក្កមនាទិតាតិ អត្ថោ។

១៦៦. ទុស្សីលំ “ទុស្សីលោ”តិ វទន្តោ **ភូតំ ភាសតិ** នាម។ បាណាតិបាតេន ទុស្សីលំ អទិន្នាទានេន ទុស្សីលោតិ អវត្វា បាណាតិបាតេនេវាតិ វទន្តោ **តច្ឆំ ភាសតិ** នាម។ យមិទំ “កាលេនា”តិ វុត្តំ, តត្រ តស្មិំ វចនេ, យោ “កាលេន ភណតី”តិ វុត្តោ, សោ កីទិសោតិ ទស្សេនត្ថំ “កាលញ្ញូ ហោតី”តិអាទិ វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ “**យមិទំ កាលេនាតិ វុត្តំ, តត្រ យោ បុគ្គលោ**”តិអាទិមាហ។

១៦៨. **អាគមនវិបត្តិ** នាម កម្មំ, **បុព្ពុប្បន្នបច្ចយវិបត្តិ** សុក្កសោណិតំ។ បវត្តេ, បវត្តស្ស វា បច្ចយា **បវត្តបច្ចយា**, អាហារាទយោ។ ជោតេតីតិ **ជោតិ**, អាលោកោ។ កុលសម្បត្តិយាទីហិ ជោតមានោ ច ជោតិ វិយាតិ **ជោតិ**។

១៧៣. បហីនាវសិដ្ឋកិលេសបច្ចវេក្ខណាបិ យេហិ កិលេសេហិ វិមុត្តោ អវិមុត្តោ ច, តេសំ ទស្សនវសេន វិមុត្តិទស្សនមេវ ហោតីតិ អាហ “**វិមុត្តិញាណទស្សនំ ឯកូនវីសតិវិធំ បច្ចវេក្ខណាញាណ**”ន្តិ។

១៧៤. **យានិ កានិចិ តន្តាវុតាន**ន្តិ តន្តាវុតានំ វត្ថានំ យានិ កានិចិ វត្ថានីតិ វុត្តំ ហោតិ។ សាយំ គតិយំ អស្សាតិ **សាយតតិយោ**។ អនុយុញ្ជនំ **អនុយោគោ**។ តំ **អនុយុត្តោ**តិ ឧបយោគវចនំ ទដ្ឋព្ពំ, ភាវនបុំសកំ វា។

១៧៨. **តត្ថ សិក្ខនភាវេនា**តិ សិក្ខាយ សាជីវេ ច សិក្ខនភាវេន។ **សិក្ខំ បរិបូរេន្តោ**តិ សីលសំវរំ បរិបូរេន្តោ។ **សាជីវញ្ច អវីតិក្កមន្តោ**តិ “នាមកាយោ បទកាយោ និរុត្តិកាយោ ព្យញ្ជនកាយោ”តិ វុត្តំ សិក្ខាបទំ ភគវតោ វចនំ អវីតិក្កមន្តោ ហុត្វាតិ អត្ថោ។ ឥទមេវ ច ទ្វយំ “សិក្ខន”ន្តិ វុត្តំ។ តត្ថ សាជីវានតិក្កមោ សិក្ខាបារិបូរិយា បច្ចយោ។ តតោ ហិ យាវ មគ្គា សំវរបារិបូរី ហោតីតិ។ **វិនាសនភាវតោ**តិ ហឹសនភាវតោ។ **ហលិទ្ទិរាគោ វិយ ន ចិរកាលដ្ឋាយី ហោតី**តិ ឯត្ថ កថាយ អដ្ឋិតភាវេន ហលិទ្ទិរាគសទិសតា វេទិតព្ពា, ន បុគ្គលស្ស។

១៧៩. **ទារុមាសកោតិ យេ វោហារំ គច្ឆន្តី**តិ **ឥតិ**-សទ្ទេន ឯវំបការេ ទស្សេតិ។ **អញ្ញំ ទស្សេត្វា អញ្ញស្ស បរិវត្តន**ន្តិ ទសគ្ឃនកំ វត្ថយុគំ ទស្សេត្វា តស្ស អជានន្តស្ស បញ្ចគ្ឃនកស្ស ទានំ។

១៨១. **អវិកិណ្ណសុខ**ន្តិ រូបាទីសុ សុភាទិបរិកប្បនវសេន អវិសដសុខំ។

១៨៧. ខន្ធធម្មេសុ អនិច្ចាទិវសេន បវត្តា វិបស្សនា មគ្គផលលាភេន បដិលទ្ធា នាម ហោតិ តទលាភេន អនវដ្ឋានតោតិ មគ្គផលលាភី ឯវ “អធិបញ្ញាធម្មវិបស្សនាលាភី”តិ វុត្តោ, មគ្គផលញាណមេវ ច អធិកបញ្ញាភាវតោ ចតុសច្ចធម្មេ សព្ពធម្មស្ស វរេ និព្ពានេ ឯវ វា វិសិដ្ឋទស្សនភាវតោ ច **អធិបញ្ញាធម្មវិបស្សនា**តិ ទដ្ឋព្ពា។

១៨៩. **សុតេន អនុបបន្នោ**តិ យថាសុតេន វា អត្ថេន វា ន សមន្នាគតោតិ អត្ថោ។

ចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បញ្ចកនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៩១. បឋមបញ្ចកេ ឧទ្ទេសេនេវ បុគ្គលវិភាគោ វិញ្ញាយតីតិ យថា តេសុ បដិបជ្ជិតព្ពំ , តាយ បដិបត្តិយា តេ វិភជន្តោ “**តត្រ យ្វាយ**”ន្តិអាទិមាហ។ **អារម្ភសទ្ទោ**តិ អារម្ភកិរិយាវាចកោ សទ្ទោតិ អត្ថោ។ ផលុប្បត្តិយា មគ្គកិច្ចំ និដ្ឋិតំ ហោតីតិ “**មគ្គកិច្ចវសេន ផលមេវ វុត្ត**”ន្តិ អាហ។ **អាយាចនសាធូ**តិ ន បសំសនាទិសាធូតិ អត្ថោ។

១៩២. អាទិតោ ធេយ្យំ បឋេតព្ពំ **អាធេយ្យំ**, ទស្សនសវនបដិវចនទានវសេន មុខេន វិយ បវត្តំ គហណំ **មុខ**ន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តំ មុខំ អាធេយ្យំ, គហណត្ថំ បកតិមុខមេវ វា អាធេយ្យំ យស្ស សោ **អាធេយ្យមុខោ**, អវិចារេត្វា អាទិកថាយ ឯវ ឋបិតគហណោតិ វុត្តំ ហោតិ។

១៩៤. **រជគ្គស្មិ**ន្តិ រជគ្គភាវេ។

១៩៩. គវា ខីរំ អគ្គមក្ខាយតីតិ ន ឯវំ សម្ពន្ធោ, ឧប្បត្តិតោ បន បញ្ច គោរសេ ទស្សេត្វា តេសុ សប្បិមណ្ឌស្ស អគ្គភាវទស្សនត្ថំ “**គវា ខីរ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តេនាហ “**គាវិតោ ខីរំ នាម ហោតី**”តិអាទិ។

បញ្ចកនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ឆក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា

២០២. ឆក្កេ ឯកន្តតោ បាកដា សម្មាសម្ពុទ្ធាទយោ តេ យថាវុត្តគុណា បុគ្គលាតិ ទស្សេន្តោ **“សម្មាសម្ពុទ្ធោ តេន ទដ្ឋព្ពោ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តេនា**តិ សាមំ សច្ចាភិសមយោ តត្ថ ច សព្ពញ្ញុតប្បត្តិពលេសុ ច វសិភាវប្បត្តីតិ ឯតេន សព្ពេន សមុទិតេន។ “សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេនា”តិ បន វុត្តេ សព្ពមិទំ សង្គហិតំ ហោតិ សាមំ សច្ចាភិសមយេន ពលេសុ ច វសិភាវប្បត្តិយា ច វិនា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស អភាវា, តស្មា អដ្ឋកថាយំ **“សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេនា”**តិ ឯត្តកមេវ វុត្តំ។ តត្ថ **អនាចរិយកេន អត្តនា ឧប្បាទិតេនា**តិ វចនេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស សាចរិយកត្តំ បរតោ ឧប្បត្តិញ្ច បដិសេធេតិ, ន សាចរិយកំ បរេហិ ឧប្បាទិតញ្ច សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ។ ន ហិ តំ តាទិសំ និវារេតព្ពំ អត្ថីតិ។

ឆក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. សត្តកនិទ្ទេសវណ្ណនា

២០៣. សទ្ធា នាម សាធុលទ្ធិកាតិ ឧម្មុជ្ជតីតិ ឯតេន កុសលេសុ ធម្មេសុ អន្តោគធា, ពោធិបក្ខិយធម្មេសុ វា អធិមោក្ខភូតា សទ្ធា សាធូតិ ឧម្មុជ្ជមានំ កុសលំ ទស្សេតិ, ឯវំ **ហិរី**យាទីសុ ច។ **កុសលេសុ ធម្មេសូ**តិ ឯត្ថ ភុម្មនិទ្ទេសោ តទន្តោគធតាយ តទុបការតាយ វា វេទិតព្ពោ។ ឯត្ថ ច **ឧម្មុជ្ជតិ សាហុ សទ្ធា កុសលេសុ ធម្មេសូ**តិអាទិនា សទ្ធាទីនំ ឧម្មុជ្ជនបញ្ញាយ សទ្ធាទីនំ ឧប្បត្តឹ ទស្សេតិ។ តេនេវ **“តស្ស សា សទ្ធា នេវ តិដ្ឋតី”**តិអាទិ វុត្តំ។ **“សាហុ សទ្ធា កុសលេសុ ធម្មេសូ”**តិ វា ឧម្មុជ្ជនស្ស ឧបការកំ អានិសំសទស្សនំ វត្វា **“ឧម្មុជ្ជតី”**តិ ឯតេន សទ្ធាសង្ខាតមេវ ឧម្មុជ្ជនំ ទស្សិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ **ចង្កវារេ**តិ រជកានំ ខារបរិស្សាវនេ។ ឯកកម្មនិព្ពត្តា បដិសន្ធិភវង្គចុតិសន្តតិ ឯកោ ចិត្តវារោតិ ចុតិតោ អនន្តរោ យថាគហិតោ ទុតិយោ ហោតីតិ អាហ **“ទុតិយចិត្តវារេនា”**តិ។ ឧម្មុជ្ជិត្វា ឋិតាទយោ ចត្តារោ តាយ តាយ ជាតិយា អរហត្តំ អសច្ឆិករោន្តា អនេកេ បុគ្គលា វេទិតព្ពា, សច្ឆិករោន្តោ បន ឯកោបិ បុព្ពភាគេ តតិយបុគ្គលាទិភាវំ អាបជ្ជិត្វា អន្តេ សត្តមបុគ្គលោ ហោតីតិ។

សត្តកនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ទសកនិទ្ទេសវណ្ណនា

២០៤. បញ្ចន្នំ ឥធ និដ្ឋា, បញ្ចន្នំ ឥធ វិហាយ និដ្ឋាតិ ឯត្ថ យេ សោតាបន្នាទយោ រូបារូបភវេ ឧបបជ្ជិត្វា បរិនិព្ពាយិស្សន្តិ, តេ ឥធ វិហាយ និដ្ឋាបក្ខំ ភជមានាបិ អជ្ឈត្តសំយោជនានំ អសមុច្ឆិន្នត្តា បុថុជ្ជនសាធារណេ ច ឋានេ ឧបបត្តិយា ន គហិតា។ អសាធារណដ្ឋានុប្បត្តិវសេន បន អន្តរាបរិនិព្ពាយិអាទយោ ឯវ “ឥធ វិហាយ និដ្ឋា”តិ វុត្តាតិ វេទិតព្ពាតិ។

ទសកនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បុគ្គលបញ្ញត្តិបករណ-មូលដីកា សមត្តា។

កថាវត្ថុបករណ-មូលដីកា

គន្ថារម្ភកថាវណ្ណនា

កថានំ វត្ថុភាវតោតិ កថាសមុទាយស្ស បករណស្ស អត្តនោ ឯកទេសានំ ឱកាសភាវំ វទតិ។ សមុទាយេ ហិ ឯកទេសា អន្តោគធាតិ។ យេន បការេន សង្ខេបេន អទេសយិ, តំ ទស្សេន្តោ “**មាតិកាឋបនេនេវ ឋបិតស្សា**”តិ អាហ។

និទានកថាវណ្ណនា

អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពាយីតិ បរិនិព្ពានមេវ បរិនិព្ពានស្ស បរិនិព្ពានន្តរតោ វិសេសនត្ថំ ករណភាវេន វុត្តំ។ យាយ វា និព្ពានធាតុយា អធិគតាយ បច្ឆិមចិត្តំ អប្បដិសន្ធិកំ ជាតំ, សា តស្ស អប្បដិសន្ធិរូបសមស្ស ករណភាវេន វុត្តាតិ។ **ទុព្ពលបក្ខ**ន្តិ ន កាឡាសោកំ វិយ ពលវន្តំ, អថ ខោ ឯកមណ្ឌលិកន្តិ វទន្តិ។ ធម្មវាទីអធម្មវាទីវិសេសជននសមត្ថាយ បន បញ្ញាយ អភាវតោ ទុព្ពលតា វុត្តា។ **តេសំយេវា**តិ ពាហុលិយានមេវ , ពហុស្សុតិកាតិបិ នាមំ។ **ភិន្នកា**តិ មូលសង្គីតិតោ មូលនិកាយតោ វា ភិន្នា, លទ្ធិយា សុត្តន្តេហិ លិង្គាកប្បេហិ ច វិសទិសភាវំ គតាតិ អត្ថោ។

មូលសង្គហន្តិ បញ្ចសតិកសង្គីតឹ។ **អញ្ញត្រ សង្គហិតា**តិអាទីសុ ទីឃាទីសុ អញ្ញត្រ សង្គហិតតោ សុត្តន្តរាសិតោ តំ តំ សុត្តំ និក្កឌ្ឍិត្វា អញ្ញត្រ អករឹសូតិ វុត្តំ ហោតិ។ សង្គហិតតោ វា អញ្ញត្រ អសង្គហិតំ សុត្តំ អញ្ញត្រ កត្ថចិ អករឹសុ, អញ្ញំ វា អករឹសូតិ អត្ថោ។ **អត្ថំ ធម្មញ្ច**តិ បាឡិយា អត្ថំ បាឡិញ្ច។ **វិនយេ និកាយេសុ ច បញ្ចសូ**តិ វិនយេ ច អវសេសបញ្ចនិកាយេសុ ច។

“ទ្វេបានន្ទ , វេទនា វុត្តា មយា បរិយាយេនា”តិអាទិ (ម. និ. ២.៨៩) **បរិយាយទេសិតំ**។ ឧបេក្ខាវេទនា ហិ សន្តស្មឹ បណីតេ សុខេ វុត្តា ភគវតាតិ អយញ្ចេត្ថ បរិយាយោ។ “តិស្សោ ឥមា, ភិក្ខវេ, វេទនា សុខា ទុក្ខា ឧបេក្ខា វេទនា”តិអាទិ (សំ. និ. ៤.២៤៩-២៥១) **និប្បរិយាយទេសិតំ**។ វេទនាសភាវោ ហិ តិវិធោតិ អយមេត្ថ និប្បរិយាយតា។ “សុខាបិ វេទនា អនិច្ចា សង្ខតា”តិអាទិ (ទី. និ. ២.១២៣) **នីតត្ថំ**។ “យំ កិញ្ចិ វេទយិតំ, សព្ពំ តំ ទុក្ខ”ន្តិអាទិ (សំ. និ. ២.៣២) **នេយ្យត្ថំ**។ “តីហិ, ភិក្ខវេ, ឋានេហិ ជម្ពុទីបកា មនុស្សា ឧត្តរកុរុកេ ច មនុស្សេ អធិគ្គណ្ហន្តិ ទេវេ ច តាវតឹសេ”តិអាទិកំ (អ. និ. ៩.២១) **អញ្ញំ សន្ធាយ ភណិតំ** គហេត្វា **អញ្ញំ អត្ថំ ឋបយឹសុ**។ “នត្ថិ ទេវេសុ ព្រហ្មចរិយវាសោ”តិអាទិកំ (កថា. ២៧០) សុត្តញ្ច អញ្ញំ សន្ធាយ ភណិតំ អត្ថញ្ច អញ្ញំ ឋបយឹសូតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ “អត្ថេកច្ចោ បុគ្គលោ អត្តហិតាយ បដិបន្នោ”តិអាទិ (បុ. ប. មាតិកា ៤.២៤) **ព្យញ្ជនច្ឆាយាយ** សណ្ហសុខុមំ សុញ្ញតាទិ**អត្ថំ ពហុំ វិនាសយុំ**។

វិនយគម្ភីរន្តិ វិនយេ គម្ភីរញ្ច ឯកទេសំ ឆឌ្ឌេត្វាតិ អត្ថោ។ កិលេសវិនយេន វា គម្ភីរំ ឯកទេសំ សុត្តំ ឆឌ្ឌេត្វាតិ អត្ថោ។ **បតិរូប**ន្តិ អត្តនោ អធិប្បាយានុរូបំ **សុត្តំ**, សុត្តបតិរូបកំ វា អសុត្តំ។ ឯកច្ចេ អដ្ឋកថាកណ្ឌមេវ វិស្សជ្ជឹសុ, ឯកច្ចេ សកលំ អភិធម្មបិដកន្តិ អាហ “**អត្ថុទ្ធារំ អភិធម្មំ ឆប្បករណ**”ន្តិ។ កថាវត្ថុស្ស សវិវាទត្តេបិ អវិវាទានិ ឆប្បករណានិ បបិតព្ពានិ សិយុំ, តានិ នប្បវត្តន្តីតិ ហិ ទស្សនត្ថំ “**ឆប្បករណ**”ន្តិ វុត្តន្តិ។ តតិយសង្គីតិតោ វា បុព្ពេ បវត្តមានានំ វសេន “**ឆប្បករណ**”ន្តិ វុត្តំ ។ **អញ្ញានី**តិ អញ្ញានិ អភិធម្មបករណាទីនិ។ **នាម**ន្តិ យំ ពុទ្ធាទិបដិសំយុត្តំ ន ហោតិ មញ្ជុសិរីតិអាទិកំ, តំ និកាយនាមំ។ **លិង្គ**ន្តិ និវាសនបារុបនាទិវិសេសកតំ សណ្ឋានវិសេសំ។ សិក្កាទិកំ **បរិក្ខារំ**។ **អាកប្បោ** ឋានាទីសុ អង្គដ្ឋបនវិសេសោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ករណ**ន្តិ ចីវរសិព្ពនាទិកិច្ចវិសេសោ។

សង្កន្តិកស្សបិកេន និកាយេន វាទេន វា ភិន្នា **សង្កន្តិកា**តិ អត្ថោ។ **សង្កន្តិកានំ** ភេទា **សុត្តវាទី អនុបុព្ពេន ភិជ្ជថ** ភិជ្ជឹសូតិ អត្ថោ។ **ភិន្នវាទេនា**តិ ភិន្នា វាទា ឯតស្មិន្តិ ភិន្នវាទោ, តេន អភិន្នេន ថេរវាទេន សហ អដ្ឋារស ហោន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ភិន្នវាទេនា**តិ វា ភិន្នាយ លទ្ធិយា អដ្ឋារស ហោន្តិ, តេ សព្ពេបិ សហាតិ អត្ថោ។ **ថេរវាទានមុត្តមោ**តិ ឯត្ថ **ថេរ**-ឥតិ អវិភត្តិកោ និទ្ទេសោ។ ថេរានំ អយន្តិ ថេរោ។ កោ សោ? វាទោ។ ថេរោ វាទានមុត្តមោតិ អយមេត្ថ អត្ថោ។

ឧប្បន្នេ វាទេ សន្ធាយ “**បរប្បវាទមថន**”ន្តិ អាហ។ អាយតឹ ឧប្បជ្ជនកវាទានំ បដិសេធនលក្ខណភាវតោ “**អាយតិលក្ខណ**”ន្តិ វុត្តំ។

និទានកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

មហាវគ្គោ

១. បុគ្គលកថា

១. សុទ្ធសច្ចិកដ្ឋោ

១. អនុលោមបច្ចនីកវណ្ណនា

១. មាយាយ អមណិអាទយោ មណិអាទិអាការេន ទិស្សមានា “មាយា”តិ វុត្តា។ អភូតេន មណិឧទកាទិអាការេន គយ្ហមានា មាយាមរីចិអាទយោ អភូតញ្ញេយ្យាការត្តា អសច្ចិកដ្ឋា។ យោ តថា ន ហោតិ, សោ សច្ចិកដ្ឋោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**មាយា…បេ…. ភូតត្ថោ**”តិ។ អនុស្សវាទិវសេន គយ្ហមានោ តថាបិ ហោតិ អញ្ញថាបីតិ តាទិសោ ញេយ្យោ ន បរមត្ថោ, អត្តបច្ចក្ខោ បន បរមត្ថោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**អនុស្សវា…បេ…. ឧត្តមត្ថោ**”តិ។

ឆលវាទស្សាតិ អត្ថីតិ វចនសាមញ្ញេន អត្ថីតិ វុត្តេហិ រូបាទីហិ សាមញ្ញវចនស្សាតិ អធិប្បាយោ។ “សោ សច្ចិ…បេ…. លទ្ធី គហេត្វា អាមន្តាតិ បដិជានាតី”តិ វចនតោ បន “ឆលវាទស្សា”តិ ន សក្កា វត្តុំ។ ន ហិ លទ្ធិ ឆលន្តិ។ **ឱកាសំ អទទមានោ**តិ បតិដ្ឋំ បច្ឆិន្ទន្តោ។ យទិ សច្ចិកដ្ឋេន ឧបលព្ភតិ, រូបាទយោ វិយ ឧបលព្ភេយ្យ, តថា អនុបលព្ភនីយតោ ន តវ វាទោ តិដ្ឋតីតិ និវត្តេន្តោតិ អធិប្បាយោ។ **តំ សន្ធាយា**តិ “យោ សច្ចិកដ្ឋោ”តិ ឯត្ថ វុត្តោ យោ សច្ចិកដ្ឋោ, សោ សប្បច្ចយាទិភាវេន ទីបិតោ “រូបញ្ច ឧបលព្ភតី”តិអាទីសុ អាគតោ ធម្មប្បភេទោតិ ទស្សេតិ។

“**តេន សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេនា**”តិ វត្វា “**តេនាការេនា**”តិ វទតោ អយមធិប្បាយោ – សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថាការេន ឧបលព្ភមានំ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេន ឧបលព្ភមានំ នាម ហោតីតិ។ អញ្ញថា តតោតិ តស្ស តេនាការេនាតិ វត្តព្ពំ សិយា។ កោ បនេតិស្សា បុរិមបុច្ឆាយ ច វិសេសោតិ? បុរិមបុច្ឆាយ សត្តបញ្ញាសវិធោ ធម្មប្បភេទោ យថា ភូតេន សភាវត្ថេន ឧបលព្ភតិ, ឯវំ បុគ្គលោ ឧបលព្ភតីតិ វុត្តំ។ ឥធ បន ភូតសភាវត្ថេន ឧបលព្ភមានោ សោ ធម្មប្បភេទោ យេន រុប្បនាទិសប្បច្ចយាទិអាការេន ឧបលព្ភតិ, កិំ តេនាការេន បុគ្គលោបិ ឧបលព្ភតីតិ ឯស វិសេសោ។ យថា បន រូបំ វិយ ភូតសភាវត្ថេន ឧបលព្ភមានា វេទនា ន រុប្បនាការេន ឧបលព្ភតិ, ឯវំ ធម្មប្បភេទោ វិយ ភូតសភាវត្ថេន ឧបលព្ភមានោ បុគ្គលោ ន រុប្បនាទិសប្បច្ចយាទិអាការេន ឧបលព្ភតីតិ សក្កា បរវាទិនា វត្តុន្តិ អចោទនីយំ ឯតំ សិយា។ អវជាននញ្ច តស្ស យុត្តន្តិ និគ្គហោ ច ន កាតព្ពោ។ ធម្មប្បភេទតោ បន អញ្ញស្ស សច្ចិកដ្ឋស្ស អសិទ្ធត្តា ធម្មប្បភេទាការេនេវ ចោទេតិ។ អវជាននេនេវ និគ្គហំ ទស្សេតិ។ អនុជាននាវជាននបក្ខា សាមញ្ញវិសេសេហិ បដិញ្ញាបដិក្ខេបបក្ខា អនុលោមបដិលោមបក្ខា បឋមទុតិយនយាតិ អយមេតេសំ វិសេសោ វេទិតព្ពោ។

“**តេន វត រេ វត្តព្ពេ**”តិ វទន្តោ វត្តព្ពស្ស អវចនេ ទោសំ បាបេតីតិ ឥមិនា អធិប្បាយេន “**និគ្គហស្ស បាបិតត្តា**”តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ “**ឯវមេតំ និគ្គហស្ស ច អនុលោមបដិលោមតោ ចតុន្នំ បាបនារោបនញ្ច វុត្តត្តា ឧបលព្ភតីតិអាទិកំ អនុលោមបញ្ចកំ នាមា**”តិ វុត្តំ, អនុលោមបដិលោមតោ បន ទ្វីហិ ឋបនាហិ សហ សត្តកេន ភវិតព្ពំ, តំវជ្ជនេ វា ការណំ វត្តព្ពំ។ យំ បន វទន្តិ “ឋបនា នាម បរវាទីបក្ខស្ស ឋបនតោ ‘អយំ តវ ទោសោ’តិ ទស្សេតុំ ឋបនមត្តមេវ ហោតិ, ន និគ្គហស្ស វា បដិកម្មស្ស វា បាកដភាវករណ”ន្តិ (កថា. អដ្ឋ. ២)។ តេនាធិប្បាយេន ឥធាបិ ឋបនាទ្វយំ វជ្ជេតិ។ យថា បន តត្ថ បដិកម្មបញ្ចកភាវំ អវត្វា បដិកម្មចតុក្កភាវំ វក្ខតិ, ឯវមិធាបិ និគ្គហចតុក្កភាវោ វត្តព្ពោ សិយា។ សុទ្ធិកនិគ្គហស្ស បន និគ្គហប្បធានត្តា ឧទ្ទេសភាវេន វុត្តោ និគ្គហោវ វិសុំ វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ យេ បន “អយថាភូតនិគ្គហត្តា តត្ថ បដិកម្មំ វិសុំ ន វុត្ត”ន្តិ វទន្តិ, តេសំ ទុតិយេ វាទមុខេ និគ្គហចតុក្កភាវោ បដិកម្មបញ្ចកភាវោ ច អាបជ្ជតិ។

២. អត្តនា អធិប្បេតំ សច្ចិកដ្ឋមេវាតិ សម្មុតិសច្ចំ សន្ធាយាតិ អធិប្បាយោ។ វក្ខតិ ហិ “សុទ្ធសម្មុតិសច្ចំ វា បរមត្ថមិស្សកំ វា សម្មុតិសច្ចំ សន្ធាយ ‘យោ សច្ចិកដ្ឋោ’តិ បុន អនុយោគោ បរវាទិស្សា”តិ (កថា. អដ្ឋ. ៦)។ តត្ថ យទិ បរវាទិនា អត្តនា អធិប្បេតសច្ចិកដ្ឋោ សម្មុតិសច្ចំ, សម្មុតិសច្ចាការេន បុគ្គលោ ឧបលព្ភតីតិ វទន្តេន សមានលទ្ធិកោ នប្បដិសេធិតព្ពោ, កថា ឯវាយំ នារភិតព្ពា។ អថ សកវាទិនា អត្តនា ច អធិប្បេតសច្ចិកដ្ឋំយេវ សន្ធាយ បរវាទី “**យោ សច្ចិកដ្ឋោ”តិអាទិមាហា**តិ អយមត្ថោ។ សកវាទិនា សម្មុតិសច្ចំយេវ

សច្ចិកដ្ឋោតិ អធិប្បេតន្តិ អាបជ្ជតិ។ យទិ ឧភយំ អធិប្បេតំ, បុន “សម្មុតិសច្ចបរមត្ថសច្ចានិ វា ឯកតោ កត្វាបិ ឯវមាហា”តិ ន វត្តព្ពំ សិយាតិ។ យទិ ច ទ្វេបិ សច្ចានិ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថា, សច្ចិកដ្ឋេកទេសេន ឧបលទ្ធី តច្ឆន្តេន “បុគ្គលោ ឧបលព្ភតិ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេនា”តិអាទិ អនុយោគោ ន កាតព្ពោ, ន ច សច្ចិកដ្ឋេកទេសេន អនុយោគោ យុត្តោ។ ន ហិ វេទយិតាការេន ឧបលព្ភមានា វេទនា រុប្បនាការេន ឧបលព្ភតីតិ អនុយុញ្ជិតព្ពា, ន ច បរវាទី រុប្បនាទិសភាវំ បុគ្គលំ តច្ឆតិ, អថ ខោ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថមេវាតិ។ បរមត្ថសច្ចតោ អញ្ញស្មិំ សច្ចិកដ្ឋេ វិជ្ជមានេ នាស្ស បរមត្ថសច្ចតា អនុយុញ្ជិតព្ពា។ អសច្ចិកដ្ឋេ សច្ចិកដ្ឋវោហារំ អារោបេត្វា តំ សន្ធាយ បុច្ឆតីតិ វទន្តានំ វោហារិតសច្ចិកដ្ឋស្ស អត្ថនា អធិប្បេតសច្ចិកដ្ឋតា ន យុត្តា។ វោហារិតបរមត្ថសច្ចិកដ្ឋានញ្ច ទ្វិន្នំ សច្ចិកដ្ឋភាវេ វុត្តនយោវ ទោសោ។ សម្មុតិសច្ចាការេន ឧបលព្ភមានញ្ច ភូតសភាវត្ថេន ឧបលព្ភេយ្យ វា ន វា។ យទិ ភូតសភាវត្ថេន ឧបលព្ភតិ, បុគ្គលោបិ ឧបលព្ភតិ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេនាតិ អនុជាននេ្តា នានុយុញ្ជិតព្ពោ។ អថ ន ភូតសភាវត្ថេន, តំវិនិមុត្តោ សម្មុតិសច្ចស្ស សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថាការោ ន វត្តព្ពោ អសិទ្ធត្តា។ វក្ខតិ ច “យថា រូបាទយោ បច្ចត្តលក្ខណសាមញ្ញលក្ខណវសេន អត្ថិ, ន ឯវំ បុគ្គលោ”តិ។ តស្មា មគ្គិតព្ពោ ឯត្ថ អធិប្បាយោ។

ទ្វិន្នំ សច្ចានន្តិ ឯត្ថ សច្ចទ្វយាការេន អនុបលព្ភនីយតោ អនុញ្ញេយ្យមេតំ សិយា, ន វា កិញ្ចិ វត្តព្ពំ។ យថា ហិ ឯកទេសេន បរមត្ថាការេន អនុបលព្ភនីយតា អនុជាននស្ស ន ការណំ, ឯវំ ឯកទេសេន សម្មុតិយាការេន ឧបលព្ភនីយតា បដិក្ខេបស្ស ចាតិ មគ្គិតព្ពោ ឯត្ថាបិ អធិប្បាយោ។ **នុបលព្ភតីតិ វចនសាមញ្ញមត្តន្តិ** នុបលព្ភតីតិ ឥទមេវ វចនំ អនុញ្ញាតំ បដិក្ខិត្តញ្ចាតិ ឯតំ ឆលវាទំ និស្សាយាតិ អធិប្បាយោ។ យថា **ឧបលព្ភតី**តិ ឯតស្សេវ អនុជាននបដិក្ខេបេហិ អហំ និគ្គហេតព្ពោ, ឯវំ **នុបលព្ភតី**តិ ឯតស្សេវ អនុជាននបដិក្ខេបេហិ ត្វន្តិ ឯវំ សម្ភវន្តស្ស សាមញ្ញេន អសម្ភវន្តស្ស កប្បនំ បនេត្ថ ឆលវាទោ ភវិតុំ អរហតិ។ តេន នុបលព្ភតីតិ វចនសាមញ្ញមត្តំ ឆលវាទស្ស ការណត្តា “ឆលវាទោ”តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ វចនសាមញ្ញមត្តញ្ច ឆលវាទញ្ច និស្សាយាតិ វា អត្ថោ។ បបនា និគ្គហប្បដិកម្មានំ បាកដភាវករណំ ន ហោតីតិ ឥទំ វិចារេតព្ពំ។ ន ហិ បក្ខដ្ឋបនេន វិនា បុរិមំ អនុជានិត្វា បច្ឆិមស្ស អវជាននំ, បច្ឆិមំ វា អវជានន្តស្ស បុរិមានុជាននំ មិច្ឆាតិ សក្កា អារោបេតុន្តិ។

៣. តវាតិ, បដិជានន្តន្តិ ច បច្ចត្តេ សាមិឧបយោគវចនានីតិ អធិប្បាយេន **“ត្វំយេវ បដិជាននេ្តា”**តិ អាហ។

៤-៥. ចតូហិ បាបនារោបនាហិ និគ្គហស្ស ឧបនីតត្តាតិ “ទុន្និគ្គហិតា ច ហោម, ហញ្ចី”តិអាទិនា តយា មម កតោ និគ្គហោ, មយា តវ កតោ និគ្គហោ វិយ មិច្ឆាតិ ឯវំ តេន អនុលោមបញ្ចកេ ចតូហិ បាបនារោបនាហិ កតស្ស និគ្គហស្ស តេន និយាមេន ទុក្កដភាវស្ស អត្ថនា កតនិគ្គហេន សហ ឧបនីតត្តា អនិគ្គហភាវស្ស វា ឧបគមិតត្តាតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឯវមេវ **តេន ហិ យំ និគ្គណ្ហាសិ ហញ្ចិ…បេ…. ឥទំ តេ មិច្ឆា**តិ ឯតស្ស អនិគ្គហភាវនិគមនស្សេវ និគ្គមនចតុក្កតា វេទិតព្ពា។

អនុលោមបច្ចនីកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បច្ចនីកានុលោមវណ្ណនា

៧-១០. “អត្តនោ លទ្ធី និស្សាយ បដិញ្ញា បរវាទិស្សា”តិ វត្វា បុន **“បរមត្ថវសេន បុគ្គលស្ស អភាវតោ បដិក្ខេបោ បរវាទិស្សា”**តិ វុត្តំ។ តត្រាយំ បដិក្ខេបោ អត្តនោ លទ្ធិយា យទិ កតោ, បរមត្ថតោ អញ្ញេន សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេន បុគ្គលោ ឧបលព្ភតីតិ អយមស្ស លទ្ធីតិ អាបជ្ជតិ។ តថា ច សតិ នាយំ សម្មុតិសច្ចវសេន ឧបលទ្ធី តច្ឆន្តេន និគ្គហេតព្ពោ។ អថ អត្តនោ លទ្ធី និគ្គូហិត្វា បរស្ស លទ្ធិវសេន បដិក្ខិបតិ, បុរិមបដិញ្ញាយ អវិរោធិតត្តា ន និគ្គហេតព្ពោ។ ន ហិ អត្តនោ ច បរស្ស ច លទ្ធី វទន្តស្ស ទោសោ អាបជ្ជតីតិ។ អត្តនោ បន លទ្ធិយា បដិជានិត្វា បរលទ្ធិយា បដិក្ខិបន្តេន អត្តនោ លទ្ធី ឆឌ្ឌេត្វា បរលទ្ធិ គហិតា ហោតីតិ និគ្គហេតព្ពោតិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ សិយា។

បច្ចនីកានុលោមវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សុទ្ធសច្ចិកដ្ឋវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ឱកាសសច្ចិកដ្ឋោ

១. អនុលោមបច្ចនីកវណ្ណនា

១១. សព្ពត្ថាតិ សព្ពស្មឹ សរីរេតិ អយមត្ថោតិ ទស្សេន្តោ អាហ **"សរីរំ សន្ធាយា"**តិ។ **តត្ថា**តិ តស្មឹ សំខិត្តបាឋេ។ **យស្មា សរីរំ សន្ធាយ "សព្ពត្ថ ន ឧបលព្ភតី"តិ វុត្តេ សរីរតោ ពហិ ឧបលព្ភតីតិ អាបជ្ជតិ, តស្មា បច្ចនីកេ បដិក្ខេបោ សកវាទិស្សា**តិ ឯតេន ន កេនចិ សភាវេន បុគ្គលោ ឧបលព្ភតីតិ អយមត្ថោ វុត្តោ ហោតិ។ ន ហិ កេនចិ សភាវេន ឧបលព្ភមានស្ស សរីរតទញ្ញាវិមុត្តោ ឧបលទ្ធិឱកាសោ អត្ថីតិ។

៣. កាលសច្ចិកដ្ឋោ

១. អនុលោមបច្ចនីកវណ្ណនា

១២. បុរិមបច្ឆិមជាតិកាលញ្ចាតិ មជ្ឈិមជាតិកាលេ ឧបលព្ភមានស្ស តស្សេវ បុរិមបច្ឆិមជាតិកាលេសុ ឧបលទ្ធឹ សន្ធាយាតិ អធិប្បាយោ។ **សេសំ បឋមនយេ វុត្តសទិសមេវា**តិ ឥមេសុ តីសុ បឋមេ "សព្ពត្ថា"តិ ឯតស្មឹ នយេ វុត្តសទិសមេវ, កឹ តំ? បាឋស្ស សំខិត្តតាតិ អត្ថោ។ ឥធាបិ ហិ យស្មា "សព្ពទា ន ឧបលព្ភតី"តិ វុត្តេ ឯកទា ឧបលព្ភតីតិ អាបជ្ជតិ, តស្មា បច្ចនីកេ បដិក្ខេបោ សកវាទិស្សាតិ យោជេតព្ពន្តិ។

៤. អវយវសច្ចិកដ្ឋោ

១. អនុលោមបច្ចនីកវណ្ណនា

១៣. តតិយនយេ ច យស្មា **"សព្ពេសុ ន ឧបលព្ភតី"តិ វុត្តេ ឯកស្មឹ ឧបលព្ភតីតិ អាបជ្ជតិ, តស្មា បច្ចនីកេ បដិក្ខេបោ សកវាទិស្សា**តិ យោជេតព្ពំ។ តេនាហ **"តាទិសមេវា"**តិ។

ឱកាសាទិសច្ចិកដ្ឋោ

២. បច្ចនីកានុលោមវណ្ណនា

១៤. តត្ថ អនុលោមបញ្ចកស្សាតិអាទិម្ហិ អនុលោមបញ្ចកន្តិ និគ្គហបញ្ចកំ, បច្ចនីកន្តិ ច បដិកម្មំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តត្ថ អនុលោមបញ្ចកស្ស "សព្ពត្ថ បុគ្គលោ នុបលព្ភតី"តិអាទិកស្ស អត្ថោ "សព្ពត្ថ បុគ្គលោ នុបលព្ភតី"តិអាទិបាឡី សំខិបិត្វា អាគតេ សរូបេន អវុត្តេ "យស្មា សរីរំ សន្ធាយា"តិអាទិនា (កថា. អដ្ឋ. ១១) វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ, បច្ចនីកស្ស ច "សព្ពត្ថ បុគ្គលោ ឧបលព្ភតី"តិអាទិកស្ស បដិកម្មករណវសេន វុត្តស្ស អត្ថោ បដិកម្មាទិបាឡី សំខិបិត្វា អាទិមត្តទស្សនេន អាគតេ "បុគ្គលោ ឧបលព្ភតី"តិអាទិម្ហិ អនុលោមេ "សព្ពត្ថាតិ សរីរំ សន្ធាយ អនុយោគោ សកវាទិស្សា"តិអាទិនា (កថា. អដ្ឋ. ១១) វុត្តនយេន វេទិតព្ពោតិ ឯវមេត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ អថ វា **តត្ថា**តិ យំ អារទ្ធំ, តស្មិន្តិ ឯវំ អត្ថំ អគ្គហេត្វា **តត្ថ** តេសុ តីសុ មុខេសូតិ អត្ថោ គហេតព្ពោ។ អនុលោមបញ្ចកមូលកា ចេត្ថ សព្ពានុលោមបច្ចនីកបញ្ចកបាឡិ អនុលោមបញ្ចកស្ស បាឡីតិ វុត្តា, តថា បច្ចនីកានុលោមបញ្ចកបាឡិ ច បច្ចនីកស្ស បាឡីតិ។ តំ សំខិបិត្វា បដិកម្មវសេន អាគតេ សរូបេន អវុត្តេ "បុគ្គលោ នុបលព្ភតី"តិអាទិកេ បច្ចនីកេ "ឧបលព្ភតី"តិអាទិកេ អនុលោមេ ច អត្ថោ ហេដ្ឋា សុទ្ធិកសច្ចិកដ្ឋេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោតិ វុត្តំ ហោតិ។

សច្ចិកដ្ឋវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សុទ្ធិកសំសន្ទនវណ្ណនា

១៧-២៧. រូបាទីហិ សទ្ធឹ សច្ចិកដ្ឋសំសន្ទនន្តិ សច្ចិកដ្ឋស្ស បុគ្គលស្ស រូបាទីហិ សទ្ធឹ សំសន្ទនំ, សច្ចិកដ្ឋេ វា រូបាទីហិ សទ្ធឹ បុគ្គលស្ស សំសន្ទនន្តិ អធិប្បាយោ។ **បុគ្គលោ រូបញ្ចា**តិ **ច**-ការស្ស សមុច្ចយត្ថត្តា **យថា រូប**ន្តិ ឯវំ និទស្សនវសេន វុត្តោ អត្ថោ វិចារេតព្ពោ។ រូបាទីហិ អញ្ញោ អនញ្ញោ ច បុគ្គលោ ន វត្តព្ពោតិ លទ្ធិ **សមយោ**។ "អញ្ញំ ជីវំ អញ្ញំ សរីរន្តិ អព្យាកតមេតំ ភគវតា"តិអាទិកំ (សំ. និ. ៤.៤១៦) **សុត្តំ**។ អនុញ្ញាយមានេ តទុភយវិរោធោ អាបជ្ជតីតិ ឥមមត្ថំ សន្ធាយាហ **"សមយសុត្តវិរោធំ ទិស្វា"**តិ។

ធម្មតោតិ បាឡិតោ។ "បដិកម្មចតុក្កាទីនិ សំខិត្តានិ។ បរវាទី...បេ.... ទស្សិតានី"តិ វទន្តេហិ **បុគ្គលោ នុបលព្ភតិ...បេ.... អាជានាហិ បដិកម្ម**ន្តិ ឯត្ថ **អាជានាហិ និគ្គហ**ន្តិ បាឋោ ទិដ្ឋោ ភវិស្សតិ។ **អញ្ញត្តំ បដិ**

ជានាបនត្ថន្តិ យថា មយា អញ្ញត្តំ វត្តព្ពំ, តថា ច តយាបិ តំ វត្តព្ពន្តិ អញ្ញត្តបដិញ្ញាយ ចោទនត្ថន្តិ អត្ថោ។ **សម្មុតិបរមត្ថានំ ឯកត្តនានត្តបញ្ហស្ស ឋបនីយត្តា**តិ អព្យាកតត្តាតិ អត្ថោ។ យទិ ឋបនីយត្តា បដិក្ខិបិតព្ពំ, បរេនបិ ឋបនីយត្តា លទ្ធិមេវ និស្សាយ បដិក្ខេបោ កតោតិ សោបិ ន និគ្គហេតព្ពោ សិយា។ បរោ បន បុគ្គលោតិ កញ្ចិ សភាវំ គហេត្វា តស្ស ឋបនីយត្តំ ឥច្ឆតិ, សតិ ច សភាវេ ឋបនីយតា ន យុត្តាតិ និគ្គហេតព្ពោ។ សម្មុតិ បន កោចិ សភាវោ នត្ថិ។ តេនេវស្ស ឯកត្តនានត្តបញ្ហស្ស ឋបនីយតំ វទន្តោ ន និគ្គហេតព្ពោតិ សកវាទិនា បដិក្ខេបោ កតោតិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ យុត្តោ។

សុទ្ធិកសំសន្ទនវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ឱបម្មសំសន្ទនវណ្ណនា

២៨-៣៦. ឧបលទ្ធិសាមញ្ញេន អញ្ញត្តបុច្ឆា ចាតិ ឥទញ្ច ទ្វិន្នំ សមានតា នោ អញ្ញត្តស្ស ការណំ យុត្តំ, អថ ខោ វិសុំ អត្តនោ សភាវេន សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេន ឧបលព្ភនីយតាតិ វិចារេតព្ពំ។ “ឯកវីសាធិកានី”តិ បុរិមបាឋោ, **វីសាធិកានី**តិ បន បឋិតព្ពំ។

៣៧-៤៥. “អត្ថិ បុគ្គលោ”តិ សុត្តំ អនុជានាបេន្តេន ឧបលទ្ធិ អនុជានិតា ហោតីតិ មញ្ញមានោ អាហ “**ឧបលទ្ធិសាមញ្ញំ អារោបេត្វា**”តិ។ **វីសាធិកានិ នវ បដិកម្មបញ្ចកសតានិ ទស្សិតានី**តិ ឯតេន សុទ្ធិកសំសន្ទនេបិ “អាជានាហិ បដិកម្ម”មិច្ចេវ បាឋោតិ វិញ្ញាយតិ។ យញ្ច វាទមុខេសុ សុទ្ធិកសច្ចិកដ្ឋេ “បដិកម្មចតុក្ក”ន្តិ វុត្តំ, តម្បិ “បដិកម្មបញ្ចក”ន្តិ។

ឱបម្មសំសន្ទនវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ចតុក្កនយសំសន្ទនវណ្ណនា

៤៦-៥២. ឯកធម្មតោបិ អញ្ញត្តំ អនិច្ឆន្តោ រូបាទិឯកេកធម្មវសេន នានុយុញ្ជិតព្ពោ។ សមុទាយតោ ហិ អយំ អញ្ញត្តំ អនិច្ឆន្តោ ឯកទេសតោ អនញ្ញត្តំ បដិក្ខិបន្តោ ន និគ្គហារហោ សិយាតិ ឯតំ វចនោកាសំ និវត្តេតុំ “**អយញ្ច អនុយោគោ**”តិអាទិមាហ។ **សកល**ន្តិ សត្តបញ្ញាសវិធោ ធម្មប្បភេទោ បុគ្គលោតិ វា បរមត្ថសច្ចំ បុគ្គលោតិ វា ឯវំ សកលំ សន្ធាយាតិ អត្ថោ។ ឯវំ សកលំ បរមត្ថំ ចិន្តេត្វា តន្និវសេន អនុយោគលក្ខណស្ស ឋបិតត្តា សកលបរមត្ថតោ ច អញ្ញស្ស សច្ចិកដ្ឋស្ស អភាវា សច្ចិកដ្ឋេន បុគ្គលេន តតោ អញ្ញេន ន ភវិតព្ពន្តិ “រូបំ បុគ្គលោ”តិ ឥមំ បញ្ហំ បដិក្ខិបន្តស្ស និគ្គហារោបនំ យុត្តន្តិ អត្ថោ។

សភាគវិនិព្ភោគតោតិ រូបតោ អញ្ញសភាគត្តាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សព្ពធម្មា**តិ រូបវជ្ជេ សព្ពធម្មេ វទតិ។ “រូបស្មឹ បុគ្គលោ”តិ ឯត្ថ និស្សយវិនាសេ វិនាសាបត្តិភយេន បដិក្ខិបតីតិ អធិប្បាយេនាហ “**ឧច្ឆេទទិដ្ឋិភយេន ចេវា**”តិ។ តីសុ បន **សមយវិរោធេន** បដិក្ខេបោ អធិប្បេតោ។ ន ហិ សោ សក្កាយទិដ្ឋឹ ឥច្ឆតិ, អបិច សស្សតទិដ្ឋិភយេន បដិក្ខិបតីតិ យុត្តំ វត្តុំ។ សក្កាយទិដ្ឋីសុ ហិ បញ្ចេវ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយោ, សេសាសស្សតទិដ្ឋិយោតិ។ **អញ្ញត្រ រូបា**តិ ឯត្ថ ច រូបវា បុគ្គលោតិ អយមត្ថោ សង្គហិតោតិ វេទិតព្ពោ។

ចតុក្កនយសំសន្ទនវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និដ្ឋិតា ច សំសន្ទនកថាវណ្ណនា។

៨. លក្ខណយុត្តិវណ្ណនា

៥៤. បច្ចនីកានុលោមេតិ ឥទំ យំ វក្ខតិ “ឆលវសេន បន វត្តព្ពំ ‘អាជានាហិ បដិកម្ម’ន្តិអាទី”តិ (កថា. អដ្ឋ. ៥៤), តេន បន ន សមេតិ។ បច្ចនីកានុលោមេ ហិ បច្ចនីកេ “អាជានាហិ និគ្គហ”ន្តិ វត្តព្ពំ, ន បន “បដិកម្ម”ន្តិ។

លក្ខណយុត្តិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. វចនសោធនវណ្ណនា

៥៥-៥៩. បុគ្គលោ ឧបលព្ភតីតិ បទទ្វយស្ស អត្ថតោ ឯកត្តេតិ ឯត្ថ តទេវ ឯកត្តំ បរេន សម្បដិច្ឆិតំ អសម្បដិច្ឆិតន្តិ វិចារេតព្ពមេតំ។ បុគ្គលស្ស ហិ អវិភជិតព្ពតំ, ឧបលព្ភតីតិ ឯតស្ស វិភជិតព្ពតំ វទន្តោ វិភជិតព្ពាវិភជិតព្ពត្ថានំ ឧបលព្ភតិបុគ្គល-សទ្ទានំ កថំ អត្ថតោ ឯកត្តំ សម្បដិច្ឆេយ្យាតិ? យថា ច វិភជិតព្ពាវិភជិតព្ពត្ថានំ ឧបលព្ភតិ-រូប-សទ្ទានំ តំ វិភាគំ វទតោ រូបំ កិញ្ចិ ឧបលព្ភតិ, កិញ្ចិ ន ឧបលព្ភតីតិ អយំ បសង្គោ នាបជ្ជតិ, ឯវំ ឯតស្សបិ យថាវុត្តវិភាគំ វទតោ យថាអាបាទិតេន បសង្គេន ន ភវិតព្ពន្តិ មគ្គិតព្ពោ ឯត្ថ អធិប្បាយោ។

៦០. "សុញ្ញតោ លោកំ អវេក្ខស្សូ"តិ (សុ. និ. ១១២៥) ឯតេន អត្ថតោ បុគ្គលោ នត្ថីតិ វុត្តំ ហោតីតិ អាហ **"នត្ថីតិបិ វុត្ត"**ន្តិ។

វចនសោធនវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. បញ្ញត្តានុយោគវណ្ណនា

៦១-៦៦. រូបកាយាវិរហំ សន្ធាយ **"រូបកាយសព្ភាវតោ"**តិ អាហ។ "រូបិនោ វា អរូបិនោ វា"តិ (ឥតិវុ. ៩០) សុត្តេ អាគតបញ្ញត្តិំ សន្ធាយ **"តថារូបាយ ច បញ្ញត្តិយា អត្ថិតាយា"**តិ។ **វីតរាគសព្ភាវតោ**តិ កាមីភាវស្ស អនេកន្តិកត្តា កាមធាតុយា អាយត្តត្តាភាវតោ ច "កាមី"តិ ន វត្តព្ពោតិ បដិក្ខិបតីតិ អធិប្បាយោ។

៦៧. កាយានុបស្សនាយាតិ ការណវចនមេតំ, កាយានុបស្សនាយ ការណភូតាយ ឯវំលទ្ធិកត្តាតិ អត្ថោ។ **អាហច្ច ភាសិត**ន្តិ "អញ្ញំ ជីវំ អញ្ញំ សរីរន្តិ អព្យាកតមេតំ មយា"តិ (ម. និ. ២.១២៨) អាហច្ច ភាសិតំ។

បញ្ញត្តានុយោគវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. គតិអនុយោគវណ្ណនា

៦៨-៧២. "ទស្សេន្តោ 'តេន ហិ បុគ្គលោ សន្ធាវតី'តិអាទិមាហា"តិ វុត្តំ, "ទស្សេន្តោ 'ន វត្តព្ពំ បុគ្គលោ សន្ធាវតី'តិអាទិមាហា"តិ បន ភវិតព្ពំ, ទស្សេត្វាតិ វា វត្តព្ពំ។

៨១. យេន រូបសង្ខាតេន សរីរេន សទ្ធិំ គច្ឆតីតិ ឯត្ថ "រូបេន សទ្ធិំ គច្ឆតី"តិ វទន្តេន "រូបំ បុគ្គលោ"តិ អននុញ្ញាតត្តា យេនាការេន តំ ជីវំ តំ សរីរន្តិ ឥទំ អាបជ្ជតិ , សោ វត្តព្ពោ។ **អសញ្ញូបបត្តិំ សន្ធាយា**តិ និរយូបគស្ស បុគ្គលស្ស អសញ្ញូបគស្ស អរូបូបគស្ស ច អន្តរាភវំ ន ឥច្ឆតីតិ ចុតិតោ អនន្តរំ ឧបបត្តិំ សន្ធាយាតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ យេ បន ចុតិកាលេ ឧបបត្តិកាលេ ច អសញ្ញូបបត្តិកាលេ ច អសញ្ញសត្តេសុ សញ្ញា អត្ថីតិ គហេត្វា អសញ្ញូបគស្ស ច អន្តរាភវំ ឥច្ឆេយ្យុំ, តេសំ អន្តរាភវាភាវតោ "អសញ្ញូបបត្តិ អវេទនា"តិ ន សក្កា វត្តុន្តិ។

៨២. អវេទនោតិអាទីសុ តទញ្ញាន្តិ សញ្ញាភវតោ អញ្ញំ អសញ្ញានេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនុបបត្តិំ។ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនេបិ ហិ ន វត្តព្ពំ សញ្ញា អត្ថីតិ ឥច្ឆន្តិ។

៨៣. យស្មា រូបាទិធម្មេ វិនា បុគ្គលោ នត្ថីតិ ឥន្ធនុបាទានោ អគ្គិ វិយ ឥន្ធនេន រូបាទិឧបាទានោ បុគ្គលោ រូបាទិនា វិនា នត្ថីតិ លទ្ធិវសេន វទតិ។

គតិអនុយោគវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១២. ឧបាទាបញ្ញត្តានុយោគវណ្ណនា

៨៧. នីលំ រូបំ ឧបាទាយ នីលោតិអាទីសូតិ "នីលំ រូបំ ឧបាទាយ នីលកស្ស បុគ្គលស្ស បញ្ញត្តិ"តិ ឯត្ថ យោ បុគ្គោ នីលំ ឧបាទាយ នីលោតិ, តទាទីសូតិ អត្ថោ។

៨៨. ឆេកដ្ឋំ សន្ធាយាតិ ឆេកដ្ឋំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន កុសលបញ្ញត្តិំ។ "កុសលំ វេទនំ ឧបាទាយា"តិ មញ្ញមានោ បដិជានាតីតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

១១២. ឥទានិ ...បេ.... ទស្សេតុំ “យថា វុត្ត”ន្តិអាទិមាហាតិ បុព្ពបក្ខំ ទស្សេត្វា ឧត្តរមាហាតិ វុត្តំ ហោតិ។

១១៥. “យស្ស រូបំ សោ រូបវា”តិ ឧត្តរបក្ខេ វុត្តំ វចនំ ឧទ្ធរិត្វា **“យស្មា”**តិអាទិមាហ។

១១៦. ចិត្តានុបស្សនាវសេនាតិ ចិត្តានុបស្សនាវសេន បវិទីបិតស្ស សរាគាទិចិត្តយោគស្ស វសេនាតិ អធិប្បាយោ។

១១៨. យេនាតិ ចក្ខុន្តិ “យេនា”តិ វុត្តំ ករណំ ចក្ខុន្តិ អត្ថោ។ **ចក្ខុមេវ រូបំ បស្សតី**តិ វិញ្ញាណនិស្សយភាវូបគមនមេវ ចក្ខុស្ស ទស្សនំ នាម ហោតីតិ សន្ធាយ វទតិ។

ឧបាទាបញ្ញត្តានុយោគវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៣. បុរិសការានុយោគវណ្ណនា

១២៣. ករណមត្តន្តិ កម្មានំ និប្ផាទកប្បយោជកភាវេន បវត្តា ខន្ធា។

១២៤. បុរិមកម្មេន វិនា បុគ្គលស្ស ជាតិ, ជាតស្ស ច វិជ្ជដ្ឋានាទីសុ សម្មា មិច្ឆា វា បវត្តិ នត្ថីតិ សន្ធាយ **“បុរិមកម្មមេវ តស្សា”**តិអាទិមាហ។

១២៥. កម្មវដ្ដស្សាតិ ឯត្ថ កម្មការកស្ស យោ ការកោ, តេនបិ អញ្ញំ កម្មំ កាតព្វំ, តស្ស ការកេនបិ អញ្ញន្តិ ឯវំ កម្មវដ្ដស្ស អនុបច្ឆេទំ វទន្តិ។ បុគ្គលស្ស ការកោ កម្មស្ស ការកោ អាបជ្ជតីតិ វិចារេតព្ពមេតំ។ មាតាបិតូហិ ជនិតតាទិនា តស្ស ការកំ ឥច្ឆន្តស្ស កម្មការកានំ ការកបរម្បរា អាបជ្ជតីតិ ឥទញ្ច វិចារេតព្វំ។

១៧០. សុត្តវិរោធភយេនាតិ “សោ ករោតិ សោ បដិសំវេទយតីតិ ខោ, ព្រាហ្មណ, អយមេកោ អន្តោ”តិអាទីហិ (សំ. និ. ២.៤៦) វិរោធភយា។

១៧១. “ឥជ នន្ទតិ បេច្ច នន្ទតី”តិ (ធ. ប. ១៨) វចនតោ កម្មករណកាលេ វិបាកបដិសំវេទនកាលេ ច សោយេវាតិ បដិជានាតីតិ អធិប្បាយោ។ **សយំកតំ សុខទុក្ខ**ន្តិ ច បុដ្ឋោ “កឹ នុ ខោ, ភោ គោតម, សយំកតំ សុខំ ទុក្ខន្តិ? មា ហេវំ កស្សបា”តិអាទិសុត្តវិរោធា (សំ. និ. ២.១៨) បដិក្ខិបតិ។

១៧៦. លទ្ធិមត្តមេវេតន្តិ សោយេវេកោ នេវ សោ ហោតិ ន អញ្ញោតិ ឥទំ បន នត្ថេវ, តស្មា ឯវំវាទិនោ អសយំការន្តិអាទិ អាបជ្ជតីតិ អធិប្បាយោ។ **អបិចា**តិអាទិនា ឥទំ ទស្សេតិ – ន បរស្ស ឥច្ឆាវសេនេវ “សោ ករោតី”តិអាទិ អនុយោគោ វុត្តោ, អថ ខោ “សោ ករោតី”តិអាទីសុ ឯកំ អនិច្ឆន្តស្ស ឥតរំ, តញ្ច អនិច្ឆន្តស្ស អញ្ញំ អាបន្នន្តិ ឯវំ ការកវេទកិច្ឆាយ បត្វា “សោ ករោតី”តិអាទីសុ តំ តំ អនិច្ឆាយ អាបន្នវសេនាបីតិ។ អថ វា ន កេវលំ “សោ ករោតី”តិអាទីនំ សព្ពេសំ អាបន្នត្តា, អថ ខោ ឯកេកស្សេវ ច អាបន្នត្តា អយំ អនុយោគោ កតោតិ ទស្សេតិ។ **បុរិមនយេនេវា**តិ ឯតេន “ឥជ នន្ទតី”តិអាទិ សព្ពំ បដិជាននាទិការណំ ឯកតោ យោជេតព្ពន្តិ ទស្សេតិ។

បុរិសការានុយោគវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

កល្យាណវគ្គោ និដ្ឋិតោ។

១៤. អភិញ្ញានុយោគវណ្ណនា

១៨៣. អភិញ្ញានុយោគាទិវសេន អរហត្តសាធនាតិ ឯត្ថ “ននុ អត្ថិ កោចិ ឥទ្ធឹ វិកុព្ពតី”តិ អភិញ្ញាអនុយោគោ ច “ហញ្ចិ អត្ថិ កោចិ ឥទ្ធឹ វិកុព្ពតី”តិ ឋបនា ច “តេន វត រេ”តិអាទិ បាបនា ច អាទិសទ្ទសង្គហិតោ អត្ថោវ ទដ្ឋព្វោ។ អាសវក្ខយញាណំ បនេត្ថ អភិញ្ញា វុត្តាតិ តទភិញ្ញាវតោ អរហតោ សាធនំ **“អរហត្តសាធនា”**តិ អាហ។ អរហតោ ហិ សាធនា តព្ភាវស្ស ច សាធនា ហោតិយេវាតិ។

អភិញ្ញានុយោគវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៥-១៨. ញាតកានុយោគាទិវណ្ណនា

២០៩. តថារូបស្សាតិ តតិយកោដិភូតស្ស សច្ចិកដ្ឋស្ស អភាវាតិ អធិប្បាយោ។ ឯវំ បន បដិក្ខិបន្តោ អសច្ចិកដ្ឋំ តតិយកោដិភូតំ បុគ្គលំ វទេយ្យាតិ តាទិសំ បុគ្គលំ ឥច្ឆន្តោ ហិ សុត្តេន និគ្គហេតព្ពោ សិយា។ កស្មា? **តថារូបស្ស សច្ចិកដ្ឋស្ស អភាវតោ**តិ, តថារូបស្ស កស្សចិ សភាវស្ស អភាវតោ បដិក្ខេបារហត្តា អត្តនោ លទ្ធិំ និគូហិត្វា បដិក្ខេបោ បរវាទិស្សាតិ អយមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

ញាតកានុយោគាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៩. បដិវេធានុយោគាទិវណ្ណនា

២១៨. បរិគ្គហិតវេទនោតិ វចនេន អបរិគ្គហិតវេទនស្ស “សុខិតោស្មិ, ទុក្ខិតោស្មី”តិ ជាននំ បជាននំ នាម ន ហោតីតិ ទស្សេតិ យោគាវចរស្ស សុខុមានម្បិ វេទនានំ បរិច្ឆេទនសមត្ថតញ្ច។

២២៨. លក្ខណវចនន្តិ រូបព្ភន្តរគមនំ សហរូបភាវោ, ពហិទ្ធា និក្ខមនំ វិនារូបភាវោតិ អធិប្បាយោ។

២៣៧. ឥមា ខោតិ ឱឡារិកោ អត្តបដិលាភោ មនោមយោ អត្តបដិលាភោ អរូបោ អត្តបដិលាភោតិ ឥមា លោកស្ស សមញ្ញា, យាហិ តថាគតោ វោហរតិ អបរាមសំ, យោ សច្ចោ មោឃោ វា សិយា, តស្មិំ អនុបលព្ភមានេបិ អត្តនិ តទនុបលព្ភតោយេវ បរាមាសំ អត្តទិដ្ឋិំ អនុប្បាទេន្តោ លោកេ អត្តបដិលាភោតិ បវត្តវោហារវសេនេវ វោហរតីតិ អយមេត្ថ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច បច្ចត្តសាមញ្ញលក្ខណវសេន បុគ្គលស្ស អត្ថិតំ បដិក្ខិបិត្វា លោកវោហារេន អត្ថិតំ វទន្តេន បុគ្គលោតិ កោចិ សភាវោ នត្ថីតិ វុត្តំ ហោតិ។ សតិ ហិ តស្មិំ អត្តនោ សភាវេនេវ អត្ថិតា វត្តព្ពា សិយា, ន លោកវោហារេនាតិ។ ឥមិនា បន យថា សមេតិ, យថា ច បរាមាសោ ន ហោតិ, ឯវំ ឥតោ បុរិមា ច អត្ថវណ្ណនា យោជេតព្ពា។

លោកសម្មុតិការណន្តិ យស្មា លោកសម្មុតិវសេន បវត្តំ, តស្មា សច្ចន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **តថលក្ខណ**ន្តិ តថការណំ។ យស្មា ធម្មានំ តថតាយ បវត្តំ, តស្មា សច្ចន្តិ ទស្សេតិ។

បដិវេធានុយោគាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បុគ្គលកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បរិហានិកថា

១. វាទយុត្តិបរិហានិកថាវណ្ណនា

២៣៩. “ទ្វេមេ , ភិក្ខវេ, ធម្មា សេក្ខស្ស ភិក្ខុនោ បរិហានាយ សំវត្តន្តី”តិ (អ. និ. ២.១៨៥) ឥទំ សុត្តំ អរហតោ បរិហានិលទ្ធិយា ន និស្សយោ, អថ ខោ អនាគាមិអាទីនំ បរិហានិលទ្ធិយា, តស្មា **អរហតោបិ បរិហានី ឥច្ឆន្តី**តិ ឯត្ថ បិ-សទ្ទេន អនាគាមិស្សាបិ សកទាគាមិស្សាបីតិ យោជេតព្ពំ។

“**តតិយស្មិម្បិ មុទិន្ទ្រិយាវ អធិប្បេតា។ តេសញ្ហិ សព្ពេសម្បិ បរិហានិ ន ហោតីតិ តស្ស លទ្ធី**”តិ បុរិមបាឋោ, មុទិន្ទ្រិយេស្វេវ បន អធិប្បេតេសុ បរិក្ខេបោ ន កាតព្ពោ សិយា, កតោ ច, តស្មា “**តតិយស្មិម្បិ តិក្ខិន្ទ្រិយាវ អធិប្បេតា។ តេសញ្ហិ សព្ពេសម្បិ បរិហានិ ន ហោតីតិ តស្ស លទ្ធី**”តិ បឋន្តិ។

អយោនិសោ អត្ថំ គហេត្វាតិ សោតាបន្នោយេវ និយតោតិ វុត្តោតិ សោយេវ ន បរិហាយតិ, ន ឥតរេតិ អត្ថំ គហេត្វា។ “ឧបរិមគ្គត្ថាយា”តិ វុត្តំ អត្ថំ អគ្គហេត្វា និយតោតិ សោតាបត្តិផលា ន បរិហាយតីតិ ឯតមត្ថំ គណ្ហិតិ បន វទន្តិ។

វាទយុត្តិបរិហានិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. អរិយបុគ្គលសំសន្ទនបរិហានិវណ្ណនា

២៤១. យំ បនេត្ថាតិអាទិម្ហិ ទស្សនមគ្គផលេ ឋិតស្ស អនន្តរំ អរហត្តប្បត្តិ, តតោ បរិហាយិត្វា តត្ថ ច ឋានំ ឥច្ឆន្តោ បុន វាយាមេន តទនន្តរំ អរហត្តប្បត្តិំ ន ឥច្ឆតីតិ វិចារេតព្ពមេតំ។

២៦២. អវសិប្បត្តោ ឈានលាភីតិ សេក្ខោ វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ បុថុជ្ជនោ បន វសិប្បត្តោ អវសិប្បត្តោ ច សមយវិមុត្តអសមយវិមុត្តតន្តិយា អគ្គហិតោ, ភជាបិយមានោ បន សមាបត្តិវិក្ខម្ភិតានំ កិលេសានំ វសេន សមយវិមុត្តភាវំ ភជេយ្យាតិ វុត្តោតិ។

អរិយបុគ្គលសំសន្ទនបរិហានិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. សុត្តសាធនបរិហានិវណ្ណនា

២៦៥. ឧត្តមហីនភេទោ “តត្រ យាយំ បដិបទា សុខា ខិប្បាភិញ្ញា, សា ឧភយេនេវ បណីតា អក្ខាយតី”តិអាទិសុត្តវសេន (ទី. និ. ៣.១៥២) វុត្តោ។ “ទិដ្ឋំ សុតំ មុត”ន្តិ ឯត្ថ វិយ មុតសទ្ទោ បត្តព្ពំ វទតីតិ អាហ “**ផុសនារហ**”ន្តិ។

២៦៧. អប្បត្តបរិហានាយ ចេវ សំវត្តន្តិ យថាកតសន្និដ្ឋានស្ស សមយវិមុត្តស្សាតិ អធិប្បាយោ។

សុត្តសាធនបរិហានិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បរិហានិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ព្រហ្មចរិយកថា

១. សុទ្ធព្រហ្មចរិយកថាវណ្ណនា

២៦៨. “បរនិម្មិតវសវត្តិទេវេ ឧបាទាយ តទុបរី”តិ វុត្តំ, “តីហិ, ភិក្ខវេ, ឋានេហី”តិ (អ. និ. ៩.២១) បន សុត្តស្ស វចនេន ហេដ្ឋាបិ មគ្គភាវនម្បិ ន ឥច្ឆន្តីតិ វិញ្ញាយតិ។

២៧០. “តីហិនញ្ចេវ ឯកច្ចានញ្ច ទេវានំ មគ្គបដិលាភំ សន្ធាយ បដិក្ខេបោ តស្សេវា”តិ វុត្តំ, “យត្ថ នត្ថី”តិ បន ឱកាសវសេន បុដ្ឋោ បុគ្គលវសេន តស្ស បដិក្ខេបោ ន យុត្តោ។ យទិ ច តស្សាយំ អធិប្បាយោ, សកវាទិនា សមានាធិប្បាយត្តា ន និគ្គហេតព្ពោ។

២៧១. ឯកន្តរិកបញ្ហាតិ បរវាទីសកវាទីនំ អញ្ញមញ្ញំ បញ្ហន្តរិកា បញ្ហា។

សុទ្ធព្រហ្មចរិយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សំសន្ទនព្រហ្មចរិយកថាវណ្ណនា

២៧៣. រូបាវចរមគ្គេន ហិ សោ ឥធវិហាយនិដ្ឋោ នាម ជាតោតិ ឥទំ “ឥធ ភាវិតមគ្គោ ហិ អនាគាមី ឥធវិហាយនិដ្ឋោ នាម ហោតី”តិអាទិកេន លទ្ធិកិត្តនេន កថំ សមេតីតិ វិចារេតព្ពំ។ បុព្ពេ បន អនាគាមី ឯវ អនាគាមីតិ វុត្តោ, ឥធ ឈានានាគាមិសោតាបន្នាទិកោតិ អធិប្បាយោ។ ឥធ អរហត្តមគ្គំ ភាវេត្វា ឥធេវ ផលំ សច្ឆិករោន្តំ “ឥធបរិនិព្ពាយី”តិ វទតិ, ឥធ បន មគ្គំ ភាវេត្វា តត្ថ ផលំ សច្ឆិករោន្តំ “តត្ថបរិនិព្ពាយី អរហា”តិ។

សំសន្ទនព្រហ្មចរិយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ព្រហ្មចរិយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ឱធិសោកថាវណ្ណនា

២៧៤. ឱធិសោ ឱធិសោតិ ឯតស្ស អត្ថំ ទស្សេន្តោ “**ឯកទេសេន ឯកទេសេនា**”តិ អាហ។

ឱធិសោកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ជហតិកថាវណ្ណនា

១. នសុត្តាហរណកថាវណ្ណនា

២៨០. កិច្ចសព្ភាវន្តិ តីហិ បហាតព្ពស្ស បហីនតំ។ តំ បន កិច្ចំ យទិ តេនេវ មគ្គេន សិជ្ឈតីតិ លទ្ធិ, បុថុជ្ជនកាលេ ឯវ កាមរាគព្យាបាទា បហីនាតិ លទ្ធីតិ ឯតំ ន សមេតិ, តស្មា បុថុជ្ជនកាលេ បហីនានម្បិ ទស្សនមគ្គេ ឧប្បន្នេ បុន កទាចិ អនុប្បត្តិតោ តិណ្ណំ មគ្គានំ កិច្ចំ សម្ភវតីតិ អធិប្បាយោ។

នសុត្តាហរណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ជហតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សព្ពមត្ថីតិកថា

១. វាទយុត្តិវណ្ណនា

២៨២. សព្ពស្មិំ សព្ពេ សព្ពន្តិ សិរសិ បាទា បច្ឆតោ ចក្ខូនីតិ ឯវំ សព្ពំ សព្ពត្ថ អត្ថីតិ អត្ថោ។ **សព្ពស្មិំ កាលេ**តិ ពាលកាលេ យុវតា, វុឌ្ឍកាលេ ពាលតា, ឯវំ សព្ពស្មិំ កាលេ សព្ពំ។ **សព្ពេនាការេនា**តិ នីលាការេន បីតំ, បីតាការេន លោហិតន្តិ ឯវំ។ **សព្ពេសុ ធម្មេសូ**តិ ចក្ខុស្មិំ សោតំ, សោតស្មិំ ឃានន្តិ ឯវំ។ **អយុត្ត**ន្តិ យោគរហិតំ វទតិ, តំ បន ឯកសភាវំ។ កថំ បន ឯកសភាវស្ស យោគរហិតតាតិ តំ ទស្សេន្តោ “**នានា សភាវានញ្ហិ**”តិអាទិមាហ។ ទ្វិន្នញ្ហិ នានាសភាវានំ អង្គុលីនំ មេណ្ឌកានំ វា អញ្ញមញ្ញយោគោ ហោតិ, ន ឯកស្សេវ សតោ, តស្មា យោ នានាសភាវេសុ ហោតិ យោគោ, តេន រហិតំ ឯកសភាវំ អយោគន្តិ វុត្តំ។ **ឥទំ បុច្ឆតី**តិ បរវាទី ទិដ្ឋិយា មិច្ឆាទិដ្ឋិភាវំ គហេត្វា ឧប្បន្នាយ អត្តនោ ទិដ្ឋិយា សម្មាទិដ្ឋិភាវោ អត្ថីតិ វុត្តំ ហោតិ។

វាទយុត្តិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. កាលសំសន្ទនវណ្ណនា

២៨៥. អតីតានាគតំ បហាយ បច្ចុប្បន្នរូបមេវ អប្បិយំ អវិភជិតព្ពំ ករិត្វាតិ បច្ចុប្បន្នសទ្ទេន រូបសទ្ទេន ចាតិ ឧភោហិបិ បច្ចុប្បន្នរូបមេវ វត្តព្ពំ កត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **បញ្ញត្តិយា អវិគតត្តា**តិ ឯតេន ឥទំ វិញ្ញាយតិ “ន រូបបញ្ញត្តិ វិយ វត្តបញ្ញត្តិ សភាវបរិច្ឆិន្នេ បវត្តា វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ, អថ ខោ បុព្ពាបរិយវសេន បវត្តមានំ រូបសមូហំ ឧបាទាយ បវត្តា អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ, តស្មា វត្តភាវស្ស ឱទាតភាវវិគមេ វិគមាវត្តព្ពតា យុត្តា, ន បន រូបភាវស្ស បច្ចុប្បន្នភាវវិគមេ”តិ។

កាលសំសន្ទនវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

វចនសោធនវណ្ណនា

២៨៨. អនាគតំ វា បច្ចុប្បន្នំ វា ហុត្វា ហោតីតិ វុត្តន្តិ ឯត្ថ អនាគតំ អនាគតំ ហុត្វា បុន បច្ចុប្បន្នំ ហោន្តំ ហុត្វា ហោតីតិ, តថា បច្ចុប្បន្នំ បច្ចុប្បន្នំ ហោន្តំ បុព្ពេ អនាគតំ ហុត្វា បច្ចុប្បន្នំ ហោតីតិ ហុត្វា ហោតីតិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **កឹ តេ តម្បិ ហុត្វា ហោតី**តិ តព្ភាវវិគមតោ ហុត្វាហោតិភាវានុបរមំ អនុបច្ឆេទំ បុច្ឆតីតិ អធិប្បាយោ យុត្តោ។ **ហុត្វា ភូតស្ស បុន ហុត្វា អភាវតោ**តិ អនាគតំ ហុត្វា បច្ចុប្បន្នភូតស្ស បុន អនាគតំ ហុត្វា បច្ចុប្បន្នាភាវតោ។

យស្មា តន្តិ តំ ហុត្វា ភូតំ បច្ចុប្បន្នំ យស្មា អនាគតំ ហុត្វា បច្ចុប្បន្នំ ហោន្តំ “ហុត្វា ហោតី”តិ សង្ខ្យំ គតំ, តស្មា ទុតិយម្បិ “ហុត្វា ហោតី”តិ វចនំ អរហតីតិ បដិជានាតីតិ អធិប្បាយោ។ ឯវំ បន ធម្មេ ហុត្វា ហោតិភាវានុបរមំ វទន្តស្ស អធម្មេ សសវិសាណេ នហុត្វាន ហោតិភាវានុបរមោ អាបជ្ជតីតិ អធិប្បាយេន “**អថ ន**”ន្តិអាទិមាហ។

បដិក្ខិត្តនយេនាតិ កាលនានត្តេន។ **បដិញ្ញាតនយេនា**តិ អត្ថានានត្តេន។ អត្ថានានត្តំ ឥច្ឆន្តោបិ បន អនាគតស្ស បច្ចុប្បន្នេ វុត្តំ ហោតិភាវំ, បច្ចុប្បន្នស្ស ច អនាគតេ វុត្តំ ហុត្វាភាវំ កថំ បដិជានាតីតិ វិចារេតព្ពំ។ អត្ថានានត្តមេវ ហិ តេន អនុញ្ញាយតិ, ន អនាគតេ បច្ចុប្បន្នភាវោ, បច្ចុប្បន្នេ វា អនាគតភាវោតិ។ **បុរិមំ បដិក្ខិត្តបញ្ហំ បរិវត្តិត្វា**តិ អនុញ្ញាតបញ្ហស្ស ហុត្វា ហោតិ ហុត្វា ហោតីតិ ទោសោ វុត្តោតិ អវុត្តទោសំ អតិក្កម្ម បដិក្ខិត្តបញ្ហំ បុន គហេត្វា តេន ចោទេតីតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច អត្ថានានត្តេន ហុត្វាហោតីតិ អនុជាននត្តស្ស ទោសោ កាលនានត្តាយេវ អនាគតំ បច្ចុប្បន្នន្តិ បដិក្ខេបេន កថំ ហោតីតិ? តស្សេវ អនុជាននបដិក្ខេបតោតិ អធិប្បាយោ។

ឯកេកន្តិ អនាគតម្បិ ន ហុត្វា ន ហោតិ បច្ចុប្បន្នម្បីតិ តទុភយំ គហេត្វា **“ឯកេកំ ន ហុត្វា ន ហោតិ ន ហុត្វា ន ហោតី”**តិ វុត្តំ, ន ឯកេកមេវ ន ហុត្វា ន ហោតិ ន ហុត្វា ន ហោតីតិ។ ឯស នយោ បុរិមស្មឹ **“ឯកេកំ ហុត្វា ហោតិ ហុត្វា ហោតី”**តិ វចនេបិ។ អនាគតស្ស ហិ “ហុត្វា ហោតី”តិ នាមំ បច្ចុប្បន្នស្ស ចាតិ ទ្វេបិ នាមានិ សង្គហេត្វា “ហុត្វា ហោតិ ហុត្វា ហោតី”តិ ចោទិតំ, តថា “ន ហុត្វា ន ហោតិ ន ហុត្វា ន ហោតី”តិ ចាតិ អធិប្បាយោ ។ **សព្ពតោ អន្ធកាមេន បរិយោនទ្ធោ វិយា**តិ ឯតេន អបរិយោនទ្ធេន បដិជានិតព្ពំ សិយាតិ ទស្សេតិ។ ឯត្ថ ច បុរិមនយេ ហុត្វា ភូតស្ស បុន ហុត្វាហោតិភាវោ ចោទិតោ, ទុតិយនយេ អនាគតាទីសុ ឯកេកស្ស ហុត្វាហោតិនាមតាតិ អយំ វិសេសោ។

វចនសោធនវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អតីតញាណាទិកថាវណ្ណនា

២៩០. បុន បុដ្ឋោ...បេ.... អត្ថិតាយ បដិជានាតីតិ ឯត្ថ **បច្ចុប្បន្នំ ញាណំ តេនា**តិ ឯតេន អនុវត្តមានាបេក្ខនវចនេន កថំ វុច្ចតីតិ វិចារេតព្ពំ។

អតីតញាណាទិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អរហន្តាទិកថាវណ្ណនា

២៩១. យុត្តិវិរោធោ អរហតោ សរាគាទិភាវេ បុថុជ្ជនេន អនានត្តំ ព្រហ្មចរិយវាសស្ស អផលតាតិ ឯវមាទិកោ ទដ្ឋព្ពោ។

អរហន្តាទិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បទសោធនកថាវណ្ណនា

២៩៥. តេន ការណេនាតិ អតីតអត្ថិសទ្ទានំ ឯកត្ថត្តា អត្ថិសទ្ទត្ថស្ស ច ទ្វាតីតភាវតោ “អតីតំ ទ្វាតីតំ, ទ្វាតីតញ្ច អតីតំ ហោតី”តិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯត្ថ បន អតីតាទីនំ អត្ថិតំ វទន្តស្ស បរវាទិស្សេវាយំ ទោសោ យថា អាបជ្ជតិ, ន បន “និព្ពានំ អត្ថី”តិ វទន្តស្ស សកវាទិស្ស, តថា បដិបាទេតព្ពំ។

បទសោធនកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សព្ពមត្ថីតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ឯកច្ចំអត្ថីតិកថា

១. អតីតាទិឯកច្ចកថាវណ្ណនា

២៩៩. តិណ្ណំ រាសីនន្តិ អវិបក្កវិបាកវិបក្កវិបាកអវិបាកានំ។ វោហារវសេន អវិបក្កវិបាកានំ អត្ថិតំ វទន្តោ កថំ ចោទេតព្ពោតិ វិចារេតិ “កម្មបច្ចយំ ចិត្តវិប្បយុត្តំ សង្ខារំ ឥច្ឆន្តី”តិ។

ឯកច្ចំអត្ថីតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. សតិបដ្ឋានកថាវណ្ណនា

៣០១. លោកុត្តរភាវំ បុច្ឆនត្ថាយាតិ លោកិយលោកុត្តរាយ សម្មាសតិយា សតិបដ្ឋានត្តា, លោកុត្តរាយយេវ វា បរមត្ថសតិបដ្ឋានត្តា តស្សា វសេន លោកុត្តរភាវំ បុច្ឆនត្ថាយាតិ អត្ថោ។ **បភេទបុច្ឆាវសេនា**តិ លោកិយលោកុត្តរសតិបដ្ឋានសមុទាយភូតស្ស សតិបដ្ឋានស្ស បភេទានំ បុច្ឆាវសេន។

សតិបដ្ឋានកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ហេវត្ថិកថាវណ្ណនា

៣០៤. អយោនិសោ បតិដ្ឋាបិតត្តាតិ អវត្ថុត្តរវេន ឧបេក្ខិតព្ពេន បតិដ្ឋាបិតត្តាតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

ហេវត្ថិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

មហាវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទុតិយវគ្គោ

១. បរូបហារវណ្ណនា

៣០៧. អធិមានិកានំ សុក្កវិស្សដ្ឋិទស្សនំ វិចារេតព្ពំ។ តេ ហិ សមាធិវិបស្សនាហិ វិក្ខម្ភិតរាគាវ, ពាហិរកានម្បិ ច កាមេសុ វីតរាគានំ សុក្កវិស្សដ្ឋិយា អភាវោ វុត្តោតិ។ អធិមានិកបុព្ពា បន អធិប្បេតា សិយុំ។

៣០៨. វចសាយត្តេតិ និច្ចយត្តេ, “កី ការណា”តិ បន ការណស្ស បុច្ឆិតត្តា ព្រហ្មចរិយកថាយំ វិយ ការណត្តេតិ យុត្តំ។

បរូបហារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. វចីភេទកថាវណ្ណនា

៣២៦. វចីភេទកថាយំ **លោកុត្តរំ បឋមជ្ឈានំ សមាបន្នោ**តិ បឋមមគ្គំ សន្ធាយ វទតិ, យស្មា សោ ទុក្ខន្តិ វិបស្សតិ, តស្មា ទុក្ខមិច្ចេវ វាចំ ភាសតិ, ន សមុទយោតិអាទីនីតិ អធិប្បាយោ។

៣២៨. យេន តំ សទ្ទំ សុណាតីតិ ឥទំ វចីសមុដ្ឋាបនក្ខណេ ឯវ ឯតំ សទ្ទំ សុណាតីតិ ឥច្ចិតេ អារោបិតេ វា យុជ្ជតិ។

៣៣២. លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ វចីភេទំ ឥច្ឆតោ បរស្ស អភិភូសុត្តាហរណេ អធិប្បាយោ វត្តព្ពោ។

វចីភេទកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ចិត្តដ្ឋិតិកថាវណ្ណនា

៣៣៥. ចិត្តដ្ឋិតិកថាយំ **ចុល្លាសីតិ...បេ.... អាទិវចនវសេនា**តិ អារុប្បេយេវ ឯវំ យាវតាយុកដ្ឋានំ វុត្តំ, ន អញ្ញត្ថាតិ កត្វា បដិក្ខិបតីតិ អធិប្បាយោ។ ឯតេន បន “ន ត្វេវ តេបិ តិដ្ឋន្តិ, ទ្វីហិ ចិត្តសមោហិតា”តិ (មហានិ. ១០ ចោកំ វិសទិសំ) ទុតិយាបិ អដ្ឋកថា បស្សិតព្ពា។ បុរិមាយ ច វស្សសតាទិដ្ឋានានុញ្ញាយ អវិរោធោ វិភាវេតព្ពោ។ **មុហុត្តំ មុហុត្ត**ន្តិ បញ្ហោ សកវាទិនា បុច្ឆិតោ វិយ វុត្តោ, បរវាទិនា បន បុច្ឆិតោតិ ទដ្ឋព្ពោ។

ចិត្តដ្ឋិតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. អនុបុព្ពាភិសមយកថាវណ្ណនា

៣៣៩. អនុបុព្ពាភិសមយកថាយំ **អថវា**តិអាទិនា ឥទំ ទស្សេតិ – ចតុន្នំ ញាណានំ ឯកមគ្គភាវតោ ន ឯកមគ្គស្ស ពហុភាវាបត្តិ, អនុបុព្ពេន ច សោតាបត្តិមគ្គំ ភាវេតីតិ ឧបបន្នន្តិ បដិជានាតីតិ។

៣៤៤. **តទា**តិ ទស្សនេ បវិនិដ្ឋិតេ។

៣៤៥. **អដ្ឋហិ ញាណេហី**តិ ឯត្ថ បដិសម្ភិទាញាណេហិ សហ អដ្ឋសុ គហិតេសុ និរុត្តិបដិភានបដិសម្ភិទាហិ សោតាបត្តិផលសច្ឆិកិរិយា កថំ ហោតីតិ វិចារេតព្ពំ។

អនុបុព្ពាភិសមយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. វោហារកថាវណ្ណនា

៣៤៧. វោហារកថាយំ **ឧទាហុ សោតាទីនិបី**តិ ឯកន្តលោកិយេសុ វិសយវិសយីសុ វិសយស្សេវ លោកុត្តរភាវោ, ន វិសយីនន្តិ នត្ថេត្ថ ការណំ។ យថា ច វិសយីនំ លោកុត្តរភាវោ អសិទ្ធោ, តថា វិសយស្ស សទ្ទាយតនស្ស។ តត្ថ យថា អសិទ្ធលោកុត្តរភាវស្ស តស្ស លោកុត្តរតា, ឯវំ សោតាទីនំ អាបន្នាតិ កិន្តិ តានិបិ លោកុត្តរានីតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

យទិ លោកុត្តរេ បដិហញ្ញេយ្យ, លោកុត្តរោ សិយាតិ អត្ថោ ន គហេតព្ពោ។ ន ហិ លោកុត្តរេ បដិហញ្ញតីតិ បរិកប្បិតេបិ សទ្ទស្ស លោកុត្តរភាវោ អត្ថីតិ អធិប្បាយោ។ “**លោកិយេន ញាណេនា**”តិ ឧទ្ធដំ, “**វិញ្ញាណេនា**”តិ បន បាឡិ, តញ្ច វិញ្ញាណំ សោតសម្ពន្ធេន សោតវិញ្ញាណន្តិ វិញ្ញាយតីតិ។ **អនេកន្តតា**តិ លោកិយេន ញាណេន ជានិតព្ពតោ លោកិយោតិ ឯតស្ស ហេតុស្ស លោកិយេ លោកុត្តរេ ច សម្ភវតោ អនេកន្តភាវោ សិយាតិ អធិប្បាយោ។

វោហារកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. និរោធកថាវណ្ណនា

៣៥៣. **ទ្វេ ទុក្ខសច្ចានិ ន ឥច្ឆតី**តិ យេសំ ទ្វិន្នំ ទ្វីហិ និរោធេហិ ភវិតព្ពំ, តានិ ទ្វេ ទុក្ខសច្ចានិ ន ឥច្ឆតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **យេ បដិសង្ខាយ លោកុត្តរេន ញាណេន អនិរុទ្ធា**តិអាទិនា បដិសង្ខាយ វិនា និរុទ្ធា អសមុទាចរណសង្ខារា អប្បដិសង្ខានិរុទ្ធាតិ ទស្សេតិ , ន ឧប្បជ្ជិត្វា ភង្គាតិ។ តេន អប្បដិសង្ខានិរោធោ ច អសមុទាចរណនិរោធោតិ ទស្សិតំ ហោតិ។

និរោធកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទុតិយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. តតិយវគ្គោ

១. ពលកថាវណ្ណនា

៣៥៤. **ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តំ អសាធារណ**ន្តិ យថា និទ្ទេសតោ វិត្ថារតោ សព្ពំ សព្ពាការំ ឋានាដ្ឋានាទី អជានន្តាបិ “អដ្ឋានមេតំ អនវកាសោ, យំ ទិដ្ឋិសម្បន្នោ បុគ្គលោ កញ្ចិ សង្ខារំ និច្ចតោ ឧបគច្ឆេយ្យា”តិអាទិនា (អ. និ. ១.២៦៨) ឋានាដ្ឋានានិ ឧទ្ទេសតោ សង្ខេបតោ សាវកា ជានន្តិ, ន ឯវំ “អាសយំ ជានាតិ អនុសយំ ជានាតី”តិអាទិនា (បដិ. ម. ១.១១៣) ឧទ្ទេសមត្តេនបិ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តំ ជានន្តីតិ “**អសាធារណ**”ន្តិ អាហ។ ថេរេន បន សទ្ធាទីនំ ឥន្ទ្រិយានំ តិក្ខមុទុភាវជាននមត្តំ សន្ធាយ “សត្តានំ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តំ យថាភូតំ បជានាមី”តិ (បដិ. ម. ២.៤៤) វុត្តំ, ន យថាវុត្តំ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណំ តថាគតពលន្តិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ ទដ្ឋព្ពោ។ “**ឧទ្ទេសតោ ឋានាដ្ឋានាទិមត្តជាននវសេន បដិជានាតី**”តិ វុត្តំ, ឯវំ បន បដិជាននេន “**តថាគតពលំ សាវកសាធារណ**”ន្តិ ឥទម្បិ ឯវមេវ បដិញ្ញាតំ សិយាតិ កថមយំ ចោទេតព្ពោ សិយា។

៣៥៦. **សេសេសុ បដិក្ខេបោ សកវាទិស្ស** ឋានាដ្ឋានញាណាទីនំ សាធារណាសាធារណត្តា តត្ថ សាធារណបក្ខំ សន្ធាយាតិ អធិប្បាយោ។

ពលកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. អរិយន្តិកថាវណ្ណនា

៣៥៧. សង្ខារេ សន្ធាយ បដិជានន្តស្ស ទិដ្ឋំ ផស្សានំ សមោធានំ កថំ អាបជ្ជតិ យថាវុត្តនយេនាតិ វិចារេតព្ពំ។ បរិកប្បនវសេន អារោបេត្វា ឋបេតព្ពតាយ សត្តោ “បណិធី”តិ វុត្តោ។ សោ បន ឯកស្មិម្បិ អារោបេត្វា ន ឋបេតព្ពោតិ ឯកស្មិម្បិ អារោបេត្វា ឋបេតព្ពេន តេន រហិតតា វុត្តា។

អរិយន្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. វិមុច្ចមានកថាវណ្ណនា

៣៦៦. **ឈានេន វិក្ខម្ភនវិមុត្តិយា វិមុត្តំ ចិត្តំ មគ្គក្ខណេ សមុច្ឆេទវិមុត្តិយា វិមុច្ចមានំ នាម ហោតី**តិ ឯតិស្សា លទ្ធិយា កោ ទោសោតិ វិចារេតព្ពំ។ យទិ វិប្បកតនិទ្ទេសេ ទោសោ, តត្រាបិ តេន វិមុច្ចមានតាយ “**វិមុត្តំ វិមុច្ចមាន**”ន្តិ វុត្តំ។ សតិ ច ទោសេ ឧប្បាទក្ខណេ វិមុត្តំ, វយក្ខណេ វិមុច្ចមានន្តិ វិមុត្តវិមុច្ចមានវចនស្ស ន ចោទេតព្ពំ សិយា, អថ ខោ វិមុច្ចមានវចនមេវាតិ។ ឯកទេសេន, ឯកទេសេ វា វិមុច្ចមានស្ស ច វិមុត្តកិរិយាយ ឯកទេសោ វិសេសនំ ហោតីតិ “**ភាវនបុំសក**”ន្តិ វុត្តំ។ **កដាទយោ**តិ កដបដាទយោ។ **ឯកេនេវ ចិត្តេនា**តិ ឯកេនេវ ផលចិត្តេនាតិ អធិប្បាយោ។

វិមុច្ចមានកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. អដ្ឋមកកថាវណ្ណនា

៣៦៨. អនុលោមគោត្រភុក្ខណេបិ អសមុទាចរន្តា មគ្គក្ខណេបិ បហីនា ឯវ នាម ភវេយ្យុន្តិ លទ្ធិ ឧប្បន្នាតិ អធិប្បាយេន **អនុលោមគោត្រភុគ្គហណំ** ករោតិ។

អដ្ឋមកកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. អដ្ឋមកស្ស ឥន្ទ្រិយកថាវណ្ណនា

៣៧១. **ឥន្ទ្រិយានិ បដិលភតិ** អប្បដិលទ្ធិន្ទ្រិយត្តា អនិន្ទ្រិយភូតានិ សទ្ធាទីនិ និយ្យានិកានិ ភាវេន្តោ ឥន្ទ្រិយានិ បដិលភតិ, ន បន ឥន្ទ្រិយានិ ភាវេន្តោតិ អធិប្បាយោ។

អដ្ឋមកស្ស ឥន្ទ្រិយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ទិព្ពចក្ខុកថាវណ្ណនា

៣៧៣. **ឧបត្ថទ្ធ**ន្តិ យថា វិសយានុភាវគោចរេហិ វិសិដ្ឋំ ហោតិ, តថា បច្ចយភូតេន កតពលាធានន្តិ អត្ថោ។ **តំមត្តមេវា**តិ បុរិមំ មំសចក្ខុមត្តមេវ ធម្មូបត្ថទ្ធំ ន ហោតីតិ អត្ថោ។ **អនាបាថគត**ន្តិ មំសចក្ខុនា គហេតព្ពដ្ឋានំ អាបាថំ នាគតំ។ ឯត្ថ ច វិសយស្ស ទីបកំ អានុភាវគោចរានមេវ អសទិសតំ វទន្តោ យាទិសោ មំសចក្ខុស្ស វិសយោតិ វិសយគ្គហណំ ន វិសយវិសេសទស្សនត្ថំ, អថ ខោ យាទិសេ វិសយេ អានុភាវគោចរវិសេសា ហោន្តិ, តាទិសស្ស រូបវិសយស្ស ទស្សនត្ថន្តិ ទីបេតិ, សទិសស្ស វា វិសយស្ស អានុភាវគោចរវិសេសោវ វិសេសំ។

ន ច មំសចក្ខុមេវ ទិព្ពចក្ខូតិ ឥច្ឆតីតិ ធម្មូបត្ថទ្ធកាលេ បុរិមំ មំសចក្ខុមេវាតិ ន ឥច្ឆតីតិ អធិប្បាយោ។ **មំសចក្ខុស្ស ឧប្បាទោ មគ្គោ**តិ មំសចក្ខុបច្ចយតាទស្សនត្ថមេវ វុត្តំ, ន តេន អនុបាទិន្នតាសាធនត្ថំ។ **រូបាវចរិកាន**ន្តិ រូបាវចរជ្ឈានបច្ចយេន ឧប្បន្នានិ មហាភូតានិ រូបាវចរិកានីតិ សោ ឥច្ឆតីតិ អធិប្បាយោ។ ឯសនយោ “**អរូបាវចរិកាន**”ន្តិ ឯត្ថាបិ។ **អរូបាវចរក្ខណេ រូបាវចរចិត្តស្ស អភាវា បដិក្ខិបតី**តិ តស្មិំយេវ ខណេ រូបាវចរំ ហុត្វា អរូបាវចរំ ន ជាតន្តិ បដិក្ខិបតីតិ អធិប្បាយោ។

៣៧៤. កិញ្ចាបិ ទិព្ពចក្ខុនោ ធម្មបត្ថទ្ធស្ស បញ្ញាចក្ខុភាវំ ន ឥច្ឆតិ, យេន គីណិ ចក្ខូនិ ធម្មបក្ខម្ពេន ចក្ខុន្តរភាវំ វទតោ ភវេយ្យុន្តិ អធិប្បាយោ។

ទិព្ពចក្ខុកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. យថាកម្មូបគតញាណកថាវណ្ណនា

៣៧៧. ទិព្ពេន ចក្ខុនា យថាកម្មូបគេ សត្តេ បជានាតីតិ យថាកម្មូបគតញាណស្ស ឧបនិស្សយេ ទិព្ពចក្ខុម្ហិ ករណនិទ្ទេសោ កតោ, ន យថាកម្មូបគតជាននកិច្ចកេ។ តំកិច្ចកេយេវ បន បរោ ករណនិទ្ទេសំ មញ្ញតីតិ អាហ **“អយោនិសោ គហេត្វា”**តិ។ **យថាកម្មូបគតញាណមេវ ទិព្ពចក្ខុន្តិ លទ្ធី**តិ ឥមិនា វចនេន ទិព្ពចក្ខុមេវ យថាកម្មូបគតញាណន្តិ ឯវំ ភវិតព្ពំ។ **ឯវ**-សទ្ទោ ច អដ្ឋានេ ឋិតោ ទិព្ពចក្ខុសទ្ទស្ស បរតោ យោជេតព្ពោ។ យថាកម្មូបគតញាណស្ស ហិ សោ ទិព្ពចក្ខុតោ អត្ថន្តរភាវំ និវារេតិ។ ន ហិ ទិព្ពចក្ខុស្ស យថាកម្មូបគតញាណតោតិ។

យថាកម្មូបគតញាណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. សំវរកថាវណ្ណនា

៣៧៩. ចាតុមហារាជិកានំ សំវរាសំវរសព្ភាវោ អាដានាដិយសុត្តេន បកាសិតោតិ **“តាវតឹសេ ទេវេ ឧបាទាយា”**តិ អាហ។ ឯវំ សតិ សុគតិកថាយំ “តាវតឹសេ សង្គហិតានំ បុព្ពទេវានំ សុរាបានំ, សក្កទេវានំ សុរាបាននិវារណំ សុយ្យតិ, តំ តេសំ សុរាបានំ អសំវរោ ន ហោតី”តិ វត្តព្ពំ ហោតិ។

សំវរកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តតិយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ចតុត្ថវគ្គោ

១. គិហិស្ស អរហាតិកថាវណ្ណនា

៣៨៧. គិហិសំយោជនសម្បយុត្តតាយាតិ ឯតេន គិហិឆន្ទរាគសម្បយុត្តតាយ ឯវ **“គិហី”**តិ វុច្ចតិ, ន ព្យញ្ជនមត្តេនាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ។

គិហិស្ស អរហាតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ឧបបត្តិកថាវណ្ណនា

៣៨៨. អយោនិសោតិ ឱបបាតិកោ ហោតិ, តត្ថ តស្សាយេវូបបត្តិយា បរិនិព្ពាយីតិ អត្ថំ គហេត្វាតិ អធិប្បាយោ។

ឧបបត្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. សមន្នាគតកថាវណ្ណនា

៣៩៣. សមន្នាគតកថាយំ បត្តី សន្ធាយ បដិជានន្តោ ចតូហិ ខន្ធេហិ វិយ សមន្នាគមំ ន វទតីតិ តស្ស ចតូហិ ផស្សាទីហិ សមន្នាគមប្បសង្គោ យថា ហោតិ, តំ វត្តព្ពំ។

សមន្នាគតកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ឧបេក្ខាសមន្នាគតកថាវណ្ណនា

៣៩៧. ឥមិនាវ នយេនាតិ “តត្ថ ទ្វេ សមន្នាគមា”តិអាទិ សព្ពំ យោជេតព្ពំ។ តត្ថ បត្តិធម្មោ នាម រូបាវចរាទីសុ អញ្ញតរភូមី បឋមជ្ឈានាទិវសេន បាបុណន្តស្ស បឋមជ្ឈានាទីនំ បដិលាភោ។ និរុទ្ធេសុបិ បឋមជ្ឈានាទីសុ អនិរុជ្ឈនតោ ចិត្តវិប្បយុត្តោ សង្ខារោ, យេន សុបន្តោ សជ្ឈាយាទិបសុតោ ច តេហិ សមន្នាគតោតិ វុច្ចតីតិ វទន្តិ។

ឧបេក្ខាសមន្នាគតកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ពោធិយាពុទ្ធោតិកថាវណ្ណនា

៣៩៨. តស្មាតិ យថាវុត្តស្ស ញាណទ្វយស្ស ពោធិភាវតោ។ តំ អគ្គហេត្វា បត្តិធម្មវសេន នត្ថិតាយ ពោធិយា សមន្នាគតោ ពុទ្ធោតិ យេសំ លទ្ធិ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា ច អនុយោគោ ច សកវាទិស្សាតិ យោជនា ទដ្ឋព្ពា។

ពោធិយាពុទ្ធោតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. លក្ខណកថាវណ្ណនា

៤០២. ពោធិសត្តមេវ សន្ធាយ វុត្តន្តិ លក្ខណសមន្នាគតេសុ អពោធិសត្តេ ឆឌ្ឌេត្វា ពោធិសត្តមេវ គហេត្វា ឥទំ សុត្តំ វុត្តំ, ន ពោធិសត្តតោ អញ្ញោ លក្ខណសមន្នាគតោ នត្ថីតិ។ នាបិ សព្ពេសំ លក្ខណសមន្នាគតានំ ពោធិសត្តតា, តស្មា អសាធកន្តិ អធិប្បាយោ។

លក្ខណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. និយាមោក្កន្តិកថាវណ្ណនា

៤០៣. ឋបេត្វា បារមីបូរណន្តិ បារមីបូរណេនេវ តេ “ពោធិយា និយតា នរា”តិ វុច្ចន្តីតិ ទស្សេតិ។ **កេវលញ្ហិ ន**ន្តិអាទិនា ច ន និយាមកស្ស នាម កស្សចិ ឧប្បន្នត្តា ព្យាករោន្តីតិ ទស្សេតិ។

និយាមោក្កន្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. សព្ពសំយោជនប្បហានកថាវណ្ណនា

៤១៣. និប្បរិយាយេនេវាតិ អវសិដ្ឋស្ស បហាតព្ពស្ស អភាវា “សព្ពសំយោជនប្បហាន”ន្តិ ឥមំ បរិយាយំ អគ្គហេត្វា អរហត្តមគ្គេន បជហនតោ ឯវាតិ គណ្ហាតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អប្បហីនស្ស អភាវា**តិ អវសិដ្ឋស្ស បហាតព្ពស្ស អភាវា **បដិជានាតី**តិ វទន្តិ, តថា **“អនវសេសប្បហាន”**ន្តិ ឯត្ថាបិ។ ឯវំ សតិ តេន អត្ថេនោ លទ្ធី ឆឌ្ឌេត្វា សកវាទិស្ស លទ្ធិយា បដិញ្ញាតន្តិ អាបជ្ជតិ។

សព្ពសំយោជនប្បហានកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចតុត្ថវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បញ្ចមវគ្គោ

១. វិមុត្តិកថាវណ្ណនា

៤១៨. ផលញាណំ ន ហោតីតិ **“វិមុត្តានី”តិ វា** តទង្គវិមុត្តិយាទិភាវតោ មគ្គេន បហីនានំ បុន អនុប្បត្តិតោ ច **“អវិមុត្តានី”តិ វា** ន វត្តព្ពានីតិ អធិប្បាយោ។ គោត្រភុញាណញ្ចេត្ថ វិបស្សនាគ្គហណេន គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

វិមុត្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. អសេខញាណកថាវណ្ណនា

៤២១. ន បនេតំ អសេខន្តិ ឯតេន អសេខវិសយត្តា អសេខមេវ ញាណន្តិ បរស្ស លទ្ធិ, ន បន អសេខស្សាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ។

អសេខញាណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. វិបរីតកថាវណ្ណនា

៤២៤. ន បថវីយេវាតិ លក្ខណបថវីយេវ, សសម្ភារបថវីយេវ វា ន ហោតីតិ អត្ថោ។ **អនិច្ចេ និច្ចន្តិអាទិវិបរិយេសោ បន វិបរីតញាណំ នាមា**តិ អញ្ញាណេបិ ញាណវោហារំ អារោបេត្វា វទតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

វិបរីតកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. និយាមកថាវណ្ណនា

៤២៨-៤៣១. ញាណំ អត្ថិ, យំ សច្ចានុលោមំ មគ្គញាណានុគតិកំ បស្សន្តោ ភគវា “ភព្ពោ”តិ ជានាតីតិ លទ្ធិ។ **បឋមបញ្ហមេវ ចតុត្ថំ កត្វា**តិ ឯត្ថ “និយតស្ស អនិយាមគមនាយា”តិ វិបរីតានុយោគតោ បភុតិ គណេត្វា “ចតុត្ថ”ន្តិ អាហ។

និយាមកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បដិសម្ភិទាកថាវណ្ណនា

៤៣២-៤៣៣. យំកិញ្ចិ អរិយានំ ញាណំ, សព្ពំ លោកុត្តរមេវាតិ គណ្ហន្តេនបិ សព្ពំ ញាណំ បដិសម្ភិទាតិ ន សក្កា វត្តុំ។ អនរិយានម្បិ ហិ ញាណំ ញាណមេវាតិ ។ តស្ស វា ញាណតំ ន ឥច្ឆតីតិ វត្តព្ពំ។ **បថវីកសិណសម្មុតិយំ សមាបត្តិញាណំ សន្ធាយា**តិ អនរិយស្ស ឯតំ ញាណំ សន្ធាយាតិ អធិប្បាយោ សិយា។

បដិសម្ភិទាកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សម្មុតិញាណកថាវណ្ណនា

៤៣៤-៤៣៥. សច្ចន្តិ វចនសាមញ្ញេន ឧភយស្សបិ សច្ចសាមញ្ញត្ថំ គហេត្វា វទតីតិ ទស្សេន្តោ **“តត្ថា”**តិអាទិមាហ។

សម្មុតិញាណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ចិត្តារម្មណកថាវណ្ណនា

៤៣៦-៤៣៨. ផស្សស្ស ផុសនលក្ខណំ មនសិករោតោតិ ឯតេន បុរិមា វត្តព្ពបដិញ្ញា អនុបទធម្មមនសិការតោ អញ្ញំ សមុទាយមនសិការំ សន្ធាយ កតាតិ ទស្សេតិ។

ចិត្តារម្មណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អនាគតញាណកថាវណ្ណនា

៤៣៩-៤៤០. សព្ពស្មិម្បីតិ “បាដលិបុត្តស្ស ខោ”តិអាទិនា អនាគតេ ញាណន្តិ វុត្តន្តិ អនាគតភាវសាមញ្ញេន អនន្តរានាគតេបិ ញាណំ ឥច្ឆន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។

អនាគតញាណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. បដុប្បន្នញាណកថាវណ្ណនា

៤៤១-៤៤២. វចនំ និស្សាយាតិ អត្ថតោ អាបន្នំ វចនំ, អនុជាននវចនំ វា និស្សាយ។ **សន្តតី សន្ទាយា**តិ ភង្គានុបស្សនានំ ភង្គតោ អនុបស្សនាសន្តតី សន្ទាយាតិ អធិប្បាយោ។

បដុប្បន្នញាណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ផលញាណកថាវណ្ណនា

៤៤៣-៤៤៤. ពុទ្ធានំ វិយាតិ យថា ពុទ្ធា សព្ពប្បការផលបរោបរិយត្តជាននវសេន អត្តនោ ឯវ ច ពលេន ផលំ ជានន្តិ, ឯវន្តិ វុត្តំ ហោតិ។

ផលញាណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បញ្ចមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

មហាបណ្ណាសកោ សមត្តោ។

៦. ឆដ្ឋវគ្គោ

១. និយាមកថាវណ្ណនា

៤៤៥-៤៤៧. អនិយតោ នាម ន ហោតីតិ យថា មិច្ឆត្តនិយតស្ស ភវន្តរេ អនិយតំ នាម ហោតិ, ឯវំ ឯតស្ស កទាចិបិ អនិយតតា ន ហោតីតិ យោ និយាមោ, សោ អសង្ខតោតិ អធិប្បាយោ។

និយាមកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បដិច្ចសមុប្បាទកថាវណ្ណនា

៤៥១. ការណដ្ឋេន ឋិតតាតិ ការណភាវោយេវ។ ឯតេន ច ធម្មានំ ការណភាវោ **ធម្មដ្ឋិតតា**តិ ឯតមត្ថំ ទស្សេតិ។ តថា "**ធម្មនិយាមតា**"តិ ឯត្ថាបិ។

បដិច្ចសមុប្បាទកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. សច្ចកថាវណ្ណនា

៤៥២-៤៥៤. វត្ថុសច្ចន្តិ ជាតិយាទិ កាមតណ្ហាទិ សម្មាទិដ្ឋិអាទិ ច។ ពាធនបភវនិយ្យានិកលក្ខណេហិ **លក្ខណសច្ចំ** ពាធនាទិ។

សច្ចកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. និរោធសមាបត្តិកថាវណ្ណនា

៤៥៧-៤៥៩. ករិយមានា ករីយតីតិ អរូបក្ខន្ធានំ បវត្តមានានំ សមថវិបស្សនានុក្កមេន អប្បវត្តិ សាធីយតីតិ អត្ថោ។ **សង្ខតាសង្ខតលក្ខណានំ បន អភាវេនា**តិ វទន្តោ សភាវធម្មតំ បដិសេធេតិ។ **វោទានញ្ច** វុដ្ឋានបរិយាយោវ។ **អសង្ខតភាវេ ការណំ ន ហោតិ** សភាវធម្មត្តាសាធកត្តាតិ អធិប្បាយោ។

និរោធសមាបត្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឆដ្ឋវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. សត្តមវគ្គោ

១. សង្គហិតកថាវណ្ណនា

៤៧១-៤៧២. សង្គហិតាតិ សម្ពន្ធា។

សង្គហិតកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សម្បយុត្តកថាវណ្ណនា

៤៧៣-៤៧៤. នានត្តវវត្ថានំ នត្ថីតិ វទន្តោ “តិលម្ហិ តេលំ អនុបវិដ្ឋ”ន្តិ វចនមេវ ន យុជ្ជតីតិ “ន ហេវ”ន្តិ បដិក្ខិត្តន្តិ ទស្សេតិ។

សម្បយុត្តកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ចេតសិកកថាវណ្ណនា

៤៧៥-៤៧៧. ផស្សាទីនំ ឯកុប្បាទតាទិវិរហិតា សហជាតតា នត្ថីតិ អាហ **“សម្បយុត្តសហជាតតំ សន្ធាយា”**តិ។

ចេតសិកកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ទានកថាវណ្ណនា

៤៧៨. ទេយ្យធម្មវសេន ចោទេតុន្តិ យទិ ចេតសិកោវ ធម្មោ ទានំ, “ទិយ្យតីតិ ទាន”ន្តិ ឥមិនាបិ អត្ថេន ចេតសិកស្សេវ ទានភាវោ អាបជ្ជតីតិ ចោទេតុន្តិ អត្ថោ។

៤៧៩. អនិដ្ឋផលន្តិអាទិ អចេតសិកស្ស ធម្មស្ស ទានភាវទីបនត្ថំ វុត្តន្តិ ផលទានភាវទីបនត្ថំ ន វុត្តន្តិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អនិដ្ឋផល**ន្តិអាទិនា អចេតសិកស្ស ធម្មស្ស ផលទានំ វុត្តំ វិយ ហោតិ, ន ទានភាវោ, តន្និវារណត្ថញ្ចេតមាហាតិ។ ឯវញ្ច កត្វា អនន្តរមេវាហ **“ន ហិ អចេតសិកោ អន្នាទិធម្មោ អាយតឹ វិបាកំ ទេតី”**តិ។ **ឥដ្ឋផលភាវនិយមនត្ថ**ន្តិ ទេយ្យធម្មោ វិយ កេនចិ បរិយាយេន អនិដ្ឋផលតា ទានស្ស នត្ថិ, ឯកន្តំ បន ឥដ្ឋផលមេវាតិ និយមនត្ថន្តិ អត្ថោ។

ឥតរេនាតិ “ទិយ្យតីតិ ទាន”ន្តិ ឥមិនា បរិយាយេន។ **ន បន ឯកេនត្ថេនា**តិ “ទេយ្យធម្មោវ ទាន”ន្តិ ឥមំ សកវាទីវាទំ និវត្តេតុំ “សទ្ធា ហិរិយ”ន្តិអាទិកំ សុត្តសាធនំ បរវាទីវាទេ យុជ្ជតិ, “ឥធេកច្ចោ អន្នំ ទេតី”តិអាទិកញ្ច, “ចេតសិកោវ ធម្មោ ទាន”ន្តិ ឥមំ និវត្តេតុំ “ចេតសិកោ ធម្មោ ទាន”ន្តិ ឥមំ បន សាធេតុំ “សទ្ធា ហិរិយ”ន្តិអាទិកំ សកវាទីវាទេ យុជ្ជតិ, “ឥធេកច្ចោ អន្នំ ទេតី”តិអាទិកំ វា “ទេយ្យធម្មោ ទាន”ន្តិ សាធេតុន្តិ ឯវំ និវត្តនសាធនត្ថនានត្តំ សន្ធាយ “ន បន ឯកេនត្ថេនា”តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តត្ថ យថា បរវាទីវាទេ ច សុត្តសាធនត្ថំ “ន វត្តព្ពំ ចេតសិកោ ធម្មោ ទាន”ន្តិ បុច្ឆាយំ ចេតសិកោវាតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ, តថា “ន វត្តព្ពំ ទេយ្យធម្មោ ទាន”ន្តិ បុច្ឆាយ ច ទេយ្យធម្មោវាតិ ។ **ទេយ្យធម្មោ ឥដ្ឋផលោតិ ឥដ្ឋផលាភាវមត្តមេវ បដិក្ខិត្ត**ន្តិ ឯត្ថ “ឥដ្ឋផលភាវមត្តមេវ បដិក្ខិត្ត”ន្តិ បាឋេន ភវិតព្ពន្តិ ។ “ឥដ្ឋផលាភាវមត្តមេវ ទិស្វា បដិក្ខិត្ត”ន្តិ វា វត្តព្ពំ។ **សង្គហភាវមោចនត្ថ**ន្តិ ចេតសិកស្ស ទាតព្ពដ្ឋេន ទេយ្យធម្មស្ស ច ឥដ្ឋផលដ្ឋេន ទានភាវមោចនត្ថន្តិ វុត្តំ ហោតិ។

ទានកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បរិភោគមយបុញ្ញកថាវណ្ណនា

៤៨៣. បរិភោគមយំ នាម ចិត្តវិប្បយុត្តំ បុញ្ញំ អត្ថីតិ លទ្ធិ។ តញ្ហិ តេ សន្ធាយ បរិភោគមយំ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ វទន្តីតិ អធិប្បាយោ។

៤៨៥. តស្សាបិ វសេនាតិ តស្សាបិ លទ្ធិយា វសេន។ បញ្ចវិញ្ញាណានំ វិយ ឯតេសម្បិ សមោធានំ សិយាតិ បដិជានាតីតិ វទន្តិ។ បញ្ចវិញ្ញាណផស្សាទីនមេវ បន សមោធានំ សន្ធាយ បដិជានាតីតិ អធិប្បាយោ។

៤៨៦. អបរិភុត្តេបីតិ ឥមិនា “បដិគ្គាហកោ បដិគ្គហេត្វា ន បរិភុញ្ជតិ ឆឌ្ឌេតី”តិអាទិកំ ទស្សេតិ។ អបរិភុត្តេ ទេយ្យធម្មេ បុញ្ញភាវតោ បរិភោគមយំ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ អយំ វាទោ ហីយតិ។ តស្មិញ្ហិ ហីនេ សកវាទីវាទោ ពលវា។ ចាគចេតនាយ ឯវ ហិ បុញ្ញភាវោ ឯវំ សិទ្ធោ ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ អបរិភុត្តេបិ ទេយ្យធម្មេ បុញ្ញភាវេ ចាគចេតនាយ ឯវ បុញ្ញភាវោតិ អាហ “**សកវាទីវាទោវ ពលវា**”តិ។

បរិភោគមយបុញ្ញកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ឥតោទិន្នកថាវណ្ណនា

៤៨៨-៤៩១. តេនេវ យាបេន្តីតិ តេនេវ ចីវរាទិនា យាបេន្តិ, តេនេវ វា ចីវរាទិទានេន យាបេន្តិ, សយំកតេន កម្មុនា វិនាបីតិ អធិប្បាយោ។ **ឥមិនា ការណេនា**តិ យទិ យំ ឥតោ ចីវរាទិ ទិន្នំ, ន តេន យាបេយ្យុំ, កថំ អនុមោទេយ្យុំ...បេ.... សោមនស្សំ បដិលភេយ្យុន្តិ លទ្ធី បតិដ្ឋបេន្តស្សបីតិ វុត្តំ ហោតិ។

ឥតោទិន្នកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. បថវីកម្មវិបាកោតិកថាវណ្ណនា

៤៩២. ផស្សោ សុខវេទនីយាទិភេទោ ហោតីតិ ផស្សេន សព្ពម្បិ កម្មវិបាកំ ទស្សេត្វា បុន អត្តវជ្ជេហិ សម្បយោគទស្សនត្ថំ “**សោ ច សញ្ញាទយោ ចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អត្ថិ ច នេស**ន្តិ សាវជ្ជនេ ចក្ខុវិញ្ញាណាទិសហជាតធម្មេ សន្ធាយ វុត្តំ។ **យោ តត្ថ ឥដ្ឋវិបាកោ, តស្ស បត្ថនា**តិ ឥដ្ឋវិបាកេ ឯវ បត្ថនំ កត្វា កម្មំ ករោន្តីតិ កម្មូបនិស្សយភូតមេវ បត្ថនំ ទស្សេតិ, បច្ចុប្បន្នវេទនាបច្ចយំ វា តណ្ហំ ឧបាទានាទិនិព្ពត្តនវសេន ទុក្ខស្ស បភាវិតំ។ **មូលតណ្ហា**តិ បច្ចុប្បន្នវិបាកវដ្ដនិព្ពត្តកកម្មស្ស ឧបនិស្សយភូតំ បុរិមតណ្ហំ, កម្មសហាយំ វា វិបាកស្ស ឧបនិស្សយភូតំ។

៤៩៣. សកសមយវសេន ច ចោទនាយ បយុជ្ជមានតំ ទស្សេតុំ “**តេសញ្ច លទ្ធិយា**”តិអាទិមាហ។

៤៩៤. បដិលាភវសេនាតិ កម្មេ សតិ បថវិយាទីនំ បដិលាភោ ហោតីតិ កម្មំ តំសំវត្តនិកំ នាម ហោតីតិ ទស្សេតិ។

បថវីកម្មវិបាកោតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ជរាមរណំវិបាកោតិកថាវណ្ណនា

៤៩៥. សម្បយោគលក្ខណាភាវាតិ “ឯការម្មណា”តិ ឥមស្ស សម្បយោគលក្ខណស្ស អភាវាតិ អធិប្បាយោ។

៤៩៦. បរិយាយោ នត្ថីតិ សកវាទិនា អត្តនា វត្តព្ពតាយ បរិយាយោ នត្ថីតិ អព្យាកតានំ ជរាមរណស្ស វិបាកនិវារណត្ថំ **អព្យាកតវសេន បុច្ឆា ន កតា**តិ ទស្សេតិ។

៤៩៧. អបរិសុទ្ធវណ្ណតា ជរាយេវាតិ កេចិ, តំ **អកុសលកម្មំ កម្មសមុដ្ឋានស្សា**តិអាទិនា រូបស្សេវ ទុព្ពណ្ណតាទស្សនេន សមមេវាតិ។

ជរាមរណំវិបាកោតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. អរិយធម្មវិបាកកថាវណ្ណនា

៥០០. **វដ្ដ**ន្តិ កម្មាទិវដ្ដំ។

អរិយធម្មវិបាកកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. វិបាកោវិបាកធម្មធម្មោតិកថាវណ្ណនា

៥០១. តប្បច្ចយាបីតិ យស្ស វិបាកស្ស វិបាកោ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ ហោតិ តប្បច្ចយាបិ អញ្ញមញ្ញបច្ចយភូតតោបីតិ អធិប្បាយោ។ **សោ ហី**តិអាទិនា បុរិមបដិញ្ញាយ ឥមស្ស ចោទនស្ស ការណភាវំ ទស្សេតិ។ **អញ្ញមញ្ញបច្ចយាទីសុ បច្ចយង្គេនាតិ អាទិ**-សទ្ទេន សហជាតាទិបច្ចយេ សង្គណ្ហិត្វា តេសុ តេន តេន បច្ចយភាវេនាតិ ទស្សេតិ។

វិបាកោវិបាកធម្មធម្មោតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សត្តមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អដ្ឋមវគ្គោ

១. ឆគតិកថាវណ្ណនា

៥០៣-៥០៤. វណ្ណោតិ វណ្ណនិភា សណ្ឋានញ្ច វុច្ចតីតិ អាហ **“សទិសរូបសណ្ឋានា”**តិ។

ឆគតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. អន្តរាភវកថាវណ្ណនា

៥០៥. អតិទូរស្ស អន្តរិតស្ស បត្តព្ពស្ស ទេសស្ស ទស្សនតោ **ទិព្ពចក្ខុកោ វិយ**។ អាកាសេន បថវន្តរដ្ឋានាទិភិន្ទិត្វា គមនតោ **ឥទ្ធិមា វិយ។ ន សហធម្មេនា**តិ យទិ សោ ភវានំ អន្តរា ន សិយា, ន នាម អន្តរាភវោតិ បដិក្ខេបេ ការណំ នត្ថីតិ អធិប្បាយោ។

៥០៦. តត្ថ ជាតិជរាមរណានិ ចេវ ចុតិបដិសន្ធិបរម្បរញ្ច អនិច្ចន្តោតិ ឯតេន ចុតិអនន្តរំ អន្តរាភវំ ឧទ្ធាតិ, វត្តមានា ជាតីតិ, មាតុកុច្ឆិមេវ បវិដ្ឋា អន្តរធាយមានា មរណន្តិ ន ឥច្ឆតិ។

៥០៧. យថា កាមភវាទីសុ តត្ថ តត្ថេវ បុនប្បុនំ ចវិត្វា ឧបបត្តិវសេន ចុតិបដិសន្ធិបរម្បរា ហោតិ, ឯវំ តំ តត្ថ ន ឥច្ឆតីតិ ទស្សេតិ។

អន្តរាភវកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. កាមគុណកថាវណ្ណនា

៥១០. កាមភវស្ស កមនដ្ឋេន កាមភវភាវោ សព្ពេបិ កាមាវចរា ឧន្ធាទយោ កាមភវោតិ ឥមិនា អធិប្បាយេន ទដ្ឋព្ពោ។ ឧបាទិន្នក្ខន្ធានមេវ បន កាមភវភាវោ ធាតុកថាយំ ទស្សិតោ, ន កមនដ្ឋេន កាមភវភាវោ។ **“បញ្ចិមេ, ភិក្ខវេ, កាមគុណា”តិ វចនមត្តំ និស្សាយា**តិ បញ្ចេវ កាមកោដ្ឋាសា “កាមោ”តិ វុត្តាតិ **កាមធាតូ**តិវចនំ ន អញ្ញស្ស នាមន្តិ ឥមិនា អធិប្បាយេនេវ វចនមត្តំ និស្សាយាតិ អត្ថោ។

កាមគុណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. រូបធាតុកថាវណ្ណនា

៥១៥-៥១៦. រូបធាតុកថាយំ **រូបធាតូ**តិ វចនតោ រូបីធម្មេហេវ រូបធាតុយា ភវិតព្ពន្តិ លទ្ធិ ទដ្ឋព្ពា។ សុត្តេសុ “តយោមេ ភវា”តិអាទិនា (ទី. និ. ៣.៣០៥) បរិច្ឆិន្នភូមិយោវ **ភូមិបរិច្ឆេទោ,** “ហេដ្ឋតោ អវីចិនិរយំ បរិយន្តំ ករិត្វា”តិអាទិកម្មបរិច្ឆិន្ទនម្បិ (វិភ. ១៨២) វទន្តិ។

រូបធាតុកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. អរូបធាតុកថាវណ្ណនា

៥១៧-៥១៨. ឥមិនាវុបាយេនាតិ យថា ហិ បុរិមកថាយំ រូបិនោ ធម្មា អវិសេសេន “រូបធាតូ”តិ វុត្តា, ឯវមិធាបិ អរូបិនោ ធម្មា អវិសេសេន “អរូបធាតូ”តិ វុត្តាតិ តត្ថ វុត្តនយោ ឥធាបិ សមានោតិ អធិប្បាយោ។

អរូបធាតុកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. រូបធាតុយាអាយតនកថាវណ្ណនា

៥១៩. ឃាននិមិត្តានិបីតិ ឥទំ ឃានាទិនិមិត្តានិបីតិ វត្តព្ពំ។ **និមិត្តន្តិ** ឃានាទីនំ ឱកាសភាវេន ឧបលក្ខិតំ តថាវិធសណ្ឋានំ រូបសមុទាយមាហ។

រូបធាតុយាអាយតនកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អរូបេរូបកថាវណ្ណនា

៥២៤-៥២៦. សុខុមរូបំ អត្ថិ, យតោ និស្សរណំ តំ អារុប្បន្តិ អធិប្បាយោ។

អរូបេរូបកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. រូបំកម្មន្តិកថាវណ្ណនា

៥២៧-៥៣៧. បកប្បយមានាតិ អាយូហមានា, សម្បយុត្តេសុ អធិកំ ព្យាបារំ កុរុមានាតិ អត្ថោ។ **បុរិមវាទេ**តិ “យំកិញ្ចិ អកុសលេន ចិត្តេន សមុដ្ឋិតំ រូបំ, សព្ពំ តំ អកុសល”ន្តិ ឥមំ បញ្ហំ វទតិ។

រូបំកម្មន្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ជីវិតិន្ទ្រិយកថាវណ្ណនា

៥៤០. អរូបជីវិតិន្ទ្រិយន្តិបញ្ហេ “អត្ថិ អរូបីនំ ធម្មានំ អាយូ”តិអាទិកំ បញ្ហំ អន្តំ គហេត្វា វទតិ។ **អរូបធម្មានំ ចិត្តវិប្បយុត្តំ ជីវិតិន្ទ្រិយសន្តានំ នាម អត្ថីតិ ឥច្ឆតី**តិ ឯត្ថ រូបារូបធម្មានំ តំ ឥច្ឆន្តោ អរូបធម្មានំ ឥច្ឆតីតិ វត្តុំ យុត្តោតិ “អរូបធម្មាន”ន្តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

៥៤១. សត្តសន្តានេ រូបិនោ វា ធម្មា ហោន្តុតិអាទិនាបិ តមេវ ជីវិតិន្ទ្រិយសន្តានំ វទតីតិ វេទិតព្ពំ។

៥៤២. បុព្ពាបរភាគំ សន្ធាយាតិ សមាបត្តិយា អាសន្នភាវតោ តទាបិ សមាបន្នោយេវាតិ អធិប្បាយោ។

៥៤៤-៥៤៥. ទ្វេ ជីវិតិន្ទ្រិយានីតិ “បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្សា”តិ បុរិមបាឋោ។ “បុច្ឆា បរវាទិស្ស, បដិញ្ញា សកវាទិស្សា”តិ បច្ឆិមបាឋោ, សោ យុត្តោ។

ជីវិតិន្ទ្រិយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. កម្មហេតុកថាវណ្ណនា

៥៤៦. សេសន្តិ បាណាតិបាតាទិកម្មស្ស ហេតូតិ ឥតោ បុរិមំ សោតាបន្នាទិអនុយោគំ វទតិ។ **ហន្ទ ហី**តិ បរវាទិស្សេវេតំ សម្បដិច្ឆនវចនន្តិ សម្បដិច្ឆាបេតុន្តិ ន សក្កា វត្តុំ, “កតមស្ស កម្មស្ស ហេតូ”តិ បន សកវាទី តំ សម្បដិច្ឆាបេតុំ វទតីតិ យុជ្ជេយ្យ, សម្បដិច្ឆាបេតុន្តិ បន បក្ខំ បដិជានាបេតុន្តិ អត្ថំ អគ្គហេត្វា បរវាទី អត្តនោ លទ្ធឹ សកវាទី គាហាបេតុន្តិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

កម្មហេតុកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អដ្ឋមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. នវមវគ្គោ

១. អានិសំសទស្សាវីកថាវណ្ណនា

៥៤៧. *វិភាគទស្សនត្ថ*ន្តិ វិសភាគទស្សនត្ថន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ នានាចិត្តវសេន បដិជានន្តស្ស អធិប្បាយមទ្ទនំ កថំ យុត្តន្តិ វិចារេតព្ពំ។ អារម្មណវសេន ហិ ទស្សនទ្វយំ សហ វទន្តស្ស តទភាវទស្សនត្ថំ តទំ អារទ្ធន្តិ យុត្តន្តិ។ **អនុស្សវវសេនា**តិអាទិនា ន កេវលំ អនិច្ចាទិអារម្មណមេវ ញាណំ វិបស្សនា, អថ ខោ “អនុប្បាទោ ខេម”ន្តិអាទិកំ និព្ពានេ អានិសំសទស្សនញ្ចាតិ ទីបេតិ។

អានិសំសទស្សាវីកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. អមតារម្មណកថាវណ្ណនា

៥៤៩. សុត្តភយេនាតិ “បារិមំ តីរំ ខេមំ អប្បដិភយន្តិ ខោ, ភិក្ខវេ, និព្ពានស្សេតំ អធិវចន”ន្តិ (សំ. និ. ៤.២៣៨) អសំយោជនិយាទិភាវំ សន្ធាយ ខេមាទិភាវោ វុត្តោតិ ឯវមាទិនា សុត្តភយេនាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

អមតារម្មណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. រូបំសារម្មណន្តិកថាវណ្ណនា

៥៥២-៥៥៣. អារម្មណត្ថស្ស *វិភាគទស្សនត្ថ*ន្តិ បច្ចយដ្ឋោ ឱលុព្ភដ្ឋោតិ ឯវំ វិភាគេ វិជ្ជមានេ បច្ចយោលុព្ភានំ វិសេសាភាវំ កប្បេត្វា អកប្បេត្វា វា សប្បច្ចយត្តា ឱលុព្ភារម្មណេនបិ សារម្មណមេវាតិ ន គហេតព្ពន្តិ ទស្សនត្ថន្តិ វុត្តំ ហោតិ។

រូបំសារម្មណន្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. អនុសយាអនារម្មណាតិកថាវណ្ណនា

៥៥៤-៥៥៦. អប្បហីនត្តាវ អត្ថីតិ វុច្ចតិ, ន បន វិជ្ជមានត្តាតិ អធិប្បាយោ។

អនុសយាអនារម្មណាតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ញាណំអនារម្មណន្តិកថាវណ្ណនា

៥៥៧-៨. តស្ស ញាណស្សាតិ មគ្គញាណស្សាតិ វទន្តិ។

ញាណំអនារម្មណន្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. វិតក្កានុបតិតកថាវណ្ណនា

៥៦២. អវិសេសេនេវាតិ អារម្មណសម្បយោគេហិ ទ្វីហិបីតិ អត្ថោ។

វិតក្កានុបតិតកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. វិតក្កវិប្ផារសទ្ទកថាវណ្ណនា

៥៦៣. សព្ពសោតិ សវិតក្កចិត្តេសុ សព្ពត្ថ សព្ពទា វាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ **“អន្តមសោ មនោធាតុបវត្តិកាលេបី”**តិ។ **វិតក្កវិប្ផារមត្ត**ន្តិ វិតក្កស្ស បវត្តិមត្តន្តិ អធិប្បាយោ។

វិតក្កវិប្ផារសទ្ទកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. នយថាចិត្តស្សវាចាតិកថាវណ្ណនា

៥៦៥. អនាបត្តីតិ វិសំវាទនាធិប្បាយស្ស អភាវា មុសាវាទោ ន ហោតីតិ វុត្តំ។

នយថាចិត្តស្សវាចាតិកកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. អតីតានាគតសមន្នាគតកថាវណ្ណនា

៥៦៨-៥៧០. តាសូតិ តាសុ បញ្ញត្តីសុ។ សមន្នាគមបញ្ញត្តិយា **សមន្នាគតោតិ វុច្ចតិ,** បដិលាភបញ្ញត្តិយា **លាភីតិ វុច្ចតិ។ សមន្នាគតោតិ វុច្ចតិ** អយំ សមន្នាគមបញ្ញត្តិ នាម។ **លាភីតិ វុច្ចតិ** អយំ បដិលាភបញ្ញត្តិ នាមាតិ វា អធិប្បាយោ យោជេតព្ពោ។

អតីតានាគតសមន្នាគតកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

នវមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ទសមវគ្គោ

១. និរោធកថាវណ្ណនា

៥៧១-២. ភវង្គចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេន សហេវាតិអាទី វទន្តេន កិរិយខន្ធានំ ភង្គក្ខណេន សហ ឧបបត្តេសិយា ខន្ធា ឧប្បជ្ជន្តីតិ ច វត្តព្ពំ, តថា ឧបបត្តេសិយានំ ភង្គក្ខណេន សហ ឧបបត្តេសិយា, កិរិយានំ ភង្គក្ខណេន សហ កិរិយាតិ។ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ កិរិយាចតុក្ខន្ធគ្គហណេន គហណំ។ **ញាណ**ន្តិ មគ្គញាណំ យុត្តំ។

និរោធកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. បញ្ចវិញ្ញាណសមង្គិស្សមគ្គកថាវណ្ណនា

៥៧៦. តំ លក្ខណន្តិ “ឆ វិញ្ញាណា”តិ អវត្វា “បញ្ចវិញ្ញាណា ឧប្បន្នវត្ថុកា”តិអាទិនា វុត្តំ លក្ខណំ។ “ឆ វិញ្ញាណា”តិ អវចនំ បនេត្ថ “នោ ច វត រេ វត្តព្ពេ”តិអាទិវចនស្ស ការណន្តិ អធិប្បេតំ។

៥៧៧. លោកិយោតិ វិបស្សនាមគ្គមាហ។ **យំ តត្ថ អនិមិត្ត**ន្តិ ចក្ខុវិញ្ញាណសមង្គិក្ខណេ យំ អនិមិត្តំ គណ្ហន្តោ ន និមិត្តគ្គាហីតិ វុត្តោ, តទេវ សុញ្ញតន្តិ អធិប្បាយោ។

បញ្ចវិញ្ញាណសមង្គិស្សមគ្គកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បញ្ចវិញ្ញាណាសាភោគាតិកថាវណ្ណនា

៥៨៤-៥៨៦. កុសលាកុសលវសេន នមីតិ កុសលាកុសលភាវេន នមិត្វា បវត្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ សា បន អារម្មណប្បការគ្គហណំ យេន អលោភាទីហិ លោភាទីហិ ច សម្បយោគោ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពោ “សុខមិតិ ចេតសោ អភោគោ”តិអាទីសុ វិយ។

បញ្ចវិញ្ញាណាសាភោគាតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ទ្វីហិសីលេហីតិកថាវណ្ណនា

៥៨៧-៥៨៩. ខណភង្គនិរោធំ, ន អប្បវត្តិនិរោធំ, សីលវីតិក្កមនិរោធំ វា។ **វីតិក្កមំ វិយា**តិ យថា វីតិក្កមេ កតេ ទុស្សីលោ, ឯវំ និរុទ្ធេបីតិ ឯវំ វីតិក្កមេន និន្នានំ សល្លក្ខេន្តោតិ អត្ថោ។

ទ្វីហិសីលេហីតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. សីលំអចេតសិកន្តិកថាវណ្ណនា

៥៩០-៥៩៤. យេន សោ សីលវាយេវ នាម ហោតីតិ យេន ចិត្តវិប្បយុត្តេន បិតេន ឧបចយេន អកុសលាព្យាកតចិត្តសមង្គី សីលវាយេវ នាម ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ **សេសមេត្ថ "ទានំ អចេតសិក"ន្តិ កថាយំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពន្តិ** វុត្តំ, សា បន កថា មគ្គិតព្ពា។

សីលំអចេតសិកន្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. សមាទានហេតុកថាវណ្ណនា

៥៩៨-៦០០. សមាទានហេតុកថាយំ \១០០ **បុរិមកថាសទិសមេវាតិ** បរិភោគកថេកទេសសទិសតា ទដ្ឋព្ពា។

សមាទានហេតុកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. អវិញ្ញត្តិទុស្សីល្យន្តិកថាវណ្ណនា

៦០៣-៦០៤. អាណត្តិយា ច បាណាតិបាតាទីសុ អង្គបារិបូរិន្តិ ឯកស្មឹ ទិវសេ អាណត្តស្ស អបរស្មឹ ទិវសេ បាណាតិបាតំ ករោន្តស្ស តទា សា អាណត្តិ វិញ្ញត្តិ វិនាយេវ អង្គំ ហោតីតិ **អវិញ្ញត្តិ ទុស្សីល្យន្តិ** អធិប្បាយោ។

អវិញ្ញត្តិទុស្សីល្យន្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទសមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទុតិយោ បណ្ណាសកោ សមត្តោ។

១១. ឯកាទសមវគ្គោ

៤. ញាណកថាវណ្ណនា

៦១៤-៦១៥. ញាណកថាយំ **សេយ្យថាបិ មហាសង្ឃិកានន្តិ** បុព្ពេ **ញាណំអនារម្មណន្តិកថាយំ** (កថា. ៥៥៧ អាទយោ) វុត្តេហិ អន្ធកេហិ អញ្ញេ តេ ច មហាសង្ឃិកា ភវេយ្យុំ។ **យទិ អញ្ញាណេ វិគតេតិ**អាទិនា រាគវិគមោ វិយ វីតរាគបញ្ញត្តិយា អញ្ញាណវិគមោ ញាណីបញ្ញត្តិយា ការណន្តិ ទស្សេតិ។ ន ហិ ញាណំ អស្ស អត្ថីតិ ញាណី, អថ ខោ អញ្ញាណីបដិបក្ខតោ ញាណីតិ ។ **យស្មា ញាណបដិលាភេនាតិ** ឯត្ថ ច ញាណបដិលាភេន អញ្ញាណស្ស វិគតត្តា សោ ញាណីតិ វត្តព្ពតំ អាបជ្ជតីតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

ញាណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ឥទំទុក្ខន្តិកថាវណ្ណនា

៦១៨-៦២០. ឥតរោ បន សកសមយេតិ បរវាទី អត្តនោ សមយេតិ អត្ថោ។

ឥទំទុក្ខន្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ឥទ្ធិពលកថាវណ្ណនា

៦២១-៦២៤. កម្មស្ស វិបាកវសេន វាតិ និរយំវ សន្ធាយ វុត្តំ។ តត្ថ ហិ អព្ពុទាទិបរិច្ឆេទោ តាទិសស្ស កម្មវិបាកស្ស វសេន វុត្តោ។ **វស្សគណនាយ វាតិ** មនុស្សេ ចាតុមហារាជិកាទិទេវេ ច សន្ធាយ។ តេសញ្ហិ អសង្ខ្យេយម្បិ កាលំ វិបាកទានសមត្ថំ កម្មំ វស្សគណនាយ បរិច្ឆិជ្ជតីតិ។

ឥទ្ធិពលកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. សមាធិកថាវណ្ណនា

៦២៥-៦២៦. សមាធានង្គេនាតិ សមំ បបនង្គេន សមាធិ នាម ចេតសិកន្តរំ អត្ថីតិ អត្តហេត្វាតិ អត្ថោ។ **ឆលេនា**តិ ឯកចិត្តក្ខណិកត្តេ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស ច ឈានចិត្តស្ស ច ន កោចិ វិសេសោតិ ឯតេន សាមញ្ញមត្តេនាតិ អធិប្បាយោ។

សមាធិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ធម្មដ្ឋិតតាកថាវណ្ណនា

៦២៧. អនន្តរបច្ចយតញ្ញេវាតិ អវិជ្ជា សង្ខារានំ អនន្តរបច្ចយោ អវិជ្ជាយ យា ឋិតតា តតោ ហោតិ, តាយ ឋិតតាយ អនន្តរបច្ចយភាវសង្ខាតា ឋិតតា ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ អនន្តរបច្ចយគ្គហណញ្ចេត្ថ អញ្ញមញ្ញបច្ចយភាវរហិតស្ស ឯកស្ស បច្ចយស្ស ទស្សនត្ថន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេន ហិ សព្ពោ តាទិសោ បច្ចយោ ទស្សិតោ ហោតីតិ។ **អញ្ញមញ្ញបច្ចយតញ្ញា**តិ អវិជ្ជា សង្ខារានំ បច្ចយោ, សង្ខារា ច អវិជ្ជាយ។ តត្ថ អវិជ្ជាយ សង្ខារានំ បច្ចយភាវសង្ខាតាយ ឋិតតាយ សង្ខារានំ អវិជ្ជាយ បច្ចយភាវសង្ខាតា ឋិតតា ហោតិ, តស្សា ច ឥតរាតិ អធិប្បាយោ។

ធម្មដ្ឋិតតាកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. អនិច្ចតាកថាវណ្ណនា

៦២៨. រូបាទយោ វិយ បរិនិប្ផន្នាតិ រូបាទីហិ សហ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុជ្ឈនតោ បរិនិប្ផន្នាតិ អត្ថោ។ **អនិច្ចតា វិភាគានុយុញ្ជនវសេនា**តិ តីសុ ទណ្ឌេសុ ទណ្ឌវោហារោ វិយ តីសុ លក្ខណេសុ អនិច្ចតាវោហារោ ហោតីតិ តស្សា វិភាគានុយុញ្ជនវសេនាតិ វទន្តិ។

អនិច្ចតាកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឯកាទសមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១២. ទ្វាទសមវគ្គោ

១. សំវរោកម្មន្តិកថាវណ្ណនា

៦៣០-៦៣២. វិបាកទ្វារន្តិ ភវង្គមនំ វទតិ។ **កម្មទ្វារ**ន្តិ កុសលាកុសលមនំ។

សំវរោកម្មន្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. កម្មកថាវណ្ណនា

៦៣៣-៦៣៥. អព្យាកតំ សន្ធាយ បដិក្ខេបោតិ សកសមយលក្ខណេន បដិក្ខេបោ កតោតិ វទន្តិ។ អវិបាកចេតនាយ សរូបេន ទស្សិតាយ សវិបាកាបិ ទស្សិតាយេវ នាម ហោតីតិ មញ្ញមានោ អាហ “**សវិបាកាវិបាកចេតនំ សរូបេន ទស្សេតុ**”ន្តិ។

កម្មកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. សទ្ទោវិបាកោតិកថាវណ្ណនា

៦៣៦-៦៣៧. កម្មសមុដ្ឋានា អរូបធម្មាវាតិអាទិនា កម្មសមុដ្ឋានេសុ ចក្ខាទីសុបិ វិបាកវោហារោ នត្ថិ, កោ បន វាទោ អកម្មសមុដ្ឋានេ សទ្ទេតិ ទស្សេតិ។

សទ្ទោវិបាកោតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. សឡាយតនកថាវណ្ណនា

៦៣៨-៦៤០. តស្មា វិបាកោតិ អវិសេសេន សឡាយតនំ វិបាកោតិ យេសំ លទ្ធីតិ វុត្តំ ហោតិ។

សឡាយតនកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សត្តក្ខត្តុបរមកថាវណ្ណនា

៦៤១-៦៤៥. សត្តក្ខត្តុបរមតានិយតោតិ សត្តក្ខត្តុបរមតាយ និយតោ។ **តមំ វិភាគ**ន្តិ តមំ វិសេសំ។ **តំ បនស្ស និយាមំ តច្ឆសី**តិ អវិនិបាតធម្មតាផលប្បត្តីហិ អញ្ញស្មឹ សត្តក្ខត្តុបរមភាវេ ច និយាមំ តច្ឆសីតិ អត្ថោ។

អានន្តរិយាភាវន្តិ យេន សោ ធម្មាភិសមយេន ភព្ពោ នាម ហោតិ, តស្ស អានន្តរិយកម្មស្ស អភាវន្តិ អត្ថោ, បុគ្គលស្ស វា អានន្តរិយភាវស្ស អភាវន្តិ។ កឹ បន សោ អន្តរាធម្មំ អភិសមិស្សតីតិ? កេចិ វទន្តិ “សត្តក្ខត្តុបរមោ សត្តមំ ភវំ នាតិក្កមតិ, ឱរតោ បន នត្ថិ បដិសេធោ”តិ។ អបរេ “យោ ភគវតា ញាណពលេន ព្យាកតោ, តស្ស អន្តរា អភិសមយោ នាម នត្ថិ, តថាបិ ភវនិយាមស្ស កស្សចិ អភាវា ភព្ពោតិ វុច្ចតិ។ យថា កុសលា អភិញ្ញាចេតនា កទាចិ វិបាកំ អទទមានាបិ សតិ ការណេ ទាតុំ ភព្ពតាយ វិបាកធម្មធម្មា នាម, តថា ឥន្ទ្រិយានំ មុទុតាយ សត្តក្ខត្តុបរមោ, ន និយាមសព្ភាវា នាបិ ភគវតា ព្យាកតត្តា, ន ច ឥន្ទ្រិយមុទុតា អភព្ពតាករោ ធម្មោតិ ន សោ អភព្ពោ នាម។ អភព្ពតាករធម្មាភាវតោ ចេត្ថ អភព្ពតា បដិសេធិតា, ន បន អន្តរា អភិសមេតុំ ភព្ពតា វុត្តា។ យទិ ច សត្តក្ខត្តុបរមោ អន្តរា អភិសមេយ្យ, កោលំកោលោ សិយា”តិ។ វិសេសំ បន អកត្វា ភព្ពសភាវតាយ ភព្ពោតិ វត្តុំ យុត្តំ។ **ន ភវនិយាមកំ កិញ្ចី**តិ ឯត្ថ បស្សិត្វាតិ វចនសេសោ, ព្យាករោតីតិ វា សម្ពន្ធោ។

សត្តក្ខត្តុបរមកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទ្វាទសមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៣. តេរសមវគ្គោ

១. កប្បដ្ឋកថាវណ្ណនា

៦៥៤-៦៥៧. កប្បដ្ឋកថាយំ **ហេដ្ឋា**តិ ឥទ្ធិពលកថាយំ។

កប្បដ្ឋកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. អនន្តរាបយុត្តកថាវណ្ណនា

៦៦០-៦៦២. អនន្តរាបយុត្តកថាយំ អានន្តរិយំ បយុត្តំ ឯតេនាតិ **អនន្តរាបយុត្តោ**តិ អានន្តរិយេ អនន្តរសទ្ទំ អារោបេត្វា អដ្ឋកថាយំ អត្ថោ វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ “អនន្តរបយុត្តោ”តិបិ បាឡិ ទិស្សតិ។

អនន្តរាបយុត្តកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. និយតស្សនិយាមកថាវណ្ណនា

៦៦៣-៦៦៤. សេសា តេភូមកធម្មា អនិយតា នាមាតិ ឯត្ថ អប្បត្តនិយាមានំ ធម្មេ សន្ធាយ “**តេភូមកធម្មា**”តិ អាហ។ ឯតេវ ហិ សន្ធាយ “**តេហិ សមន្នាគតោបិ អនិយតោយេវា**”តិ វុត្តន្តិ។ ឥតិ ឥមំ វោហារមត្តំ គហេត្វា “និយតោ ពោធិសត្តោ បច្ឆិមភវិកោ ភព្ពោ ធម្មំ អភិសមេតុំ ឱក្កមិតុ”ន្តិ អធិប្បាយេន “និយាមំ ឱក្កមតី”តិ យេសំ លទ្ធីតិ អត្ថយោជនា។ ឯវំ បន វោហារមត្តសព្ភាវេ “និយតោ”តិ វចនស្ស, ធម្មំ អភិសមេតុំ ភព្ពតា ច “និយាមំ ឱក្កមតី”តិ វចនស្ស ការណភាវេន វុត្តា ហោតិ, ភព្ពតាយេវ បន ឧភយស្សបិ ការណន្តិ យុត្តំ។ **អញ្ញេនា**តិ យទិ និយតោ និយាមំ ឱក្កមេយ្យ, មិច្ឆត្តនិយតោ សម្មត្តនិយាមំ, សម្មត្តនិយតោ វា មិច្ឆត្តនិយាមំ ឱក្កមេយ្យ, ន ច តំ អត្ថីតិ ទស្សនត្ថន្តិ អត្ថោ។

និយតស្សនិយាមកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អសាតរាគកថាវណ្ណនា

៦៧៤. អសាតរាគកថាយំ **“អហោ វត មេ ឯតទេវ ភវេយ្យា”តិ វដ្ដនា**តិ ឥមិនា ឯវំ បវត្តមានោយេវ លោភោ ឥធ “រាគោ”តិ អធិប្បេតោ, ន អញ្ញថាតិ ទស្សេតិ។

៦៧៥. **សុត្តេ បនា**តិ ឯតស្ស “អធិប្បាយោ”តិ ឯតេន សម្ពន្ធោ។

អសាតរាគកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ធម្មតណ្ហាអព្យាកតាតិកថាវណ្ណនា

៦៧៦-៦៨០. យស្មា ធម្មតណ្ហាតិ វុត្តា, តស្មា អព្យាកតាតិ កុសលេសុ ធម្មេសុ លោកុត្តរេសុ វា សព្ពេសុ តណ្ហា “ធម្មតណ្ហា”តិ គហេត្វា យស្មា សា តណ្ហា, តស្មា កុសលា ន ហោតិ, យស្មា បន ធម្មេ បវត្តា, តស្មា អកុសលា ន ហោតីតិ អព្យាកតាតិ លទ្ធីតិ ទស្សេតិ។ **តីហិ កោដ្ឋាសេហិ ឆបិ តណ្ហា សំខិបិត្វា ទស្សិតា**, តស្មា ធម្មតណ្ហាបិ កាមតណ្ហាទិភាវតោ ន អព្យាកតាតិ អធិប្បាយោ។

ធម្មតណ្ហាអព្យាកតាតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តេរសមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤. ចុទ្ទសមវគ្គោ

១. កុសលាកុសលបដិសន្ទហនកថាវណ្ណនា

៦៨៦-៦៩០. តន្តិ កុសលំ អកុសលញ្ចាតិ វិសុំ សម្ពន្ធោ ទដ្ឋព្ពោ។ **តំ** ឧភយន្តិ វា វចនសេសោ។ **បដិសន្ទហតី**តិ ឃដេតិ, អនន្តរំ ឧប្បាទេតីតិ វុត្តំ ហោតិ។

កុសលាកុសលបដិសន្ទហនកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សឡាយតនុប្បត្តិកថាវណ្ណនា

៦៩១-៦៩២. កេចិ វាទិនោ “អង្កុរេ សាខាវិដបាទិសម្បន្នានំ រុក្ខាទីនំ ពីជមត្តំ អាវិភាវំ គច្ឆតី”តិ វទន្តីតិ តេសំ វាទំ និទស្សេនំ ករោន្តោ អាហ **“សម្បន្នសាខាវិដបាន”**ន្តិអាទិ។

សឡាយតនុប្បត្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. អនន្តរបច្ចយកថាវណ្ណនា

៦៩៣-៦៩៧. ចក្ខុញ្ច បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ សោតវិញ្ញាណន្តិ ឯត្ថ “លទ្ធិវសេន បដិជានាតី”តិ អនន្តរុប្បត្តិំ សល្លក្ខេន្តោបិ ន សោ ចក្ខុម្ហិ រូបារម្មណំ សោតវិញ្ញាណំ ឥច្ឆតិ, អថ ខោ សោតម្ហិយេវ សទ្ទារម្មណន្តិ អនន្តរុបលទ្ធិវសេន អាបន្នត្តា “បដិជានាតី”តិ យុត្តំ វត្តុំ។

អនន្តរបច្ចយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. អរិយរូបកថាវណ្ណនា

៦៩៨-៦៩៩. សម្មាវាចាទិ រូបំ មគ្គោ ចាតិ ឥច្ឆន្តោ **“អរិយរូប”**ន្តិបិ វទតិ។

អរិយរូបកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. អញ្ញោអនុសយោតិកថាវណ្ណនា

៧០០-៧០១. “សរាគោតិអាទិ បន តស្មឹ សមយេ រាគស្ស អប្បហីនត្តា សរាគោតិ វត្តព្ពត”ន្តិ បុរិមបាហោ, **“សានុសយោតិអាទិ បន តស្មឹ សមយេ អនុសយស្ស អប្បហីនត្តា សានុសយោតិ វត្តព្ពត**”ន្តិ បច្ឆិមបាហោ, សោ យុត្តោ។ សោ ហិ **ន អនុសយបរិយុដ្ឋានានំ អញ្ញត្តំ, តស្មា តំ អសាធក**ន្តិ ឯតេន សមេតីតិ។

អញ្ញោអនុសយោតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. បរិយុដ្ឋានំចិត្តវិប្បយុត្តន្តិកថាវណ្ណនា

៧០២. **យស្មា អនិច្ចាទិតោ មនសិករោតោបិ រាគាទយោ ឧប្បជ្ជន្តិ**, ន ច តេ វិបស្សនាយ សម្បយុត្តា, តស្មា បរិយុដ្ឋានំ ចិត្តវិប្បយុត្តន្តិ លទ្ធីតិ អធិប្បាយោ។

បរិយុដ្ឋានំចិត្តវិប្បយុត្តន្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. បរិយាបន្នកថាវណ្ណនា

៧០៣-៧០៥. **តិវិធាយា**តិ កិលេសវត្ថុឱកាសវសេន, កាមរាគកាមវិតក្កកាមាវចរធម្មវសេន វា តិវិធាយ។ **កិលេសកាមវសេនា**តិ កិលេសកាមភូតកាមធាតុភាវេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អធិប្បាយំ អសល្លក្ខេន្តោ**តិ រូបធាតុសហគតវសេន អនុសេតីតិ, រូបធាតុធម្មេសុ អញ្ញតរភាវេន រូបធាតុបរិយាបន្នោតិ ច បុច្ឆិតភាវំ អសល្លក្ខេន្តោតិ អត្ថោ។

បរិយាបន្នកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អព្យាកតកថាវណ្ណនា

៧០៦-៧០៨. **ទិដ្ឋិគតំ “សស្សតោ លោកោតិ ខោ, វច្ឆ, អព្យាកតមេត”ន្តិ សស្សតាទិភាវេន អកថិតត្តា** “អព្យាកត”ន្តិ វុត្តន្តិ សម្ពន្ធោ។ ឯត្ថ បន ន ទិដ្ឋិគតំ “អព្យាកត”ន្តិ វុត្តំ, អថ ខោ “ឋបនីយោ ឯសោ បញ្ហោ”តិ ទស្សិតំ, តស្មា សព្ពថាបិ ទិដ្ឋិគតំ “អព្យាកត”ន្តិ ន វត្តព្ពន្តិ យុត្តំ។

អព្យាកតកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. អបរិយាបន្នកថាវណ្ណនា

៧០៩-៧១០. **តស្មា**តិ យស្មា ទិដ្ឋិរាគានំ សមានេ វិក្ខម្ភនភាវេបិ “វីតរាគោ”តិ វុច្ចតិ, ន បន “វិគតទិដ្ឋិកោ”តិ, តស្មា ទិដ្ឋិ លោកិយបរិយាបន្នា ន ហោតីតិ អត្ថំ វទន្តិ។ រូបទិដ្ឋិយា អភាវា បន កាមធាតុបរិយាបន្នាយ ទិដ្ឋិយា ភវិតព្ពំ។ យទិ ច បរិយាបន្នា សិយា, តថា ច សតិ កាមរាគោ វិយ ឈានលាភិនោ ទិដ្ឋិបិ វិគច្ឆេយ្យាតិ “វិគតទិដ្ឋិកោ”តិ វត្តព្ពោ សិយា, ន ច វុច្ចតិ, តស្មា អបរិយាបន្នា ទិដ្ឋិ។ ន ហិ សា តស្ស អវិគតា ទិដ្ឋិ កាមរាគោ វិយ កាមទិដ្ឋិ យេន កាមធាតុយា បរិយាបន្នា សិយាតិ វទតីតិ វេទិតព្ពំ។

អបរិយាបន្នកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចុទ្ទសមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៥. បន្នរសមវគ្គោ

១. បច្ចយតាកថាវណ្ណនា

៧១១-៧១៧. **តស្មា បច្ចយតា វវត្ថិតា**តិ ហេតុបច្ចយភូតស្ស ធម្មស្ស អារម្មណបច្ចយភាវាទិនា វិយ អធិបតិបច្ចយតាទិនា ច ន ភវិតព្ពន្តិ ហេតុបច្ចយភាវោយេវេតស្ស វវត្ថិតោ ហោតីតិ អត្ថោ។

បច្ចយតាកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. អញ្ញមញ្ញបច្ចយកថាវណ្ណនា

៧១៨-៧១៩. អបុញ្ញាភិសង្ខារោវ គហិតោ “ននុ អវិជ្ជា សង្ខារេន សហជាតា”តិ វុត្តត្ថាតិ អធិប្បាយោ។ **សហជាតអញ្ញមញ្ញអត្ថិអវិគតសម្បយុត្តវសេនា**តិ ឯត្ថ និស្សយោ កមភេទេន អគ្គិគ្គហណេន គហិតោ ហោតីតិ ន វុត្តោ, កម្មាហារា អសាធារណតាយាតិ វេទិតព្ពា។ វក្ខតិ ហិ “តីណិ ឧបាទានានិ អវិជ្ជាយ សង្ខារា វិយ តណ្ហាយ បច្ចយា ហោន្តី”តិ (កថា. អដ្ឋ. ៧១៨-៧១៩), តស្មា ឧបាទានេហិ សមានា ឯវេត្ថ សង្ខារានំ បច្ចយតា ទស្សិតាតិ។

អញ្ញមញ្ញបច្ចយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. តតិយសញ្ញាវេទយិតកថាវណ្ណនា

៧៣២. តតិយសញ្ញាវេទយិតកថាយំ **សេសសត្តេ សន្ធាយា**តិ និរោធសមាបន្នតោ អញ្ញេ យេសំ និរោធសមាបត្តិយា ភវិតព្ពំ, តេ បញ្ចវោការសត្តេ សន្ធាយាតិ អធិប្បាយោ, អសញ្ញសត្តានម្បិ ច សញ្ញុប្បាទា ចុតី ភវន្តីតិ សេសសព្ពសត្តេ សន្ធាយាតិ វា។ **សវិបកតិ**ន្តិ តថារូបោ អយំ កាយោ, យថារូបេ កាយេ បាណិសម្ផស្សាបិ កមន្តីតិអាទិកំ។

៧៣៣-៧៣៤. សុត្តវិរោធោ សិយាតិ តទំ បរវាទី សម្បដិច្ឆាបេត្វា វុត្តព្ពំ។

តតិយសញ្ញាវេទយិតកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. អសញ្ញសត្តុបិកាកថាវណ្ណនា

៧៣៥. សញ្ញាវិរាគវសេន បវត្តភាវនា អសញ្ញសមាបត្តិបីតិ លទ្ធិកិត្តនេ សញ្ញាវិរាគវសេន បវត្តភាវនំ ចតុត្ថជ្ឈានសមាបត្តិំ “អសញ្ញសមាបត្តី”តិ អគ្គហេត្វា សាបិ អសញ្ញិកា សញ្ញាវេទយិតនិរោធសមាបត្តិយេវនាមាតិ បរស្ស លទ្ធីតិ ទស្សេតិ។ **យស្មា អសញ្ញសមាបត្តិំ សមាបន្នស្ស អលោភាទយោ អត្ថី**តិ ឯត្ថ សកសមយសិទ្ធា ចតុត្ថជ្ឈានសមាបត្តិ “អសញ្ញសមាបត្តី”តិ វុត្តា។

៧៣៦. សញ្ញាវិរាគវសេន សមាបន្នត្តា អសញ្ញិតា, ន សញ្ញាយ អភាវតោតិ ចតុត្ថជ្ឈានសមាបត្តិមេវ សន្ធាយ វទតិ។

អសញ្ញសត្តុបិកាកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. កម្មូបចយកថាវណ្ណនា

៧៣៨-៧៣៩. កម្មេន សហជាតោតិ បញ្ហេសុ “កម្មូបចយំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, ចិត្តវិប្បយុត្តំ សន្ធាយ បដិជានាតី”តិ កត្ថចិ បាឋោ, “ចិត្តសម្បយុត្តំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, ចិត្តវិប្បយុត្តំ សន្ធាយ បដិជានាតី”តិ អញ្ញត្ថ។ ឧភយម្បិ វិចារេតព្ពំ។

៧៤១. តស្មាតិ តិណ្ណម្បិ ឯកក្ខណេ សព្ភាវតោ តិណ្ណំ ផស្សានញ្ច សមោធានា ច ឯកត្តំ បុច្ឆតីតិ អធិប្បាយោ ទដ្ឋព្ពោ។

កម្មូបចយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បន្នរសមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តតិយោ បណ្ណាសកោ សមត្តោ។

១៦. សោឡសមវគ្គោ

៣. សុខានុប្បទានកថាវណ្ណនា

៧៤៧-៧៤៨. សុខានុប្បទានកថាយំ **យំ ឯវរូបន្តិ** យំ នេវត្តនោ, ន បរេសំ, ន តស្ស, ឯវរូបំ នាម អនុប្បទិន្នំ ភវិតុំ ន អរហតិ អញ្ញស្ស អសក្កុណេយ្យត្តាតិ លទ្ធិមត្តេន បដិជានាតិ, ន យុត្តិយាតិ អធិប្បាយោ។

សុខានុប្បទានកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. អធិគយ្ហមនសិការកថាវណ្ណនា

៧៤៩-៧៥៣. **តំចិត្តតាយាតិ** តទេវ អារម្មណភូតំ ចិត្តំ ឯតស្សាតិ តំចិត្តោ, តស្ស ភាវោ តំចិត្តតា, តាយ តំចិត្តតាយ។ តំ វា អាលម្ពកំ អាលម្ពិតព្ពញ្ច ចិត្តំ តំចិត្តំ, តស្ស ភាវោ តស្សេវ អាលម្ពកអាលម្ពិតព្ពតា តំចិត្តតា, តាយ ចោទេតុន្តិ អត្ថោ។

អធិគយ្ហមនសិការកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. រូបំរូបាវចរារូបាវចរន្តិកថាវណ្ណនា

៧៦៨-៧៧០. រូបំរូបាវចរារូបាវចរន្តិកថាយំ **ហេដ្ឋាតិ** ចុទ្ទសមវគ្គេ **អាគតបរិយាបន្នកថាយំ** (កថា. អដ្ឋ. ៧០៣-៧០៥)។ “សមាបត្តេសិយ”ន្តិអាទិ វុត្តនយមេវ។ យញ្ចេត្ថ “អត្ថិ រូបំ អរូបាវចរ”ន្តិ អរូបាវចរកម្មស្ស កតត្តា រូបំ វុត្តំ, តត្ថ ច យំ វត្តព្ពំ, តំ អដ្ឋមវគ្គេ **អរូបេរូបកថាយំ** (កថា. អដ្ឋ. ៥២៤-៥២៦) វុត្តនយមេវាតិ។

រូបំរូបាវចរារូបាវចរន្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សោឡសមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៧. សត្តរសមវគ្គោ

១. អត្ថិអរហតោបុញ្ញូបចយកថាវណ្ណនា

៧៧៦-៧៧៩. **ចិត្តំ អនាទិយិត្វាតិ** “កិរិយចិត្តេន ទានាទិបវត្តិសព្ភាវតោ”តិ វុត្តំ កិរិយចិត្តំ អព្យាកតំ អនាទិយិត្វាតិ អត្ថោ។

អត្ថិអរហតោបុញ្ញូបចយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. នត្ថិអរហតោអកាលមច្ចូតិកថាវណ្ណនា

៧៨០. **អយោនិសោ គហេត្វាតិ** អលទ្ធវិបាកវារានម្បិ កម្មានំ ព្យន្តីភាវំ ន វទាមីតិ អត្ថំ គហេត្វាតិ អធិប្បាយោ។ កេចិ បន “កម្មានំ វិបាកំ អប្បដិសំវិទិត្វា បុគ្គលស្ស ព្យន្តីភាវំ ន វទាមីតិ ឯវំ អយោនិសោ អត្ថំ គហេត្វា”តិ វទន្តិ។

៧៨១. **តាវ ន កមតីតិ លទ្ធិយា បដិក្ខិបតីតិ** តាវ ន កមតិ, តតោ បរំ កមតីតិ លទ្ធិយា បដិក្ខិបតីតិ អធិប្បាយោ។ ឯត្ថ កិរ “សតិ ជីវិតេ ជីវិតាវសេសេ ជីវិតា វោរោបេតី”តិ វចនតោ អត្តនោ ធម្មតាយ មរន្តំ កោដ្ដេន្តស្ស វា សីសំ វា ឆិន្ទន្តស្ស នត្ថិ បាណាតិបាតោតិ អាចរិយា វទន្តិ។ បាណោ បាណសញ្ញិតា វធកចិត្តំ ឧបក្កមមរណេសុ វិជ្ជមានេសុបិ ន តេន ឧបក្កមេន មតោតិ នត្ថិ បាណាតិបាតោតិ អធិប្បាយោ។ ឯវំ បន មរន្តេន តេន ឯកចិត្តវារម្បិ ធម្មតាមរណតោ ឱរតោ ន មតោតិ ទុព្ពិញ្ញេយ្យមេតំ។

នត្ថិអរហតោអកាលមច្ចូតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. សព្ពមិទំកម្មតោតិកថាវណ្ណនា

៧៨៤. **ពីជតោ អង្កុរស្សេវាតិ** យថា អង្កុរស្ស អពីជតោ និព្ពត្តិ នត្ថិ, តថា បច្ចុប្បន្នបវត្តស្សាបិ អកម្មតោ កម្មវិបាកតោ និព្ពត្តិ នត្ថិ, តំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតីតិ អធិប្បាយោ។ **ទេយ្យធម្មវសេន ទានផលំ បុច្ឆតីតិ** ទេយ្យធម្មវសេន យាយ ចេតនាយ តំ ទេតិ, តស្ស ទានស្ស ផលំ បុច្ឆតិ, ន ទេយ្យធម្មស្សាតិ វុត្តំ ហោតិ។

សព្ពមិទំកម្មតោតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ឥន្ទ្រិយពទ្ធកថាវណ្ណនា

៧៨៨. វិនាបិ អនិច្ចត្តេនាតិ “យាវ ទុក្ខា និរយា”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.២៥០) វិយ ទុក្ខារម្មណត្តេនបិ ទុក្ខំ វត្តព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។

ឥន្ទ្រិយពទ្ធកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. នវត្តព្ពំសង្ឃោទក្ខិណំវិសោធេតីតិកថាវណ្ណនា

៧៩៣-៧៩៤. នវត្តព្ពំសង្ឃោទក្ខិណំវិសោធេតីតិកថាយំ **ន ច តានិ ទក្ខិណំ វិសោធេតុំ សក្កោន្តី**តិ យថា បុគ្គលោ សីលបរិសោធនាទីនិ កត្វា និរោធម្បិ សមាបជ្ជិត្វា វិសោធេតុំ សក្កោតិ, ន ឯវំ មគ្គផលានីតិ អធិប្បាយោ, អប្បដិគ្គហណតោតិ វា។

នវត្តព្ពំសង្ឃោទក្ខិណំវិសោធេតីតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. ទក្ខិណាវិសុទ្ធិកថាវណ្ណនា

៨០០-៨០១. ទក្ខិណាវិសុទ្ធិកថាយំ **វិសុជ្ឈេយ្យា**តិ ឯតស្ស អត្ថំ ទស្សេន្តោ **“មហប្ផលា ភវេយ្យា**”តិ អាហ។ **ទាយកស្សេវ ចិត្តវិសុទ្ធិ វិបាកទាយិកា ហោតី**តិ បដិគ្គាហកនិរបេក្ខា បដិគ្គាហកេន បច្ចយភូតេន វិនា ទាយកេនេវ មហាវិបាកចេតនត្តំ អាបាទិកា, បដិគ្គាហកនិរបេក្ខា វិបាកទាយិកា ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ **អញ្ញោ អញ្ញស្ស ការកោតិ យទិ ទាយកស្ស ទានចេតនា នាម បដិគ្គាហកេន កតា ភវេយ្យ, យុត្តរូបំ សិយា**តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ លទ្ធិកិត្តនេ “ទាយកេន ទានំ ទិន្នំ, បដិគ្គាហកេន វិបាកោ និព្ពត្តិតោតិ អញ្ញោ អញ្ញស្ស ការកោ ភវេយ្យា”តិ វុត្តន្តិ? សច្ចមេតំ, បដិគ្គាហកេន វិបាកនិព្ពត្តនម្បិ បន ទានចេតនានិព្ពត្តនេន យទិ ភវេយ្យ, ឯវំ សតិ អញ្ញោ អញ្ញស្ស ការកោតិ យុត្តរូបំ សិយាតិ អធិប្បាយោ។

ទក្ខិណាវិសុទ្ធិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សត្តរសមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៨. អដ្ឋារសមវគ្គោ

១. មនុស្សលោកកថាវណ្ណនា

៨០២-៨០៣. អយោនិសោតិ “តុសិតបុរំ សន្ធាយា”តិអាទិកំ គហណំ សន្ធាយាហ។

មនុស្សលោកកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ធម្មទេសនាកថាវណ្ណនា

៨០៤-៨០៦. តស្ស ច ទេសនំ សម្បដិច្ឆិត្វា សយមេវ ច អាយស្មតា អានន្ទត្ថេរេន ទេសិតោតិ វទតិ។

ធម្មទេសនាកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ឈានសង្កន្តិកថាវណ្ណនា

៨១៣-៨១៦. ឈានសង្កន្តិកថាយំ **ឧប្បដិបាដិយា**តិ បឋមជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ វិតក្កវិចារា អាទីនវតោ មនសិកាតព្ពា, តតោ ទុតិយជ្ឈានេន ភវិតព្ពន្តិ ឯវំ យោ ឧបចារានំ ឈានានញ្ច អនុក្កមោ, តេន វិនាតិ អត្ថោ។

ឈានសង្កន្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ឈានន្តរិកកថាវណ្ណនា

៨១៧-៨១៩. ឈានន្តរិកា នាម ឯសាតិ បឋមជ្ឈានាទីសុ អញ្ញតរភាវាភាវតោ ន ឈានំ, អថ ខោ ទក្ខិណបុព្ពាទិទិសន្តរិកា វិយ ឈានន្តរិកា នាម ឯសាតិ។ កតរា? យោយំ អវិតក្កវិចារមត្តោ សមាធីតិ យោជេតព្ពំ។

ឈានន្តរិកកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ចក្ខុនារូបំបស្សតីតិកថាវណ្ណនា

៨២៦-៨២៧. បដិជាននំ សន្ធាយាតិ “ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា និមិត្តគ្គាហី ហោតី”តិអាទិនា (ធ. ស. ១៣៥២) នយេន វុត្តំ មនោវិញ្ញាណបដិជាននំ កិរ សន្ធាយាតិ អធិប្បាយោ, តស្មា “ឯវំ សន្តេ រូបំ មនោវិញ្ញាណំ អាបជ្ជតីតិ មនោវិញ្ញាណបដិជាននំ បន រូបទស្សនំ កថំ ហោតី”តិ វិចារេតព្ពំ។

ចក្ខុនារូបំបស្សតីតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អដ្ឋារសមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៩. ឯកូនវីសតិមវគ្គោ

១. កិលេសបជហនកថាវណ្ណនា

៨២៨-៨៣១. អនុប្បន្នាយេវ នុប្បជ្ជន្តីតិ បហីនា នាម ហោន្តិ, តស្មា នត្ថិ កិលេសបជហនាតិ បដិក្ខិបតិ។ តេ បន នេវ ឧប្បជ្ជិត្វា វិគតា, នាបិ ភវិស្សន្តិ, ន ច ឧប្បន្នាតិ អតីតេ កិលេសេ បជហតីតិអាទិ ន វត្តព្ពន្តិ ទស្សេតិ។

កិលេសបជហនកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សុញ្ញតកថាវណ្ណនា

៨៣២. អនត្តលក្ខណំ តាវ ឯកច្ចន្តិ អរូបក្ខន្ធានំ អនត្តលក្ខណំ វទតិ។ **ឯកេន បរិយាយេនា**តិ អនត្តលក្ខណស្ស ជរាមរណភាវបរិយាយេនាតិ វទន្តិ។ រូបក្ខន្ធាទីនញ្ហិ មា ជីរតុ មា មរតូតិ អលព្ភនេយ្យោ អវសវត្តនាការោ អនត្តតា, សា អត្ថតោ ជរាមរណមេវ, តញ្ច “ជរាមរណំ ទ្វីហិ ខន្ធេហិ សង្គហិត”ន្តិ (ធាតុ. ៧១) វុត្តត្តា អរូបក្ខន្ធានំ ជរាមរណំ សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នន្តិ អយមេតេសំ អធិប្បាយោ។

សុញ្ញតកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. សាមញ្ញផលកថាវណ្ណនា

៨៣៥-៨៣៦. ផលុប្បត្តិ ចាតិ បត្តិធម្មំ វទតិ។

សាមញ្ញផលកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. តថតាកថាវណ្ណនា

៨៤១-៨៤៣. រូបាទិសភាវតាសង្ខាតាតិ ឯត្ថ រូបាទីនំ សភាវតាតិ រូបាទិសភាវតាតិ ឯវមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ ភាវំ ហេស តថតាតិ វទតិ, ន ភាវយោគន្តិ។

តថតាកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. កុសលកថាវណ្ណនា

៨៤៤-៨៤៦. អនវជ្ជភាវមត្តេនេវ និព្ពានំ កុសលន្តិ យំកិញ្ចិ កុសលំ, សព្ពំ តំ អនវជ្ជភាវមត្តេនេវ, តស្មា និព្ពានំ កុសលន្តិ វុត្តំ ហោតិ។

កុសលកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. អច្ចន្តនិយាមកថាវណ្ណនា

៨៤៧. ''សកឹ និមុគ្គោ និមុគ្គោវ ហោតី''តិ សុត្តំ និស្សាយាតិ តាយ ជាតិយា លោកុត្តរសទ្ធាទីនំ អនុប្បត្តិំ សន្ធាយ កតំ អវធារណំ សំសារខាណុកភាវំ សន្ធាយ កតន្តិ មញ្ញមានោ បុថុជ្ជនស្សាយំ អច្ចន្តនិយាមតា, យាយំ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋីតិ ''អត្ថិ បុថុជ្ជនស្ស អច្ចន្តនិយាមតា''តិ វទតិ។ វិចិកិច្ឆុប្បត្តិ និយាមន្តរុប្បត្តិ ច អច្ចន្តនិយាមនិវត្តកា វិចារេត្វា គហេតព្ពា។

អច្ចន្តនិយាមកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ឥន្ទ្រិយកថាវណ្ណនា

៨៥៣-៨៥៦. លោកិយានម្បីតិ លោកុត្តរានំ វិយ លោកិយានម្បិ សទ្ធាទីនំយេវ សទ្ធិន្ទ្រិយាទិភាវទស្សនេន លោកិយសទ្ធិន្ទ្រិយាទិភាវំ សាធេតុំ **សទ្ធាទីនំយេវ សទ្ធិន្ទ្រិយាទិភាវទស្សនត្ថំ វុត្ត**ន្តិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

ឥន្ទ្រិយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឯកូនវីសតិមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២០. វីសតិមវគ្គោ

២. ញាណកថាវណ្ណនា

៨៦៣-៨៦៥. ញាណកថាយំ **ទុក្ខំ បរិជានាតីតិ លោកុត្តរមគ្គញាណមេវ ទីបេតី**តិ ''ទុក្ខំ បរិជានាតី''តិ វទន្តោ ឥទំ តវ វចនំ លោកុត្តរមគ្គញាណមេវ ទីបេតិ, ន តស្សេវ ញាណភាវំ។ កស្មា? យស្មា ន លោកុត្តរមេវ ញាណំ, តស្មា ន ឥទំ សាធកន្តិ វុត្តំ ហោតិ។

ញាណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. និរយបាលកថាវណ្ណនា

៨៦៧-៨៦៨. បណុន្នន្តិ បណុទិតំ, អនវសេសខិត្តន្តិ អត្ថោ។

និរយបាលកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. តិរច្ឆានកថាវណ្ណនា

៨៦៩-៨៧១. តស្ស អត្ថិតាយ បដិញ្ញាតិ តស្ស ហត្ថិនាគស្ស ច ទិព្ពយានស្ស ច អត្ថិតាយាតិ វិសុំ យោជេតព្ពំ។

តិរច្ឆានកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ញាណកថាវណ្ណនា

៨៧៦-៨៧៧. ញាណកថាយំ **សចេ តំ ទ្វាទសវត្ថុក**ន្តិ ឯត្ថ ច ''លោកុត្តរ''ន្តិ វចនសេសោ, តំ វា លោកុត្តរញាណំ សចេ ទ្វាទសវត្ថុកន្តិ អត្ថោ។ បរិញ្ញេយ្យន្តិ បុព្ពភាគោ, បរិញ្ញាតន្តិ អបរភាគោ, សច្ចញាណំ បន មគ្គក្ខណេបិ បរិជាននាទិកិច្ចសាធនវសេន ហោតីតិ អាហ **''សទ្ធឹ បុព្ពភាគបរភាគេហី''**តិ។

ញាណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

វីសតិមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចតុត្ថោ បណ្ណាសកោ សមត្តោ។

២១. ឯកវីសតិមវគ្គោ

១. សាសនកថាវណ្ណនា

៨៧៨. តីសុបិ បុច្ឆាសុ ចោទនត្ថំ វុត្តន្តិ តីសុបិ បុច្ឆាសុ “សាសន”ន្តិអាទិវចនំ វុត្តន្តិ សមុទាយា ឯកទេសានំ អធិករណភាវេន វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពា។

សាសនកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ឥទ្ធិកថាវណ្ណនា

៨៨៣-៨៨៤. ឥទ្ធិកថាយំ **អត្ថិ អធិប្បាយឥទ្ធី**តិ អធិប្បាយវសេន ឥជ្ឈនតោ អធិប្បាយោតិ ឯវំនាមិកា ឥទ្ធិ អត្ថីតិ អត្ថោ។

ឥទ្ធិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ធម្មកថាវណ្ណនា

៨៨៧-៨៨៨. ធម្មកថាយំ **រូបដ្ឋតោ អញ្ញស្ស រូបស្ស អភាវា**តិ យោ រូបស្ស និយាមោ វុច្ចេយ្យ, សោ រូបដ្ឋោ នាម កោចិ រូបតោ អញ្ញោ នត្ថីតិ រូបដ្ឋតោ អញ្ញំ រូបញ្ច ន ហោតិ, តស្មា រូបំ រូបមេវ, ន វេទនាទិសភាវន្តិ អធិប្បាយេន “រូបំ រូបដ្ឋេន និយត”ន្តិ វត្តព្ពំ, ន អញ្ញថា រូបដ្ឋេន និយាមេនាតិ អធិប្បាយោ។ តត្ថ រូបតោ អញ្ញស្ស រូបដ្ឋស្ស អភាវេ ទស្សិតេ រូបដ្ឋតោ អញ្ញស្ស រូបស្ស អភាវោ ទស្សិតោយេវ នាម ហោតីតិ តមេវ រូបតោ អញ្ញស្ស រូបដ្ឋស្ស អភាវំ ទស្សេន្តោ **“រូបសភាវោ ហី”**តិអាទិមាហ។ **ឯស វោហារោ**តិ រូបស្ស សភាវោ រូបសភាវោ, រូបស្ស អត្ថោ រូបដ្ឋោតិ ឯវំ អញ្ញត្ថំ គហេត្វា វិយ បវត្តោ រូបសភាវវោហារោ រូបដ្ឋវោហារោ វា វេទនាទីហិ នានត្តមេវ សោ សភាវោតិ នានត្តសញ្ញាបនត្ថំ ហោតីតិ អត្ថោ។ **តស្មា**តិ រូបស្ស រូបដ្ឋេន អនញ្ញត្តា។ “រូបំ រូបមេវ, ន វេទនាទិសភាវ”ន្តិ អវត្វា **“រូបំ រូបដ្ឋេន និយត”**ន្តិ វទតោ តញ្ច វចនំ វុត្តប្បការេន សទោសំ, អថ កស្មា “រូបញ្ហិ រូបដ្ឋេន និយតន្តិ រូបំ រូបមេវ, ន វេទនាទិសភាវន្តិ អធិប្បាយេន វត្តព្ព”ន្តិ វទន្តោ “រូបំ រូបដ្ឋេន និយត”ន្តិ បដិជានាតីតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ ននុ ចេតំ អត្តនាវ វុត្តំ, ន បរេនាតិ បដិជានាតីតិ ន វត្តព្ពន្តិ? ន, អត្តានម្បិ បរំ វិយ វចនតោ។ វត្តព្ពន្តិ វា សកវាទិនា វត្តព្ពន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ យទិ ច តេន វត្តព្ពំ បដិជានាតិ ច សោ ឯតមត្ថន្តិ, អថ កស្មា បដិជានាតិ សកវាទីតិ អយមេត្ថ អត្ថោ។ **អត្ថន្តរវសេនា**តិ តត្ថ វុត្តមេវ ការណំ និគូហិត្វា បរេន ចោទិតន្តិ តមេវ ការណំ ទស្សេត្វា ចោទនំ និវត្តេតិ។ **ឥតោ អញ្ញថា**តិ រូបាទិសភាវមត្តំ មុញ្ចិត្វា តេន បរិកប្បិតំ និយតំ នត្ថីតិ តស្ស បរិកប្បិតស្ស និវត្តនត្ថំ បុន តេនេវ នយេន ចោទេតុំ **“មិច្ឆត្តនិយត”**ន្តិអាទិមាហាតិ អត្ថោ។

ធម្មកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឯកវីសតិមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២២. ពាវីសតិមវគ្គោ

២. កុសលចិត្តកថាវណ្ណនា

៨៩៤-៨៩៥. កុសលចិត្តកថាយំ **ជវនក្ខណេ**តិ បរិនិព្ពានចិត្តតោ បុរិមជវនក្ខណេ។

កុសលចិត្តកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. អានេញ្ជកថាវណ្ណនា

៨៩៦. ភវង្គចិត្តេតិ ភវង្គបរិយោសានត្តា ចុតិចិត្តំ “ភវង្គចិត្ត”ន្តិ អាហ។

អានេញ្ជកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥-៧. តិស្សោបិកថាវណ្ណនា

៨៩៨-៩០០. សត្តវស្សិកំ គព្ភំ ទិស្វា “គព្ភេយេវ អរហត្តប្បត្តិហេតុភូតោ ឥន្ទ្រិយបរិបាកោ អត្ថី”តិ “អរហត្តប្បត្តិបិ អត្ថី”តិ មញ្ញតិ, អាកាសសុបិនំ ទិស្វា “អាកាសគមនាទិអភិញ្ញា វិយ ធម្មាភិសមយោ អរហត្តប្បត្តិ ច អត្ថី”តិ មញ្ញតីតិ អធិប្បាយោ។

តិស្សោបិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. អាសេវនបច្ចយកថាវណ្ណនា

៩០៣-៩០៥. ន កោចិ អាសេវនបច្ចយំ អាសេវតិ នាមាតិ យថា ពីជំ ចតុមធុរភាវំ ន គណ្ហាតិ, ឯវំ ភាវនាសង្ខាតំ អាសេវនបច្ចយំ គណ្ហន្តោ អាសេវន្តោ នាម កោចិ នត្ថីតិ អត្ថោ។

អាសេវនបច្ចយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ខណិកកថាវណ្ណនា

៩០៦-៩០៧. បថវិយាទិរូបេសុ កេសញ្ចិ ឧប្បាទោ កេសញ្ចិ និរោធោតិ ឯវំ បតិដ្ឋានំ រូបសន្តតិយា ហោតិ។ ន ហិ រូបានំ អនន្តរាទិបច្ចយា សន្តិ, យេហិ អរូបសន្តតិយា វិយ រូបសន្តតិយា បវត្តិ សិយាតិ ចិត្តេ “ចិត្តេ មហាបថវី សណ្ឋាតី”តិអាទិ ចោទិតំ។

ខណិកកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ពាវីសតិមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២៣. តេវីសតិមវគ្គោ

១. ឯកាធិប្បាយកថាវណ្ណនា

៩០៨. ករុណាធិប្បាយេន ឯកាធិប្បាយោតិ រាគាធិប្បាយតោ អញ្ញាធិប្បាយោវាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឯកោ អធិប្បាយោ**តិ ឯត្ថ ឯកតោភាវេ ឯកសទ្ទោ ទដ្ឋព្ពោ។ សមានត្តេ ហិ សតិ រាគាធិប្បាយេបិ ឯកាធិប្បាយេនាតិ ឯកាធិប្បាយតា អត្ថីតិ។

ឯកាធិប្បាយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣-៧. ឥស្សរិយកាមការិកាកថាវណ្ណនា

៩១០-៩១៤. ឥស្សរិយេន យថាធិប្បេតស្ស ករណំ **ឥស្សរិយកាមការិកា។ គច្ឆេយ្យា**តិ គព្ភសេយ្យោក្កមនំ គច្ឆេយ្យ។ **ឥស្សរិយកាមការិកាហេតុ នាម ទុក្ករការិកា មិច្ឆាទិដ្ឋិយា ករីយតី**តិ ឯត្ថ ទុក្ករការិកា នាម ឥស្សរិយកាមការិកាហេតុ ករិយមានា មិច្ឆាទិដ្ឋិយា ករីយតីតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ, ឥស្សរិយកាមការិកាហេតុ នាម វិនា មិច្ឆាទិដ្ឋិយា ករិយមានា នត្ថីតិ វា។

ឥស្សរិយកាមការិកាកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. បតិរូបកថាវណ្ណនា

៨១៥-៨១៦. មេត្តាទយោ សន្ធាយ “មេត្តាទយោ វិយ ន រាគោ រាគបតិរូបកោ កោចិ អត្ថីតិ រាគមេវ គណ្ហាតិ, ឯវំ ទោសេបី”តិ វទន្តិ។

បតិរូបកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. អបរិនិប្ផន្នកថាវណ្ណនា

៨១៧-៨១៨. ន អនិច្ចាទិភាវន្តិ ឯត្ថ អនិច្ចាទិកោ ភាវោ ឯតស្សាតិ អនិច្ចាទិភាវន្តិ រូបំ វុត្តំ។ “**ន កេវលញ្ហិ បឋមសច្ចមេវ ទុក្ខ**”ន្តិ វទន្តេន “**ទុក្ខញ្ញេវ បរិនិប្ផន្ន**”ន្តិ ទុក្ខសច្ចំ សន្ធាយ បុច្ឆា កតាតិ ទស្សិតំ ហោតិ។ ឯវំ សតិ តេន “ចក្ខាយតនំ អបរិនិប្ផន្ន”ន្តិអាទិ ន វត្តព្ពំ សិយា។ ន ហិ ចក្ខាយតនាទីនិ អនុបាទិន្នានិ លោកុត្តរានិ វា។ **ត**ន្តិ “ទុក្ខញ្ញេវ បរិនិប្ផន្នំ, ន បន រូប”ន្តិ ឯតំ រូបស្ស ច ទុក្ខត្តា នោ វត រេ វត្តព្ពេតិ អត្ថោ។

អបរិនិប្ផន្នកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តេវីសតិមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

កថាវត្ថុបករណ-មូលដីកា សមត្តា។

។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

យមកបករណ-មូលដីកា

គន្ថារម្ភវណ្ណនា

កថាវត្ថុបករណេន សង្ខេបេនេវ ទេសិតេន ធម្មេសុ វិបរីតគ្គាហំ និវារេត្វា តេស្វេវ ធម្មេសុ ធម្មសង្គហាទីសុ បកាសិតេសុ ធម្មបុគ្គលោកាសាទិនិស្សយានំ សន្និដ្ឋានសំសយានំ វសេន នានប្បការកឱសល្លត្ថំ យមកបករណំ អារទ្ធំ, តំ សមយទេសទេសកវសេនេវ ទស្សេត្វា សំវណ្ណនាក្កមញ្ចស្ស អនុប្បត្តំ "អាគតោ ភារោ អវស្សំ វហិតព្ពោ"តិ សំវណ្ណមស្ស បដិជាននេ្តា អាហ "**សង្ខេបេនេវា**"តិអាទិ។

តត្ថ **យមស្ស វិសយាតីតោ**តិ ជាតិយា សតិ មរណំ ហោតីតិ ជាតិ, បញ្ច វា ឧបាទានក្ខន្ធា យមស្ស វិសយោ, តំ សមុទយប្បហានេន អតីតោតិ អត្ថោ។ យមស្ស វា រញ្ញោ វិសយំ មរណំ, តស្ស អាណាបវត្តិដ្ឋានំ ទេសំ វា អតីតោ។ "ឆប្ចាភិឋានានិ អភព្ព កាតុ"ន្តិ (ខុ. បា. ៦.១១; សុ. និ. ២៣៤) វុត្តានំ ឆន្នំ អភព្ពដ្ឋានានំ ទេសកោតិ **ឆដ្ឋានទេសកោ** ។ អយមា ឯកេកា ហុត្វា អាវត្តា នីលា អមលា ច តនុរុហា អស្សាតិ **អយមាវត្តនីលាមលតនុរុហោ**។

គន្ថារម្ភវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១. មូលយមកំ

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា

១. យមកានំ វសេន ទេសិតត្តាតិ ឥមិនា ទសសុ ឯកេកស្ស យមកសមូហស្ស តំសមូហស្ស ច សកលស្ស បករណស្ស យមកានំ វសេន លទ្ធវោហារតំ ទស្សេតិ។

កុសលាកុសលមូលសង្ខាតានំ ទ្វិន្នំ អត្ថានំ វសេន អត្ថយមកន្តិ ឯតេន "យេ កេចិ កុសលា ធម្មា, សព្ពេ តេ កុសលមូលា"តិ ឯតស្សេវ យមកភាវោ អាបជ្ជតីតិ ចេ? នាបជ្ជតិ ញាតុំ ឥច្ឆិតានំ ទុតិយបឋមបុច្ឆាសុ វុត្តានំ កុសលកុសលមូលវិសេសានំ, កុសលមូលកុសលវិសេសេហិ វា ញាតុំ ឥច្ឆិតានំ បឋមទុតិយបុច្ឆាសុ សន្និដ្ឋានបទសង្គហិតានំ កុសលកុសលមូលានំ វសេន អត្ថយមកភាវស្ស វុត្តត្តា។ ញាតុំ ឥច្ឆិតានញ្ហិ វិសេសានំ វិសេសវន្តាបេក្ខានំ, តំវិសេសវតំ វា ធម្មានញ្ច វិសេសាបេក្ខានំ ឯត្ថ បធានភាវោតិ ឯកេកាយ បុច្ឆាយ ឯកេកោ ឯវ អត្ថោ សង្គហិតោ ហោតីតិ។ អត្ថសទ្ទោ ចេត្ថ ន ធម្មវាចកោ ហេតុផលាទិវាចកោ វា, អថ ខោ បាឡិអត្ថវាចកោ។ តេនេវាហ "**តេសញ្ញេវ អត្ថាន**"ន្តិអាទិ។

តីណិបិ បទានិ ឯកតោ កត្វាតិ ឥទំ នាមបទស្ស កុសលាទីនំ សង្គាហកត្តមត្តមេវ សន្ធាយ វុត្តំ, ន និរវសេសសង្គាហកត្តំ។ សព្ពកុសលាទិសង្គណ្ហនត្ថមេវ ច នាមបទស្ស វុត្តត្តា "**កុសលត្តិកមាតិកាយ ចតូសុ បទេសូ**"តិ វុត្តំ។

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និទ្ទេសវារវណ្ណនា

៥២. អញ្ញមញ្ញយមកេ យេ កេចិ កុសលាតិ អបុច្ឆិត្វាតិ ឯត្ថ យថា ទុតិយយមកេ "យេ កេចិ កុសលមូលា"តិ អបុច្ឆិត្វា "យេ កេចិ កុសលា"តិ បុច្ឆា កតា, ឯវមិធាបិ "យេ កេចិ កុសលា"តិ បុច្ឆា កាតព្ពា សិយា បុរិមយមកវិសិដ្ឋំ អបុព្ពំ គហេត្វា បច្ឆិមយមកស្ស អប្បវត្តត្តាតិ អធិប្បាយោ។ "បដិលោមបុច្ឆានុរូបភាវតោ"តិ កេចិ។ បុរិមបុច្ឆាយ បន អត្ថវសេន កតាយ តទនុរូបាយ បច្ឆិមបុច្ឆាយ ភវិតព្ពំ អនុលោមេ វិគតសំសយស្ស បដិលោមេ សំសយុប្បត្តិតោ។ តេន ន ច បច្ឆិមបុច្ឆានុរូបាយ បុរិមបុច្ឆាយ ភវិតព្ពន្តិ បុរិមោវេត្ថ អធិប្បាយោ យុត្តោ។ **ឥមិនាបិ ព្យញ្ជនេន តស្សេវត្ថស្ស សម្ភវតោ**តិ ឥទមេវំ ន សក្កា វត្តុំ។ ន ហិ កុសលព្យញ្ជនត្តោ ឯវ កុសលមូលេន ឯកមូលព្យញ្ជនត្តោ, តេនេវ វិស្សជ្ជនម្បិ អសមានំ ហោតិ។ កុសលព្យញ្ជនេន ហិ បុច្ឆាយ កតាយ "អវសេសា"តិ ឥមស្មិំ ឋានេ "អវសេសា កុសលា ធម្មា"តិ វត្តព្ពំ ហោតិ, ឥតរថា អវសេសា កុសលមូលសហជាតា ធម្មាតិ, ន ច តានិ វចនានិ សមានត្ថានិ កុសលកុសលាព្យាកតទីបនតោតិ។ អយំ បនេត្ថ អធិប្បាយោ សិយា – "យេ កេចិ កុសលា"តិ ឥមិនាបិ ព្យញ្ជនេន "យេ កេចិ កុសលមូលេន ឯក

មូលា”តិ វុត្តព្យញ្ជនត្ថស្សេវ សម្ភវតោ ទុតិយយមកេ វិយ អបុច្ឆិត្វា “យេ កេចិ កុសលមូលេន ឯកមូលា”តិ បុច្ឆា កតា។ ន ហិ កុសលមូលេហិ វិយ កុសលមូលេន ឯកមូលេហិ អញ្ញេ កុសលា សន្តិ, កុសលេហិ បន អញ្ញេបិ តេ សន្តីតិ។

បដិលោមបុច្ឆាវណ្ណនាយំ “**កុសលមូលេន ឯកមូលា”តិ ហិ បុច្ឆាយ កតាយ “មូលានិ យានិ ឯកតោ ឧប្បជ្ជន្តី”តិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វិស្សជ្ជនំ កាតព្ពំ ភវេយ្យា**តិ វុត្តំ, តម្បិ តថា ន សក្កា វត្តុំ។ “យេ វា បន កុសលមូលេន អញ្ញមញ្ញមូលា, សព្ពេ តេ ធម្មា កុសលមូលេន ឯកមូលា”តិ ច បុច្ឆិតេ “អាមន្តា” ឥច្ចេវ វិស្សជ្ជនេន ភវិតព្ពំ។ ន ហិ កុសលមូលេន អញ្ញមញ្ញមូលេសុ កិញ្ចិ ឯកមូលំ ន ហោតិ, យេន អនុលោមបុច្ឆាយ វិយ វិភាគោ កាតព្ពោ ភវេយ្យ។ យត្ថ តីណិ កុសលមូលានិ ឧប្បជ្ជន្តិ, តត្ថ តានិ អញ្ញមញ្ញមូលានិ ឯកមូលានិ ច ទ្វិន្នំ ទ្វិន្នំ ឯកេកេន អញ្ញមញ្ញេកមូលត្តា។ យត្ថ បន ទ្វេ ឧប្បជ្ជន្តិ, តត្ថ តានិ អញ្ញមញ្ញមូលានេវ, ន ឯកមូលានីតិ ឯតស្ស គហណស្ស និវារណត្ថំ “មូលានិ យានិ ឯកតោ ឧប្បជ្ជន្តី”តិអាទិនា វិស្សជ្ជនំ កាតព្ពន្តិ ចេ? ន, “អាមន្តា”តិ ឥមិនាវ វិស្សជ្ជនេន តំគហណនិវារណតោ អនុលោមបុច្ឆាវិស្សជ្ជនេន ច ឯកតោ ឧប្បជ្ជមានានំ ទ្វិន្នំ តិណ្ណញ្ច មូលានំ អញ្ញមញ្ញេកមូលភាវស្ស និច្ឆិតត្តា។ អញ្ញមញ្ញមូលានញ្ហិ សមានមូលតា ឯវ ឯកមូលវចនេន បុច្ឆីយតិ, ន អញ្ញមញ្ញសមានមូលតា, អត្ថិ ច ទ្វិន្នំ មូលានំ សមានមូលតា។ តេសុ ហិ ឯកេកំ ឥតរេន មូលេន តំមូលេហិ អញ្ញេហិ សមានមូលន្តិ។

អញ្ញមញ្ញមូលត្តេ បន និច្ឆិតេ ឯកមូលត្តសំសយាភាវតោ “សព្ពេ តេ ធម្មា កុសលមូលេន ឯកមូលា”តិ បុច្ឆា ន កតាតិ ទដ្ឋព្ពា។ “អញ្ញមញ្ញស្ស មូលា ឯតេសន្តិបិ អញ្ញមញ្ញមូលា, សមានត្ថេន ឯកំ មូលំ ឯតេសន្តិ ឯកមូលា”តិ ឧភយម្បិ វចនំ មូលយុត្តតមេវ វទតិ, តេនេវ ច ឧភយត្ថាបិ “កុសលមូលេនា”តិ វុត្តំ។ តត្ថ មូលយោគសាមញ្ញេ ឯកមូលត្តេ និច្ឆិតេ តព្ពិសេសោ អញ្ញមញ្ញមូលភាវោ ន និច្ឆិតោ ហោតីតិ អនុលោមបុច្ឆា បវត្តា, មូលយោគវិសេសេ បន អញ្ញមញ្ញមូលត្តេ និច្ឆិតេ ន វិនា ឯកមូលត្តេន អញ្ញមញ្ញមូលត្តំ អត្ថីតិ មូលយោគសាមញ្ញំ ឯកមូលត្តំ និច្ឆិតមេវ ហោតិ, តស្មា “ឯកមូលា”តិ បុច្ឆំ អកត្វា យថា កុសលមូលវចនំ ឯកមូលវចនញ្ច កុសលភាវទីបកំ ន ហោតីតិ កុសលភាវេ សំសយសព្ភាវា បឋមទុតិយយមកេសុ “សព្ពេ តេ ធម្មា កុសលា”តិ បដិលោមបុច្ឆា កតា, ឯវំ អញ្ញមញ្ញមូលវចនំ កុសលភាវទីបកំ ន ហោតីតិ កុសលភាវេ សំសយសព្ភាវា កុសលាធិការស្ស ច អនុវត្តមានត្តា “សព្ពេ តេ ធម្មា កុសលា”តិ បដិលោមបុច្ឆា កតាតិ។

៥៣-៦១. មូលនយេ វុត្តេ ឯវ អត្ថេ កុសលមូលភាវេន មូលស្ស វិសេសនេន សមានេន មូលេន អញ្ញមញ្ញស្ស ច មូលេន មូលយោគទីបនេន ចាតិ ឥមិនា បរិយាយន្តរេន បកាសេតុំ មូលមូលនយោ វុត្តោ។ អញ្ញបទត្ថសមាសន្តេន ក-ការេន តីសុបិ យមកេសុ មូលយោគមេវ ទីបេតុំ មូលកនយោ វុត្តោ។ មូលមូលកនយវចន បរិយាយោ វុត្តប្បការោវ។

៧៤-៨៥. **អព្ពោហារិកំ កត្វា**តិ ន ឯកមូលភាវំ លភមានេហិ ឯកតោ លព្ភមានត្តា សហេតុកវោហាររហិតំ កត្វា។ ន វា សហេតុកទុកេ វិយ ឯត្ថ ហេតុបច្ចយយោគាយោគវសេន អព្ពោហារិកំ កតំ, អថ ខោ សហេតុកវោហារមេវ លភតិ, ន អហេតុកវោហារន្តិ អព្ពោហារិកំ កតំ។ **ឯកតោ លព្ភមានកវសេនា**តិ អហេតុកចិត្តុប្បាទនិព្ពានេហិ ហេតុបច្ចយរហិតេហិ សហ លព្ភមានករូបវសេនាតិ អត្ថោ។

៨៦-៩៧. យស្សំ បាឡិយំ “អហេតុកំ នាមមូលេន ន ឯកមូលំ, សហេតុកំ នាមមូលេន ឯកមូល”ន្តិ (យម. ១.មូលយមក.៨៧) បាឋោ អាគតោ, តត្ថ “យេ កេចិ នាមា ធម្មា”តិ នាមានំ និទ្ទាវិតត្តា “អហេតុកំ សហេតុក”ន្តិ ច វុត្តេ “នាម”ន្តិ ច ឥទំ វិញ្ញាយមានមេវាតិ ន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ យត្ថ បន “អហេតុកំ នាមំ, សហេតុកំ នាម”ន្តិ (យម. ១.មូលយមក.៨៧) ច បាឋោ, តត្ថ សុបាកដភាវត្ថំ “នាម”ន្តិ វុត្តន្តិ។

និទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

មូលយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ខន្ធយមកំ

១. បណ្ណត្តិវារោ

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា

២-៣. ខន្ធយមកេ ឆសុ កាលភេទេសុ បុគ្គលឱកាសបុគ្គលោកាសវសេន ខន្ធានំ ឧប្បាទនិរោធា តេសំ បរិញ្ញា ច វត្តព្ពា។ តេ បន ខន្ធា "រូបក្ខន្ធោ"តិអាទីហិ បញ្ចហិ បទេហិ វុច្ចន្តិ, តេសំ ទស អវយវបទានិ។ តត្ថ យោ រូបាទិអវយវបទាភិហិតោ ធម្មោ, កឹ សោ ឯវ សមុទាយបទស្ស អត្ថោ។ យោ ច សមុទាយបទេន វុត្តោ, សោ ឯវ អវយវបទស្សាតិ ឯតស្មិំ សំសយដ្ឋានេ រូបាទិអវយវបទេហិ វុត្តោ ឯកទេសោ សកលោ វា សមុទាយបទានំ អត្ថោ, សមុទាយបទេហិ បន វុត្តោ ឯកន្តេន រូបាទិអវយវបទានំ អត្ថោតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ "រូបំ រូបក្ខន្ធោ, រូបក្ខន្ធោ រូប"ន្តិអាទិនា **បទសោធនវារោ** វុត្តោ។

បុន "រូបក្ខន្ធោ"តិអាទីនំ សមាសបទានំ ឧត្តរបទត្ថប្បធានត្តា បធានភូតស្ស ខន្ធបទស្ស វេទនាទិឧបបទត្ថស្ស ច សម្ពន្ធេ សតិ យថា "រូបក្ខន្ធោ"តិ ឯតស្មិំ បទេ រូបាវយវបទេន វុត្តស្ស រូបក្ខន្ធភាវោ ហោតិ រូបសទ្ទស្ស ខន្ធសទ្ទស្ស ច សមានាធិករណភាវតោតិ, ឯវំ តត្ថ បធានភូតេន ខន្ធាវយវបទេន វុត្តស្ស វេទនាក្ខន្ធាទិភាវោ ហោតិ ខន្ធបទេន វេទនាទិបទានំ សមានាធិករណត្តាតិ ឯតស្មិំ សំសយដ្ឋានេ ខន្ធាវយវបទេន វុត្តោ ធម្មោ កោចិ កេនចិ សមុទាយបទេន វុច្ចតិ, ន សព្ពោ សព្ពេនាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ "រូបំ រូបក្ខន្ធោ, ខន្ធា វេទនាក្ខន្ធោ"តិអាទិនា **បទសោធនមូលចក្កវារោ** វុត្តោ។ ឯវញ្ច ទស្សេន្តេន រូបាទិសទ្ទស្ស វិសេសនភាវោ, ខន្ធសទ្ទស្ស វិសេសិតព្ពភាវោ, វិសេសនវិសេសិតព្ពានំ សមានាធិករណភាវោ ច ទស្សិតោ ហោតិ។

តេនេត្ថ សំសយោ ហោតិ – កឹ ខន្ធតោ អញ្ញម្បិ រូបំ អត្ថិ, យតោ វិនិវត្តំ រូបំ ខន្ធវិសេសនំ ហោតិ, សព្ពេវ ខន្ធា កឹ ខន្ធវិសេសនភូតេន រូបេន វិសេសិតព្ពាតិ, កឹ បន តំ ខន្ធវិសេសនភូតំ រូបន្តិ? ភូតុបាទាយរូបំ តស្សេវ គហិតត្តា។ និទ្ទេសេ "ខន្ធា រូបក្ខន្ធោ"តិ បទំ ឧទ្ធរិត្វា វិស្សជ្ជនំ កតន្តិ។ ឯវំ ឯតស្មិំ សំសយដ្ឋានេ ន ខន្ធតោ អញ្ញំ រូបំ អត្ថិ, តេនេវ ចេតេន រូបសទ្ទេន វុច្ចមានំ សុទ្ធេន ខន្ធសទ្ទេន វុច្ចតេ, ន ច សព្ពេ ខន្ធា ខន្ធវិសេសនភូតេន រូបេន វិសេសិតព្ពា, តេនេវ តេ វិភជិតព្ពា, ឯស នយោ វេទនាក្ខន្ធាទីសុបីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ "រូបំ ខន្ធោ, ខន្ធា រូប"ន្តិអាទិនា **សុទ្ធខន្ធវារោ** វុត្តោ។

តតោ "រូបំ ខន្ធោ"តិ ឯតស្មិំ អនុញ្ញាយមានេ "ន កេវលំ អយំ ខន្ធសទ្ទោ រូបវិសេសនោវ, អថ ខោ វេទនាទិវិសេសនោ ចា"តិ រូបស្ស ខន្ធភាវនិច្ឆយានន្តរំ ខន្ធានំ រូបវិសេសនយោគេ ច សំសយោ ហោតិ។ តត្ថ ន សព្ពេ ខន្ធា វេទនាទិវិសេសនយុត្តា, អថ ខោ កេចិ កេនចិ វិសេសនេន យុញ្ជន្តីតិ ទស្សេតុំ **សុទ្ធខន្ធមូលចក្កវារោ** វុត្តោតិ។ ឯវំ យេសំ ឧប្បាទាទយោ វត្តព្ពា, តេសំ ខន្ធានំ បណ្ណត្តិសោធនវសេន តន្និច្ឆយត្ថំ **បណ្ណត្តិវារោ** វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។

ចត្តារិ ចត្តារិ ចក្កានិ ពន្ធិត្វាតិ ឯត្ថ ចក្កាវយវភាវតោ ចក្កានីតិ យមកានិ វុត្តានិ ឯកេកខន្ធមូលានិ ចត្តារិ ចត្តារិ យមកានិ ពន្ធិត្វាតិ។ ឥមិនា ហិ ឯត្ថ អត្ថេន ភវិតព្ពន្តិ។ ចត្តារិ ចត្តារិ យមកានិ យថា ឯកេកខន្ធមូលកានិ ហោន្តិ, ឯវំ ពន្ធិត្វាតិ វា អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ តត្ថ "រូបំ រូបក្ខន្ធោ"តិ ឯវមាទិកំ មូលបទំ នាភឹ កត្វា "ខន្ធា"តិ ឥទំ នេមឹ, "វេទនាក្ខន្ធោ"តិអាទីនិ អរេ កត្វា ចក្កភាវោ វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ, ន មណ្ឌលភាវេន សម្ពជ្ឈនតោ។ វេទនាក្ខន្ធមូលកាទីសុបិ ហិ ហេដ្ឋិមំ សោធេត្វាវ បាហេ គតោ, ន មណ្ឌលសម្ពន្ធេនាតិ។ **តេនេវ ច ការណេនា**តិ សុទ្ធខន្ធលាភមត្តមេវ គហេត្វា ខន្ធវិសេសនេ រូបាទិម្ហិ សុទ្ធរូបាទិមត្តតាយ អដ្ឋត្វា ខន្ធវិសេសនភាវសង្ខាតំ រូបាទិអត្ថំ ទស្សេតុំ ខន្ធសទ្ទេន សហ យោជេត្វា "ខន្ធា រូបក្ខន្ធោ"តិអាទិនា នយេន បទំ ឧទ្ធរិត្វា អត្ថស្ស វិភត្តត្តាតិ អត្ថោ។

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និទ្ទេសវារវណ្ណនា

២៦. **បិយរូបំ សាតរូប**ន្តិ "ចក្ខុំ លោកេ បិយរូបំ...បេ.... រូបា លោកេ...បេ.... ចក្ខុវិញ្ញាណំ...បេ.... ចក្ខុសម្ផស្សោ...បេ.... ចក្ខុសម្ផស្សជា វេទនា...បេ.... រូបសញ្ញា...បេ.... រូបសញ្ចេតនា...បេ.... រូបតណ្ហា...បេ.... រូបវិតក្កោ...បេ.... រូបវិចារោ"តិ (ទី. និ. ២.៤០០; ម. និ. ១.១៣៣; វិភ. ២០៣) ឯវំ វុត្តំ តណ្ហាវត្ថុភូតំ តេភូមកំ វេទិតព្ពំ, តស្មា យំ បញ្ចក្ខន្ធសមុទាយភូតំ បិយរូបសាតរូបំ, តំ ឯកទេសេន រូបក្ខន្ធោ ហោតីតិ អាហ "បិយរូបំ សាតរូបំ រូបំ ន រូបក្ខន្ធោ"តិ។ បិយសភាវតាយ វា រូបក្ខន្ធោ បិយរូបេ បវិសតិ, ន រុប្បនសភាវេនាតិ "បិយរូបំ សាតរូបំ រូបំ ន រូបក្ខន្ធោ"តិ វុត្តំ។ **សញ្ញាយមកេ តាវ ទិដ្ឋិសញ្ញា**តិ "វិសេសោ"តិ វចនសេសោ។ តត្ថ ទិដ្ឋិ ឯវ សញ្ញា ទិដ្ឋិសញ្ញា។ "សយំ សមាទាយ វតានិ ជន្តុ, ឧច្ចាវចំ គច្ឆតិ សញ្ញសត្តោ"តិ (សុ. និ. ៧៩៨), "សញ្ញាវិរត្តស្ស ន សន្តិ គន្ថា"តិ (សុ. និ. ៨៥៣) ច ឯវមាទីសុ ហិ ទិដ្ឋិ ច "សញ្ញា"តិ វុត្តាតិ។

២៨. “ន ខន្ធា ន វេទនាក្ខន្ធោតិ? អាមន្តា”តិ ឯវំ ខន្ធសទ្ទប្បវត្តិយា អភាវេ វេទនាក្ខន្ធសទ្ទប្បវត្តិយា ច អភាវោតិ បណ្ណត្តិសោធនមត្តមេវ ករោតីតិ ទដ្ឋព្ពំ, ន អញ្ញធម្មសព្ភាវោ ឯវេត្ថ បមាណំ។ ឯវញ្ច កត្វា “នាយតនា ន សោតាយតនន្តិ? អាមន្តា”តិអាទី វុត្តតីតិ។

៣៩. ***រូបតោ អញ្ញេ វេទនាទយោ***តិ ឯត្ថ លោកុត្តរា វេទនាទយោ ទដ្ឋព្ពា។ តេ ហិ បិយរូបា ច សាតរូបា ច ន ហោន្តិ តណ្ហាយ អនារម្មណត្តាតិ រូបតោ អញ្ញេ ហោន្តីតិ។ **រូបញ្ច ខន្ធេ ច ឋបេត្វា អវសេសា**តិ ឥទម្បិ ឯតេហិ សទ្ទី ន-សទ្ទានំ អប្បវត្តិមត្តមេវ សន្ធាយ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯវញ្ច កត្វា “ចក្ខុញ្ច អាយតនេ ច ឋបេត្វា អវសេសា ន ចេវ ចក្ខុ ន ច អាយតនា”តិអាទី (យម. ១.អាយតនយមក.១៥) វុត្តតិ។ ន ហិ តត្ថ អវសេសគ្គហណេន គយ្ហមានំ កញ្ចិ អត្ថិ។ យទិ សិយា, ធម្មាយតនំ សិយា។ វុត្តតិ ហិ “ធម្មោ អាយតនន្តិ? អាមន្តា”តិ (យម. ១.អាយតនយមក.១៦)។ តណ្ហាវត្ថុ ច ន តំ សិយា។ យទិ សិយា, បិយរូបសាតរូបភាវតោ រូបំ សិយា “រូបំ ខន្ធោតិ? អាមន្តា”តិ (យម. ១.ខន្ធយមក.៤០) វចនតោ ខន្ធោ ចាតិ។ អដ្ឋកថាយំ បន អវិជ្ជមានេបិ វិជ្ជមានំ ឧបាទាយ ឥត្ថិបុរិសាទិគ្គហណសព្ភាវំ សន្ធាយ **អវសេសា**តិ ឯត្ថ បញ្ញត្តិយា គហណំ កតន្តិ វេទិតព្ពំ។

និទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បវត្តិវារវណ្ណនា

៥០-២០៥. បវត្តិវារេ វេទនាក្ខន្ធាទិមូលកានិ បច្ឆិមេនេវ សហ យោជេត្វា តីណិ ទ្វេ ឯកញ្ច យមកានិ វុត្តានិ, ន បុរិមេន។ កស្មា? អមិស្សកកាលភេទេសុ វារេសុ អត្ថវិសេសាភាវតោ។ បុរិមស្ស ហិ បច្ឆិមេន យោជិតយមកមេវ បច្ឆិមស្ស បុរិមេន យោជនាយ បុច្ឆានំ ឧប្បដិបាដិយា វុច្ចេយ្យ, អត្ថេ បន ន កោចិ វិសេសោតិ។ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនេសុបិ វិសេសោ នត្ថិ, តេន តថា យោជនា ន កតាតិ។ កាលភេទា បនេត្ថ ឆ ឯវ វុត្តា។ អតីតេន បច្ចុប្បន្នោ, អនាគតេន បច្ចុប្បន្នោ, អនាគតេនាតីតោតិ ឯតេ បន តយោ យថាទស្សិតា មិស្សកកាលភេទា ឯវ តយោ, ន វិសុំ វិជ្ជន្តីតិ ន គហិតា។ តត្ថ តត្ថ ហិ បដិលោមបុច្ឆាហិ អតីតេន បច្ចុប្បន្នាទយោ កាលភេទា ទស្សិតា, តេនេវ ច នយេន “យស្ស រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជិត្ថ, តស្ស វេទនាក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតី”តិអាទិ សក្កា យោជេតុំ។ តេនេវ ហិ មិស្សកកាលភេទេសុ ច ន បច្ឆិមបច្ឆិមស្ស ខន្ធស្ស បុរិមបុរិមេន យោជនំ កត្វា យមកានិ វុត្តានិ, អមិស្សកកាលភេទេសុ គហិតនិយាមេន សុខគ្គហណត្ថម្បិ បច្ឆិមបច្ឆិមេនេវ យោជេត្វា វុត្តានីតិ។

ឥមិនាយេវ ច លក្ខណេនាតិអាទិនា យេន ការណេន “បុរេបញ្ហោ”តិ ច “បច្ឆាបញ្ហោ”តិ ច នាមំ វុត្តំ, តំ ទស្សេតិ។ យស្ស ហិ សរូបទស្សនេន វិស្សជ្ជនំ ហោតិ, សោ បរិបូរេត្វា វិស្សជ្ជេតព្ពត្ថសង្គណ្ហនតោ បរិបុណ្ណបញ្ហោ នាម។ តំវិស្សជ្ជនស្ស បន បុរិមកោដ្ឋាសេន សទិសត្ថតាយ បុរេបញ្ហោ, បច្ឆិមកោដ្ឋាសសទិសត្ថតាយ “បច្ឆាបញ្ហោ”តិ ច នាមំ វុត្តំ។ សទិសត្ថតា ច សន្និដ្ឋានសំសយបទវិសេសំ អវិចារេត្វា ឯកេន បទេន សង្គហិតស្ស ខន្ធស្ស ឧប្បាទនិរោធលាភសាមញ្ញមត្តេន បុរេបញ្ហោ ទដ្ឋព្ពា។ សន្និដ្ឋានបទសង្គហិតស្ស វា ខន្ធស្ស អនុញ្ញាតវសេន បុរេបញ្ហោ វុត្តោតិ យុត្តំ។

សន្និដ្ឋានត្ថស្សេវ បដិក្ខិបនំ បដិក្ខេបោ, សំសយត្ថនិវារណំ បដិសេធោតិ អយំ បដិក្ខេបបដិសេធានំ វិសេសោ។ **បាឡិបទមេវ ហុត្វា**តិ បុច្ឆាបាឡិយា “នុប្បជ្ជតី”តិ យំ បទំ វុត្តំ, ន-ការវិរហិតំ តទេវ បទំ ហុត្វាតិ អត្ថោ។ តត្ថ ឧប្បត្តិនិរោធបដិសេធស្ស បដិសេធនត្ថំ បាឡិគតិយា វិស្សជ្ជនំ ឧប្បត្តិនិរោធានមេវ បដិសេធនត្ថំ បដិសេធេន វិស្សជ្ជនំ កតន្តិ វេទិតព្ពំ។

ចតុន្នំ បញ្ហានំ បញ្ចន្នញ្ច វិស្សជ្ជនានំ សត្តវីសតិយា ឋានេសុ បក្ខេបោ តទេកទេសបក្ខេបវសេន វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។ បរិបុណ្ណបញ្ហោ ឯវ ហិ សរូបទស្សនេន ច វិស្សជ្ជនំ សត្តវីសតិយា ឋានេសុ បក្ខិបិតព្ពន្តិ។

កី នុ សក្កា ឥតោ បរន្តិ ឥតោ បាឡិវវត្ថានទស្សនាទិតោ អញ្ញោ កី នុ សក្កា កាតុន្តិ អញ្ញស្ស សក្កុណេយ្យស្ស អភាវំ ទស្សេតិ។

“សុទ្ធាវាសានំ តេសំ តត្ថ រូបក្ខន្ធោ ច នុប្បជ្ជិត្ថ វេទនាក្ខន្ធោ ច នុប្បជ្ជិត្ថា”តិ ឯតេន សុទ្ធាវាសភូមីសុ ឯកភូមិយម្បិ ទុតិយា ឧបបត្តិ នត្ថីតិ ញាបិតំ ហោតិ។ បដិសន្ធិតោ បភុតិ ហិ យាវ ចុតិ, តាវ បវត្តកម្មជសន្តានំ ឯកត្តេន គហេត្វា តស្ស ឧប្បាទនិរោធវសេន អយំ ទេសនា បវត្តា។ តស្មិញ្ហិ អព្ពោច្ឆិន្នេ កុសលាទីនញ្ច បវត្តិ ហោតិ, វោច្ឆិន្នេ ច អប្បវត្តីតិ តេនេវ ច ឧប្បាទនិរោធា ទស្សិតា, តស្មា តស្ស ឯកសត្តស្ស បដិសន្ធិឧប្បាទតោ

យាវ ចុតិនិរោធោ, តាវ អតីតតា នត្ថិ, ន ច តតោ បុព្ពេ តត្ថ បដិសន្ធិវសេន កម្មជសន្តានំ ឧប្បន្នបុព្ពន្តិ ឧទ្ទេសេ ទ្វយម្បិ “នុប្បជ្ជិត្ថា”តិ វុត្តំ។ កស្មា បន ឯតាយ បាឡិយា សកលេបិ សុទ្ធាវាសេ ទុតិយា បដិសន្ធិ នត្ថីតិ ន វិញ្ញាយតីតិ? ឧទ្ទំសោតបាឡិសព្ភាវា។ ទ្វេបិ ហិ បាឡិយោ សំសន្ទេតព្ពាតិ។

“អសញ្ញសត្តានំ តេសំ តត្ថ រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជិស្សតី”តិ ឯត្ថ “យស្ស យត្ថ រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជិស្សតី”តិ ឯតេន សន្និដ្ឋានេន វិសេសិតា អសញ្ញសត្តាបិ សន្តីតិ តេ ឯវ គហេត្វា “អសញ្ញសត្តាន”ន្តិ វុត្តំ។ តេន យេ សន្និដ្ឋានេន វជ្ជិតា, តេ តតោ បញ្ចវោការំ គន្ត្វា បរិនិព្ពាយិស្សន្តិ, ន តេសំ បុន អសញ្ញេ ឧបបត្តិប្បសង្គោ អត្ថីតិ តេ សន្ធាយាហ – “បច្ឆិមភវិកានំ តេសំ តត្ថ រូបក្ខន្ធោ ច នុប្បជ្ជិស្សតិ វេទនាក្ខន្ធោ ច នុប្បជ្ជិស្សតី”តិ (យម. ១.ខន្ធយមក.៦៥)។ ឯត្ថ កឹ បញ្ចវោការាទិភាវោ វិយ បច្ឆិមភវោបិ កោចិ អត្ថិ, យត្ថ តេសមនុប្បត្តិ ភវិស្សតីតិ? នត្ថិ បញ្ចវោការាទិភវេស្វេវ យត្ថ វា តត្ថ វា ឋិតានំ បច្ឆិមភវិកានំ “យស្ស យត្ថ រូបក្ខន្ធោ នុប្បជ្ជិស្សតី”តិ ឯតេន សន្និដ្ឋានេន សង្គហិតត្តា។ តេសំ តត្ថ ឥតរានុប្បត្តិភាវញ្ច អនុជានន្តោ “វេទនាក្ខន្ធោ ច នុប្បជ្ជិស្សតី”តិ អាហាតិ។

“សុទ្ធាវាសេ បរិនិព្ពន្តាន”ន្តិ ឥទំ សប្បដិសន្ធិកានំ អប្បដិសន្ធិកានញ្ច សុទ្ធាវាសានំ តំតំភូមិយំ ខន្ធបរិនិព្ពានវសេន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ សព្ពេសញ្ហិ តេសំ តត្ថ វេទនាក្ខន្ធោ នុប្បជ្ជិត្ថាតិ។ យថា បន “និរុជ្ឈិស្សតី”តិ វចនំ បច្ចុប្បន្នេបិ ឧប្បាទក្ខណសមង្គិម្ហិ បវត្តតិ, ន ឯវំ “ឧប្បជ្ជិត្ថា”តិ វចនំ បច្ចុប្បន្នេ បវត្តតិ, អថ ខោ ឧប្បជ្ជិត្វា វិគតេ អតីតេ ឯវ, តស្មា “បរិនិព្ពន្តានំ នុប្បជ្ជិត្ថា”តិ វុត្តំ ឧប្បន្នសន្តានស្ស អវិគតត្តា។ អនន្តាលោកធាតុយោតិ ឱកាសស្ស អបរិច្ឆិន្នត្តា ឱកាសវសេន វុច្ចមានានំ ឧប្បាទនិរោធានម្បិ បរិច្ឆេទាភាវតោ សំកិណ្ណតា ហោតីតិ “យត្ថ វេទនាក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតិ, តត្ថ សញ្ញាក្ខន្ធោ និរុជ្ឈតីតិ? អាមន្តា”តិ វុត្តំ។

បវត្តិវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. បរិញ្ញាវារវណ្ណនា

២០៦-២០៨. បុគ្គលោកាសវារោ លព្ភមានោបីតិ កស្មា វុត្តំ, ននុ ឱកាសវារស្ស អលាភេ តស្សបិ អលាភេន ភវិតព្ពន្តិ? ន, តត្ថ បុគ្គលស្សេវ បរិញ្ញាវចនតោ។ បុគ្គលោកាសវារេបិ ហិ ឱកាសេ បុគ្គលស្សេវ បរិញ្ញា វុច្ចតិ, ន ឱកាសស្ស។ ឱកាសវារោបិ ច យទិ វុច្ចេយ្យ, “យត្ថ រូបក្ខន្ធំ បរិជានាតី”តិ ឱកាសេ បុគ្គលស្សេវ បរិជាននវសេន វុច្ចេយ្យ, តស្មា បុគ្គលោកាសវារស្សេវ លព្ភមានតា វុត្តា, ន ឱកាសវារស្សាតិ។ តេនាហ – “អាមន្តា…បេ…. សិយា”តិ។

តេនេវាតិ បវត្តេ ចិត្តក្ខណវសេន តិណ្ណំ អទ្ធានំ លាភតោ ឯវ, អញ្ញថា ចុតិបដិសន្ធិក្ខណេ រូបក្ខន្ធបរិជាននស្ស អភាវា “យោ រូបក្ខន្ធំ បរិជានាតិ, សោ វេទនាក្ខន្ធំ បរិជានាតី”តិ ឯត្ថ “នត្ថី”តិ វិស្សជ្ជនេន ភវិតព្ពំ សិយា, “អាមន្តា”តិ ច កតន្តិ។ សន្និដ្ឋានសំសយបទសង្គហិតានំ បរិញ្ញានំ បវត្តេ ចិត្តក្ខណេ ឯវ លាភំ ទស្សេន្តោ **“លោកុត្តរមគ្គក្ខណស្មិញ្ហី”**តិអាទិមាហ។ **ន បរិជានាតីតិ បញ្ហេ បុថុជ្ជនំ សន្ធាយ អាមន្តាតិ វុត្ត**ន្តិ ឥទំ បុថុជ្ជនស្ស សព្ពថា បរិញ្ញាកិច្ចស្ស អភាវតោ វុត្តំ។ “អរហា រូបក្ខន្ធំ ន បរិជានាតិ នោ ច វេទនាក្ខន្ធំ ន បរិជានិត្ថ, អគ្គមគ្គសមង្គិញ្ច អរហន្តញ្ច ឋបេត្វា អវសេសា បុគ្គលា រូបក្ខន្ធញ្ច ន បរិជានន្តិ វេទនាក្ខន្ធញ្ច ន បរិជានិត្ថា”តិ បន វចនេន “អគ្គមគ្គសមង្គឹ ឋបេត្វា អញ្ញោ កោចិ បរិជានាតី”តិ វត្តព្ពោ នត្ថីតិ ទស្សិតំ ហោតិ, តេន តទវសេសបុគ្គលេ សន្ធាយ “អាមន្តា”តិ វុត្តន្តិ វិញ្ញាយតីតិ។

បរិញ្ញាវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ខន្ធយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. អាយតនយមកំ

១. បណ្ណត្តិវារោ

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា

១-៩. អាយតនយមកាទីសុ ច បណ្ណត្តិវារេ បទសោធនវារាទីនំ វចនេ ការណំ ខន្ធយមកេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ **“ឯកាទស ឯកាទស កត្វា តេត្តិំសសតំ យមកានី”**តិអាទិនា កេសុចិ បោត្ថកេសុ គណនា លិខិតា,

សា តថា ន ហោតិ។ “**ទុត្តិសសត**”ន្តិអាទិនា អញ្ញត្ថ លិខិតា។

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និទ្ទេសវារវណ្ណនា

១០-១៧. **វាយនដ្ឋេនា**តិ បសារណដ្ឋេន, បាកដភាវដ្ឋេន វា។ “កាយោ ធម្មោ”តិ ច វុច្ចមានំ សព្ពំ សសភាវំ អាយតនមេវាតិ “កាយោ អាយតន”ន្តិ, “ធម្មោ អាយតន”ន្តិ ច ឯត្ថ “អាមន្តា”តិ វុត្តំ។ កាយវចនេន បន ធម្មវចនេន ច អវុច្ចមានំ កញ្ចិ សសភាវំ នត្ថីតិ “ន កាយោ នាយតនំ, ន ធម្មោ នាយតន”ន្តិ ឯត្ថ “អាមន្តា”តច្ចេវ វុត្តំ។

និទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បវត្តិវារោ

១. ឧប្បាទវារវណ្ណនា

១៨-២១. បវត្តិវារេ **ចក្ខាយតនមូលកានិ ឯកាទសា**តិ បដិសន្ធិចុតិវសេន ឧបាទិន្នបវត្តស្ស ឧប្បាទនិរោធវចនេ ឯតស្មិំ អលព្ភមានវិស្សជ្ជនម្បិ សទ្ទាយតនេន សទ្ធិំ យមកំ បុច្ឆាមត្តលាភេន សង្គណ្ហិត្វា វទតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឆសដ្ឋិ យមកានី**តិ ឯត្ថ ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាកាយរូបាយតនមូលកេសុ ឯកេកំ សទ្ទាយតនមូលកានិ បញ្ចាតិ ឯកាទស យមកានិ វិស្សជ្ជនវសេន ហាបេតព្ពានិ។ វក្ខតិ ហិ “សទ្ទាយតនស្ស បដិសន្ធិក្ខណេ អនុប្បត្តិតោ តេន សទ្ធិំ យមកស្ស វិស្សជ្ជនមេវ នត្ថី”តិ (យម. អដ្ឋ. អាយតនយមក ១៨-២១)។

ទុតិយំ កិញ្ចាបិ បឋមេន សទិសវិស្សជ្ជនន្តិអាទិ បុគ្គលវារមេវ សន្ធាយ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឱកាសវារេ បន អសទិសវិស្សជ្ជនត្តា វុត្តំ, ន តំ សព្ពត្ថ សទិសវិស្សជ្ជនន្តិ ញាបេតុំ បុគ្គលវារេបិ វិស្សជ្ជិតន្តិ។ **គន្ធរសផោដ្ឋព្ពាយតនេហិ សទ្ធិំ តីណិ យមកានិ សទិសវិស្សជ្ជនានី**តិ រូបាវចរសត្តេ សន្ធាយ “សចក្ខុកានំ អគន្ធកាន”ន្តិអាទិនា វិស្សជ្ជិតព្ពត្តា វុត្តំ។ តេសញ្ហិ វិរត្តកាមកម្មនិព្ពត្តស្ស បដិសន្ធិពីជស្ស ឯវំសភាវត្តា ឃានាទីនិ គន្ធាទយោ ច ន សន្តីតិ។ **ឃានាយតនយមកេន សទិសវិស្សជ្ជនត្តា**តិ ចក្ខាយតនមូលកេសុ ឃានាយតនយមកេន សទ្ធិំ សទិសវិស្សជ្ជនត្តាតិ អត្ថោ។ ននុ តត្ថ “សចក្ខុកានំ អឃានកានំ ឧបបជ្ជន្តាន”ន្តិអាទិនា វិស្សជ្ជនំ បវត្តំ, ឥធ បន ឃានាយតនមូលកេសុ “យស្ស ឃានាយតនំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស ជិវ្ហាយតនំ ឧប្បជ្ជតីតិ? អាមន្តា”តិ វិស្សជ្ជនេន ភវិតព្ពន្តិ នត្ថិ សទិសវិស្សជ្ជនតាតិ? សច្ចំ, យថា បន តត្ថ ឃានាយតនយមកេន ជិវ្ហាកាយាយតនយមកានិ សទិសវិស្សជ្ជនានិ, ឯវមិធាបិ ជិវ្ហាកអាយាយតនយមកានិ សទិសវិស្សជ្ជនានិ, តស្មា តត្ថ តត្ថេវ សទិសវិស្សជ្ជនតា បាឡិយំ អនារុឡ្ហតាយ ការណន្តិ។ និទស្សនភាវេន បន គហិតំ ចក្ខាយតនមូលកានំ សទិសវិស្សជ្ជនកានំ សទិសវិស្សជ្ជនំ និទស្សនភាវេនេវ ការណន្តិ ទស្សេន្តោ “**ឃានាយតនយមកេន សទិសវិស្សជ្ជនត្តា**”តិ អាហ។ សទិសវិស្សជ្ជនតា ចេត្ថ ឃានាយតនមូលកេសុ យេភុយ្យតាយ ទដ្ឋព្ពា។ តេសុ ហិ ជិវ្ហាកាយាយតនយមកេសុ តិណ្ណំ បុច្ឆានំ “អាមន្តា”តិ វិស្សជ្ជនេន ភវិតព្ពំ , បច្ឆិមបុច្ឆាយ “សកាយកានំ អឃានកានំ ឧបបជ្ជន្តាន”ន្តិអាទិនាតិ។

អថ វា យថា វេទនាក្ខន្ធាទិមូលកានំ សញ្ញាក្ខន្ធាទិយមកានំ អមិស្សកកាលភេទេសុ តីសុ “អាមន្តា”តិ បដិវចនវិស្សជ្ជនេន យថាវុត្តវចនស្ស វិស្សជ្ជនភាវានុជាននំ កត្តព្ពន្តិ អបុព្ពស្ស វត្តព្ពស្ស អភាវា វិស្សជ្ជនំ ន កតំ, ឯវមិធាបិ ឃានាយតនមូលកំ ជិវ្ហាយតនយមកំ អបុព្ពស្ស វត្តព្ពស្ស អភាវា បាឡឹ អនារុឡ្ហន្តិ បាកដោយមត្ថោ។ កាយាយតនយមកំ បន ទុតិយបុច្ឆាយ វសេន វិស្សជ្ជិតព្ពំ សិយា, សា ច ចក្ខាយតនមូលកេសុ ឃានាយតនយមកេន សទិសវិស្សជ្ជនា, តស្មា យស្សា បុច្ឆាយ វិស្សជ្ជនា កាតព្ពា, តស្សា ឃានាយតនយមកេន សទិសវិស្សជ្ជនត្តា តំសេសានិ បាឡឹ អនារុឡ្ហានីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **តថា**តិ ឥទំ បាឡិអនារុឡ្ហតាសាមញ្ញេនេវ វុត្តំ, ន ការណសាមញ្ញេន។ ឃានជិវ្ហាកាយាយតនានំ បន អគព្ភសេយ្យកេសុ បវត្តមានានំ គព្ភសេយ្យកេសុ ច អាយតនបារិបូរិកាលេ សហចារិតាយ អវិសេសត្តា ច អប្បវិសេសត្តា ច ឯកស្មិំ ឃានាយតនយមកេ វិស្សជ្ជិតេ ឥតរានិ ទ្វេ, ឃានាយតនមូលកេសុ ច វិស្សជ្ជិតេសុ ឥតរទ្វយមូលកានិ ន វិស្សជ្ជីយន្តីតិ វេទិតព្ពានិ។ **រូបាយតនមនាយតនេហិ សទ្ធិ**ន្តិ “យស្ស រូបាយតនំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស មនាយតនំ ឧប្បជ្ជតី”តិ ឯតិស្សា បុច្ឆាយ វុត្តេហិ រូបាយតនមនាយតនេហិ សទ្ធិន្តិ អធិប្បាយោ។ រូបាយតនមូលកេសុ ហិ មនាយតនយមកេ អាទិបុច្ឆាយ គន្ធរសផោដ្ឋព្ពយមកេសុ អាទិបុច្ឆានំ សទិសវិស្សជ្ជនតា យមកានំ អវិស្សជ្ជនេ

ការណភាវេន វុត្តា។ ទុតិយបុច្ឆានញ្ហិ បដិវចនវិស្សជ្ជនេន ភវិតព្ពន្តិ បុព្ពេ វុត្តនយេន វិស្សជ្ជនំ ន កាតព្ពំ, អាទិបុច្ឆានញ្ច ន កាតព្ពន្តិ។

ហេដ្ឋិមេហិ សទិសវិស្សជ្ជនត្តាតិ ឯត្ថ គន្ធាយតនមូលកានំ រសផោដ្ឋព្ពយមកានំ រសាយតនមូលកស្ស ច ផោដ្ឋព្ពយមកស្ស បដិវចនវិស្សជ្ជនេនេវ ភវិតព្ពន្តិ បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ វិស្សជ្ជនំ ន កាតព្ពន្តិ យេសំ កាតព្ពំ, តេសំ គន្ធរសផោដ្ឋព្ពមូលកានំ មនាយតនធម្មាយតនយមកានំ ចក្ខាទិបញ្ចាយតនមូលកេហិ មនាយតនធម្មាយតនយមកេហិ សទិសវិស្សជ្ជនត្តាតិ អត្ថោ។ ចក្ខាយតនាទិមូលកានិ សទ្ទាយតនយមកានិ សទ្ទាយតនមូលកានិ សព្ពានិ អវិស្សជ្ជនេនេវ អលព្ភមានវិស្សជ្ជនតាទស្សនេន វិស្សជ្ជិតានិ នាម ហោន្តីតិ អាហ “**ឆសដ្ឋិ យមកានិ វិស្សជ្ជិតានិ នាម ហោន្តី**”តិ។

ជច្ចន្ធម្បិ ជច្ចពធិរម្បីតិ ឯត្ថ ច ជច្ចពធិរគ្គហណេន ជច្ចន្ធពធិរោ គហិតោតិ វេទិតព្ពោ។ **សឃានកានំ សចក្ខុកានន្តិ បរិបុណ្ណាយតនមេវ ឱបបាតិកំ សន្ធាយ វុត្ត**ន្តិ ឯត្ថ **ឯវ**-សទ្ទំ **វុត្ត**ន្តិ-ឯតស្ស បរតោ យោជេត្វា យថា “សឃានកានំ អចក្ខុកាន”ន្តិ ឥទំ អបរិបុណ្ណាយតនំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន ឯវំ “សឃានកានំ សចក្ខុកាន”ន្តិ ឯតំ។ ឯតំ បន បរិបុណ្ណាយតនំ សន្ធាយ វុត្តមេវាតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ តេន ជច្ចពធិរម្បិ សន្ធាយ វុត្តតា ន វារិតា ហោតីតិ។

២២-២៥៤. យត្ថ ចក្ខាយតនន្តិ រូបីព្រហ្មលោកំ បុច្ឆតីតិ និយមតោ តត្ថ ចក្ខុសោតានំ សហុប្បត្តិមត្តំ បស្សន្តោ វទតិ, ឱកាសវារេ បន តស្មឹ បុគ្គលស្ស អនាមដ្ឋត្តា យត្ថ កាមធាតុយំ រូបធាតុយញ្ច ចក្ខាយតនំ ឧប្បជ្ជតិ, តត្ថ សោតាយតនម្បិ ឯកន្តេន ឧប្បជ្ជតីតិ “អាមន្តា”តិ (យម. ១.អាយតនយមក.២២) វុត្តំ។

“យស្ស វា បន រូបាយតនំ ឧប្បជ្ជិស្សតិ, តស្ស ចក្ខាយតនំ ឧប្បជ្ជិស្សតីតិ? អាមន្តា”តិ កស្មា បដិញ្ញាតំ, ននុ យោ គព្ភសេយ្យកភាវំ គន្ត្វា បរិនិព្ពាយិស្សតិ, តស្ស រូបាយតនំ បដិសន្ធិយំ ឧប្បជ្ជិស្សតិ, ន បន ចក្ខាយតនន្តិ? យស្ស រូបាយតនំ ឧប្បជ្ជិស្សតិ, តស្ស តទវត្ថស្ស បុគ្គលស្ស រូបាយតនុប្បាទតោ ឧទ្ធំ ចក្ខាយតនសន្តានុប្បាទស្ស បវត្តិយម្បិ ភវិស្សន្តស្ស បដិញ្ញាតព្ពត្តា។ អថ កស្មា “យស្ស វា បន រូបាយតនំ នុប្បជ្ជិស្សតិ, តស្ស ចក្ខាយតនំ នុប្បជ្ជិស្សតីតិ? អាមន្តា”តិ បដិញ្ញាតំ, ននុ គព្ភសេយ្យកស្ស បច្ឆិមភវិកស្ស ឧបបជ្ជន្តស្ស ឯកាទសមសត្តាហា ឱរតោ ឋិតស្ស រូបាយតនំ នុប្បជ្ជិស្សតិ នោ ច ចក្ខាយតនំ នុប្បជ្ជិស្សតីតិ? តស្មឹ ភវេ ភវិស្សន្តស្ស ឧប្បាទស្ស អនាគតភាវេន អវចនតោ។ ភវន្តរេ ហិ តស្ស តស្ស អាយតនសន្តានស្ស យោ អាទិឧប្បាទោ បដិសន្ធិយំ បវត្តេ ច ភវិស្សតិ, សោ អនាគតុប្បាទោ តព្ភាវេន វុច្ចតិ អទ្ធា បច្ចុប្បន្នានន្តោគធត្តា។ ន បន យោ តស្មឹយេវ ភវេ បវត្តេ ភវិស្សតិ, សោ អនាគតុប្បាទភាវេន វុច្ចតិ អទ្ធា បច្ចុប្បន្នន្តោគធត្តា។ អទ្ធាវសេន ហេត្ថ កម្មជបវត្តស្ស បច្ចុប្បន្នាទិកាលភេទោ អធិប្បេតោ។ ឯវញ្ច កត្វា **ឥន្ទ្រិយយមកេ** (យម. ៣.ឥន្ទ្រិយយមក.៣៦៨) “យស្ស ឥត្ថិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតិ , តស្ស បុរិសិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជិស្សតីតិ? បច្ឆិមភវិកានំ ឥត្ថីនំ ឧបបជ្ជន្តីនំ, យា ច ឥត្ថិយោ រូបាវចរំ អរូបាវចរំ ឧបបជ្ជិត្វា បរិនិព្ពាយិស្សន្តិ, យា ច ឥត្ថិយោ ឯតេនេវ ភាវេន កតិចិ ភវេ ទស្សេត្វា បរិនិព្ពាយិស្សន្តិ, តាសំ ឧបបជ្ជន្តីនំ តាសំ ឥត្ថិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតិ, នោ ច តាសំ បុរិសិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជិស្សតី”តិ វុត្តំ។ ន ហិ តាសំ សព្ពាសំ តស្មឹ ភវេ បវត្តេ បុរិសិន្ទ្រិយំ ន ឧប្បជ្ជិស្សតិ លិង្គបរិវត្តនសព្ភាវា, ភវន្តរេ បន អាទិឧប្បាទស្ស អភាវំ សន្ធាយ “នោ ច តាសំ បុរិសិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជិស្សតី”តិ វុត្តំ។ ភវន្តរេ ហិ អាទិឧប្បាទស្ស អនាគតត្តំ អធិប្បេតន្តិ។ ឯវញ្ច កត្វា “កតិចិ ភវេ ទស្សេត្វា”តិ ភវគ្គហណំ កតន្តិ។

“អាយតនានំ បដិលាភោ ជាតី”តិ (ទី. និ. ២.៣៨៨; វិភ. ២៣៥) វចនតោ តំតំអាយតននិព្ពត្តកកម្មេន គហិតបដិសន្ធិកស្ស អវស្សំភាវីអាយតនស្ស យាវ អាយតនបារិបូរិ, តាវ ឧប្បជ្ជតីតិ បន អត្ថេ គយ្ហមានេ បុច្ឆាទ្វយវិស្សជ្ជនំ សូបបន្នំ ហោតិ។ ឯវញ្ច សតិ “យស្ស វា បន សោតាយតនំ នុប្បជ្ជិស្សតិ, តស្ស ចក្ខាយតនំ នុប្បជ្ជតីតិ? បច្ឆិមភវិកានំ បញ្ចវោការំ ឧបបជ្ជន្តានំ, យេ ច អរូបំ ឧបបជ្ជិត្វា បរិនិព្ពាយិស្សន្តិ, តេសំ ឧបបជ្ជន្តានំ តេសំ សោតាយតនំ នុប្បជ្ជិស្សតិ, នោ ច តេសំ ចក្ខាយតនំ នុប្បជ្ជតី”តិ ឯវមាទីសុ (យម. ១.អាយតនយមក.៩៥) គព្ភសេយ្យកាបិ បច្ឆិមភវិកាទយោ ឧបបជ្ជន្តា គហិតា ហោន្តិ។ ឯវញ្ច កត្វា **ឥន្ទ្រិយយមកេ** (យម. ៣.ឥន្ទ្រិយយមក.១៨៦) “យស្ស វា បន សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតីតិ? អាមន្តា”តិ ឥទម្បិ ឧបបន្នំ ហោតិ។ សោមនស្សិន្ទ្រិយុប្បាទកស្ស កម្មស្ស ឯកន្តេន ចក្ខុន្ទ្រិយុប្បាទនតោ គព្ភេបិ យាវ ចក្ខុន្ទ្រិយុប្បត្តិ, តាវ ឧប្បជ្ជមានតាយ តស្សា អភិនន្ទិតព្ពត្តា។

យំ បន “យស្ស វា បន យត្ថ រូបាយតនំ ឧប្បជ្ជិត្ថ, តស្ស តត្ថ ឃានាយតនំ ឧប្បជ្ជតីតិ? កាមាវចរា ចវន្តានំ, អឃានកានំ កាមាវចរំ ឧបបជ្ជន្តានំ, រូបាវចរានំ តេសំ តត្ថ រូបាយតនំ ឧប្បជ្ជិត្ថ, នោ ច តេសំ តត្ថ ឃានាយតនំ ឧប្បជ្ជតី”តិ ឯត្ថ “អឃានកានំ កាមាវចរំ ឧបបជ្ជន្តាន”ន្តិ (យម. ១.អាយតនយមក.៧៦) វុត្តំ,

តំ យេ ឯកាទសមសត្តាហា ឱរតោ កាលំ ករិស្សន្តិ, តេសំ ឃានាយតនានិព្ពត្តកកម្មេន គហិតបដិសន្ធិកានំ វសេន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ “យស្ស យត្ថ ឃានាយតនំ ន និរុជ្ឈតិ, តស្ស តត្ថ រូបាយតនំ ន និរុជ្ឈិស្សតីតិ? កាមាវចរំ ឧបបជ្ជន្តានំ, អឃានកានំ កាមាវចរា ចវន្តានំ, រូបាវចរានំ តេសំ តត្ថ ឃានាយតនំ ន និរុជ្ឈតិ, នោ ច តេសំ តត្ថ រូបាយតនំ ន និរុជ្ឈិស្សតី”តិ ហិ ឯត្ថ “អឃានកានំ កាមាវចរា ចវន្តាន”ន្តិ (យម. ១.អាយតនយមក. ១៩១) វចនំ អនុប្បន្នេយេវ ឃានាយតនេ គព្ភសេយ្យកានំ ចុតិ អត្ថីតិ ទីបេតិ។ ន ហិ កាមាវចរេ គព្ភសេយ្យកតោ អញ្ញោ អឃានកោ អត្ថិ **ធម្មហទយវិភង្គេ** (វិភ. ៩៧៨ អាទយោ) “កាមធាតុយា ឧបបត្តិក្ខណេ កស្សចិ អដ្ឋាយតនានិ បាតុភវន្តី”តិ អវុត្តត្តាតិ។ អថ កស្មា ឱបបាតិកេ ឯវ សន្ធាយ ឥធ, ឥន្ទ្រិយយមកេ ច យថាទស្សិតាសុ បុច្ឆាសុ “អាមន្តា”តិ វុត្តន្តិ ន វិញ្ញាយតីតិ? យមកេ សន្និដ្ឋានេន គហិតត្ថស្ស ឯកទេសេ សំសយត្ថសម្ភវេន បដិវចនស្ស អករណតោ។ ភិន្ទិតព្ពេ ហិ ន បដិវចនវិស្សជ្ជនំ ហោតិ។ យទិ សិយា, បរិបុណ្ណវិស្សជ្ជនមេវ ន សិយាតិ។ អថ កស្មា “យស្ស វា បន សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតីតិ? អាមន្តា”តិ (យម. ៣.ឥន្ទ្រិយយមក.១៨៦) ឥមិនា “គព្ភសេយ្យកានំ សោមនស្សបដិសន្ធិ នត្ថី”តិ ន វិញ្ញាយតីតិ? “កាមធាតុយា ឧបបត្តិក្ខណេ កស្ស ទសិន្ទ្រិយានិ បាតុភវន្តិ? គព្ភសេយ្យកានំ សត្តានំ សហេតុកានំ ញាណសម្បយុត្តានំ ឧបបត្តិក្ខណេ ទសិន្ទ្រិយានិ បាតុភវន្តិ កាយិន្ទ្រិយំ មនិន្ទ្រិយំ ឥត្ថិន្ទ្រិយំ វា បុរិសិន្ទ្រិយំ វា ជីវិតិន្ទ្រិយំ សោមនស្សិន្ទ្រិយំ វា ឧបេក្ខិន្ទ្រិយំ វា សទ្ធិន្ទ្រិយ”ន្តិអាទិវចនតោ (វិភ. ១០១២)។

និរោធវារេ អនាគតកាលភេទេ យថា តស្សេវ ចិត្តស្ស និរោធោ អនាគតភាវេន តស្ស ឧប្បត្តិក្ខណេ វុត្តោ, ឯវំ តស្សេវ កម្មជសន្តានស្ស និរោធោ អនាគតភាវេន តស្ស ឧប្បាទេ វត្តព្ពោតិ សព្ពត្ថ ឧបបជ្ជន្តានំ ឯវ សោ តថា វុត្តោ, ន ឧប្បន្នានំ។ ឧប្បន្នានំ បន អញ្ញស្ស អនាគតស្ស សន្តានស្ស និរោធោ អនាគតភាវេន វត្តព្ពោ, ន តស្សេវ។ តស្ស ហិ ឧប្បាទានន្តរំ និរោធោ អារទ្ធោ នាម ហោតីតិ។ តស្មា អរហតំ បវត្តេ សោតស្ស ចក្ខុស្ស ច ភេទេ សតិបិ អនាគតកាលមសនវសេនេវ “យស្ស ចក្ខាយតនំ និរុជ្ឈិស្សតិ, តស្ស សោតាយតនំ និរុជ្ឈិស្សតីតិ? អាមន្តា។ យស្ស វា បន សោតាយតនំ និរុជ្ឈិស្សតិ, តស្ស ចក្ខាយតនំ និរុជ្ឈិស្សតីតិ? អាមន្តា”តិ វិស្សជ្ជនទ្វយំ ឧបបន្នមេវ ហោតីតិ។ យស្មា ច ឧបបត្តិអនន្តរំ និរោធោ អារទ្ធោ នាម ហោតិ, តំនិដ្ឋានភាវតោ បន ចុតិយា និរោធវចនំ, តស្មា បវត្តេ និរុទ្ធេបិ សន្តានេកទេសេ អនិរុទ្ធំ ឧបាទាយ អនិដ្ឋិតនិរោធោតិ ចុតិយាវ តស្ស និរោធោតិ វុច្ចតិ។ វក្ខតិ ហិ “យស្ស វា បន សោមនស្សិន្ទ្រិយំ និរុជ្ឈតិ, តស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយំ និរុជ្ឈតីតិ? អាមន្តា”តិ, តេនេត្ថាបិ ចុតិនិរោធេ ឯវ ច អធិប្បេតេ យញ្ច បវត្តេ និរុជ្ឈិស្សតិ, តញ្ច និដ្ឋានវសេន ចុតិយា ឯវ និរុជ្ឈិស្សតីតិ វុត្តន្តិ “អាមន្តា”តិ យុត្តំ បដិវចនំ។ “សចក្ខុកាន”ន្តិអាទីសុ ច “បដិលទ្ធចក្ខុកាន”ន្តិអាទិនា អត្ថោ វិញ្ញាយតីតិ។

“យស្ស ចក្ខាយតនំ ន និរុជ្ឈតិ, តស្ស សោតាយតនំ ន និរុជ្ឈិស្សតីតិ? សព្ពេសំ ឧបបជ្ជន្តានំ, អចក្ខុកានំ ចវន្តានំ តេសំ ចក្ខាយតនំ ន និរុជ្ឈតិ, នោ ច តេសំ សោតាយតនំ ន និរុជ្ឈិស្សតី”តិ ឯត្ថ អារុប្បេ បច្ឆិមភវិកេ ឋបេត្វា សព្ពេ ឧបបជ្ជន្តា, អចក្ខុកា ចវន្តា ច គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។ តេ ហិ ទុតិយកោដ្ឋាសេន សង្គយ្ហន្តីតិ តទបេក្ខត្តា សាវសេសមិទំ សព្ពវចនំ អចក្ខុកវចនញ្ចាតិ។ “អារុប្បេ បច្ឆិមភវិកាន”ន្តិ ឯត្ថ ច អរូបតោ បញ្ចវោការំ អគច្ឆន្តា អនញ្ញូបបត្តិកាបិ “អរូបេ បច្ឆិមភវិកា”ឥច្ចេវ សង្គយ្ហន្តីតិ វេទិតព្ពា។ ឯស នយោ អញ្ញេសុបិ ឯវរូបេសូតិ។

បវត្តិវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អាយតនយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ធាតុយមកំ

១-១៩. លព្ភមានានន្តិ ឥទំ បវត្តិវារេ សទ្ទធាតុសម្ពន្ធានំ យមកានំ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតាទិសម្ពន្ធានញ្ច ចុតិបដិសន្ធិវសេន អលព្ភមានតំ សន្ធាយ វុត្តំ។

ធាតុយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សច្ចយមកំ

១. បណ្ណត្តិវារោ

និទ្ទេសវារវណ្ណនា

១០-២៦. “ទុក្ខំ ទុក្ខសច្ចន្តិ? អាមន្តា”តិ ឯត្ថ កិញ្ចាបិ ទុក្ខទុក្ខំ សង្ខារទុក្ខំ វិបរិណាមទុក្ខន្តិ តីសុបិ ទុក្ខសទ្ទោ បវត្តតិ, “ជាតិបិ ទុក្ខា”តិអាទិនា (មហាវ. ១៤; វិភ. ១៩០) ជាតិអាទីសុ ច, សោ បន ទុក្ខទុក្ខតោ អញ្ញត្ថ បវត្តមានោ អញ្ញនិរបេក្ខោ នប្បវត្តតិ។ សុទ្ធញ្ចេត្ថ ទុក្ខបទំ អញ្ញនិរបេក្ខំ គហេត្វា បណ្ណត្តិសោធនំ ករោតិ, តេន និប្បរិយាយតោ ទុក្ខសភាវត្តា ឯវ យំ ទុក្ខទុក្ខំ, តស្មឹ ទុក្ខទុក្ខេ ឯស ទុក្ខសទ្ទោ, តញ្ច ឯកន្តេន ទុក្ខសច្ចមេវាតិ “អាមន្តា”តិ វុត្តំ។ សុទ្ធសច្ចវារេ សច្ចវិភង្គេ វុត្តេសុ សមុទយេសុ កោចិ ផលធម្មេសុ នត្ថិ, ន ច ផលធម្មេសុ កោចិ និរោធោតិ វុច្ចមានោ អត្ថិ, មគ្គសទ្ទោ ច ផលផលង្គេសុ មគ្គផលត្តា បវត្តតិ, ន មគ្គកិច្ចសព្ភាវា។ បរិនិដ្ឋិតនិយ្យានកិច្ចានិ ហិ តានិ។ និយ្យានវាចកោ ចេត្ថ មគ្គសទ្ទោ, ន និយ្យានផលវាចកោ, តស្មា សមុទយោ សច្ចំ, និរោធោ សច្ចំ, មគ្គោ សច្ចន្តិ ឯតេសុបិ “អាមន្តា”តច្ចេវ វិស្សជ្ជនំ កតំ។

អថ វា បទសោធនេន បទេសុ សោធិតេសុ សច្ចវិសេសនភូតា ឯវ ទុក្ខាទិសទ្ទា ឥធ គហិតាតិ វិញ្ញាយន្តិ។ តេសំ បន ឯកន្តេន សច្ចវិសេសនភាវំ, សច្ចានញ្ច តព្ពិសេសនយោគវិសេសំ ទីបេតុំ សុទ្ធសច្ចវារោ វុត្តោតិ សច្ចវិសេសនានំ ទុក្ខាទីនំ ឯកន្តសច្ចត្តា “ទុក្ខំ សច្ចំ...បេ.... មគ្គោ សច្ចន្តិ? អាមន្តា”តិ វុត្តន្តិ។ យថា ចេត្ថ, ឯវំ ខន្ធយមកាទីសុបិ សុទ្ធខន្ធាទិវារេសុ ខន្ធាទិវិសេសនភូតានមេវ រូបាទីនំ គហណំ យុត្តំ។ **អដ្ឋកថាយំ** (យម. អដ្ឋ. ខន្ធយមក ៣៨) បន “យស្មា បិយរូបសាតរូបសង្ខាតំ វា រូបំ ហោតុ ភូតុបាទារូបំ វា, សព្ពំ បញ្ចសុ ខន្ធេសុ សង្គហំ គច្ឆតេវ, តស្មា អាមន្តាតិ បដិជានាតី”តិ វចនេន រូបាទិចក្ខាទិទុក្ខាទិគ្គហណេហិ សុទ្ធខន្ធាទិវារេសុបិ ខន្ធាទិវិសេសនតោ អញ្ញោបិ គហិតាតិ អយមត្ថោ ទីបិតោ ហោតិ, តេន តទនុរូបតាវសេន ឥតរោ អត្ថោ វុត្តោ។

និទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បវត្តិវារវណ្ណនា

២៧-១៦៤. អន្តិមសោ សុទ្ធាវាសានម្បីតិ ឥទំ តេសំ អរិយត្តា ទុក្ខសច្ចេន ឧបបជ្ជនេ អាសង្កា សិយាតិ កត្វា វុត្តំ។ **តណ្ហាវិប្បយុត្តចិត្តស្សា**តិ ឥទំ បញ្ចវោការវសេនេវ គហេតព្ពន្តិ វុត្តំ។ **យស្ស ទុក្ខសច្ចំ ឧប្បជ្ជតី**តិ ឯតេន បន សន្និដ្ឋានេន សព្ពេ ឧបបជ្ជន្តា បវត្តិយំ ចតុវោការេ មគ្គផលតោ អញ្ញចិត្តានំ ឧប្បាទក្ខណសមង្គិនោ បញ្ចវោការេ ច សព្ពចិត្តានំ ឧប្បាទក្ខណសមង្គិនោ សង្គហិតាតិ តេស្វេវ សន្និដ្ឋានេន និច្ឆិតេសុ កេចិ “បវត្តេ តណ្ហាវិប្បយុត្តចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ”តិ ឯតេន ទុក្ខសមុទយេសុ ឯកកោដ្ឋាសប្បវត្តិសមង្គិនោ ទស្សីយន្តិ សន្និដ្ឋានេន គហិតស្សេវ វិភាគទស្សនតោ, តេន ចតុវោការានម្បិ គហណំ ឧបបន្នមេវ។ ន ហិ តេសុ មគ្គផលុប្បាទសមង្គីសុ បសង្គតា អត្ថិ តំសមង្គីនំ តេសំ សន្និដ្ឋានេន អគ្គហិតត្តាតិ។ **ឥទំ ឥធ ន គហេតព្ព**ន្តិ ឥទំ ចតុវោការេ ផលសមាបត្តិចិត្តំ ឥធ សច្ចានំ ឧប្បាទវចនេ ន គហេតព្ពន្តិ វុត្តំ ហោតិ។

ឯត្ថ ច **សព្ពេសំ ឧបបជ្ជន្តាន**ន្តិ ឥទំ កម្មជបវត្តស្ស បឋមុប្បាទទស្សនេន វុត្តំ, អសញ្ញសត្តាបេត្ថ សង្គហិតា។ **បវត្តេ តណ្ហាវិប្បយុត្តចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ**តិ ឥទំ បន សមុទយសច្ចុប្បាទរោមិស្សស្ស ទុក្ខសច្ចុប្បាទស្ស តំរហិតស្ស ទស្សនវសេន វុត្តំ។ **តណ្ហាយ ឧប្បាទក្ខណេ**តិ តំសហិតស្ស សមុទយសច្ចុប្បាទរោមិស្សស្ស។ តេសំ បន អសញ្ញសត្តានំ បវត្តិយំ ទុក្ខសច្ចស្ស ឧប្បាទោ សព្ពត្ថ ន គហិតោ, តថា និរោធោ ចាតិ។ មគ្គសច្ចយមកេបិ ឯសេវ នយោ។ **តេសំ តស្មឹ ឧបបត្តិក្ខណេ ច តណ្ហាវិប្បយុត្តចិត្តប្បត្តិក្ខណេ ចាតិ ឯវមេត្ថ ខណវសេន ឱកាសោ វេទិតព្ពោ**តិ វុត្តំ, ឯវញ្ច សតិ “យស្ស យត្ថ ទុក្ខសច្ចំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស តត្ថ សមុទយសច្ចំ ឧប្បជ្ជិស្សតី”តិ (យម. ១.សច្ចយមក.៧១) ឯតស្ស វិស្សជ្ជនេ បច្ឆិមកោដ្ឋាសេ “ឥតរេសំ ចតុវោការំ បញ្ចវោការំ ឧបបជ្ជន្តានំ, បវត្តេ ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ តេសំ តត្ថ ទុក្ខសច្ចញ្ច ឧប្បជ្ជតិ សមុទយសច្ចញ្ច ឧប្បជ្ជិស្សតី”តិ ឥទំ ន យុជ្ជេយ្យ។ ន ហិ ឧបបត្តិក្ខណេ ចិត្តប្បត្តិក្ខណេ ច សមុទយសច្ចំ ឧប្បជ្ជិស្សតីតិ។ តស្មា ឧបបត្តិក្ខណតណ្ហាវិប្បយុត្តចិត្តប្បត្តិក្ខណសមង្គីនំ បុគ្គលានំ យស្មឹ កាមាវចរាទិឱកាសេ សា ឧបបត្តិ ចិត្តប្បត្តិ ច បវត្តមានា, តត្ថ តេ សន្តិ ឱកាសវសេនេវេត្ថ តត្ថ-សទ្ទស្ស អត្ថោ យុជ្ជតិ។ បុគ្គលោកាសវារោ ហេស។ តត្ថ បុគ្គលវិសេសទស្សនត្ថំ “សព្ពេសំ ឧបបជ្ជន្តាន”ន្តិអាទិ វុត្តំ, ឱកាសោ បន យត្ថ តេ, សោ ឯវាតិ។

“សព្ពេសំ ចវន្តានំ បវត្តេ ចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ អារុប្បេ មគ្គស្ស ច ផលស្ស ច ឧប្បាទក្ខណេ តេសំ សមុទយសច្ចញ្ច នុប្បជ្ជតិ ទុក្ខសច្ចញ្ច នុប្បជ្ជតី”តិ ឯត្ថ បន “បវត្តេ ចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ ទុក្ខសច្ចំ នុប្បជ្ជតី”តិ ចិត្តបដិពទ្ធវុត្តិត្តា ចិត្តជរូបមេវ ឥធាធិប្បេតំ, ន កម្មជាទិរូបំ ចិត្តំ អនបេក្ខិត្វាវ ឧប្បជ្ជនតោតិ កេចិ វទន្តិ។ **“យស្ស វា បន សមុទយសច្ចំ នុប្បជ្ជតី”**តិ ឯតេន បន សន្និដ្ឋានេន គហិតោ បុគ្គលោ ន ចិត្តំ អបេក្ខិត្វាវ

គហិតោ, អថ ខោ យោ កោចិ ឯវំបការោ, តស្មា “តស្ស ទុក្ខសច្ចំ នុប្បជ្ជតី”តិ ឯតេន ច ន ចិត្តាបេក្ខមេវ ទុក្ខសច្ចំ វុត្តំ, អថ ខោ យំ កិញ្ចីតិ ចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ យំ កិញ្ចិ ទុក្ខសច្ចំ នុប្បជ្ជតីតិ អយមត្ថោ វិញ្ញាយតីតិ។ ន ហិ យមកេ វិភជិតព្ពេ អវិភត្តា នាម បុច្ឆា អត្ថីតិ។

“សុទ្ធាវាសានំ ទុតិយេ ចិត្តេ វត្តមានេ”តិ ឥទំ សព្ពន្តិមេន បរិច្ឆេទេន យស្ស យត្ថ ទុក្ខសច្ចំ ឧប្បជ្ជិត្ថ, នោ ច សមុទយសច្ចំ, តំទស្សនវសេន វុត្តំ។ តស្មិំ បន ទស្សិតេ តេន សមានគតិកត្តា ទុតិយាកុសលចិត្តតោ បុរិមសព្ពចិត្តសមង្គិនោ តេនេវ ទស្សិតា ហោន្តិ។ តេសម្បិ ហិ តត្ថ ទុក្ខសច្ចំ ឧប្បជ្ជិត្ថ នោ ច តេសំ តត្ថ សមុទយសច្ចំ ឧប្បជ្ជិត្ថាតិ។ ឯវញ្ច កត្វា “ឥតរេសំ ចតុវោការបញ្ចវោការាន”ន្តិ ឯត្ថ យថាវុត្តា សុទ្ធាវាសា អគ្គហិតា ហោន្តិ។ យថា “យស្ស យត្ថ ទុក្ខសច្ចំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស តត្ថ សមុទយសច្ចំ ឧប្បជ្ជិត្ថា”តិ (យម. ១.សច្ចយមក.៦១) ឯតស្ស វិស្សជ្ជនេ “សុទ្ធាវាសានំ ឧបបត្តិចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ”តិ (យម. ១.សច្ចយមក.៦១) ឯតេនេវ ឧបបត្តិចិត្តុប្បាទក្ខណសមង្គិសមានគតិកា ទុតិយាកុសលតោ បុរិមសព្ពចិត្តុប្បាទក្ខណសមង្គិនោ ទស្សិតា ហោន្តីតិ ន តេ “ឥតរេស”ន្តិ ឯតេន គយ្ហន្តិ, ឯវមិធាបិ ទដ្ឋព្ពន្តិ។ “ឥតរេស”ន្តិ វចនំ បញ្ចវោការានំ វិសេសនត្ថំ, ន ចតុវោការានំ។ ន ហិ តេ បុព្ពេ វុត្តា វជ្ជេតព្ពា សន្តិ បញ្ចវោការា វិយ យថាវុត្តា សុទ្ធាវាសាតិ។ “អភិសមេតាវីនំ តេសំ តត្ថ ទុក្ខសច្ចញ្ច ឧប្បជ្ជិត្ថ មគ្គសច្ចញ្ច ឧប្បជ្ជិត្ថា”តិ (យម. ១.សច្ចយមក.៤១) ឯតេន សន្និដ្ឋានេន បុគ្គលោកាសា អញ្ញមញ្ញបរិច្ឆិន្នា គហិតាតិ យស្មិំ ឱកាសេ អភិសមេតាវិនោ, តេ ឯវំ “អភិសមេតាវីន”ន្តិ ឯតេន គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពា ។ តេន យេ កាមាវចរេ រូបាវចរេ អរូបាវចរេ វា អភិសមេតាវិនោ រូបាវចរំ អរូបាវចរំ វា ឧបបន្នា, យាវ តត្ថាភិសមយោ ឧប្បន្នោ ភវិស្សតិ, តាវ តេ ឯត្ថ ន គយ្ហន្តិ, តេ បន បុរិមកោដ្ឋាសេ “សុទ្ធាវាសានំ ទុតិយេ ចិត្តេ វត្តមានេ”តិ ឯវំ ទស្សិតេហិ សុទ្ធាវាសេ អនុប្បន្នាភិសមយេហិ សមានគតិកាតិ វិសុំ ន ទស្សិតា។ “អនភិសមេតាវីន”ន្តិ គហិតា យេ សព្ពត្ថ តត្ថ ច អនភិសមេតាវិនោ, តេសុ សុទ្ធាវាសានំ គហណកាលវិសេសនត្ថំ “សុទ្ធាវាសានំ ទុតិយេ ចិត្តេ វត្តមានេ”តិ (យម. ១.សច្ចយមក.៤២) វុត្តន្តិ។

យស្ស ចិត្តស្ស អនន្តរា អគ្គមគ្គំ បដិលភិស្សន្តីតិ ឯតេន វោទានចិត្តសមង្គិនា សមានគតិកា តតោ បុរិមតរចិត្តសមង្គិនោបិ យាវ សព្ពន្តិមតណ្ហាសម្បយុត្តចិត្តសមង្គី, តាវ ទស្សិតាតិ វេទិតព្ពា។ ឯស នយោ អញ្ញេសុ ឯវរូបេសូតិ។

បវត្តេ ចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេតិ អាគតដ្ឋានេ បដិសន្ធិចិត្តស្សបិ ភង្គក្ខណគ្គហណំ ទដ្ឋព្ពំ, តថា “បវត្តេ ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ”តិ អាគតដ្ឋានេ ច ចុតិចិត្តស្សបិ ឧប្បាទក្ខណស្សាតិ។ “យស្ស ទុក្ខសច្ចំ ន និរុជ្ឈតិ, តស្ស សមុទយសច្ចំ ន និរុជ្ឈិស្សតី”តិ (យម. ១.សច្ចយមក.១១៦) ឯតស្ស វិស្សជ្ជនេ ទ្វីសុបិ កោដ្ឋាសេសុ “អរូបេ មគ្គស្ស ច ផលស្ស ច ភង្គក្ខណេ”តច្ចេវ (យម. ១.សច្ចយមក.១១៦) វុត្តំ, ន វិសេសិតំ។ កស្មា? ឯកស្សបិ មគ្គស្ស ច ផលស្ស ច ភង្គក្ខណសមង្គិនោ ឧភយកោដ្ឋាសភជនតោ។ **យស្ស ទុក្ខសច្ចំ ន និរុជ្ឈតី**តិ ឯតេន សន្និដ្ឋានេន គហិតេសុ ហិ អរូបេ មគ្គផលភង្គក្ខណសមង្គីសុ កេសញ្ចិ តិណ្ណំ ផលានំ ទ្វិន្នញ្ច មគ្គានំ ភង្គក្ខណសមង្គីនំ និរន្តរំ អនុប្បាទេត្វា អន្តរន្តរា វិបស្សនានិកន្តី ភវនិកន្តី ឧប្បាទេត្វា យេ ឧបរិមគ្គេ ឧប្បាទេស្សន្តិ, តេសំ សមុទយសច្ចំ និរុជ្ឈិស្សតីតិ តេសំយេវ បន កេសញ្ចិ អន្តរា តណ្ហំ អនុប្បាទេត្វា ឧបរិមគ្គឧប្បាទេន្តានំ មគ្គផលភង្គក្ខណសមង្គីនំ សមុទយសច្ចំ ន និរុជ្ឈិស្សតីតិ។ សាមញ្ញវចនេនបិ ច បុរិមកោដ្ឋាសេ វុច្ចមានេន បច្ឆិមកោដ្ឋាសេ វត្តមានេ វជ្ជេត្វាវ គហណំ ហោតីតិ ទស្សិតោយំ នយោតិ។

បវត្តិវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. បរិញ្ញាវារវណ្ណនា

១៦៥-១៧០. បរិញ្ញាវារេ ...បេ.... **តិស្សោបេត្ថ បរិញ្ញា លព្ភន្តី**តិ ឯត្តកេ វិសេសនំ ខន្ធយមកាទីសុ សព្ពខន្ធាទីនំ វិយ សព្ពសច្ចានំ អបរិញ្ញេយ្យតាទស្សនត្ថំ សច្ចិករណភាវនាវសេន ឥមស្ស វារស្ស អប្បវត្តិទស្សនត្ថញ្ច។ ទុក្ខស្ស បរិញ្ញត្ថំ សមុទយស្ស ច បហានត្ថំ ភគវតិ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតីតិ បរិញ្ញាបហានំ សច្ចេសុ ទស្សេតុំ ទុក្ខេ តីរណបរិញ្ញា វុត្តា, ន បហានបរិញ្ញា។ សមុទយេ ច បហានបរិញ្ញា, ន តីរណបរិញ្ញា។ ញាតបរិញ្ញា បន សាធារណាតិ ឧភយត្ថ វុត្តា។ មគ្គញាណញ្ហិ ទុក្ខសមុទយានិ វិភាវេតីតិ ញាតបរិញ្ញា ច ហោតិ , ទុក្ខតីរណកិច្ចានំ និប្ផាទនតោ តីរណបរិញ្ញា ច, សមុទយស្ស អប្បវត្តិករណតោវ បហានបរិញ្ញា ចាតិ តិស្សោបិ បរិញ្ញា មគ្គក្ខណេ ឯវ យោជេតព្ពាតិ។

បរិញ្ញាវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សច្ចយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សង្ខារយមកំ

១. បណ្ណត្តិវារវណ្ណនា

១. ខន្ធាទយោ វិយ បុព្ពេ អវិភត្តា កាយសង្ខារាទយោតិ តេសំ អវិញ្ញាតត្តា “អស្សាសបស្សាសា កាយសង្ខារោ”តិអាទិនា (សំ. និ. ៤.៣៤៨) តយោ សង្ខារេ វិភជតិ។ **កាយស្ស សង្ខារោ**តិ បឋមេ អត្ថេ សាមិអត្ថេ ឯវ សាមិវចនំ, ទុតិយេ អត្ថេ កត្តុអត្ថេ។ **វចិយា សង្ខារោ**តិ កម្មត្ថេ សាមិវចនំ។ **ចិត្តស្ស សង្ខារោ**តិ ច កត្តុអត្ថេយេវ។ សោ បន ករណវចនស្ស អត្ថោតិ កត្វា **“ករណត្ថេ សាមិវចនំ កត្វា”**តិ វុត្តំ។

២-៧. **សុទ្ធិកឯកេកបទវសេន អត្ថាភាវតោ**តិ បទសោធនតំមូលកចក្កវារេហិ យោបិ អត្ថោ ទស្សិតោ ទ្វីហិ បទេហិ លព្ភមានោ ឯកោ អស្សាសបស្សាសាទិកោ, តស្ស សុទ្ធិកេហិ កាយាទិបទេហិ សុទ្ធិកេន ច សង្ខារបទេន អវចនីយត្តា យថា រូបបទស្ស ខន្ធេកទេសោ ខន្ធបទស្ស ខន្ធសមុទាយោ បទសោធនេ ទស្សិតោ យថាធិប្បេតោ អត្ថោ អត្ថិ, ឯវំ ឯកេកបទស្ស យថាធិប្បេតត្ថាភាវតោតិ អធិប្បាយោ។ **កាយោ កាយសង្ខារោតិអាទិ បន វត្តព្ពំ សិយា**តិ យទិ វិសុំ អទីបេត្វា សមុទិតោ កាយសង្ខារសទ្ទោ ឯកត្ថ ទីបេតិ, កាយសង្ខារសទ្ទោ កាយសង្ខារត្ថេ វត្តមានោ ខន្ធសទ្ទោ វិយ រូបសទ្ទេន កាយសទ្ទេន វិសេសិតព្ពោតិ អធិប្បាយេន វទតិ។ **សុទ្ធសង្ខារវារោ ហេសា**តិ ឯតេន ឥមស្ស វារស្ស បទសោធនេន ទស្សិតានំ យថាធិប្បេតានមេវ គហណតោ តេសញ្ច កាយាទិបទេហិ អគ្គហិតត្តា “កាយោ កាយសង្ខារោ”តិអាទិវចនស្ស អយុត្តឹ ទស្សេតិ។ ឥធ បន សង្ខារយមកេ កាយាទិបទានំ សង្ខារបទស្ស ច អសមានាធិករណត្តា “កាយោ សង្ខារោ, សង្ខារា កាយោ”តិអាទិម្ហិ វុច្ចមានេ អធិប្បេតត្ថបរិច្ចាគោ អនធិប្បេតត្ថបរិគ្គហោ ច កតោ សិយាតិ សុទ្ធសង្ខារតំមូលចក្កវារា ន វុត្តា។ បទសោធនវារតំមូលចក្កវារេហិ បន អសមានាធិករណេហិ កាយាទិបទេហិ សង្ខារសទ្ទស្ស វិសេសនីយតាយ ទស្សិតាយ សំសយោ ហោតិ “យោ អត្ថន្តរប្បវត្តិនា កាយសទ្ទេន វិសេសិតោ កាយសង្ខារោ, ឯសោ អត្ថន្តរប្បវត្តីហិ វចីចិត្តេហិ វិសេសិតោ ឧទាហុ អញ្ញោ”តិ។ ឯវំ សេសេសុបិ។ ឯត្ថ តេសំ អញ្ញត្ថ ទស្សនត្ថំ “កាយសង្ខារោ វចីសង្ខារោ”តិអាទិនា អនុលោមបដិលោមវសេន ឆ យមកានិ វុត្តានីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អដ្ឋកថាយំ បន សុទ្ធសង្ខារវារដ្ឋានេ វុត្តត្តា អយំ នយោ សុទ្ធសង្ខារវារោតិ វុត្តោ។

បណ្ណត្តិវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បវត្តិវារវណ្ណនា

១៩. បវត្តិវារេ សង្ខារានំ បុគ្គលានញ្ច ឱកាសត្តា ឈានំ ភូមិ ច វិសុំ ឱកាសភាវេន គហិតាតិ បុគ្គលវារេ ច ឱកាសវសេន បុគ្គលគ្គហណេន តេសំ ទ្វិន្នំ ឱកាសានំ វសេន គហណំ ហោតិ, តស្មា **“វិនា វិតក្កវិចារេហិ អស្សាសបស្សាសានំ ឧប្បាទក្ខណេ”**តិ ទុតិយតតិយជ្ឈានោកាសវសេន គហិតា បុគ្គលា វិសេសេត្វា ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្ពា ។ បុន **បឋមជ្ឈានំ សមាបន្នាន**ន្តិ ឈានោកាសវសេន បុគ្គលំ ទស្សេតិ, **កាមាវចរាន**ន្តិ ភូមោកាសវសេន។ ទ្វិប្បការានម្បិ បន តេសំ វិសេសនត្ថមាហ **“អស្សាសបស្សាសានំ ឧប្បាទក្ខណេ”**តិ។ តេន រូបារូបាវចរេសុ បឋមជ្ឈានសមាបន្នកេ កាមាវចរេ គព្ភគតាទិកេ ច និវត្តេតិ។ កាមាវចរានម្បិ ហិ គព្ភគតាទីនំ វិនា អស្សាសបស្សាសេហិ វិតក្កវិចារានំ ឧប្បត្តិ អត្ថិ។ អដ្ឋកថាយំ បន ឯកន្តិកត្តា រូបារូបាវចរា និទស្សិតា។ **វិនា អស្សាសបស្សាសេហិ វិតក្កវិចារានំ ឧប្បាទក្ខណេ**តិ ឯតេន បន ទស្សិតា បុគ្គលា បឋមជ្ឈានោកាសា កាមាវចរាទិឱកាសា ច អស្សាសបស្សាសវិរហវិសិដ្ឋា ទដ្ឋព្ពា។ ឥមិនា នយេន សព្ពត្ថ បុគ្គលវិភាគោ វេទិតព្ពោ។

២១. **“បឋមជ្ឈានេ កាមាវចរេតិ កាមាវចរភូមិយំ ឧប្បន្នេ បឋមជ្ឈានេ”**តិ អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ , ឯតស្មឹ បន អត្ថេ សតិ “ចតុត្ថជ្ឈានេ រូបាវចរេ អរូបាវចរេ តត្ថ ចិត្តសង្ខារោ ឧប្បជ្ជតិ, នោ ច តត្ថ កាយសង្ខារោ ឧប្បជ្ជតី”តិ ឯត្ថាបិ រូបារូបាវចរភូមីសុ ឧប្បន្នេ ចតុត្ថជ្ឈានេតិ អត្ថោ ភវេយ្យ, សោ ច អនិដ្ឋោ ភូមីនំ ឱកាសភាវស្សេវ អគ្គហិតតាបត្តិតោ, សព្ពចតុត្ថជ្ឈានស្ស ឱកាសវសេន អគ្គហិតតាបត្តិតោ ច, តស្មា ឈានភូមោកាសានំ សង្ករំ អកត្វា វិសុំ ឯវ ឱកាសភាវោ យោជេតព្ពោ។ បឋមជ្ឈានោកាសេបិ ហិ កាយសង្ខារោ ច ឧប្បជ្ជតិ វចីសង្ខារោ ច ឧប្បជ្ជតិ កាមាវចរោកាសេ ច។ យទិបិ ន សព្ពម្ហិ បឋមជ្ឈានេ សព្ពម្ហិ ច កាមាវចរេ ទ្វយំ ឧប្បជ្ជតិ, តត្ថ បន តំទ្វយុប្បត្តិ អត្ថីតិ កត្វា ឯវំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ វិសុំ ឱកាសត្តា ច **“អង្គមត្តវសេន ចេត្ថ”**តិអាទិវចនំ ន វត្តព្ពំ ហោតីតិ។ ឥមម្ហិ ច យមកេ អវិតក្កវិចារមត្តំ ទុតិយជ្ឈានំ វិចារវសេន បឋ

មជ្ឈានេ សង្គហំ គច្ឆតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ មុទ្ធភូតំ ទុតិយជ្ឈានំ គហេត្វា ឥតរំ អសង្គហិតន្តិ វា។ យស្សយត្ថកេ "និរោធសមាបន្នាន"ន្តិ ន លព្ភតិ។ ន ហិ តេ អសញ្ញសត្តា វិយ ឱកាសេ ហោន្តីតិ។

៣៧. សុទ្ធាវាសានំ ទុតិយេ ចិត្តេ វត្តមានេតិ តេសំ បឋមតោ អវិតក្កអវិចារតោ ទុតិយេ សវិតក្កសវិចារេបិ ភវនិកន្តិអាវជ្ជនេ វត្តមានេ ឧភយំ នុប្បជ្ជិត្ថាតិ ទស្សេន្តេន តតោ បុរិមចិត្តក្ខណេសុបិ នុប្បជ្ជិត្ថាតិ ទស្សិតមេវ ហោតិ។ យថា បន ចិត្តសង្ខារស្ស អាទិទស្សនត្ថំ "សុទ្ធាវាសំ ឧបបជ្ជន្តាន"ន្តិ វុត្តំ, ឯវំ វចីសង្ខារស្ស អាទិទស្សនត្ថំ "ទុតិយេ ចិត្តេ វត្តមានេ"តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

បវត្តិវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សង្ខារយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. អនុសយយមកំ

បរិច្ឆេទបរិច្ឆិន្នុទ្ទេសវារវណ្ណនា

១. បច្ចយបរិគ្គហបរិយោសានា ញាតបរិញ្ញាតិ បច្ចយទីបកេន មូលយមកេន ញាតបរិញ្ញំ , ខន្ធាទីសុ តីរណពាហុល្លតោ ខន្ធាទិយមកេហិ តីរណបរិញ្ញញ្ច វិភាវេត្វា អនុសយបហានន្តា បហានបរិញ្ញាតិ បហាតព្ពមុទ្ធភូតេហិ អនុសយេហិ បហានបរិញ្ញំ វិភាវេតុំ អនុសយយមកំ អារទ្ធំ។ **លព្ភមានវសេនា**តិ អនុសយភាវេន លព្ភមានានំ វសេនាតិ អត្ថោ។ តីហាការេហិ អនុសយានំ គាហាបនំ តេសុ តថា អគ្គហិតេសុ អនុសយវារាទិបាឡិយា ទុរវពោធត្តា។

អយំ បនេត្ថ បុរិមេស្វូតិ ឯតេសុ សានុសយវារាទីសុ បុរិមេសូតិ អត្ថោ។ អត្ថវិសេសាភាវតោ "កាមធាតុំ វា បន ឧបបជ្ជន្តស្ស កាមធាតុយា ចុតស្ស, រូបធាតុំ វា បន ឧបបជ្ជន្តស្ស កាមធាតុយា ចុតស្សា"តិ ឯវមាទីហិ អវុច្ចមានេ កថមយំ យមកទេសនា សិយាតិ? នាយំ យមកទេសនា, បុរិមវារេហិ បន យមកវសេន ទេសិតានំ អនុសយានំ ចុតិឧបបត្តិវសេន អនុសយដ្ឋានបរិច្ឆេទទស្សនំ។ យមកទេសនាពាហុល្លតោ បន សព្ពវារសមុទាយស្ស អនុសយយមកន្តិ នាមំ ទដ្ឋព្ពំ។ អថ វា បដិលោមបុច្ឆាបិ អត្ថវសេន លព្ភន្តិ, អត្ថវិសេសាភាវតោ បន ន វុត្តាតិ លព្ភមានតាវសេន ឯតិស្សាបិ ទេសនាយ យមកទេសនតា វេទិតព្ពា។

អនុរូបំ ការណំ លភិត្វា ឧប្បជ្ជន្តីតិ ឯតេន ការណលាភេ ឧប្បត្តិអរហតំ ទស្សេតិ។ អប្បហីនា ហិ អនុសយា ការណលាភេ សតិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ យាវ ច មគ្គេន តេសំ អនុប្បត្តិអរហតា ន កតា ហោតិ, តាវ តេ ឯវំបការា ឯវាតិ "អនុសយា"តិ វុច្ចន្តិ។ សោ ឯវំបការោ ឧប្បជ្ជតិ-សទ្ទេន គហិតោ, ន ខន្ធយមកាទីសុ វិយ ឧប្បជ្ជមានតា។ តេនេវ "យស្ស កាមរាគានុសយោ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស បដិឃានុសយោ ឧប្បជ្ជតីតិ? អាមន្តា"តិអាទិនា ឧប្បជ្ជនវារោ អនុសយវារេន និន្នានាករណោ វិភត្តោ។ អនុរូបំ ការណំ បន លភិត្វា យេ ឧប្បជ្ជឹសុ ឧប្បជ្ជមានា ច, តេបិ អប្បហីនដ្ឋេន ថាមគតា អហេសុំ ភវន្តិ ច។ ឧប្បត្តិអរហតាយ ឯវ ច តេ ឧប្បជ្ជឹសុ ឧប្បជ្ជន្តិ ច, ន ច អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នតោ អញ្ញោ ឧប្បត្តិអរហោ នាម អត្ថិ, តស្មា សព្ពេ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នា កាមរាគាទយោ "អនុសយា"តិ វុច្ចន្តិ។ អប្បហីនដ្ឋេនេវ ហិ អនុសយា, អប្បហីនា ច អតីតាទយោ ឯវ, មគ្គស្ស បន តាទិសានំ អនុប្បត្តិអរហតាបាទនេន អនុសយប្បហានំ ហោតីតិ។ អប្បហីនាការោ នាម ធម្មាការោ, ន ធម្មោ, ធម្មោ ឯវ ច ឧប្បជ្ជតីតិ ឥមិនា អធិប្បាយេនាហ **"អប្បហីនាការោ ច ឧប្បជ្ជតីតិ វត្តុំ ន យុជ្ជតី"**តិ។ **សត្តានុសយា**តិ ឯត្ថ យទិ អប្បហីនដ្ឋេន សន្តានេ អនុសេន្តីតិ អនុសយា, អថ កស្មា សត្តេវ វុត្តា, ននុ សត្តានុសយតោ អញ្ញេសម្បិ កិលេសានំ អប្បហីនត្តា អនុសយភាវោ អាបជ្ជតីតិ ចេ? នាបជ្ជតិ, អប្បហីនមត្តស្សេវ អនុសយភាវស្ស អវុត្តត្តា។ វុត្តញ្ហិ "អនុសយោតិ បន អប្បហីនដ្ឋេន ថាមគតកិលេសោ វុច្ចតី"តិ (យម. អដ្ឋ. អនុសយយមក ១), តស្មា អប្បហីនដ្ឋេន ថាមគតោ កិលេសោយេវ អនុសយោ នាមាតិ យុត្តំ។ ថាមគតន្តិ ច អញ្ញេហិ អសាធារណោ សភាវោ ទដ្ឋព្ពោ។ តថា ហិ ធម្មសភាវពោធិនា តថាគតេន ឥមេយេវ "អនុសយា"តិ វុត្តា។ **ថាមគតោ**តិ អនុសយសមង្គីតិ អត្ថោ។

អនុសយឧប្បជ្ជនវារានំ សមានគតិកត្តា យថា "អនុសេតី"តិ វចនំ អប្បហីនាការទីបកំ, ឯវំ "ឧប្បជ្ជតី"តិ វចនំ សិយាតិ ឧប្បជ្ជនវារេន "ឧប្បជ្ជតី"តិ វចនស្ស អវុត្តតា សក្កា វត្តុន្តិ ចេ? តំ ន, វចនត្ថវិសេសេន តំទ្វយស្ស វុត្តត្តា។ "អនុរូបំ ការណំ លភិត្វា ឧប្បជ្ជតី"តិ ហិ ឯតស្មឹ អត្ថេ អវិសិដ្ឋេបិ "អនុសេតី"តិ វចនំ សន្តានេ អនុសយិតតំ ថាមគតភាវំ ទីបេតិ។ យទិ តមេវ "ឧប្បជ្ជតី"តិ វចនំ ទីបេយ្យ, កស្សចិ វិសេសស្ស

អភាវា ឧប្បជ្ជនវារោ ន វត្តព្ពោ សិយា, “ឧប្បជ្ជតី”តិ វចនំ បន ឧប្បត្តិយោគ្គំ ទីបេតិ។ កស្មា? ឧប្បជ្ជនវារេន
ឧប្បត្តិយោគ្គស្ស ទស្សិតត្តា, អនុសយសទ្ទស្ស សព្ពទា វិជ្ជមានានំ អបរិនិប្ផន្នសយនត្ថតាយ និវារណត្ថំ ឧប្បត្តិ
អរហតាយ ថាមគតភាវសង្ខាតស្ស យថាធិប្បេតសយនត្ថស្ស ទស្សនត្ថំ “អនុសេន្តីតិ អនុរូបំ ការណំ លភិត្វា
ឧប្បជ្ជន្តី”តិ យំ ឧប្បត្តិយោគ្គវចនំ វុត្តំ, តំ សុវុត្តមេវាតិ អធិប្បាយោ។ តម្បិ សុវុត្តមេវ ឥមិនា
តន្និប្ផមាណេនាតិ សម្ពន្ធោ។ តន្និត្តយេនបិ ហិ ចិត្តសម្បយុត្តតា ទីបិតា ហោតិ។

បរិច្ឆេទបរិច្ឆិន្នុទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឧប្បត្តិដ្ឋានវារវណ្ណនា

២. កាមធាតុយា ទ្វីសុ វេទនាសូតិ កាមាវចរភូមិយំ សុខាយ ច ឧបេក្ខាយ ចាតិ អដ្ឋកថាយំ កាម
ធាតុគ្គហណំ ទ្វិន្នំ វេទនានំ វិសេសនភាវេន វុត្តំ, ឯវំ សតិ កាមធាតុយា កាមរាគានុសយស្ស អនុសយដ្ឋានតា
ន វុត្តា ហោតិ។ ទ្វីសុ បន រាគេសុ ភវរាគស្ស តីសុ ធាតូសុ រូបារូបធាតូនំ អនុសយដ្ឋានតា វុត្តាតិ កាមធាតុយា
កាមរាគស្ស អនុសយដ្ឋានតា វត្តព្ពា។ ធាតុវេទនាសព្ពសក្កាយបរិយាបន្នវសេន ហិ តិប្បការំ អនុសយានំ
អនុសយដ្ឋានំ វុត្តន្តិ។ តស្មា តីសុ ធាតូសុ កាមធាតុយា តីសុ វេទនាសុ ទ្វីសុ វេទនាសុ ឯត្ថ កាមរាគានុសយោ
អនុសេតីតិ វិសុំ អនុសយដ្ឋានតា ធាតុយា វេទនានញ្ច យោជេតព្ពា។ **ទ្វីសុ វេទនាសូ**តិ ឥទញ្ច វេទនាសុ
អនុសយមានោ កាមរាគានុសយោ ទ្វីស្វេវ អនុសេតិ, ន តីសូតិ តិណ្ណម្បិ ឋានតានិវារណត្ថមេវ វុត្តន្តិ ន សព្ពាសុ
ទ្វីសុ អនុសយនប្បត្តោ អត្ថិ, តេន វេទនាវិសេសនត្ថំ ន កាមធាតុគ្គហណេន កោចិ អត្ថោ។ ភវរាគានុសយន
ដ្ឋានញ្ហិ អដ្ឋានញ្ច អនុសយានំ អបរិយាបន្នំ សក្កាយេ កាមរាគានុសយស្ស អនុសយដ្ឋានំ ន ហោតីតិ បាកដ
មេតំ។ យថា ច “ទ្វីសុ វេទនាសូ”តិ វុត្តេ បដិឃានុសយានុសយដ្ឋានតោ អញ្ញា ទ្វេ វេទនា គយ្ហន្តិ, ឯវំ ភវ
រាគានុសយានុសយនដ្ឋានតោ ច អញ្ញា តា គយ្ហន្តីតិ។

ឯត្ថ ច ទ្វីហិ វេទនាហិ សម្បយុត្តេសុ អញ្ញេសុ ច បិយរូបសាតរូបេសុ ឥដ្ឋរូបាទីសុ ឧប្បជ្ជមានោ កាម
រាគានុសយោ សាតសន្តសុខគិទ្ធិយា បវត្តតីតិ ទ្វីសុ វេទនាសុ តស្ស អនុសយនំ វុត្តំ។ អញ្ញត្ថ ឧប្បជ្ជមានោបិ ហិ
សោ ឥមាសុ ទ្វីសុ វេទនាសុ អនុគតោ ហុត្វា សេតិ សុខមិច្ចេវ អភិលភតីតិ។ ឯវំ បដិឃានុសយោ ច ទុក្ខវេទនា
សម្បយុត្តេសុ អញ្ញេសុ ច អប្បិយរូបាសាតរូបេសុ អនិដ្ឋរូបាទីសុ ឧប្បជ្ជមានោ ទុក្ខបដិកូលតោ ទុក្ខមិច្ចេវ
បដិហញ្ញតីតិ ទុក្ខវេទនមេវ អនុគតោ ហុត្វា សេតិ, តេន បន តស្មី អនុសយនំ វុត្តំ។ ឯវំ កាមរាគបដិឃានំ
តីសុ វេទនាសុ អនុសយវចនេន ឥដ្ឋឥដ្ឋមជ្ឈត្តអនិដ្ឋេសុ អារម្មណបកតិយា វិបរីតសញ្ញាយ ច វសេន
ឥដ្ឋាទិភាវេន គហិតេសុ កាមរាគបដិឃានំ ឧប្បត្តិ ទស្សិតា ហោតិ។ តត្ថ ឧប្បជ្ជមានា ហិ តេ តីសុ វេទនាសុ
អនុសេន្តិ នាម។ វេទនាត្តយមុខេន វា ឯត្ថ ឥដ្ឋាទីនំ អារម្មណានំ គហណំ វេទិតព្ពំ, កាមធាតុអាទិគ្គហណេន
កាមស្សាទាទិវត្ថុភូតានំ កាមភវាទីនំ។ តត្ថ កាមរាគានុសយោ ភវស្សាទវសេន អនុសយមានោ កាមធាតុយា
អនុសេតិ, កាមសុខស្សាទវសេន អនុសយមានោ សុខោបេក្ខាវេទនាសុ។ បដិឃោ ទុក្ខបដិឃាតវសេនេវ ប
វត្តតីតិ យត្ថ តត្ថ បដិហញ្ញមានោបិ ទុក្ខវេទនាយ ឯវ អនុសេតិ។ រូបារូបភវេសុ បន រូបារូបាវចរធម្មេសុ ច
កាមស្សាទស្ស បវត្តិ នត្ថីតិ តត្ថ អនុសយមានោ រាគោ ភវរាគោឥច្ចេវ វេទិតព្ពោ។ ធាតុត្តយ
វេទនាត្តយគ្គហណេន ច សព្ពសក្កាយបរិយាបន្នានំ គហិតត្តា “យត្ថ កាមរាគានុសយោ នានុសេតិ, តត្ថ ទិ
ដ្ឋានុសយោ នានុសេតី”តិ (យម. ២.អនុសយយមក.៤៦) ឯវមាទីនំ វិស្សជ្ជនេសុ ធាតុត្តយវេទនាត្តយវិនិមុត្តំ
ទិដ្ឋានុសយាទីនំ អនុសយដ្ឋានំ ន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ននុ ច អនុត្តរេសុ វិមោក្ខេសុ បិហំ ឧបដ្ឋាបយតោ
បិហបច្ចយា ឧប្បន្នទោមនស្សេ បដិឃានុសយោ នានុសេតិ, តថា នេក្ខម្មស្សិតសោមនស្សុបេក្ខាសុ កាមរា
គេន នានុសយិតព្ពន្តិ តទនុសយនដ្ឋានតោ អញ្ញាបិ ទិដ្ឋានុសយានុសយនដ្ឋានភូតា កាមាវចរវេទនា សន្តីតិ?
ហោន្តុ, ន បន ធាតុត្តយវេទនាត្តយតោ អញ្ញំ តទនុសយនដ្ឋានំ អត្ថិ, តស្មា តំ ន វុត្តំ។ យស្មា បន “យត្ថ កាម
រាគានុសយោ ច បដិឃានុសយោ ច មានានុសយោ ច នានុសេន្តិ, តត្ថ ទិដ្ឋានុសយោ វិចិកិច្ឆានុសយោ
នានុសេតីតិ? អាមន្តា”តិ (យម. ២.អនុសយយមក.៥២) វុត្តំ, តស្មា អវិសេសេន ទុក្ខំ បដិឃានុសយស្ស
អនុសយនដ្ឋានន្តិ សមុទាយវសេន គហេត្វា វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ តថា លោកិយសុខោបេក្ខា កាមរាគ
មានានុសយនដ្ឋានន្តិ។

អបិច សុត្តេ “ឥធាវុសោ វិសាខ, ភិក្ខុ ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខតិ ‘កុទាស្សុ នាមាហំ ទោមនស្សំ បជហេយ្យ’ន្តិ, សោ
ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខិត្វា បដិឃំ តេន បជហតិ, ន តត្ថ បដិឃានុសយោ អនុសេតី”តិ នេក្ខម្មស្សិតំ ទោមនស្សំ ឧប្បា
ទេត្វា តំ វិក្ខម្ភេត្វា វីរិយំ កត្វា អនាគាមិមគ្គេន បដិឃស្ស សមុគ្ឃាតនំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ន ហិ បដិឃេនេវ
បដិឃប្បហានំ, ទោមនស្សេន វា ទោមនស្សប្បហានំ អត្ថីតិ។ បដិឃុប្បត្តិរហដ្ឋានតាយ បន ឥធ សព្ពំ ទុក្ខំ
“បដិឃានុសយស្ស អនុសយនដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ និប្បរិយាយទេសនា ហេសា, សា បន បរិយាយទេសនា។ ឯ

វញ្ច កត្វា បឋមជ្ឈានវិក្ខម្ភិតំ កាមរាគានុសយំ តថា វិក្ខម្ភិតមេវ កត្វា អនាគាមិមគ្គេន សមុគ្ឃាតនំ សន្ធាយ "វិវិច្ចេវ...បេ.... បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, រាគំ តេន បជហតិ, ន តត្ថ រាគានុសយោ អនុសេតី"តិ វុត្តំ។ ឯវំ ចតុត្ថជ្ឈានវិក្ខម្ភិតំ អវិជ្ជានុសយំ តថា វិក្ខម្ភិតមេវ កត្វា អរហត្តមគ្គេន សមុគ្ឃាតនំ សន្ធាយ "សុខស្ស ច បហានា...បេ.... ចតុត្ថំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, អវិជ្ជំ តេន បជហតិ, ន តត្ថ អវិជ្ជានុសយោ អនុសេតី"តិ (ម. និ. ១.៤៦៥) វុត្តំ។ ន ហិ លោកិយចតុត្ថជ្ឈានុបេក្ខាយ អវិជ្ជានុសយោ សព្ពថា នានុសេតីតិ សក្កា វត្តុំ "សព្ព សក្កាយបរិយាបន្នេសុ ធម្មេសុ ឯត្ថ អវិជ្ជានុសយោ អនុសេតី"តិ (យម. អដ្ឋ. អនុសយយមក ២) វុត្តត្តា, តស្មា អវិជ្ជានុសយស្សេវ វត្ថុ ចតុត្ថជ្ឈានុបេក្ខា, នេក្ខម្មស្សិតទោមនស្សញ្ច បដិឃានុសយស្ស វត្ថុ ន ន ហោតីតិ តត្ថាបិ តស្ស អនុសយនំ វេទិតព្ពំ។ អវត្ថុភាវតោ ហិ ឥធ អនុសយនំ ន វុច្ចតិ, ន សុត្តន្តេសុ វិយ វុត្តនយេន តំ បដិបក្ខភាវតោ តំសមុគ្ឃាតកមគ្គស្ស ពលវូបនិស្សយភាវតោ ចាតិ។

ឯត្ថ ច អារម្មណេ អនុសយដ្ឋានេ សតិ ភគវាគវេជ្ជោ សព្ពោ លោភោ កាមរាគានុសយោតិ ន សក្កា វត្តុំ។ ទុក្ខាយ ហិ វេទនាយ រូបារូបធាតូសុ ច អនុសយមានេន ទិដ្ឋានុសយេន សម្បយុត្តោបិ លោភោ លោភោ ឯវ, ន កាមរាគានុសយោ។ យទិ សិយា, ទិដ្ឋានុសយស្ស វិយ ឯតស្សបិ ឋានំ វត្តព្ពំ សិយាតិ។ អថ បន អជ្ឈាសយវសេន តន្និន្នតាយ អនុសយនដ្ឋានំ វុត្តំ។ យថា ឥដ្ឋានំ រូបាទីនំ សុខាយ ច វេទនាយ អប្បដិលទ្ធំ វា អប្បដិលាភតោ សមនុបស្សតោ, បដិលទ្ធបុព្ពំ វា អតីតំ និរុទ្ធំ វិគតំ បរិណតំ សមនុបស្សតោ ឧប្បជ្ជមានោ បដិឃោ ទុក្ខេ បដិហញ្ញនវសេនេវ បវត្តតីតិ ទុក្ខមេវ តស្ស អនុសយនដ្ឋានំ វុត្តំ, នាលម្ពិតំ, ឯវំ ទុក្ខាទីសុ អភិនិវេសនវសេន ឧប្បជ្ជមានេន ទិដ្ឋានុសយេន សម្បយុត្តោបិ លោភោ សុខាភិសង្គវសេនេវ បវត្តតីតិ សាតសន្តសុខទ្វយមេវស្ស អនុសយដ្ឋានំ វុត្តន្តិ ភគវាគវជ្ជស្ស សព្ពលោភស្ស កាមរាគានុសយតា ន វិរុជ្ឈតិ, ឯកស្មិំយេវ ច អារម្មណេ រជ្ជន្តិ ទុស្សន្តិ ច។ តត្ថ រាគោ សុខជ្ឈាសយោ បដិឃោ ទុក្ខជ្ឈាសយោតិ តេសំ នានានុសយដ្ឋានតា ហោតិ។

ឯវញ្ច កត្វា "យត្ថ កាមរាគានុសយោ អនុសេតិ, តត្ថ បដិឃានុសយោ អនុសេតីតិ? នោ"តិ (យម. ២.អនុសយយមក.១៤) វុត្តន្តិ។ អដ្ឋកថាយំ បន ទ្វីសុ វេទនាសុ ឥដ្ឋារម្មណេ ច ទោមនស្សុប្បត្តិំ វត្វា "ទោមនស្ស មត្តមេវ បន តំ ហោតិ, ន បដិឃានុសយោ"តិ (យម. អដ្ឋ. អនុសយយមក ២) វុត្តត្តា យថា តត្ថ បដិឃោ បដិឃានុសយោ ន ហោតិ, ឯវំ ទុក្ខាទីសុ ឧប្បជ្ជមានេន ទិដ្ឋានុសយេន សហជាតោ លោភោ កាមរាគានុសយោ ន ហោតិច្ចេវ វិញ្ញាយតីតិ។ យំ បនេតំ វុត្តំ "**ទោមនស្សមត្តមេវ បន តំ ហោតិ, ន បដិឃានុសយោ**"តិ, **ឯត្ថ ន បដិឃានុសយោ**តិ នត្ថិ បដិឃានុសយោតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ ន ហិ ទោមនស្សស្ស បដិឃានុសយភាវាសង្កា អត្ថីតិ។

ទេសនា សំកិណ្ណា វិយ ភវេយ្យាតិ ភគវាគស្សបិ កាមធាតុយា ទ្វីសុ វេទនាសុ អារម្មណករណវសេនេវ ឧប្បត្តិ វុត្តា វិយ ភវេយ្យ, តស្មា អារម្មណវិសេសេន វិសេសទស្សនត្ថំ ឯវំ ទេសនា កតា សហជាតវេទនាវិសេសាភាវតោតិ អធិប្បាយោ។

ឧប្បត្តិដ្ឋានវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

មហាវារោ

១. អនុសយវារវណ្ណនា

៣. អនុសេតិ ឧប្បជ្ជតីតិ បច្ចុប្បន្នវោហារា បវត្តាវិរាមវសេន វេទិតព្ពា។ មគ្គេនេវ ហិ អនុសយានំ វិរាមោ វិច្ឆេទោ ហោតិ, ន តតោ បុព្ពេតិ។

២០. នាបិ ឯកស្មិំ ឋានេ ឧប្បជ្ជន្តិ, ន ឯកំ ធម្មំ អារម្មណំ ករោន្តីតិ ឯត្ថ បុរិមេន ឯកស្មិំ ចិត្តុប្បាទេ ឧប្បត្តិ និវារិតា, បច្ឆិមេន ឯកស្មិំ អារម្មណេតិ អយំ វិសេសោ។ បុគ្គលោកាសវារស្ស បដិលោមេ តេសំ តេសំ បុគ្គលានំ តស្ស តស្ស អនុសយស្ស អននុសយនដ្ឋានំ បកតិយា បហានេន ច វេទិតព្ពំ, "តិណ្ណំ បុគ្គលានំ ទុក្ខាយ វេទនាយ តេសំ តត្ថ កាមរាគានុសយោ នានុសេតិ, នោ ច តេសំ តត្ថ បដិឃានុសយោ នានុសេតិ, តេសញ្ញេវ បុគ្គលានំ រូបធាតុយា អរូបធាតុយា អបរិយាបន្នេ តេសំ តត្ថ កាមរាគានុសយោ ច នានុសេតិ, បដិឃានុសយោ ច នានុសេតី"តិ បកតិយា ទុក្ខាទីនំ កាមរាគាទីនំ អននុសយដ្ឋានតំ សន្ធាយ វុត្តំ, "ទ្វិន្នំ បុគ្គលានំ សព្ពត្ថ កាមរាគានុសយោ ច នានុសេតិ, បដិឃានុសយោ ច នានុសេតី"តិ (យម. ២.អនុសយយមក.៥៦) អនុសយប្បហានេន។ ឯត្ថ បុរិមនយេន ឱកាសំ អវេក្ខិត្វា បុគ្គលស្ស វិជ្ជមានានំ

អនុសយានំ អននុសយនំ វុត្តំ, បច្ឆិមនយេន បុគ្គលំ អវេក្ខិត្វា ឱកាសស្ស កាមធាតុអាទិកស្ស អនោកាសតាតិ។

អនុសយវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សានុសយវារវណ្ណនា

៦៦-១៣១. សានុសយបជហនបរិញ្ញាវារេសុ “សានុសយោ, បជហតិ, បរិជានាតី”តិ បុគ្គលោ វុត្តោ។ បុគ្គលស្ស ច ឥមស្មឹ ភវេ សានុសយោតិ ឯវំ ភវវិសេសេន វា, ឥមស្មឹ កាមរាគានុសយេន សានុសយោ ឥមស្មឹ ឥតរេសុ កេនចីតិ ឯវំ ភវានុសយវិសេសេន វា សានុសយតានិរនុសយតាទិកា នត្ថិ។ តថា ទ្វីសុ វេទនាសុ កាមរាគានុសយេន សានុសយោ, ទុក្ខាយ វេទនាយ និរនុសយោតិ ឥទម្បិ នត្ថិ។ ន ហិ បុគ្គលស្ស វេទនា ឱកាសោ, អថ ខោ អនុសយានន្តិ។ អនុសយស្ស បន តស្ស តស្ស សោ សោ អនុសយនោកាសោ បុគ្គលស្ស តេន តេន អនុសយេន សានុសយតាយ, តស្ស តស្ស បជហនបរិជាននានញ្ច និមិត្តំ ហោតិ, អននុសយនោកាសោ ច និរនុសយតាទីនំ, តស្មា ឱកាសវារេសុ ភុម្មនិទ្ទេសំ អកត្វា “យតោ តតោ”តិ និមិត្តត្ថេ និស្សក្កវចនំ កតំ, បជហនបរិញ្ញាវារេសុ អបាទានត្ថេ ឯវ វា។ តតោ តតោ ហិ ឱកាសតោ អបគមករណំ វិនាសនំ បជហនំ បរិជាននញ្ចាតិ។

តត្ថ **យតោ**តិ យតោ អនុសយដ្ឋានតោ អនុលោមេ, បដិលោមេ អននុសយដ្ឋានតោតិ អត្ថោ។ អនុសយានានុសយស្សេវ ហិ និមិត្តាបាទានភាវទស្សនត្ថំ “រូបធាតុយា អរូបធាតុយា តតោ មានានុសយេន សានុសយោតិ (យម.២.អនុសយយមក.៧៧), បជហតី”តិ (យម. ២.អនុសយយមក.១៤៣) ច “ទុក្ខាយ វេទនាយ តតោ កាមរាគានុសយេន និរនុសយោតិ (យម. ២.អនុសយយមក.១១០), ន បជហតី”តិ (យម. ២.អនុសយយមក.១៧៤-១៧៦) ច ឯវមាទីសុ រូបធាតុអាទយោ ឯវ ភុម្មនិទ្ទេសេនេវ និទ្ទិដ្ឋាតិ។ អដ្ឋកថាយំ បន ចតុត្ថបញ្ហវិស្សជ្ជនេន សរូបតោ អនុសយនដ្ឋានស្ស ទស្សិតត្តា តទត្ថេ អាទិបញ្ហេបិ “យតោ”តិ អនុសយនដ្ឋានំ វុត្តន្តិ ឥមមត្ថំ វិភាវេត្វា បុន “យតោ”តិ ឯតស្ស វចនត្ថំ ទស្សេតុំ **“ឧប្បន្នេន កាមរាគានុសយេន សានុសយោ”**តិ វុត្តំ, តំ បមាទលិខិតំ វិយ ទិស្សតិ។ ន ហិ ឧប្បន្នេនេវ អនុសយេន សានុសយោ, ឧប្បត្តិរហដ្ឋានតញ្ច សន្ធាយេវ និស្សក្កវចនំ ន សក្កា វត្តុំ។ ន ហិ អបរិយាបន្នានំ អនុសយុប្បត្តិរហដ្ឋានតាតិ តំ តថេវ ទិស្សតិ។ ឯវំ បនេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ – យតោ ឧប្បន្នេនាតិ យតោ ឧប្បន្នេន ភវិតព្ពំ, តេនាតិ ឧប្បត្តិរហដ្ឋានេ និស្សក្កវចនំ កតន្តិ។ តថា សព្ពធម្មេសុ ឧប្បជ្ជនកេនាតិ។ ឧប្បត្តិបដិសេធេ អកតេ អនុប្បត្តិយា អនិច្ឆិតត្តា សព្ពធម្មេសុ ឧប្បជ្ជនកភាវំ អាបន្នេន អនុប្បជ្ជនភាវំ អបនេតិ នាម។ **សព្ពត្ថា**តិ ឯតស្ស បន សព្ពដ្ឋានតោតិ អយមត្ថោ ន ន សម្ភវតិ។ ត្ថ-ការញ្ហិ ភុម្មតោ អញ្ញត្ថាបិ សទ្ទវិទូ ឥច្ឆន្តីតិ។

សានុសយវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. បជហនវារវណ្ណនា

១៣២-១៤៧. បជហនវារេ យេន កាមរាគានុសយាទយោ សាវសេសា បហីយន្តិ, សោ តេ បជហតីតិ សន្និដ្ឋានំ កត្វា វត្តព្ពោ ន ហោតិ អបជហនសព្ភាវា, តស្មា សន្និដ្ឋានេ និរវសេសប្បជហនកោយេវ បជហតីតិ វុត្តោ, តស្មា “យោ វា បន មានានុសយំ បជហតិ, សោ កាមរាគានុសយំ បជហតីតិ? នោ”តិ (យម. ២.អនុសយយមក.១៣២) វុត្តំ។ យស្មា បន សំសយបទេន បហានករណមត្តមេវ បុច្ឆតិ, ន សន្និដ្ឋានំ ករោតិ, តស្មា យថាវិជ្ជមានំ បហានំ សន្ធាយ “យោ កាមរាគានុសយំ បជហតិ, សោ មានានុសយំ បជហតីតិ? តទេកដ្ឋំ បជហតី”តិ វុត្តំ។ បដិលោមេ បន “នប្បជហតី”តិ បជហនាភាវោ ឯវ សន្និដ្ឋានបទេន សំសយបទេន ច វិនិច្ឆិតោ បុច្ឆិតោ ច, តស្មា យេសំ បជហនំ នត្ថិ និរវសេសវសេន បជហនកានំ, តេ ឋបេត្វា អវសេសា អប្បជហនសព្ភាវេនេវ នប្បជហន្តីតិ វុត្តា, ន ច យថាវិជ្ជមានេន បហានេនេវ វជ្ជិតាតិ ទដ្ឋព្ពាតិ។ “អនាគាមិមគ្គសមង្គិញ្ច អដ្ឋមកញ្ច ឋបេត្វា អវសេសា បុគ្គលា កាមរាគានុសយញ្ច នប្បជហន្តិ វិចិកិច្ឆានុសយញ្ច នប្បជហន្តី”តិ (យម. ២.អនុសយយមក.១៦៥) ឯត្ថ **អដ្ឋកថាយំ** “បុថុជ្ជនោ បហានបរិញ្ញាយ អភាវេន នប្បជហតិ, សេសា តេសំ អនុសយានំ បហីនត្តា”តិ (យម. អដ្ឋ. អនុសយយមក ១៣២-១៤៧) វុត្តំ។

តត្ថ កិញ្ចាបិ កេសញ្ចិ វិចិកិច្ឆានុសយោ កេសញ្ចិ ឧភយន្តិ សេសានំ តេសំ បហីនតា អត្ថិ, តថាបិ សោតាបន្នាទីនំ វិចិកិច្ឆានុសយស្ស បហីនតា ឧភយាបជហនស្ស ការណំ ន ហោតីតិ តេសំ បហីនត្តា “នប្បជហន្តី”តិ ន សក្កា វត្តុំ, អថ បន កាមរាគានុសយញ្ច នប្បជហន្តីតិ ឥមំ សន្និដ្ឋានេន តេសំ បុគ្គលានំ

សង្គហិតភាវទស្សនត្ថំ វុត្តន្តិ ន តត្ថ ការណំ វត្តព្ពំ, បុច្ឆិតស្ស បន សំសយត្ថស្ស ការណំ វត្តព្ពំ។ ឯវំ សតិ “សេសា តស្ស អនុសយស្ស បហីនត្តា”តិ វត្តព្ពន្តិ? ន វត្តព្ពំ “យោ កាមរាគានុសយំ នប្បជហតិ, សោ ទិដ្ឋានុសយំ វិចិកិច្ឆានុសយំ នប្បជហតី”តិ បដិក្ខិបិត្វា បុច្ឆិតេ សទិសវិស្សជ្ជនកេ ទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆានុសយេ សន្ធាយ ការណស្ស វត្តព្ពត្តា, តស្មា **តេសំ អនុសយានំ បហីនត្តា**តិ តេសំ ទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆានុសយានំ បហីនត្តា តេ សំសយត្ថសង្គហិតេ អនុសយេ នប្បជហន្តីតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

បជហនវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បហីនវារវណ្ណនា

២៦៤-២៧៤. បហីនវារេ ផលដ្ឋវសេនេវ ទេសនា អារទ្ធាតិ អនុលោមំ សន្ធាយ វុត្តំ។ បដិលោមេ ហិ បុថុជ្ជនវសេនបិ ទេសនា គហិតាតិ។ “ផលដ្ឋវសេនេវា”តិ ច សាធារណវចនេន មគ្គសមង្គីនំ អគ្គហិតតំ ទីបេតិ។ អនុសយច្ចន្តបដិបក្ខេកចិត្តក្ខណិកានញ្ហិ មគ្គសមង្គីនំ ន កោចិ អនុសយោ ឧប្បត្តិរហោ, នាបិ អនុប្បត្តិរហតំ អាបាទិតោ, តស្មា តេ ន អនុសយសានុសយបហីនឧប្បជ្ជនវារេសុ គហិតាតិ។

២៧៥-២៨៦. ឱកាសវារេ សោ សោ អនុសយោ អត្តនោ អត្តនោ ឱកាសេ ឯវ អនុប្បត្តិធម្មតំ អាបាទិតោ បហីនោ, អនាបាទិតោ ច អប្បហីនោតិ បហីនាប្បហីនវចនានិ តទោកាសមេវ ទីបេន្តិ, តស្មា អនោកាសេ តទុភយាវត្តព្ពតា វុត្តាតិ។ **សាធារណដ្ឋានេ តេន សទ្ធិំ បហីនោ នាម ហោតី**តិ តេន សទ្ធិំ សមានោកាសេ បហីនោ នាមាតិ អត្ថោ, ន សមានកាលេ បហីនោតិ។

បហីនវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ធាតុវារវណ្ណនា

៣៣២-៣៤០. ធាតុវារេ **សន្តានំ អនុគតា ហុត្វា សយន្តី**តិ យស្មិំ សន្តានេ អប្បហីនា, តំសន្តានេ អប្បហីនភាវេន អនុគន្ត្វា ឧប្បត្តិអរហភាវេន សយន្តីតិ អត្ថោ។ ឧប្បត្តិរហតា ឯវ ហិ អនុរូបំ ការណំ លភិត្វា ឧប្បជ្ជន្តីតិ តថាបិ យុត្តាតិ។ ឯត្ថ ច ន កាមធាតុអាទីនិ ឆ បដិនិសេធវចនានិ ធាតុវិសេសនិទ្ទារណានិ ន ហោន្តីតិ “ន កាមធាតុយា ចុតស្ស ន កាមធាតុំ ឧបបជ្ជន្តស្សា”តិអាទិម្ហិ វុច្ចមានេ តមំ នាម ឧបបជ្ជន្តស្សាតិ ន វិញ្ញាយេយ្យ, តស្មា តំមូលិកាសុ យោជនាសុ “ន កាមធាតុយា ចុតស្ស កាមធាតុំ រូបធាតុំ អរូបធាតុំ ឧបបជ្ជន្តស្សា”តិ បឋមំ យោជេត្វា បុន អនុក្កមេន “ន កាមធាតុំ ឧបបជ្ជន្តស្សា”តិអាទិកា យោជនា កតា។ ឯវញ្ហិ ន កាមធាតុអាទិបទេហិ យថាវុត្តធាតុយោយេវ គហិតា, ន កញ្ចីតិ វិញ្ញាយតិ។ យថា អនុសយវារេ “អនុសេន្តីតិ បទស្ស ឧប្បជ្ជន្តីតិ អត្ថោ គហិតោ”តិ វុត្តំ, តត្ថាបិ ឧប្បជ្ជមានមេវ សន្ធាយ ឧប្បជ្ជន្តីតិ គហេតុំ ន សក្កា “យស្ស កាមរាគានុសយោ អនុសេតិ, តស្ស បដិឃានុសយោ អនុសេតីតិ? អាមន្តា”តិអាទិវចនតោ។ អថាបិ អប្បហីនតំ សន្ធាយ ឧប្បជ្ជន្តីតិ អត្ថោ តត្ថ គហិតោ, តថាបិ សោ ន ន យុជ្ជតីតិ។ **ភង្គា**តិ ភញ្ជិតព្ពា, ទ្វិធា កាតព្ពាតិ អត្ថោ។ ននុ ន កោចិ អនុសយោ យត្ថ ឧប្បជ្ជន្តស្ស អនុសេតិ នានុសេតិ ចាតិ ទ្វិធា កាតព្ពា, តត្ថេវ កស្មា “កតិ អនុសយា ភង្គា? អនុសយា ភង្គា នត្ថី”តិ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនានិ កតានិ។ ន ហិ បការន្តរាភាវេ សំសយោ យុត្តោតិ ? ន ន យុត្តោ, “អនុសយា ភង្គា នត្ថី”តិ អវុត្តេ ភង្គាភាវស្ស អវិញ្ញាតត្តាតិ។

ធាតុវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អនុសយយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ចិត្តយមកំ

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា

១-៦២. ចិត្តយមកវណ្ណនាយំ **អាទិតោវ តយោ សុទ្ធិកមហាវារា ហោន្តី**តិ ឥមេ តយោ មហាវារា សរាគាទិកុសលាទីហិ មិស្សកា សុទ្ធិកា ច, តេសុ អាទិតោ សុទ្ធិកា ហោន្តីតិ អត្ថោ។ មិស្សកេសុ ច ឯកេកស្មិំ សរាគាទិមិស្សកចិត្តេ តយោ តយោ មហាវារា, តេ តត្ថ តត្ថ បន វុត្តេ សម្បិណ្ឌេត្វា **“សោឡស បុគ្គលវារា”**តិអាទិ វុត្តំ, ន និរន្តរំ វុត្តេតិ។ “យស្ស ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ ន និរុជ្ឈតិ, តស្ស ចិត្តំ និរុជ្ឈិស្សតិ នុប្បជ្ជិស្សតី”តិអាទិនា ឧប្បាទ

និរោធានំ បច្ចុប្បន្នានាគតកាលានញ្ច សំសគ្គវសេន ឯកេកាយ បុច្ឆាយ បវត្តត្តា “**ឧប្បាទនិរោធកាលសម្ភេទវារោ**”តិ វុត្តោ។ ឯវំ សេសានម្បិ វារានំ តំតំនាមតា បាឡិអនុសារេន វេទិតព្ពា។

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និទ្ទេសវារវណ្ណនា

៦៣. **តថារូបស្សេវ ខីណាសវស្ស ចិត្តំ សន្ធាយា**តិ ឥទំ ឧប្បាទក្ខណសមង្គិបច្ឆិមចិត្តសមង្គិម្ហិ បុគ្គលេ អធិប្បេតេ តញ្ច ចិត្តំ អធិប្បេតមេវ ហោតីតិ កត្វា វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អរហតោ បច្ឆិមចិត្តម្បី**តិ នុប្បជ្ជតិ និរុជ្ឈតីតិ ឯវំបការំ ភង្គក្ខណសមង្គិមេវ សន្ធាយ វុត្តំ។

៦៥-៨២. ឧប្បាទវារស្ស ទុតិយបុច្ឆាវិស្សជ្ជនេ **ចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ, និរោធសមាបន្នានំ, អសញ្ញសត្តានំ តេសំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជិត្ថ, នោ ច តេសំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតី**តិ ឯត្ថ “ចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ តេសំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជិត្ថា”តិ ឯតស្ស “សព្ពេសំ ចិត្តំ ខណបច្ចុប្បន្នមេវ ហុត្វា ឧប្បាទក្ខណំ អតីតត្តា ឧប្បជ្ជិត្ថ នាមា”តិ អត្ថោ វុត្តោ។ **ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ តេសំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជិត្ថ ចេវ ឧប្បជ្ជតិ ចា**តិ ឯតស្សបិ ឧប្បាទំ បត្តត្តា ឧប្បជ្ជិត្ថ, អនតីតត្តា ឧប្បជ្ជតិ នាមាតិ ទ្វយមេតំ ឯវំ ន សក្កា វត្តុំ។ ន ហិ ខណបច្ចុប្បន្នេ “ឧប្បជ្ជិត្ថា”តិ អតីតវោហារោ អត្ថិ។ យទិ សិយា, **យំ វា បន ចិត្តំ ឧប្បជ្ជិត្ថ, តំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតី**តិ ឯត្ថ “នោ”តិ អវត្វា វិភជិតព្ពំ សិយា។ តថា **“យំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, តំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជិត្ថា”**តិ ឯត្ថ ច “នោ”តិ អវត្វា “អាមន្តា”តិ វត្តព្ពំ សិយា។ **“ចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ”**តិ បន ភិជ្ជមានចិត្តសមង្គី បុគ្គលោ វុត្តោ, តស្ស អតីតំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជិត្ថ, ន ច កិញ្ចិ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ **ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ**តិ ច ឧប្បជ្ជមានចិត្តសមង្គី បុគ្គលោ វុត្តោ, តស្សបិ អតីតំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជិត្ថ, តំ បន ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ ចិត្តន្តិ ហិ សាមញ្ញវចនំ ឯកស្មឹ អនេកស្មិញ្ច យថាគហិតវិសេសេ តិដ្ឋតីតិ។ **“យស្ស វា បន ចិត្តំ ឧប្បជ្ជិស្សតិ, តស្ស ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតីតិ? ចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ”**តិ ឯត្ថ **យស្ស វា បន ចិត្តំ ឧប្បជ្ជិស្សតី**តិ ឯតេន សន្និដ្ឋានេន គហិតបុគ្គលស្សេវ ចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេតិ ឯវំ សព្ពត្ថ សន្និដ្ឋានវសេន និយមោ វេទិតព្ពោ។ ឧប្បន្នុប្បជ្ជមានវារោ និរុទ្ធនិរុជ្ឈមានវារោ ច បុគ្គលវារាទីសុ តីសុបិ និទ្ទានាករណា ឧទ្ទិដ្ឋា និទ្ទិដ្ឋា ច។ តត្ថ បុគ្គលវារេ អវិសេសេន យំ កញ្ចិ តាទិសំ បុគ្គលំ សន្ធាយ **“ឧប្បន្នំ ឧប្បជ្ជមាន”**ន្តិអាទិ វុត្តំ, ធម្មវារេ ចិត្តមេវ, បុគ្គលធម្មវារេ បុគ្គលំ ចិត្តញ្ចាតិ អយមេត្ថ វិសេសោ ទដ្ឋព្ពោ។

៨៣. អតិក្កន្តកាលវារេ ឥមស្ស បុគ្គលវារត្តា បុគ្គលោ បុច្ឆិតោតិ បុគ្គលស្សេវ វិស្សជ្ជនេន ភវិតព្ពំ។ យថា **យស្ស ចិត្តំ ឧប្បជ្ជិត្ថា**តិ ឯតេន ន កោចិ បុគ្គលោ ន គហិតោ, ឯវំ **យស្ស ចិត្តំ ឧប្បជ្ជមានំ ខណំ ខណំ វីតិក្កន្តំ អតិក្កន្តកាល**ន្តិ ឯតេន សន្និដ្ឋានេន ន កោចិ ន គហិតោ។ ន ហិ សោ បុគ្គលោ អត្ថិ, យស្ស ចិត្តំ ឧប្បាទក្ខណំ អតីតំ នត្ថិ, តេ ច បន និរុជ្ឈមានក្ខណាតីតចិត្តា ន ន ហោន្តីតិ បឋមោ បញ្ហោ “អាមន្តា”តិ វិស្សជ្ជិតព្ពោ សិយា, តថា ទុតិយតតិយា។ ចតុត្ថោ បន “បច្ឆិមចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ តេសំ ចិត្តំ ភង្គក្ខណំ អវីតិក្កន្តំ, នោ ច តេសំ ចិត្តំ ឧប្បាទក្ខណំ អវីតិក្កន្តំ, ឥតរេសំ ចិត្តំ ភង្គក្ខណញ្ច អវីតិក្កន្តំ ឧប្បាទក្ខណញ្ច អវីតិក្កន្ត”ន្តិ វិស្សជ្ជិតព្ពោ ភវេយ្យ, តថា អវិស្សជ្ជេត្វា កស្មា សព្ពត្ថ ចិត្តមេវ វិភត្តន្តិ ? ចិត្តវសេន បុគ្គលវវត្ថានតោ។ ខណស្ស ហិ វីតិក្កន្តតាយ អតិក្កន្តកាលតាវចនេន វត្តមានស្ស ច ចិត្តស្ស វសេន បុគ្គលោ ឧប្បាទក្ខណាតីតចិត្តោ វុត្តោ អតីតស្ស ច, តត្ថ បុរិមស្ស ចិត្តំ ន ភង្គក្ខណំ វីតិក្កន្តំ បច្ឆិមស្ស វីតិក្កន្តន្តិ ឯវមាទិកោ បុគ្គលវិភាគោ យស្ស ចិត្តស្ស វសេន បុគ្គលវវត្ថានំ ហោតិ, តស្ស ចិត្តស្ស តំតំខណវីតិក្កមាវីតិក្កមទស្សនវសេន ទស្សិតោ ហោតីតិ សព្ពវិស្សជ្ជនេសុ ចិត្តមេវ វិភត្តំ។ អថ វា នយិធ ធម្មមត្តវិសិដ្ឋោ បុគ្គលោ បុច្ឆិតោ, អថ ខោ បុគ្គលវិសិដ្ឋំ ចិត្តំ, តស្មា ចិត្តមេវ វិស្សជ្ជិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ យទិបិ បុគ្គលប្បធានា បុច្ឆា, អថាបិ ចិត្តប្បធានា, ឧភយថាបិ ទុតិយបុច្ឆាយ “អាមន្តា”តិ វត្តព្ពំ សិយា, តថា បន អវត្វា និរោធក្ខណវីតិក្កមេន អតិក្កន្តកាលតា ន ឧប្បាទក្ខណវីតិក្កមេន អតិក្កន្តកាលតា វិយ វត្តមានស្ស អត្ថីតិ ទស្សនត្ថំ **“អតីតំ ចិត្ត”**ន្តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **យស្ស ចិត្តំ ន ឧប្បជ្ជមាន**ន្តិ ឯត្ថ ឧប្បជ្ជមានំ ខណំ ខណំ វីតិក្កន្តំ អតិក្កន្តកាលំ យស្ស ចិត្តំ ន ហោតីតិ អត្ថោ។ ឯស នយោ **“ន និរុជ្ឈមាន”**ន្តិ ឯត្ថាបិ។

១១៤-១១៦. មិស្សកវារេសុ **យស្ស សរាគំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ ន និរុជ្ឈតិ, តស្ស ចិត្តំ និរុជ្ឈិស្សតិ នុប្បជ្ជិស្សតី**តិ បុច្ឆា, **នោ**តិ វិស្សជ្ជនញ្ច អដ្ឋកថាយំ ទស្សិតំ។ បាឡិយំ បន “យស្ស សរាគំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ ន និរុជ្ឈតិ, តស្ស សរាគំ ចិត្តំ និរុជ្ឈិស្សតិ នុប្បជ្ជិស្សតី”តិ មាតិកាឋបនាយំ វុត្តត្តា វិស្សជ្ជនេបិ តថេវ សន្និដ្ឋានសំសយត្ថេសុ សរាគាទិមិស្សកចិត្តវសេនេវ បុច្ឆា ឧទ្ធរិត្វា “សរាគបច្ឆិមចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ តេសំ សរាគំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ ន និរុជ្ឈតិ និរុជ្ឈិស្សតិ នុប្បជ្ជិស្សតិ, ឥតរេសំ សរាគចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ តេសំ សរាគំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ ន និរុជ្ឈតិ

និរុជ្ឈិស្សតិ ចេវ ឧប្បជ្ជិស្សតិ ចា’’តិ ឯវមាទិនា នយេន យេភុយ្យេន សុទ្ធិកវារសទិសមេវ វិស្សជ្ជនំ កាតព្ពន្តិ កត្វា សំខិត្តន្តិ វិញ្ញាយតិ។

និទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចិត្តយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ធម្មយមកំ

១. បណ្ណត្តិវារោ

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា

១-១៦. ធម្មយមកវណ្ណនាយំ **កុសលាទិធម្មានំ មាតិកំ ឋបេត្វា**តិ យថា មូលយមកេ កុសលាទិធម្មា ទេសិតា, យថា ច ខន្ធយមកាទីសុ ‘‘បញ្ចក្ខន្ធា’’តិអាទិនា អញ្ញថា សង្គហេត្វា ទេសិតា, តថា អទេសេត្វា យា កុសលាទីនំ ធម្មានំ ‘‘កុសលាកុសលា ធម្មា’’តិអាទិកា មាតិកា, តំ ឥធ អាទិម្ហិ ឋបេត្វា ទេសិតស្សាតិ អត្ថោ។

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បវត្តិវារវណ្ណនា

៣៣-៣៤. ‘‘**យស្ស កុសលា ធម្មា ឧប្បជ្ជន្តិ, តស្ស អព្យាកតា ធម្មា ឧប្បជ្ជន្តី**’’តិ ឯតស្ស វិស្សជ្ជនេ ‘‘**អព្យាកតា ចាតិ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបវសេន វុត្ត**’’ន្តិ អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ, ឥមស្មិំ បន បញ្ហេ កម្មសមុដ្ឋានាទិរូបញ្ច លព្ភតិ, តំ បន បដិលោមវារស្ស វិស្សជ្ជនេ **សព្ពេសំ ចវន្តានំ, បវត្តេ ចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ, អារុប្បេ អកុសលានំ ឧប្បាទក្ខណេ តេសំ កុសលា ច ធម្មា ន ឧប្បជ្ជន្តិ អព្យាកតា ច ធម្មា ន ឧប្បជ្ជន្តី**តិ ឯត្ថ បវត្តេ ចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ ឧប្បជ្ជមានម្បិ កម្មសមុដ្ឋានាទិរូបំ អគ្គហេត្វា ‘‘អព្យាកតា ច ធម្មា ន ឧប្បជ្ជន្តី’’តិ វុត្តត្តា ចិត្តសមុដ្ឋានរូបមេវ ឥធាធិប្បេតំ។ កម្មសមុដ្ឋានាទិរូបេ ន វិធានំ, នាបិ បដិសេធោតិ កេចិ វទន្តិ, តថា ចិត្តសមុដ្ឋានរូបមេវ សន្ធាយ ‘‘យស្ស កុសលា ធម្មា ឧប្បជ្ជន្តិ, តស្ស អព្យាកតា ធម្មា និរុជ្ឈន្តីតិ? នោ’’តិ (យម. ៣.ធម្មយមក.១៦៣) វុត្តន្តិ។ តំ បនេតំ ឯវំ ន សក្កា វត្តុំ ចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ កម្មសមុដ្ឋានរូបាទីនម្បិ ឧប្បាទស្ស ឧប្បាទក្ខណេ ច និរោធស្ស ឯវមាទីហិ ឯវ បាឡីហិ បដិសេធសិទ្ធិតោ។

យេ ច វទន្តិ ‘‘យថា បដិសម្ភិទាមគ្គេ និរោធកថាយំ ‘សោតាបត្តិមគ្គក្ខណេ ជាតា ធម្មា ឋបេត្វា ចិត្តសមុដ្ឋានរូបំ សព្ពេបិ វិរាគា ចេវ ហោន្តិ វិរាគារម្មណា វិរាគគោចរា វិរាគសមុទាគតា វិរាគបតិដ្ឋា’តិអាទីសុ ‘ឋបេត្វា រូប’ន្តិ អវត្វា ចិត្តបដិពទ្ធត្តា ចិត្តជរូបានំ ‘ឋបេត្វា ចិត្តសមុដ្ឋានរូប’ន្តិ វុត្តំ, ឯវមិធាបិ ចិត្តបដិពទ្ធត្តា ចិត្តជរូបមេវ កថិត’’ន្តិ, តញ្ច តថា ន ហោតិ។ យេសញ្ហិ សោតាបត្តិមគ្គោ សហជាតបច្ចយោ ហោតិ, យេសុ ច វិរាគាទិអាសង្កា ហោតិ, តេ សោតាបត្តិមគ្គសហជាតា ធម្មា សោតាបត្តិមគ្គក្ខណេ ជាតា ធម្មាតិ តត្ថ វុត្តា។ **សោតាបត្តិមគ្គក្ខណេ ជាតា**តិ ហិ វចនំ មគ្គេ ជាតតំ ទីបេតិ, ន ច កម្មជាទីនិ អមគ្គេ ជាយមានានិ មគ្គក្ខណេ ជាតវោហារំ អរហន្តិ តេសំ តស្ស សោតាបត្តិមគ្គក្ខណេ សហជាតបច្ចយត្តាភាវតោ, តស្មា មគ្គក្ខណេ តំសហជាតធម្មេសុ ឋបេតព្ពំ ឋបេតុំ ‘‘ឋបេត្វា ចិត្តសមុដ្ឋានរូប’’ន្តិ វុត្តំ, ឥធ បន កុសលាទិធម្មា យស្ស យត្ថ ឧប្បជ្ជន្តិ និរុជ្ឈន្តិ ច, តស្ស បុគ្គលស្ស តស្មិញ្ច ឱកាសេ អព្យាកតធម្មានំ ឧប្បាទនិរោធានំ កុសលាទិបដិពទ្ធតា អប្បដិពទ្ធតា ច អាមដ្ឋា, ន ច កម្មជាទិរូបំ អព្យាកតំ ន ហោតិ, តស្មា សន្និដ្ឋានេន គហិតស្ស បុគ្គលស្ស ឱកាសេ វា ឧប្បាទនិរោធេសុ វិជ្ជមានេសុ អព្យាកតានំ តេ វេទិតព្ពា, អវិជ្ជមានេសុ ច បដិសេធេតព្ពា, ន ច អចិត្តបដិពទ្ធា អព្យាកតាតិ ឯត្ថ ន គហិតាតិ សក្កា វត្តុំ និរោធសមាបន្នានំ អសញ្ញសត្តានញ្ច ឧប្បាទនិរោធវចនតោតិ។

ចតុត្ថបញ្ហេ **បវត្តេ អកុសលាព្យាកតចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ**តិ ឥទំ ‘‘យស្ស វា បន អព្យាកតា ធម្មា ឧប្បជ្ជន្តី’’តិ ឯតេន សន្និដ្ឋានេន គហិតេសុ បញ្ចវោការេ អកុសលាព្យាកតចិត្តានំ ចតុវោការេ ច អព្យាកតចិត្តស្សេវ ឧប្បាទក្ខណសមង្គិនោ សន្ធាយ វុត្តំ។ ឯវំ សព្ពត្ថ សន្និដ្ឋានវសេន វិសេសោ វេទិតព្ពោ។

៧៩. ‘‘**ឯកាវជ្ជនេន ១៦៦ ឧប្បន្នស្សា**’’តិ វុត្តំ, នានាវជ្ជនេនបិ បន តតោ បុរិមតរជវនវីថីសុ ឧប្បន្នស្ស ‘‘ឧប្បាទក្ខណេ តេសំ អកុសលា ធម្មា នុប្បជ្ជិស្សន្តិ, នោ ច តេសំ កុសលា ធម្មា នុប្បជ្ជន្តី’’តិ ឥទំ លក្ខណំ

លព្ភតេវ, តស្មា ឯតេន លក្ខណេន សមានលក្ខណំ សត្ថំ **យស្ស ចិត្តស្ស អនន្តរា អគ្គមគ្គំ បដិលភិស្សន្តិ, តស្ស ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ**តិ ឯតេនេវ កុសលានាគតភាវបរិយោសានេន តាយ ឯវ សមានលក្ខណតាយ ទីបិតំ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯស នយោ អកុសលាតីតភាវស្ស អព្យាកតាតីតភាវស្ស ច អាទិម្ហិ **“ទុតិយេ អកុសលេ”**តិ, **“ទុតិយេ ចិត្តេ”**តិ ច វុត្តដ្ឋានេ។ យថា ហិ ភាវនាវារេ ភាវនាបហានានំ បរិយោសានេន អគ្គមគ្គេន តតោ បុរិមតរានិបិ ភាវនាបហានានិ ទស្សិតានិ ហោន្តិ, ឯវមិធាបិ តំ តំ តេន តេន អាទិនា អន្តេន ច ទស្សិតន្តិ។

១០០. បច្ចនីកវារេ អកុសលានំ ភង្គក្ខណេ តេសំ អកុសលា ច ធម្មា និរុជ្ឈន្តិ អព្យាកតា ច ធម្មា និរុជ្ឈន្តីតិ វចនេន បដិសន្ធិចិត្តតោ សោឡសមំ, តតោ បរម្បិ វា ភវនិកន្តិចិត្តំ ហោតិ, ន តតោ ឱរន្តិ វិញ្ញាយតីតិ។

បវត្តិវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ធម្មយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ឥន្ទ្រិយយមកំ

១. បណ្ណត្តិវារោ

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា

១. ឥន្ទ្រិយយមកេ វិភង្គេ វិយ ជីវិតិន្ទ្រិយំ មនិន្ទ្រិយានន្តរំ អនិទ្ទិសិត្វា បុរិសិន្ទ្រិយានន្តរំ ឧទ្ទិដ្ឋំ “តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, ឥន្ទ្រិយានិ។ កតមានិ តីណិ? ឥត្ថិន្ទ្រិយំ បុរិសិន្ទ្រិយំ ជីវិតិន្ទ្រិយ”ន្តិ (សំ. និ. ៥.៤៩២) សុត្តេ ទេសិតក្កមេន។ បវត្តិវារេ ហិ ឯកន្តំ បវត្តិយំ ឯវ ឧប្បជ្ជមានានំ សុខិន្ទ្រិយាទីនំ កម្មជានំ អកម្មជានញ្ច អនុបាលកំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ ចុតិបដិសន្ធីសុ ច បវត្តមានានំ កម្មជានន្តិ តំមូលកានិ យមកានិ ចុតិបដិសន្ធិបវត្តិវសេន វត្តព្ពានីតិ វេទិតព្ពានិ។ ចក្ខុន្ទ្រិយាទីសុ បន បុរិសិន្ទ្រិយាវសានេសុ យំ មូលកមេវ ន ហោតិ មនិន្ទ្រិយំ, តំ ឋបេត្វា អវសេសមូលកានិ ចុតិឧបបត្តិវសេនេវ វត្តព្ពានិ អាយតនយមកេ វិយ, តស្មា ជីវិតិន្ទ្រិយំ តេសំ មជ្ឈេ អនុទ្ទិសិត្វា អន្តេ ឧទ្ទិដ្ឋន្តិ។

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និទ្ទេសវារវណ្ណនា

៩៤. ឥត្ថី ឥត្ថិន្ទ្រិយន្តិ ឯត្ថ យស្មា ឥត្ថីតិ កោចិ សភាវោ នត្ថិ, ន ច រូបាទិធម្មេ ឧបាទាយ ឥត្ថិគ្គហណំ ន ហោតិ, តស្មា ឥត្ថិគ្គហណស្ស អវិជ្ជមានម្បិ វិជ្ជមានមិវ គហេត្វា បវត្តិតោ តថាគហិតស្ស វសេន “នត្ថី”តិ អវត្វា “នោ”តិ វុត្តំ។ សុខស្ស ច ភេទំ កត្វា “សុខំ សោមនស្ស”ន្តិ, ទុក្ខស្ស ច “ទុក្ខំ ទោមនស្ស”ន្តិ វចនេនេវ សោមនស្សតោ អញ្ញា សុខា វេទនា សុខំ, ទោមនស្សតោ ច អញ្ញា ទុក្ខា វេទនា ទុក្ខន្តិ អយំ វិសេសោ គហិតោយេវាតិ **“សុខំ សុខិន្ទ្រិយំ ទុក្ខំ ទុក្ខិន្ទ្រិយ”**ន្តិ ឯត្ថ “អាមន្តា”តិ វុត្តំ។

១៤០. សុទ្ធិន្ទ្រិយវារេ **ចក្ខុ ឥន្ទ្រិយ**ន្តិ ឯត្ថ ទិព្ពចក្ខុបញ្ញាចក្ខូនិ បញ្ញិន្ទ្រិយានិ ហោន្តីតិ “អាមន្តា”តិ វុត្តំ។ **អវសេសំ សោត**ន្តិ តណ្ហាសោតមេវាហ។

និទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២.បវត្តិវារវណ្ណនា

១៨៦. បវត្តិវារេ “ឆយិមានិ, ភិក្ខវេ, ឥន្ទ្រិយានិ។ កតមានិ ឆ? ចក្ខុន្ទ្រិយំ…បេ… កាយិន្ទ្រិយំ មនិន្ទ្រិយ”ន្តិ (សំ. និ. ៥.៤៩៥) សុត្តេ វុត្តនយេន ឥធ ឧទ្ទិដ្ឋំ មនិន្ទ្រិយំ ចុតិបដិសន្ធិបវត្តីសុ បវត្តមានេហិ កម្មជាកម្មជេហិ សព្ពេហិបិ យោគំ គច្ឆតិ, ន ច ជីវិតិន្ទ្រិយំ វិយ អញ្ញធម្មនិស្សយេន គហេតព្ពំ, បុព្ពង្គមត្តាវ បធានំ, តស្មា កូដំ វិយ គោបានសីនំ សព្ពិន្ទ្រិយានំ សមោសរណដ្ឋានំ អន្តេ ឋបេត្វា យោជិតំ។ ជីវិតិន្ទ្រិយាទិមូលកេសុ បវត្តិញ្ច គហេត្វា គតេសុ “យស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស សុខិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតីតិ? សព្ពេសំ ឧបបជ្ជន្តានំ, បវត្តេ សុខិន្ទ្រិយវិប្បយុត្តចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ តេសំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតិ, នោ ច តេសំ សុខិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតិ, សុខិន្ទ្រិយសម្បយុត្តចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ តេសំ ជីវិតិន្ទ្រិយញ្ច ឧប្បជ្ជតិ សុខិន្ទ្រិយញ្ច

ឧប្បជ្ជតី”តិអាទិនា សុខទុក្ខទោមនស្សិន្ទ្រិយេហិ លោកុត្តរិន្ទ្រិយេហិ ច យោជនា លព្ភតិ, តថា “យស្ស សុខិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស ទុក្ខិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតីតិ? នោ”តិអាទិនា តំមូលកា ច នយា។ តេហិ បន បវត្តិយំយេវ ឧប្បជ្ជមានេហិ យោជនា តំមូលកា ច ចុតិបដិសន្ធិបវត្តីសុ បវត្តមានេហិ សោមនស្សិន្ទ្រិយាទីហិ យោជនាយ ជីវិតិន្ទ្រិយមូលកេហិ ច នយេហិ បាកដាយេវាតិ កត្វា ន វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពា។

“សចក្ខុកានំ វិនា សោមនស្សេនាតិ ឧបេក្ខាសហគតានំ ចតុន្នំ មហាវិបាកបដិសន្ធីនំ វសេន វុត្ត”ន្តិ អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ, តំ សោមនស្សរហិតសចក្ខុកបដិសន្ធិនិទស្សនវសេន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ន ហិ “ចតុន្នំយេវា”តិ និយមោ កតោ, តេន តំសមានលក្ខណា បរិត្តវិបាករូបាវចរបដិសន្ធិយោបិ ទស្សិតា ហោន្តិ។ តត្ថ កាមាវចរេសុ សោមនស្សបដិសន្ធិសមានតាយ មហាវិបាកេហិ ចតូហិ និទស្សនំ កតំ, តេន យថា សសោមនស្សបដិសន្ធិកា អចក្ខុកា ន ហោន្តិ, ឯវំ ឥតរមហាវិបាកបដិសន្ធិកាបីតិ អយមត្ថោ ទស្សិតោ ហោតិ។ គព្ភសេយ្យកានញ្ច អនុប្បន្នេសុ ចក្ខាទីសុ ចវន្តានំ អហេតុកបដិសន្ធិកតា សហេតុកបដិសន្ធិកានំ កាមាវចរានំ និយមតោ ស ចក្ខុកាទិភាវទស្សនេន ទស្សិតា ហោតិ។ គព្ភសេយ្យកេបិ ហិ សន្ធាយ “យស្ស វា បន សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតីតិ? អាមន្តា”តិ ឥទំ វចនំ យថា យុជ្ជតិ, តថា អាយតនយមកេ ទស្សិតំ។ ន ហិ សន្និដ្ឋានេន សង្គហិតានំ គព្ភសេយ្យកានំ វជ្ជនេ ការណំ អត្ថិ, “ឥត្ថីនំ អឃានកានំ ឧបបជ្ជន្តីន”ន្តិអាទីសុ (យម. ៣.ឥន្ទ្រិយយមក.១៨៧) ច តេ ឯវ វុត្តាតិ។

ឧបេក្ខាយ អចក្ខុកានន្តិ អហេតុកបដិសន្ធិវសេន វុត្តន្តិ ឯត្ថ ច កាមាវចរេ សោបេក្ខអចក្ខុកបដិសន្ធិយា តំសមានលក្ខណំ អរូបបដិសន្ធិញ្ច និទស្សេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ កេសុចិ បន បោត្ថកេសុ “អហេតុការូបបដិសន្ធិវសេនា”តិ បាឋោ ទិស្សតិ, សោ ឯវ សេយ្យោ។

“តត្ថ ហិ ឯកន្តេនេវ សទ្ធាសតិបញ្ញាយោ នត្ថិ, សមាធិវីរិយានិ បន ឥន្ទ្រិយប្បត្តានិ ន ហោន្តី”តិ វុត្តំ, យទិ បន សមាធិវីរិយានិ សន្តិ, “ឥន្ទ្រិយប្បត្តានិ ន ហោន្តី”តិ ន សក្កា វត្តុំ “សមាធិ សមាធិន្ទ្រិយន្តិ? អាមន្តា”តិ (យម. ៣.ឥន្ទ្រិយយមក.១១៣) “វីរិយំ វីរិយិន្ទ្រិយន្តិ? អាមន្តា”តិ (យម. ៣.ឥន្ទ្រិយយមក.១១១) វចនតោ។ អហេតុកបដិសន្ធិចិត្តេ ច យថា សមាធិលេសោ ឯកគ្គតា អត្ថិ, ន ឯវំ វីរិយលេសោ អត្ថិ, តស្មា ឯវមេត្ថ វត្តព្ពំ សិយា “តត្ថ ហិ ឯកន្តេនេវ សទ្ធាវីរិយសតិបញ្ញាយោ នត្ថិ, ឯកគ្គតា បន សមាធិលេសោ ឯវ ហោតី”តិ។ អយំ បនេត្ថ អធិប្បាយោ សិយា – យថា អញ្ញេសុ កេសុចិ អហេតុកចិត្តេសុ សមាធិវីរិយានិ ហោន្តិ ឥន្ទ្រិយប្បត្តានិ ច, ឯវមិធ សមាធិវីរិយានិ ឥន្ទ្រិយប្បត្តានិ ន ហោន្តីតិ។ សមាធិវីរិយិន្ទ្រិយានមេវ អភាវំ ទស្សេន្តោ អហេតុកន្តរតោ វិសេសេតិ ។ តត្ថ “សមាធិវីរិយានិ បន ន ហោន្តី”តិ វត្តព្ពេ “ឥន្ទ្រិយប្បត្តានី”តិ សមាធិលេសស្ស សមាធិន្ទ្រិយភាវំ អប្បត្តស្ស សព្ភាវតោ វុត្តំ, ន វីរិយលេសស្ស។ វិសេសនញ្ហិ វិសេសិតព្ពេ បវត្តតិ។ យេសុ បន បោត្ថកេសុ “តត្ថ ឯកន្តេនេវ សទ្ធាវីរិយសតិបញ្ញាយោ នត្ថី”តិ បាឋោ, សោ ឯវ សុន្ទរតរោ។

យាវ ចក្ខុន្ទ្រិយំ នុប្បជ្ជតិ, តាវ គព្ភគតានំ អចក្ខុកានំ ភាវោ អត្ថីតិ ឥមិនា អធិប្បាយេនាហ **“សហេតុកានំ អចក្ខុកានន្តិ គព្ភសេយ្យកវសេន ចេវ អរូបីវសេន ច វុត្ត”**ន្តិ។ គព្ភសេយ្យកាបិ បន អវស្សំ ឧប្បជ្ជនកចក្ខុកា ន លព្ភន្តីតិ ទដ្ឋព្ពា។ **សចក្ខុកានំ ញាណវិប្បយុត្តានន្តិ កាមធាតុយំ ទុហេតុកបដិសន្ធិកានំ វសេន វុត្ត**ន្តិ ឥធាបិ អហេតុកបដិសន្ធិកា ច អចក្ខុកា លព្ភន្តេវ។ ឥត្ថិបុរិសិន្ទ្រិយសន្តានានម្បិ ឧបបត្តិវសេន ឧប្បាទោ, ចុតិវសេន និរោធោ ពាហុល្លវសេន ទស្សិតោ។ កទាចិ ហិ តេសំ បឋមកប្បិកាទីនំ វិយ បវត្តិយម្បិ ឧប្បាទនិរោធា ហោន្តីតិ។ ឯត្ថ បុរិសិន្ទ្រិយាវសានេសុ ឥន្ទ្រិយមូលយមកេសុ បឋមបុច្ឆាសុ សន្និដ្ឋានេហិ គហិតេហិ ឧបបត្តិចុតិវសេន គច្ឆន្តេហិ ចក្ខុន្ទ្រិយាទីហិ និយមិតត្តា ជីវិតិន្ទ្រិយាទីនំ បវត្តិវសេនបិ លព្ភមានានំ ឧបបត្តិចុតិវសេនេវ ទុតិយបុច្ឆាសុ សន្និដ្ឋានេហិ គហណំ វេទិតព្ពំ។

១៩០. រូបជីវិតិន្ទ្រិយំ ចក្ខុន្ទ្រិយាទិសមានគតិកំ ចុតិបដិសន្ធិវសេនេវ គច្ឆតិ សន្តានុប្បត្តិនិរោធ ទស្សនតោតិ អាហ **“បវត្តេ សោមនស្សវិប្បយុត្តចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេតិ អរូបជីវិតិន្ទ្រិយំ សន្ធាយ វុត្ត”**ន្តិ។ **ឯតេសញ្ចេវ អញ្ញេសញ្ច បញ្ចិន្ទ្រិយានំ យថាលាភវសេនា**តិ ឯត្ថ ឯតេសំ ជីវិតិន្ទ្រិយាទីនំ ចុតិបដិសន្ធិបវត្តេសុ, អញ្ញេសញ្ច ចក្ខុន្ទ្រិយាទីនំ ចុតិបដិសន្ធីសូតិ ឯវំ យថាលាភោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អយំ បន ឆេទេយេវា**តិ ឯត្ថ តស្ស តស្ស បរិបុណ្ណបញ្ហស្ស តស្មិំ តស្មិំ សរូបទស្សនេន វិស្សជ្ជនេ វិស្សជ្ជិតេ បច្ឆិមកោដ្ឋាសស្ស ឆេទោតិ នាមំ ទដ្ឋព្ពំ។

យស្ស វា បន សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ន ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយំ ន ឧប្បជ្ជតីតិ? វិនា សោមនស្សេន ឧបបជ្ជន្តានំ បវត្តេ សោមនស្សវិប្បយុត្តចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ តេសំ សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ន ឧប្បជ្ជតិ, នោ ច តេសំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ ន ឧប្បជ្ជតីតិ ឯត្ថ “និរោធសមាបន្នានំ អសញ្ញសត្តាន”ន្តិ អវចនំ រូបជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយាទិសមានគតិកតំ ទីបេតិ។ តស្ស ហិ ឧបបត្តិយំយេវ ឧប្បាទោ វត្តព្ពោតិ។ “វិនា សោមនស្សេន

ឧបបជ្ជន្តាន”ន្តិ ឯត្ថ អសញ្ញសត្តេ សង្គហេត្វា បវត្តិវសេន តេ ច និរោធសមាបន្នា ច ន វុត្តា, អនុប្បាទោបិ បនេតស្ស ចុតិឧបបត្តីស្វេវ វត្តព្ពោ, ន បវត្តេតិ។ បច្ឆិមកោដ្ឋាសេបិ “សព្ពេសំ ចវន្តានំ, បវត្តេ ចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ តេសំ សោមនស្សិន្ទ្រិយញ្ច ន ឧប្បជ្ជតិ ជីវិតិន្ទ្រិយញ្ច ន ឧប្បជ្ជតី”តិ ឯវំ “សព្ពេសំ ចវន្តាន”ន្តិ ឯត្ថេវ អសញ្ញសត្តេ សង្គណ្ហិត្វា បវត្តិវសេន តេ ច និរោធសមាបន្នា ន ច វុត្តា។ យស្សយត្ថកេ ច និរោធសមាបន្នា ន ទស្សេតព្ពា ន គហេតព្ពាតិ អត្ថោ។ ន ហិ “និរោធសមាបន្នាន”ន្តិ វចនំ “អសញ្ញសត្តាន”ន្តិ វចនំ វិយ ឱកាសទីបកំ, នាបិ “ឧបេក្ខាសម្បយុត្តចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ, សព្ពេសំ ចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ”តិអាទិវចនំ វិយ សោមនស្សិន្ទ្រិយាទីនំ អនុប្បាទក្ខណទីបកំ, អថ ខោ បុគ្គលទីបកមេវាតិ។

អតីតកាលភេទេ **សុទ្ធាវាសានំ ឧបបត្តិចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ តេសំ តត្ថ សោមនស្សិន្ទ្រិយញ្ច ន ឧប្បជ្ជិត្ថ ជីវិតិន្ទ្រិយញ្ច ន ឧប្បជ្ជិត្ថា**តិ ឯត្ថ “ឧបបត្តិចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ”តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ “សុទ្ធាវាសំ ឧបបជ្ជន្តានំ, អសញ្ញសត្តានំ តេសំ តត្ថ សោមនស្សិន្ទ្រិយញ្ច ន ឧប្បជ្ជិត្ថ មនិន្ទ្រិយញ្ច ន ឧប្បជ្ជិត្ថា”តិ (យម. ៣.ឥន្ទ្រិយយមក.២៧៧) ឯត្ថ វិយ “ឧបបជ្ជន្តាន”ន្តិ វត្តព្ពន្តិ? ន វត្តព្ពំ។ យថា ហិ សោមនស្សមនិន្ទ្រិយានំ វសេន ឧបបជ្ជន្តា បុគ្គលា ឧបបត្តិចិត្តសមង្គិនោ ហោន្តិ, ន ឯវំ សោមនស្សជីវិតិន្ទ្រិយានំ វសេន ឧបបត្តិសមង្គិនោយេវ ហោន្តិ។ ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ហិ វសេន យាវ បឋមរូបជីវិតិន្ទ្រិយំ ធរតិ, តាវ ឧបបជ្ជន្តា នាម ហោន្តិ។ តទា ច ទុតិយចិត្តតោ បដ្ឋាយ “ជីវិតិន្ទ្រិយញ្ច ន ឧប្បជ្ជិត្ថា”តិ ន សក្កា វត្តុំ អរូបជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធត្តា, តស្មា ឧភយំ ឧប្បាទក្ខណេន និទស្សិតំ។ យថា ហិ “ន និរុជ្ឈិត្ថា”តិ ឥទំ លក្ខណំ ឧបបត្តិចិត្តស្ស ទ្វីសុ ខណេសុ លព្ភមានំ សព្ពបឋមេន ឧបបត្តិចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេន និទស្សិតំ, ឯវមិធាបិ ទដ្ឋព្ពំ។

អនាគតកាលភេទេ ឧប្បជ្ជិស្សមានេ សន្និដ្ឋានំ កត្វា អញ្ញស្ស ច ឧប្បជ្ជិស្សមានតាវ បុច្ឆិតា។ តត្ថ យថា បច្ចុប្បន្នកាលភេទេ សន្និដ្ឋានសំសយភេទេហិ ឧប្បជ្ជមានស្សេវ គហិតត្តា “យស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយាទីនិ ឧប្បជ្ជន្តិ , ឧបបជ្ជន្តស្ស តស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយាទីនិ ឧប្បជ្ជន្តី”តិ ឧបបជ្ជន្តស្សេវ បុច្ឆិតានំ ឧបបត្តិយំយេវ តេសំ ឧប្បាទោ សម្ភវតិ, ន អញ្ញត្ថ, ន ឯវមិធ “យស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយាទីនិ ឧប្បជ្ជិស្សន្តិ, ឧបបជ្ជន្តស្ស តស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយាទីនិ ឧប្បជ្ជិស្សន្តី”តិ ឧបបជ្ជន្តស្សេវ បុច្ឆិតានំ តេសំ ឧបបត្តិតោ អញ្ញត្ថ ឧប្បាទោ ន សម្ភវតិ, តស្មា “យស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជិស្សតិ, តស្ស សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជិស្សតីតិ? អាមន្តា”តិ វុត្តំ។ ឯវញ្ច កត្វា និរោធវារេបិ “យស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយំ និរុជ្ឈិស្សតិ, តស្ស សោមនស្សិន្ទ្រិយំ និរុជ្ឈិស្សតីតិ? អាមន្តា”តិ វុត្តំ។ ន ហិ យស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយំ និរុជ្ឈិស្សតិ, តស្ស សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ន និរុជ្ឈិស្សតិ, អបិ បច្ឆិមភវិកស្ស ឧបេក្ខាសហគតបដិសន្ធិកស្ស។ ន ហិ ឧបបជ្ជន្តស្ស តស្ស ចុតិតោ បុព្ពេវ សោមនស្សិន្ទ្រិយនិរោធោ ន សម្ភវតីតិ។ ឯត្ថ ហិ បឋមបុច្ឆាសុ សន្និដ្ឋានត្ថោ បុច្ឆិតព្ពត្ថនិស្សយោ មាទិសោវ ឧបបត្តិឧប្បាទិន្ទ្រិយវា ឧភយុប្បាទិន្ទ្រិយវា អត្ថោ បដិនិវត្តិត្វាបិ បុច្ឆិតព្ពត្ថស្ស និស្សយោតិ ឯវំ វិយ ទុតិយបុច្ឆាសុ សន្និដ្ឋានត្ថមេវ និយមេតិ, ន តត្ថេវ បុច្ឆិតព្ពំ អនាគតភាវមត្តេន សរូបតោ គហិតំ ឧប្បាទំ វា និរោធំ វា សំសយត្ថន្តិ។ យស្មា ចេវំ សន្និដ្ឋានត្ថស្ស និយមោ ហោតិ, តស្មា “យស្ស វា បន សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជិស្សតិ, តស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជិស្សតីតិ? អាមន្តា”តិ (យម. ៣.ឥន្ទ្រិយយមក.២៨១) វុត្តំ។ ឯស នយោ និរោធវារេបិ។

បដិលោមេ បន យថា អនុលោមេ “ឧប្បជ្ជិស្សតិ និរុជ្ឈិស្សតី”តិ ឧប្បាទនិរោធា អនាគតា សរូបវសេន វុត្តា, ឯវំ អវុត្តត្តា យថា តត្ថ សំសយបទេន គហិតស្ស ឥន្ទ្រិយស្ស បវត្តិយម្បិ ឧប្បាទនិរោធា ចក្ខុន្ទ្រិយាទិមូលកេសុ យោជិតា, ន ឯវំ យោជេតព្ពា។ យថា ហិ ឧប្បាទនិរោធេ អតិក្កមិត្វា អប្បត្វា ច ឧប្បាទនិរោធា សម្ភវន្តិ យោជេតុំ, ន ឯវំ អនុប្បាទានិរោធេ អតិក្កមិត្វា អប្បត្វា ច អនុប្បាទានិរោធា សម្ភវន្តិ អភូតាភាវស្ស អភូតាភាវំ អតិក្កមិត្វា អប្បត្វា ច សម្ភវានុប្បត្តិតោ, អភូតុប្បាទនិរោធាភាវោ ច បដិលោមេ បុច្ឆិតោ, តស្មាស្ស វិសេសរហិតស្ស អភូតាភាវស្ស វត្តមានានំ ឧប្បាទស្ស វិយ កាលន្តរយោគាភាវតោ យាទិសានំ ចក្ខាទីនំ ឧប្បាទនិរោធាភាវេន បុច្ឆិតព្ពស្ស និស្សយោ សន្និដ្ឋានេន សន្និច្ឆិតោ, តន្និស្សយា តាទិសានំយេវ ឧបបត្តិចុតិឧប្បាទនិរោធានំ ជីវិតាទីនម្បិ អនុប្បាទានិរោធា សំសយបទេន បុច្ឆិតា ហោន្តីតិ “យស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយំ នុប្បជ្ជិស្សតិ, តស្ស សោមនស្សិន្ទ្រិយំ នុប្បជ្ជិស្សតីតិ? អាមន្តា”តិ (យម. ៣.ឥន្ទ្រិយយមក.៣០៨) ច, “យស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយំ ន និរុជ្ឈិស្សតិ, តស្ស សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ន និរុជ្ឈិស្សតីតិ? អាមន្តា”តិ ច វុត្តំ, ន វុត្តំ “យេ អរូបំ ឧបបជ្ជិត្វា បរិនិព្ពាយិស្សន្តី”តិអាទិនា ជីវិតិន្ទ្រិយឧបេក្ខិន្ទ្រិយាទីសុ វិយ វិស្សជ្ជនន្តិ។

យេ រូបាវចរំ ឧបបជ្ជិត្វា បរិនិព្ពាយិស្សន្តិ, តេសំ ឃានិន្ទ្រិយំ ន ឧប្បជ្ជិស្សតិ, នោ ច តេសំ សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ន ឧប្បជ្ជិស្សតី”តិ ឯត្ថ យេ សោបេក្ខបដិសន្ធិកា ភវិស្សន្តិ, តេ “យេ ច អរូបំ ឧបបជ្ជិត្វា បរិនិព្ពាយិស្សន្តី”តិ ឯតេន បច្ឆិមកោដ្ឋាសវចនេន តំសមានលក្ខណតាយ សង្គហិតាតិ យេ សោមនស្សបដិសន្ធិកា ភវិស្សន្តិ, តេ ឯវ វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពា។

អដ្ឋកថាយំ យេសុ អាទិមបោត្ថកេសុ “អតីតានាគតវារេ សុទ្ធាវាសានំ ឧបបត្តិចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ មនិន្ទ្រិយញ្ច នុប្បជ្ជិត្ថាតិ ធម្មយមកេ វិយ ឧប្បាទក្ខណាតិក្កមវសេន អត្ថំ អគ្គហេត្វា”តិ លិខិតំ, តំ បមាទលិខិតំ។ យេសុ បន បោត្ថកេសុ “បច្ចុប្បន្នាតីតវារេ សុទ្ធាវាសានំ ឧបបត្តិចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ មនិន្ទ្រិយញ្ច នុប្បជ្ជិត្ថាតិ...បេ.... តស្មិំ ភវេ អនុប្បន្នបុព្ពវសេន អត្ថោ គហេតព្ពោ”តិ បាឋោ ទិស្សតិ, សោ ឯវ សុន្ទរតរោតិ។

បវត្តិវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. បរិញ្ញាវារវណ្ណនា

៤៣៥-៤៨២. បរិញ្ញាវារេ **លោកិយអព្យាកតមិស្សកានិ ចា**តិ ទុក្ខសច្ចបរិយាបន្នេហិ ឯកន្តបរិញ្ញេយ្យេហិ លោកិយអព្យាកតេហិ មិស្សកត្តា តានិ ឧបាទាយ មនិន្ទ្រិយាទីនំ វេទនាក្ខន្ធាទីនំ វិយ បរិញ្ញេយ្យតា ច វុត្តា។ យទិ បរិញ្ញេយ្យមិស្សកត្តា បរិញ្ញេយ្យតា ហោតិ, កស្មា ធម្មយមកេ “យោ កុសលំ ធម្មំ ភាវេតិ, សោ អព្យាកតំ ធម្មំ បរិជានាតី”តិអាទិនា អព្យាកតបទេន យោជេត្វា យមកានិ ន វុត្តានីតិ? យថា “កុសលំ ភាវេមិ, អកុសលំ បជហាមី”តិ កុសលាកុសលេសុ ភាវនាបហានាភិនិវេសោ ហោតិ, តថា “វេទនាក្ខន្ធោ អនិច្ចោ, ធម្មាយតនំ អនិច្ច”ន្តិអាទិនា ខន្ធាទីសុ បរិជានាភិនិវេសោ ហោតិ, តត្ថ វេទនាក្ខន្ធាទយោ “អនិច្ច”ន្តិអាទិនា បរិជានិតព្ពា, តេ ច វេទនាក្ខន្ធាទិភាវំ គហេត្វា បរិជានិតព្ពា, ន អព្យាកតភាវន្តិ។

កស្មា បនេត្ថ ទុក្ខសច្ចភាជនីយេ អាគតស្ស ទោមនស្សស្ស បហាតព្ពតាវ វុត្តា, ន បរិញ្ញេយ្យតា, ននុ ទុក្ខសច្ចបរិយាបន្នា វេទនាក្ខន្ធាទយោ កុសលាកុសលភាវេន អគ្គហិតា កុសលាកុសលាបិ បរិញ្ញេយ្យាតិ? សច្ចំ, យថា បន វេទនាក្ខន្ធាទិភាវោ ភាវេតព្ពបហាតព្ពភាវេហិ វិនាបិ ហោតិ, ន ឯវំ ទោមនស្សិន្ទ្រិយភាវោ បហាតព្ពភាវេន វិនា ហោតីតិ ឥមំ វិសេសំ ទស្សេតុំ ទោមនស្សិន្ទ្រិយស្ស បហាតព្ពតាវ ឥធ វុត្តា, ន បរិញ្ញេយ្យភាវស្ស អភាវតោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ **អកុសលំ ឯកន្តតោ បហាតព្ពមេវា**តិ ឯតេន បហាតព្ពមេវ, ន អប្បហាតព្ពន្តិ អប្បហាតព្ពមេវ និវារេតិ, ន បរិញ្ញេយ្យភាវន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អញ្ញិន្ទ្រិយំ ភាវេតព្ពនិដ្ឋំ, ន បន សច្ឆិកាតព្ពនិដ្ឋន្តិ ភាវេតព្ពភាវោ ឯវ តស្ស គហិតោតិ។ **“ទ្វេ បុគ្គលា”**តិអាទិ “ចក្ខុន្ទ្រិយំ ន បរិជានាតី”តិអាទិកស្ស បរតោ លិខិតព្ពំ ឧប្បដិបាដិយា លិខិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ចក្ខុន្ទ្រិយមូលកញ្ហិ អតិក្កមិត្វា ទោមនស្សិន្ទ្រិយមូលកេ ឥទំ វុត្តំ “ទ្វេ បុគ្គលា ទោមនស្សិន្ទ្រិយំ ន បជហន្តិ នោ ច អញ្ញិន្ទ្រិយំ ន ភាវេន្តី”តិ (យម. ៣.ឥន្ទ្រិយយមក.៤៤០)។

ឯត្ថ ច បុថុជ្ជនោ, អដ្ឋ ច អរិយាតិ នវ បុគ្គលា។ តេសុ បុថុជ្ជនោ ភព្ពាភព្ពវសេន ទុវិធោ, សោ “បុថុជ្ជនោ”តិ អាគតដ្ឋានេសុ “ឆ បុគ្គលា ចក្ខុន្ទ្រិយញ្ច ន បរិជានិត្ថ ទោមនស្សិន្ទ្រិយញ្ច ន បជហិត្ថា”តិអាទីសុ ច អភិន្ទិត្វា គហិតោ។ “យេ បុថុជ្ជនា មគ្គំ បដិលភិស្សន្តី”តិ (យម. ១.សច្ចយមក.៤៩, ៥១-៥២) អាគតដ្ឋានេសុ “បញ្ច បុគ្គលា ចក្ខុន្ទ្រិយញ្ច បរិជានិស្សន្តិ ទោមនស្សិន្ទ្រិយញ្ច បជហិស្សន្តី”តិអាទីសុ (យម. ៣.ឥន្ទ្រិយយមក.៤៥១) ច ភព្ពោ ឯវ ភិន្ទិត្វា គហិតោ។ “យេ ច បុថុជ្ជនា មគ្គំ ន បដិលភិស្សន្តី”តិ (យម. ១.សច្ចយមក.៥១) អាគតដ្ឋានេសុ “តយោ បុគ្គលា ទោមនស្សិន្ទ្រិយញ្ច នប្បជហិស្សន្តិ ចក្ខុន្ទ្រិយញ្ច ន បរិជានិស្សន្តី”តិអាទីសុ (យម. ៣.ឥន្ទ្រិយយមក.៤៥៥) ច អភព្ពោ ឯវ។ អគ្គផលសមង្គី ច បឋមផលសមង្គី អរហា ចាតិ ទុវិធោ។ សោបិ “អរហា”តិ អាគតដ្ឋានេសុ “តយោ បុគ្គលា អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយញ្ច ភាវិត្ថ ទោមនស្សិន្ទ្រិយញ្ច បជហិត្ថា”តិអាទីសុ (យម. ៣.ឥន្ទ្រិយយមក.៤៤៤) ច អភិន្ទិត្វា គហិតោ។ “យោ អគ្គផលំ សច្ឆិករោតី”តិ (យម. ៣.ឥន្ទ្រិយយមក.៤៤៦) អាគតដ្ឋានេសុ “តយោ បុគ្គលា ទោមនស្សិន្ទ្រិយំ បជហិត្ថ, នោ ច អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយំ សច្ឆិករិត្ថា”តិអាទីសុ (យម. ៣.ឥន្ទ្រិយយមក.៤៤៤) ច បឋមផលសមង្គី ច ភិន្ទិត្វា គហិតោ។ “យោ អគ្គផលំ សច្ឆាកាសី”តិ (យម. ៣.ឥន្ទ្រិយយមក.៤៤៣, ៤៤៦) អាគតដ្ឋានេសុ ឥតរោវាតិ ឯវំ បុគ្គលភេទំ ញត្វា តត្ថ តត្ថ សន្និដ្ឋានេន គហិតបុគ្គលេ និទ្ធារេត្វា វិស្សជ្ជនំ យោជេតព្ពន្តិ។

បរិញ្ញាវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥន្ទ្រិយយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

យមកបករណ-មូលដីកា សមត្តា។

បដ្ឋានបករណ-មូលដីកា

គន្ថារម្ភវណ្ណនា

ទិព្ពន្តិ កាមគុណាទីហិ កីឡន្តិ លឡន្តិ, តេសុ វា វិហរន្តិ, វិជយសមត្ថតាយោគេន បច្ចត្ថិកេ វិជេតុំ ឥច្ឆន្តិ, ឥស្សរិយដ្ឋានាទិសក្ការទានគ្គហណំ តំតំអត្ថានុសាសនញ្ច ករោន្តា វោហរន្តិ, បុញ្ញយោគានុភាវប្បត្តាយ ជុតិយា ជោតន្តិ, យថាភិលាសិតញ្ច វិសយំ អប្បដិឃាតេន គច្ឆន្តិ, យថិច្ឆិតនិប្ផាទនេ សក្កោន្តីតិ វា **ទេវា,** ទេវនីយា វា តំតំព្យសននិត្ថរណត្ថិកេហិ សរណំ បរាយណន្តិ គមនីយា, អភិត្ថវនីយា វា។ សោភាវិសេសយោគេន កមនីយាតិ វា **ទេវា**។ តេ តិវិធា – សម្មុតិទេវា ឧបបត្តិទេវា វិសុទ្ធិទេវាតិ។ ភគវា បន និរតិសយាយ អភិញ្ញាកីឡាយ, ឧត្តមេហិ ទិព្ពព្រហ្មអរិយវិហារេហិ, សបរសន្តានសិទ្ធាយ បញ្ចវិធមារវិជយិច្ឆានិប្ផត្តិយា, ចិត្តិស្សរិយសត្តធនាទិសម្មាបដិបត្តិអវេច្ចប្បសាទសក្ការទានគ្គហណសង្ខាតេន ធម្មសភាវបុគ្គលជ្ឈាសយានុរូបានុសាសនីសង្ខាតេន ច វោហារាតិសយេន, បរមាយ បញ្ញាសរីរប្បភាសង្ខាតាយ ជុតិយា, អនោបមាយ ច ញាណសរីរគតិយា, មារវិជយសព្ពញ្ញុគុណបរហិតនិប្ផាទនេសុ អប្បដិហតាយ សត្តិយា ច សមន្នាគតត្តា សទេវកេន លោកេន សរណន្តិ គមនីយតោ, អភិត្ថវនីយតោ, ភត្តិវសេន កមនីយតោ ច សព្ពេ តេ ទេវេ តេហិ គុណេហិ អតិក្កន្តោ អតិសយោ វា ទេវោតិ **ទេវាតិទេវោ**។ សព្ពទេវេហិ បូជនីយតរោ ទេវោតិ វា **ទេវាតិទេវោ,** វិសុទ្ធិទេវភាវំ វា សព្ពញ្ញុគុណាលង្ការំ បត្តត្តា អញ្ញទេវេហិ អតិរេកតរោ វា ទេវោ **ទេវាតិទេវោ។ ទេវានន្តិ** ឧបបត្តិទេវានំ តទា ធម្មបដិគ្គាហកានំ។ សក្កាទីហិ **ទេវេហិ** បហារាទអសុរិន្ទាទីហិ **ទានវេហិ** ច **បូជិតោ**។ កាយវចីសំយមស្ស សីលស្ស ឥន្ទ្រិយសំវរស្ស ចិត្តសំយមស្ស សមាធិស្ស ច បដិបក្ខានំ អច្ចន្តបដិប្បស្សទ្ធិយា **សុទ្ធសំយមោ**។

ឥសិសត្តមោតិ ចតុសច្ចាវពោធគតិយា ឥសយោតិ សង្ខ្យំ គតានំ សតំ បសត្ថានំ ឥសីនំ អតិសយេន សន្តោ បសត្ថោតិ អត្ថោ។ វិបស្សីអាទយោ ច ឧបាទាយ ភគវា “សត្តមោ”តិ វុត្តោ។ យតោ វិញ្ញាណំ បច្ចុទាវត្តតិ, តំ នាមរូបំ សមុទយនិរោធនេន និរោធេសីតិ **នាមរូបនិរោធនោ**។ អតិគម្ភីរនយមណ្ឌិតទេសនំ បដ្ឋានំ នាម ទេសេសិ បករណន្តិ សម្ពន្ធោ។

គន្ថារម្ភវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បច្ចយុទ្ទេសវណ្ណនា

“កេ បន តេ នយា, កិញ្ច តំ បដ្ឋានំ នាមា”តិ នយិទំ បុច្ឆិតព្ពំ។ កស្មា? និទានកថាយំ បដ្ឋានសមានេ អនុលោមាទីនំ នយានំ បដ្ឋានស្ស ច ទស្សិតត្តាតិ ឥមមត្ថំ វិភាវេន្តោ **“សម្មាសម្ពុទ្ធេន ហិ...បេ.... នាមាតិ ហិ វុត្ត**”ន្តិ តត្ថ វុត្តំ អដ្ឋកថាបាឡឹ អាហរិ។ តត្ថ គាថត្ថំ អដ្ឋកថាធិប្បាយញ្ច បរតោ វណ្ណយិស្សាមាតិ។

បដ្ឋាននាមត្ថោ បន តិកបដ្ឋានាទីនំ តិកបដ្ឋានាទិនាមត្ថោ, ឥមស្ស បករណស្ស ចតុវីសតិសមន្តបដ្ឋានសមោធានតា ចេត្ថ វត្តព្ពា។ ឯវញ្ហិ សង្ខេបតោ បដ្ឋានេ ញាតេ វិត្ថារោ សុខវិញ្ញេយ្យោ ហោតីតិ។ តត្ថ ច នាមត្ថោ បឋមំ វត្តព្ពោតិ **“តត្ថ យេសំ...បេ.... នាមត្ថោ តាវ ឯវំ វេទិតព្ពោ**”តិ វត្វា សព្ពសាធារណស្ស បដ្ឋាននាមស្សេវ តាវ អត្ថំ ទស្សេន្តោ **“កេនដ្ឋេន បដ្ឋាន**”ន្តិអាទិមាហ ។ **ប-ការោ ហី**តិ ឧបសគ្គបទំ ទស្សេតិ។ សោ “បវិភត្តេសុ ធម្មេសុ, យំ សេដ្ឋំ តទុបាគមុន្តិអាទីសុ វិយ នានប្បការត្ថំ ទីបេតិ។ ននុ បការេហិ វិភត្តា បវិភត្តាតិ ប-ឥតិ ឧបសគ្គោ បការត្ថមេវ ទីបេតិ, ន នានប្បការត្ថន្តិ? ន, តេសំ បការានំ នានាវិធភាវតោ។ អត្ថតោ ហិ អាបន្នំ នានាវិធភាវំ ទស្សេតុំ នានា-សទ្ទោ វុត្តោតិ។ តត្ថ ឯកស្សបិ ធម្មស្ស ហេតុអាទីហិ អនេកបច្ចយភាវតោ ច ឯកេកស្ស បច្ចយស្ស អនេកធម្មភាវតោ ច នានប្បការបច្ចយតា វេទិតព្ពា។

ហេតុបច្ចយាទិវសេន វិភត្តត្តាតិ ឯតេន ធម្មសង្គហាទីសុ វុត្តតោ កុសលាទិវិភាគតោ សាតិសយវិភាគតំ បដ្ឋាននាមលាភស្ស ការណំ ទស្សេតិ។ **គោដ្ឋា**តិ វជោ។ **បដ្ឋិតគាវោ**តិ គតគាវោ។ **អាគតដ្ឋានស្មិន្តិ** មហាសីហនាទសុត្តំ វទតិ។ បវត្តគមនត្តា ឯត្ថាតិ វចនសេសោ។ អថ វា គច្ឆតិ ឯត្ថាតិ គមនំ, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស និស្សង្គវសេន បវត្តស្ស គមនត្តា គមនទេសភាវតោ ឯកេកំ បដ្ឋានំ នាមាតិ អត្ថោ។ តត្ថ អញ្ញេហិ គតិមន្តេហិ អតិសយយុត្តស្ស គតិមតោ គមនដ្ឋានភាវទស្សនត្ថំ **“សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្សា**”តិ វុត្តំ។ តស្ស មហាវេគស្ស បុរិសស្ស បបាតដ្ឋានំ វិយ ធម្មសង្គណីអាទីនំ សាសង្គគមនដ្ឋានភាវំ ឥមស្ស ច មហាបថោ វិយ និរាសង្គគមនដ្ឋានភាវំ ទស្សេន្តោ អតិសយយុត្តគមនដ្ឋានភាវោ បដ្ឋាននាមលាភស្ស ការណន្តិ ទស្សេតិ។

តិកានន្តិ តិករសេន វុត្តធម្មានំ។ **សមន្តា**តិ អនុលោមាទីហិ សព្ពាការេហិបិ គតានិ ចតុវីសតិ ហោន្តីតិ អត្ថោ។ ឯតស្មិំ អត្ថេ **ចតុវីសតិសមន្តបដ្ឋានានី**តិ “សមន្តចតុវីសតិបដ្ឋានានី”តិ វត្តព្ពេ សមន្តសទ្ទស្ស បរយោគំ កត្វា វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អថ វា **សមន្តា ឆ ឆ ហុត្វា**តិ ឯតេន អនុលោមាទិសព្ពកោដ្ឋាសតោ តិកាទិឆឆភាវំ ទស្សេតិ។ តេន សមន្តសទ្ទោ តិកាទិឆឆបដ្ឋានវិសេសនំ ហោតិ, ន ចតុវីសតិវិសេសនំ, តស្មា ស មន្តតោ បដ្ឋានានិ តានិ ចតុវីសតីតិ កត្វា “**ចតុវីសតិសមន្តបដ្ឋានានី**”តិ វុត្តំ។ សមន្តតោ វា ធម្មានុលោមាទិតិកាទិបដិច្ចវារាទិបច្ចយានុលោមាទិហេតុមូលកាទិប្បការេហិ បវត្តានិ បដ្ឋានានិ **សមន្តបដ្ឋានានិ,** អនន្តនយេហិ នយេហិ បវត្តានីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តានិ បន ចតុវីសតិ ហោន្តិ។ តេនេវាហ “**ឥមេសំ ចតុវីសតិយា ខុទ្ទកបដ្ឋានសង្ខាតានំ សមន្តបដ្ឋានានំ សមោធានវសេនា**”តិ។

ហេតុ ច សោ បច្ចយោ ចាតិ ឥមិនា វចនេន ហេតុនោ អធិបតិបច្ចយាទិភូតស្ស ច គហណំ សិយាតិ តំ និវារេន្តោ អាហ “**ហេតុ ហុត្វា បច្ចយោ**”តិ។ ឯតេនបិ សោ ឯវ ទោសោ អាបជ្ជតីតិ បុនាហ “**ហេតុភាវេន បច្ចយោតិ វុត្តំ ហោតី**”តិ។ តេន ឥធ ហេតុ-សទ្ទេន ធម្មគ្គហណំ ន កតំ, អថ ខោ ធម្មសត្តិវិសេសោ គហិតោតិ ទស្សេតិ។ តស្ស ហិ បច្ចយសទ្ទស្ស ច សមានាធិករណតំ សន្ធាយ “ហេតុ ច សោ បច្ចយោ ចា”តិ, “ហេតុ ហុត្វា បច្ចយោ”តិ ច វុត្តំ។ ឯវញ្ច កត្វា បរតោ បាឡិយំ “ហេតូ ហេតុសម្បយុត្តកានំ...បេ.... ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិនា (បដ្ឋា. ១.១.១) តេន តេន ហេតុភាវាទិឧបការេន តស្ស តស្ស ធម្មស្ស ឧបការត្តំ វុត្តំ។ អដ្ឋកថាយំ បន “យោ ហិ ធម្មោ យំ ធម្មំ អប្បច្ចក្ខាយ តិដ្ឋតិ វា ឧប្បជ្ជតិ វា, សោ តស្ស បច្ចយោ”តិ “មូលដ្ឋេន ឧបការកោ ធម្មោ ហេតុបច្ចយោ”តិច្ចេវមាទិនា ធម្មប្បធាននិទ្ទេសេន ធម្មតោ អញ្ញា ធម្មសត្តិ នាម នត្ថីតិ ធម្មេហេវ ធម្មសត្តិវិភាវនំ កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឥធាបិ វា **ហេតុ ច សោ បច្ចយោ ចា**តិ ធម្មេនេវ ធម្មសត្តិំ ទស្សេតិ។ ន ហិ ហេតុបច្ចយោតិអាទិកោ ឧទ្ទេសោ កុសលាទិឧទ្ទេសោ វិយ ធម្មប្បធានោ, អថ ខោ ធម្មានំ ឧបការប្បធានោតិ។ **ឯតី**តិ ឯតស្ស អត្ថោ វត្តតីតិ, តញ្ច ឧប្បត្តិដ្ឋិតីនំ សាធារណវចនំ។ តេនេវាហ – “**តិដ្ឋតិ វា ឧប្បជ្ជតិ វា**”តិ។ កោចិ ហិ បច្ចយោ ឋិតិយា ឯវ ហោតិ យថា បច្ឆាជាតបច្ចយោ, កោចិ ឧប្បត្តិយាយេវ យថា អនន្តរាទយោ, កោចិ ឧភយស្ស យថា ហេតុអាទយោតិ។

ឧបការកលក្ខណោតិ ច ធម្មេន ធម្មសត្តិឧបការំ ទស្សេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ហិនោតីតិ បតិដ្ឋាតិ ឯត្ថាតិ **ហេតុ**។ អនេកត្ថត្តា ធាតុសទ្ទានំ ហិ-សទ្ទោ មូល-សទ្ទោ វិយ បតិដ្ឋត្ថោតិ ទដ្ឋព្ពោតិ។ ហិនោតិ វា ឯតេន កម្មនិទានភូតេន ឧទ្ធំ ឱជំ អភិហរន្តេន មូលេន វិយ បាទបោ តប្បច្ចយំ ផលំ គច្ឆតិ បវត្តតិ វុឌ្ឍិំ វិរូឡ្ហិំ អាបជ្ជតីតិ **ហេតុ**។ **អាចរិយាន**ន្តិ រេវតត្ថេរំ វទតិ។

“យោនិសោ, ភិក្ខវេ, មនសិករោតោ អនុប្បន្នា ចេវ កុសលា ធម្មា ឧប្បជ្ជន្តិ, ឧប្បន្នា ច កុសលា ធម្មា អភិវឌ្ឍន្តី”តិអាទីហិ (អ. និ. ១.៦៦-៦៧) កុសលភាវស្ស យោនិសោមនសិការបដិពទ្ធតា សិទ្ធា ហោតីតិ អាហ “**យោនិសោមនសិការបដិពទ្ធោ កុសលភាវោ**”តិ។ ឯតេនេវ អកុសលាព្យាកតភាវា កុសលភាវោ វិយ ន ហេតុបដិពទ្ធាតិ ទស្សិតំ ហោតិ។ យំ បនេកេ មញ្ញេយ្យុំ “អហេតុកហេតុស្ស អកុសលភាវោ វិយ សហេតុកហេតូនំ សភាវតោវ កុសលាទិភាវោ អញ្ញេសំ តំសម្បយុត្តានំ ហេតុបដិពទ្ធោ”តិ, តស្ស ឧត្តរំ វត្តុំ “**យទិ ចា**”តិអាទិមាហ។ **អលោភោ កុសលោ វា សិយា អព្យាកតោ វា**, យទិ អលោភោ សភាវតោ កុសលោ, កុសលត្តា អព្យាកតោ ន សិយា។ អថ អព្យាកតោ, តំសភាវត្តា កុសលោ ន សិយា អលោភសភាវស្ស អទោសត្តាភាវោ វិយ។ យស្មា បន ឧភយថាបិ សោ ហោតិ, តស្មា យថា ឧភយថា ហោន្តេសុ ផស្សាទីសុ សម្បយុត្តេសុ ហេតុបដិពទ្ធកុសលាទិភាវំ បរិយេសថ, ន សភាវតោ, ឯវំ ហេតូសុបិ កុសលាទិតា អញ្ញបដិពទ្ធា បរិយេសិតព្ពា, ន សភាវតោតិ។ យំ វុត្តំ “សម្បយុត្តហេតូសុ សភាវតោវ កុសលាទិភាវោ”តិ, តំ ន យុជ្ជតិ, សា បន បរិយេសិយមានា យោនិសោមនសិការាទិបដិពទ្ធា ហោតីតិ ហេតូសុ វិយ សម្បយុត្តេសុបិ យោនិសោមនសិការាទិបដិពទ្ធោ កុសលាទិភាវោ, ន ហេតុបដិពទ្ធោតិ សិទ្ធំ ហោតីតិ អធិប្បាយោ។

អារភិត្វាបីតិ ឯត្ថ **បិ**-សទ្ទេន ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ – រូបាយតនាទិមត្តេ យស្មិំ កិស្មិញ្ចិ ឯកស្មិំ អដ្ឋត្វា “យំ យំ ធម្មំ អារព្ភា”តិ អនិយមេន សព្ពរូបាយតន...បេ.... ធម្មាយតនានញ្ច អារម្មណបច្ចយភាវស្ស វុត្តត្តា ន កោចិ ធម្មោ ន ហោតីតិ។

“ឆន្ទវតោ កឹ នាម ន សិជ្ឈតី”តិអាទិកំ បុរិមាភិសង្ខារូបនិស្សយំ លភិត្វា ឧប្បជ្ជមានេ ចិត្តេ ឆន្ទាទយោ ធុរភូតា ជេដ្ឋកភូតា សយំ សម្បយុត្តធម្មេ សាធយមានា ហុត្វា បវត្តន្តិ, តំសម្បយុត្តធម្មា ច តេសំ វសេ វត្តន្តិ ហីនាទិភាវេន តទនុវត្តនតោ, តេន តេ អធិបតិបច្ចយា ហោន្តិ។ គរុកាតព្ពម្បិ អារម្មណំ តន្និន្នបោណបព្ភារានំ បច្ចវេក្ខណអស្សាទមគ្គផលានំ អត្តនោ វសេ វត្តយមានំ វិយ បច្ចយោ ហោតិ, តស្មាយំ អត្តាធីនានំ បតិភាវេន ឧបការកតា អធិបតិបច្ចយតាតិ ទដ្ឋព្ពា។

មនោវិញ្ញាណធាតុតិអាទិ ចិត្តនិយមោតិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន សន្តីរណានន្តរំ វោដ្ឋព្ពនំ, ចុតិអនន្តរា បដិសន្ធីតិ យស្ស យស្ស ចិត្តស្ស អនន្តរា យំ យំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស តស្ស តទនន្តរុប្បាទនិយមោ តំតំសហការីបច្ចយវិសិដ្ឋស្ស បុរិមបុរិមចិត្តស្សេវ វសេន ឥជ្ឈតីតិ ទស្សេតិ។ **ភាវនាពលេន បន វារិតត្តា**តិ ឯត្ថ យថា រុក្ខស្ស វេខេ ទិន្នេ បុប្ផិតុំ សមត្ថស្សេវ បុប្ផនំ ន ហោតិ, អគទវេខេ បន អបនីតេ តាយយេវ សមត្ថតាយ បុប្ផនំ ហោតិ, ឯវមិធាបិ ភាវនាពលេន វារិតត្តា សមុដ្ឋាបនសមត្ថស្សេវ អសមុដ្ឋាបនំ, តស្មិញ្ច អបគតេ តាយយេវ សមត្ថតាយ សមុដ្ឋាបនំ ហោតីតិ អធិប្បាយោ។

ព្យញ្ជនមត្តតោវេត្ថ នានាករណំ បច្ចេតព្ពំ, ន អត្ថតោតិ ឧបចយសន្តតិអធិវចននិរុត្តិបទានំ វិយ សទ្ទត្ថមត្តតោ នានាករណំ, ន វចនីយត្ថតោតិ អធិប្បាយោ។ តេនេវ សទ្ទត្ថវិសេសំ ទស្សេតុំ **"កថ"**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ បុរិមបច្ឆិមានំ និរោធុប្បាទន្តរាភាវតោ និរន្តរុប្បាទនសមត្ថតា អនន្តរបច្ចយភាវោ។ រូបធម្មានំ វិយ សណ្ឋានាភាវតោ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នានំ សហាវដ្ឋានាភាវតោ ច "ឥទមិតោ ហេដ្ឋា ឧទ្ធំ តិរិយ"ន្តិ វិភាគាភាវា អត្តនា ឯកត្តមិវ ឧបនេត្វា សុដ្ឋុ អនន្តរភាវេន ឧប្បាទនសមត្ថតា សមនន្តរបច្ចយតា។

ឧប្បាទនសមត្ថតាតិ ច អព្យាបារត្តា ធម្មានំ យស្មិំ យទាការេ និរុទ្ធេ វត្តមានេ វា សតិ តំតំវិសេសវន្តោ ធម្មា ហោន្តិ, តស្ស សោវ អាការោ វុច្ចតីតិ ទដ្ឋព្ពោ។ ធម្មានំ បវត្តិមេវ ច ឧបាទាយ កាលវោហារោតិ និរោធា វុដ្ឋហន្តស្ស នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនផលសមាបត្តីនំ អសញ្ញសត្តា ចវន្តស្ស បុរិមចុតិបច្ឆិមបដិសន្ធីនញ្ច និរោធុប្បាទនិរន្តរតាយ កាលន្តរតា នត្ថីតិ ទដ្ឋព្ពា។ ន ហិ តេសំ អន្តរា អរូបធម្មានំ បវត្តិ អត្ថិ, យំ ឧបាទាយ កាលន្តរតា វុច្ចេយ្យ, ន ច រូបធម្មប្បវត្តិ អរូបធម្មប្បវត្តិយា អន្តរំ ករោតិ អញ្ញសន្តានត្តា។ រូបារូបធម្មសន្តតិយោ ហិ ទ្វេ អញ្ញមញ្ញំ វិសទិសសភាវត្តា អញ្ញមញ្ញោបការភាវេន វត្តមានាបិ វិសុំយេវ ហោន្តិ។ ឯកសន្តតិយញ្ច បុរិមបច្ឆិមានំ មជ្ឈេ វត្តមានំ តំសន្តតិបរិយាបន្នតាយ អន្តរការកំ ហោតិ។ តាទិសញ្ច កិញ្ចិ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនផលសមាបត្តីនំ មជ្ឈេ នត្ថិ, ន ច អភាវោ អន្តរការកោ ហោតិ អភាវត្តាយេវ, តស្មា ជវនានន្តរស្ស ជវនស្ស វិយ, ភវង្គានន្តរស្ស ភវង្គស្ស វិយ ច និរន្តរតា សុដ្ឋុ ច អនន្តរតា ហោតីតិ តថា ឧប្បាទនសមត្ថតា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនចុតីនម្បិ ទដ្ឋព្ពា។ ឧប្បត្តិយា បច្ចយភាវោ ចេត្ថ អនន្តរបច្ចយាទីនំ បាកដោតិ ឧប្បាទនសមត្ថតាវ វុត្តា។ បច្ចុប្បន្នានំ បន ធម្មានំ បុព្ពន្តាបរន្តបរិច្ឆេទេន គហិតានំ "ឧប្បជ្ជតី"តិ វចនំ អលភន្តានំ "អតីតោ ធម្មោ បច្ចុប្បន្នស្ស ធម្មស្ស អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ"តិអាទិនា (បដ្ឋា. ២.១៨.៥) អនន្តរាទិបច្ចយភាវោ វុត្តោតិ ន សោ ឧប្បត្តិយំយេវាតិ វិញ្ញាយតិ។ ន ហិ កុសលាទិគ្គហណំ វិយ បច្ចុប្បន្នគ្គហណំ អបរិច្ឆេទំ, យតោ ឧប្បត្តិមត្តសមង្គិនោយេវ ច គហណំ សិយា, តេនេវ ច អតីតត្តិកេ បដិច្ចវារាទយោ ន សន្តីតិ។

ឧប្បជ្ជមានោវ សហុប្បាទភាវេនាតិ ឯត្តាបិ ឧប្បត្តិយា បច្ចយភាវេន បាកដេន ឋិតិយាបិ បច្ចយភាវំ និទស្សេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ, បច្ចយុប្បន្នានំ បន សហជាតភាវេន ឧបការកតា សហជាតបច្ចយតាតិ។

អត្តនោ ឧបការកស្ស ឧបការកតា **អញ្ញមញ្ញបច្ចយតា,** ឧបការកតា ច អញ្ញមញ្ញតាវសេនេវ ទដ្ឋព្ពា, ន សហជាតាទិវសេន។ សហជាតាទិបច្ចយោ ហោន្តោយេវ ហិ កោចិ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ ន ហោតិ, ន ច បុរេជាតបច្ឆាជាតភាវេហិ ឧបការកស្ស ឧបការកា វត្ថុខន្ធា អញ្ញមញ្ញបច្ចយា ហោន្តីតិ។

តរុអាទីនំ បថវី វិយ អធិដ្ឋានាការេន បថវីធាតុ សេសធាតូនំ, ចក្ខាទយោ ច ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ ឧបការកា **ចិត្តកម្មស្ស បដាទយោ វិយ** និស្សយាការេន ខន្ធាទយោ តំតំនិស្សយានំ ខន្ធាទីនំ។

តទធីនវុត្តិតាយ អត្តនោ ផលេន និស្សិតោតិ យំ កិញ្ចិ ការណំ និស្សយោតិ វទតិ។ តត្ថ យោ ភុសោ, តំ ឧបនិស្សយោតិ និទ្ទារេតិ។

បកតោតិ ឯត្ថ **ប**-ការោ ឧបសគ្គោ, សោ អត្តនោ ផលស្ស ឧប្បាទនេ សមត្ថភាវេន សុដ្ឋុកតតំ ទីបេតិ។ តថា ច កតំ អត្តនោ សន្តានេ កតំ ហោតីតិ អាហ **"អត្តនោ សន្តានេ"**តិ។ ករណញ្ច ទុវិធំ និប្ផាទនំ ឧបសេវនញ្ចាតិ ទស្សេតុំ **"និប្ផាទិតោ វា"**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឧបសេវិតោ វា**តិ ឯតេន កាយអល្លីយាបនវសេន ឧបភោគូបសេវនំ វិជាននាទិវសេន អារម្មណូបសេវនញ្ច ទស្សេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេន អនាគតានម្បិ ចក្ខុសម្បទាទីនំ អារម្មណូបសេវនេន យថាបដិសេវិតានំ បកតូបនិស្សយតា វុត្តា ហោតិ។

យថា បច្ឆាជាតេន វិនា សន្តានាវិច្ឆេទហេតុភាវំ អគច្ឆន្តានំ ធម្មានំ យេ បច្ឆាជាតាការេន ឧបការកា, តេសំ សា វិប្បយុត្តាការាទីហិ វិសិដ្ឋា ឧបការកតា **បច្ឆាជាតបច្ចយតា,** តថា និស្សយារម្មណាការាទីហិ វិសិដ្ឋា

បុរេជាតភាវេន វិនា ឧបការកភាវំ អគច្ឆន្តានំ វត្ថារម្មណានំ បុរេជាតាការេន ឧបការកតា **បុរេជាតបច្ចយតា**, ឯវំ សព្ពត្ថ បច្ចយានំ បច្ចយន្តរាការវិសិដ្ឋា ឧបការកតា យោជេតព្ពា។

គិជ្ឈបោតកសរីរានំ អាហារាសាចេតនា វិយាតិ ឯតេន មនោសញ្ចេតនាហារវសេន បវត្តមានេហិ អរូបធម្មេហិ រូបកាយស្ស ឧបត្ថម្ភិតភាវំ ទស្សេតិ។ តេនេវ "អាហារាសា វិយា"តិ អវត្វា ចេតនាគហណំ ករោតិ។

កុសលាទិភាវេន អត្តនា សទិសស្ស បយោគេន ករណីយស្ស បុនប្បុនំ ករណំ បវត្តនំ **អាសេវនដ្ឋោ**, អត្តសទិសសភាវតោបាទនំ វាសនំ វា។ **គន្ថាទីសុ បុរិមាបុរិមាភិយោគោ វិយា**តិ បុរិមា បុរិមា អាសេវនា វិយាតិ អធិប្បាយោ។

ចិត្តប្បយោគោ ចិត្តកិរិយា, អាយូហនន្តិ អត្ថោ។ យថា ហិ កាយវចីបយោគោ វិញ្ញត្តិ, ឯវំ ចិត្តប្បយោគោ ចេតនា។ សា តាយ ឧប្បន្នកិរិយតាវិសិដ្ឋេ សន្តានេ សេសបច្ចយសមាគមេ បវត្តមានានំ វិបាកកដត្តារូបានម្បិ តេនេវ កិរិយភាវេន ឧបការិកា ហោតិ។ តស្ស ហិ កិរិយភាវស្ស បវត្តត្តា តេសំ បវត្តិ, ន អញ្ញថាតិ។ សហជាតានំ បន តេន ឧបការិកាតិ កឹ វត្តព្ពន្តិ។

និរុស្សាហសន្តភាវេនាតិ ឯតេន សឧស្សាហេហិ វិបាកធម្មធម្មេហិ កុសលាកុសលេហិ សារម្មណាទិភាវេន សទិសវិបាកភាវំ ទស្សេតិ។ សោ ហិ វិបាកានំ បយោគេន អសាធេតព្ពតាយ បយោគេន អញ្ញថា វា សេសបច្ចយេសុ សិទ្ធេសុ កម្មស្ស កដត្តាយេវ សិទ្ធិតោ និរុស្សាហោ សន្តភាវោ ហោតិ, ន កិលេសវូបសមសន្តភាវោ, តថាសន្តសភាវតោយេវ ភវង្គាទយោ ទុវិញ្ញេយ្យា។ បញ្ចទ្វារេបិ ហិ ជវនប្បវត្តិយា រូបាទីនំ គហិតតា វិញ្ញាយតិ, អភិនិបាតសម្បដិច្ឆនសន្តីរណមត្តា បន វិបាកា ទុវិញ្ញេយ្យាយេវ។ **និរុស្សាហសន្តភាវាយា**តិ និរុស្សាហសន្តភាវត្ថាយ។ ឯតេន តប្បច្ចយវតំ អវិបាកានម្បិ វិបាកានុកូលំ បវត្តិំ ទស្សេតិ។

សតិបិ ជនកត្តេ ឧបត្ថម្ភកត្តំ អាហារានំ បធានកិច្ចន្តិ អាហ "**រូបារូបានំ ឧបត្ថម្ភកត្តេនា**"តិ។ ឧបត្ថម្ភកត្តញ្ហិ សតិបិ ជនកត្តេ អរូបីនំ អាហារានំ អាហារជរូបសមុដ្ឋាបករូបាហារស្ស ច ហោតិ, អសតិបិ ចតុសមុដ្ឋានិករូបូបត្ថម្ភករូបាហារស្ស, អសតិ បន ឧបត្ថម្ភកត្តេ អាហារានំ ជនកត្តំ នត្ថីតិ ឧបត្ថម្ភកត្តំ បធានំ។ ជនយមានោបិ ហិ អាហារោ អវិច្ឆេទវសេន ឧបត្ថម្ភយមានោយេវ ជនេតីតិ ឧបត្ថម្ភនភាវោ អាហារភាវោតិ។

អធិបតិយដ្ឋេនាតិ ឯត្ថ ន អធិបតិបច្ចយធម្មានំ វិយ បវត្តិនិវារកេ អភិភវិត្វា បវត្តនេន គរុភាវោ អធិបតិយដ្ឋោ, អថ ខោ ទស្សនាទិកិច្ចេសុ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីហិ ជីវនេ ជីវន្តេហិ សុខិតាទិភាវេ សុខិតាទីហិ អធិមោក្ខបគ្គហុបដ្ឋានាវិក្ខេបជាននេសុ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិ បវត្តិយំ អាជាននេ អញ្ញាតាវិភាវេ ច សទ្ធាទិសហជាតេហីតិ ឯវំ តំតំកិច្ចេសុ ចក្ខាទិបច្ចយេហិ ចក្ខាទីនំ អនុវត្តនីយតា។ តេសុ តេសុ ហិ កិច្ចេសុ ចក្ខាទីនំ ឥស្សរិយំ តប្បច្ចយានញ្ច តទនុវត្តនេន តត្ថ បវត្តីតិ។ ឥត្ថិបុរិសិន្ទ្រិយានំ បន យទិបិ លិង្គាទីហិ អនុវត្តនីយតា អត្ថិ, សា បន ន បច្ចយភាវតោ។ យថា ហិ ជីវិតាហារា យេសំ បច្ចយា ហោន្តិ, តេ តេសំ អនុបាលកឧបត្ថម្ភកា អត្ថិ, អវិគតបច្ចយភូតា ច ហោន្តិ, ន ឯវំ ឥត្ថិបុរិសភាវា លិង្គាទីនំ កេនចិ បការេន ឧបការកា ហោន្តិ, កេវលំ បន យថាសកេហេវ បច្ចយេហិ បវត្តមានានំ លិង្គាទីនំ យថា ឥត្ថាទិគ្គហណស្ស បច្ចយភាវោ ហោតិ, តតោ អញ្ញេនាការេន តំសហិតសន្តានេ អប្បវត្តិតោ លិង្គាទីហិ អនុវត្តនីយតា ឥន្ទ្រិយតា ច តេសំ វុច្ចតិ, តស្មា ន តេសំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយភាវោ វុត្តោ។ **ចក្ខាទយោ អរូបធម្មានំយេវា**តិ ឯត្ថ សុខទុក្ខិន្ទ្រិយានិបិ ចក្ខាទិគ្គហណេន គហិតានីតិ ទដ្ឋព្ពានិ។

លក្ខណារម្មណូបនិជ្ឈានភូតានំ វិតក្កាទីនំ វិតក្កនាទិវសេន អារម្មណំ ឧបគន្ត្វា និជ្ឈានំ បេក្ខនំ, ចិន្តនំ វា វិតក្កាទីនំយេវ សាធារណោ ព្យាបារោ **ឧបនិជ្ឈាយនដ្ឋោ។ ឋបេត្វា សុខទុក្ខវេទនាទ្វយ**ន្តិ សុខិន្ទ្រិយទុក្ខិន្ទ្រិយទ្វយំ ឋបេត្វាតិ អធិប្បាយោ។ "**សព្ពានិបី**"តិ វត្វា "**សត្តឈានង្គានី**"តិ វចនេន អឈានង្គានំ ឧបេក្ខាចិត្តេកគ្គតានំ និវត្តនំ កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ យទិ ឯវំ "សត្ត ឈានង្គានី"តិ ឯតេនេវ សិទ្ធេ "ឋបេត្វា សុខទុក្ខវេទនាទ្វយ"ន្តិ កស្មា វុត្តំ? វេទនាភេទេសុ បញ្ចសុ សុខទុក្ខទ្វយស្ស ឯកន្តេន អឈានង្គត្តទស្សនត្ថំ ឈានង្គដ្ឋានេ និទ្ទិដ្ឋត្តា។ សតិបិ វា ឈានង្គវោហារេ វេទនាភេទទ្វយស្ស ឯកន្តេន ឈានបច្ចយត្តាភាវទស្សនត្ថំ។ ឧបេក្ខាចិត្តេកគ្គតានំ បន យទិបិ ឈានបច្ចយត្តាភាវោ អត្ថិ, ឈានបច្ចយភាវោ បន ន នត្ថីតិ "សព្ពានិបិ សត្ត ឈានង្គានី"តិ ឯត្ថ គហណំ កតំ។ តត្ថ "សព្ពានិបី"តិ វចនំ សព្ពកុសលាទិភេទសង្គណ្ហនត្ថំ, ន បន សព្ពចិត្តុប្បាទគតសង្គណ្ហនត្ថន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

យតោ តតោ វាតិ សម្មា វា មិច្ឆា វាតិ អត្ថោ។ **ឯតេ បន ទ្វេបិ ឈានមគ្គបច្ចយា អហេតុកចិត្តេសុ ន លព្ភន្តី**តិ ឥទំ អហេតុកចិត្តេសុ ន លព្ភន្តិ, ន សហេតុកចិត្តេសូតិ សហេតុកចិត្តេសុ អលាភាភាវទស្សនត្ថំ វុត្តំ, ន អហេតុកចិត្តេសុ លាភាភាវទស្សនត្ថន្តិ។ ឯវំ អត្ថេ គយ្ហមានេ អហេតុកចិត្តេសុ កត្ថចិ កស្សចិ លាភោ ន វារិតោតិ ឯត្តកមេវ វិញ្ញាយេយ្យ, ន សវិតក្កាហេតុកចិត្តេសុ ឈានបច្ចយស្សេវ អលាភាភាវទស្សនត្ថំ កតន្តិ។ អហេតុកចិត្តេសុ វា លាភាភាវទស្សនត្ថេ បន ឥមស្មឹ វចនេ សវិតក្កាហេតុកចិត្តេសុ ឈានបច្ចយស្ស លាភាភាវោ អាបជ្ជតិ, តស្មា យេន អលាភេន ធម្មសង្គណិយំ មនោធាតុអាទីនំ សង្គហសុញ្ញតវារេសុ ឈានំ ន ឧទ្ធដំ , តំ អលាភំ សន្ធាយ ឯស ឈានបច្ចយស្សបិ អហេតុកចិត្តេសុ អលាភោ វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។ យថា ហិ សហេតុកេសុ វិតក្កាទីនំ សហជាតេ សំកឌ្ឍិត្វា ឯកត្តគតភាវករណំ ឧបនិជ្ឈាយនព្យាបារោ ពលវា, ន តថា អហេតុកចិត្តេសុ ហោតិ។ ឥមស្មឹ បន បករណេ ទុព្ពលម្បិ ឧបនិជ្ឈាយនំ យទិបិ កិញ្ចិមត្តម្បិ អត្ថិ, តេន ឧបការកតា ហោតីតិ សវិតក្កាហេតុកចិត្តេសុបិ ឈានបច្ចយោ វុត្តោវ, តស្មា យេ ឯវំ បឋន្តិ “ន ឯតេ បន ទ្វេបិ ឈានមគ្គបច្ចយា យថាសង្ខ្យំ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណអហេតុកចិត្តេសុ លព្ភន្តី”តិ, តេសំ សោ បាឋោ សុន្ទរតរោ, ឥមស្ស បករណស្សាយំ អត្ថវណ្ណនា, ន ធម្មសង្គណិយាតិ។

សមំ បការេហិ យុត្តតាយ ឯកីភាវោបគមេន វិយ ឧបការកតា **សម្បយុត្តបច្ចយតា**។

យុត្តានម្បិ សតំ វិប្បយុត្តភាវេន នានត្តូបគមេន ឧបការកតា វិប្បយុត្តបច្ចយតា។ ន ហិ វត្ថុសហជាតបច្ឆាជាតវសេន អយុត្តានំ រូបាទីនំ អារម្មណាទិភាវេន ឧបការកានំ វិប្បយុត្តានំ វិប្បយុត្តបច្ចយតា អត្ថីតិ។ រូបានំ បន រូបេហិ សតិបិ អវិនិព្ភោគេ វិប្បយោគោយេវ នត្ថីតិ ន តេសំ **វិប្បយុត្តបច្ចយតា**។ វុត្តញ្ហិ “ចតូហិ សម្បយោគោ ចតូហិ វិប្បយោគោ”តិ (ធាតុ. ៣)។

បច្ចុប្បន្នលក្ខណេនាតិ បច្ចុប្បន្នសភាវេន។ តេន “អត្ថិ មេ បាបកម្មំ កត”ន្តិ (បារា. ៣៨), “អត្ថេកច្ចោ បុគ្គលោ អត្តហិតាយ បដិបន្នោ”តិ (បុ. ប. មាតិកា ៤.២៤) ច ឯវមាទីសុ វុត្តំ និព្ពត្តុឧបលព្ភមានតាលក្ខណំ អត្ថិភាវំ និវារេតិ។ សតិបិ ជនកត្តេ ឧបត្ថម្ភកប្បធានា អត្ថិភាវេន ឧបការកតាតិ អាហ **“ឧបត្ថម្ភកត្តេនា”**តិ។ ឥទញ្ច ឧបត្ថម្ភកត្តំ វត្ថារម្មណសហជាតាទីនំ សាធារណំ អត្ថិភាវេន ឧបការកត្តំ ទដ្ឋព្ពំ។

អារម្មណេ ផុសនាទិវសេន វត្តមានានំ ផស្សាទីនំ អនេកេសំ សហភាវោ នត្ថីតិ ឯកស្មឹ ផស្សាទិសមុទាយេ សតិ ទុតិយោ ន ហោតិ, អសតិ បន ហោតិ, តេន នត្ថិភាវេន ឧបការកតា **នត្ថិបច្ចយតា**។ សតិបិ បុរិមតរចិត្តានំ នត្ថិភាវេ ន តានិ នត្ថិភាវេន ឧបការកានិ, អនន្តរមេវ បន អត្តនោ អត្ថិភាវេន បវត្តិឱកាសំ អលភមានានំ នត្ថិភាវេន បវត្តិឱកាសំ ទទមានំ វិយ ឧបការកំ ហោតីតិ **“បវត្តិឱកាសទានេន ឧបការកតា”**តិ អាហ។

ឯត្ថ ច អភាវមត្តេន ឧបការកតា ឱកាសទានំ **នត្ថិបច្ចយតា,** សភាវវិគមេន អប្បវត្តមានានំ សភាវវិគមេន ឧបការកតា **វិគតបច្ចយតា,** នត្ថិតា ច និរោធានន្តរសុញ្ញតា, វិគតតា និរោធប្បត្តតា, អយមេតេសំ វិសេសោ, តថា អត្ថិតាយ សសភាវតោ ឧបការកតា **អត្ថិបច្ចយតា,** សភាវវិគមេន និរោធស្ស អប្បត្តិយា ឧបការកតា **អវិគតបច្ចយតា**តិ បច្ចយភាវវិសេសោ ធម្មាវិសេសេបិ វេទិតព្ពោ។ ធម្មានញ្ហិ សត្តិវិសេសំ សព្ពំ យាថាវតោ អភិសម្ពុជ្ឈិត្វា តថាគតេន ចតុវីសតិបច្ចយវិសេសា វុត្តាតិ ភគវតិ សទ្ធាយ “ឯវំវិសេសា ឯតេ ធម្មា”តិ សុតមយញាណំ ឧប្បាទេត្វា ចិន្តាភាវនាមយេហិ តទភិសមយាយ យោគោ កាតព្ពោ។

ចតូសុ ខន្ធេសុ ឯកស្សបិ អសង្គហិតត្តាភាវតោ នាមធម្មេកទេសតា អនន្តរាទីនំ នត្ថីតិ **“នាមធម្មាវា”**តិ វត្វា ន កេវលំ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នភាវេ ភជន្តានំ ចតុន្នំយេវ ខន្ធានំ នាមតា, អថ ខោ និព្ពានញ្ច នាមមេវាតិ ទស្សេន្តោ **“និព្ពានស្ស អសង្គហិតត្តា”**តិអាទិមាហ។ **បុរេជាតបច្ចយោ រូបេកទេសោ**តិ ឯត្ថ ឯកទេសវចនេន រូបរូបតោ អញ្ញំ វជ្ជេតិ, រូបរូបំ បន កុសលត្តិកេ អនាគតម្បិ បុរេជាតបច្ចយភាវេន អញ្ញត្ថ អាគតមេវ។ វុត្តញ្ហិ “អនិទស្សនអប្បដិឃោ ធម្មោ អនិទស្សនអប្បដិឃស្ស ធម្មស្ស បុរេជាតបច្ចយេន បច្ចយោ – អារម្មណបុរេជាតំ, វត្ថុបុរេជាតំ។ អារម្មណបុរេជាតំ វត្ថុំ ឥត្ថិន្ទ្រិយំ បុរិសិន្ទ្រិយំ អាបោធាតុំ កពឡីការំ អាហារំ អនិច្ចតោ… បេ.… ទោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតី”តិ (បដ្ឋា. ២.២២.៣៩)។

បច្ចយុទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បច្ចយនិទ្ទេសោ

១. ហេតុបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១. យោ ហេតុបច្ចយោតិ ឧទ្ទិដ្ឋោ, សោ ឯវំ វេទិតព្ពោតិ ឯតេន ហេតុសង្ខាតស្ស បច្ចយធម្មស្ស ហេតុសម្បយុត្តកតំសមុដ្ឋានរូបសង្ខាតានំ បច្ចយុប្បន្នានំ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយភាវោ ហេតុបច្ចយោតិ ឧទ្ទិដ្ឋោតិ។ យោ បន ហេតុភាវេន យថាវុត្តោ បច្ចយធម្មោ យថាវុត្តានំ បច្ចយុប្បន្នានំ បច្ចយោ ហោតិ, សោ ហេតុបច្ចយោតិ ឧទ្ទិដ្ឋោតិ វេទិតព្ពោតិ ទស្សេតិ។ ឧភយថាបិ ហេតុភាវេន ឧបការកតា ហេតុបច្ចយោតិ ឧទ្ទិដ្ឋោតិ ទស្សិតំ ហោតិ។ ឯស នយោ សេសបច្ចយេសុបិ។ ឧបការកតា បន ធម្មសភាវោ ឯវ, ន ធម្មតោ អញ្ញា អត្ថីតិ។ តថា តថា ឧបការកំ តំ តំ ធម្មំ ទស្សេន្តោ ហិ ភគវា តំ តំ ឧបការកតំ ទស្សេតីតិ។

ហេតូ ហេតុសម្បយុត្តកានន្តិ ឯត្ថ បឋមោ **ហេតុ**-សទ្ទោ បច្ចត្តនិទ្ទិដ្ឋោ បច្ចយនិទ្ទេសោ។ តេន ឯតស្ស ហេតុភាវេន ឧបការកតា ហេតុបច្ចយតាតិ ទស្សេតិ។ ទុតិយោ បច្ចយុប្បន្នវិសេសនំ។ តេន ន យេសំ កេសញ្ចិ សម្បយុត្តកានំ ហេតុបច្ចយភាវេន បច្ចយោ ហោតិ, អថ ខោ ហេតុនា សម្បយុត្តានមេវាតិ ទស្សេតិ។ ននុ ច សម្បយុត្តសទ្ទស្ស សាបេក្ខត្តា ទុតិយេ ហេតុសទ្ទេ អវិជ្ជមានេបិ អញ្ញស្ស អបេក្ខិតព្ពស្ស អនិទ្ទិដ្ឋត្តា អត្តនាវ សម្បយុត្តកានំ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោតិ អយមត្ថោ វិញ្ញាយតីតិ? នាយំ ឯកន្តោ។ ហេតុសទ្ទោ ហិ បច្ចត្តនិទ្ទិដ្ឋោ “ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ឯត្ថេវ ព្យាវដោ យទា គយ្ហតិ , តទា សម្បយុត្តវិសេសនំ ន ហោតីតិ សម្បយុត្តា អវិសិដ្ឋា យេ កេចិ គហិតា ភវេយ្យុន្តិ ឯវំ សម្បយុត្តសទ្ទេន អត្តនិ ឯវ ព្យាវដេន ហេតុសទ្ទេន វិសេសនេន វិនា យេសំ កេសញ្ចិ សម្បយុត្តានំ គហណំ ហោតីតិ តំ សន្ធាយ **“អថាបិ…បេ…. អត្ថោ ភវេយ្យា”**តិ អាហ។ ននុ យថា “អរូបិនោ អាហារា សម្បយុត្តកានំ ធម្មាន”ន្តិ (បដ្ឋា. ១.១.១៥), “អរូបិនោ ឥន្ទ្រិយា សម្បយុត្តកាន”ន្តិ (បដ្ឋា. ១.១.១៦) ច វុត្តេ ទុតិយេន អាហារគ្គហណេន ឥន្ទ្រិយគ្គហណេន ច វិនាបិ អាហារិន្ទ្រិយសម្បយុត្តការ គយ្ហន្តិ, ឯវមិធាបិ សិយាតិ? ន, អាហារិន្ទ្រិយាសម្បយុត្តស្ស អភាវតោ។ វជ្ជេតព្ពាភាវតោ ហិ តត្ថ ទុតិយអាហារិន្ទ្រិយគ្គហណេ អសតិបិ តំសម្បយុត្តការ គយ្ហន្តីតិ តំ ន កតំ, ឥធ បន វជ្ជេតព្ពំ អត្ថីតិ វត្តព្ពំ ទុតិយំ ហេតុគ្គហណន្តិ។

ឯវម្បិ **ហេតូ ហេតុសម្បយុត្តកាន**ន្តិ ឯត្ថ ហេតុសម្បយុត្តកានំ សោ ឯវ សម្បយុត្តកហេតូតិ វិសេសនស្ស អកតត្តា យោ កោចិ ហេតុ យស្ស កស្សចិ ហេតុសម្បយុត្តកស្ស ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោតិ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ, បច្ចត្តនិទ្ទិដ្ឋស្សេវ ហេតុស្ស បុន សម្បយុត្តវិសេសនភាវេន វុត្តត្តា, ឯតទត្ថមេវ ច វិនាបិ ទុតិយេន ហេតុសទ្ទេន ហេតុសម្បយុត្តភាវេ សិទ្ធេបិ តស្ស គហណំ កតំ។ អថ វា អសតិ ទុតិយេ ហេតុសទ្ទេ ហេតុសម្បយុត្តកានំ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ, ន បន ហេតូនន្តិ ឯវម្បិ គហណំ សិយាតិ តន្និវារណត្ថំ សោ វុត្តោ, តេន ហេតុសម្បយុត្តភាវំ យេ លភន្តិ, តេសំ សព្ពេសំ ហេតូនំ អញ្ញេសម្បិ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោតិ ទស្សិតំ ហោតិ។ យស្មា បន ហេតុឈានមគ្គា បតិដ្ឋាមត្តាទិភាវេន និរបេក្ខា, ន អាហារិន្ទ្រិយា វិយ សាបេក្ខា ឯវ, តស្មា ឯតេស្វេវ ទុតិយំ ហេតាទិគ្គហណំ កតំ។ អាហារិន្ទ្រិយា បន អាហរិតព្ពឥសិតព្ពាបេក្ខា ឯវ, តស្មា តេ វិនាបិ ទុតិយេន អាហារិន្ទ្រិយគ្គហណេន អត្តនា ឯវ អាហរិតព្ពេ ច ឥសិតព្ពេ ច អាហារិន្ទ្រិយភូតេ អញ្ញេ ច សម្បយុត្តកេ បរិច្ឆិន្ទន្តីតិ តំ តត្ថ ន កតំ, ឥធ ច ទុតិយេន ហេតុគ្គហណេន បច្ចយុប្បន្នានំ ហេតុនា បច្ចយភូតេនេវ សម្បយុត្តានំ ហេតូនំ អញ្ញេសញ្ច បរិច្ឆិន្នត្តា បុន វិសេសនកិច្ចំ នត្ថីតិ **បញ្ហាវារេ** “កុសលា ហេតូ សម្បយុត្តកានំ ខន្ធាន”ន្តិអាទីសុ (បដ្ឋា. ១.១.៤០១) ទុតិយំ ហេតុគ្គហណំ ន កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

និទ្ទិសិតព្ពស្ស អបាកដត្តាតិ តំ-សទ្ទោ បុរិមវចនាបេក្ខោ វុត្តស្សេវ និទ្ទេសោ “រូបាយតនំ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុយា តំសម្បយុត្តកាន”ន្តិអាទីសុ (បដ្ឋា. ១.១.២) បុរិមវចនេន និទ្ទិសិតព្ពេ បាកដីភូតេ ឯវ បវត្តតិ។ ឯត្ថ ច បច្ចត្តនិទ្ទិដ្ឋោ ហេតុសទ្ទោ “ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ឯត្ថ ព្យាវដោ សម្បយុត្តសទ្ទេន វិយ តំ-សទ្ទេនបិ អនបេក្ខនីយោ អញ្ញោ ច កោចិ និទ្ទិសិតព្ពប្បកាសកោ វុត្តោ នត្ថិ, តស្មា “តំសម្បយុត្តកាន”ន្តិ ច ន វុត្តន្តិ អធិប្បាយោ។

“ហេតុសម្បយុត្តកាន”ន្តិ ឥមិនា បន បច្ចយុប្បន្នវចនេន អសមត្តេន បច្ចយុប្បន្នវចនន្តរាបេក្ខេន បុព្ពេ វុត្តេន តំ-សទ្ទេន និទ្ទិសិតព្ពំ បាកដីកតំ, តេន **“តំសមុដ្ឋានាន”**ន្តិ ឯត្ថ តំគហណំ កតន្តិ។ កឹ បន តស្មឹ ហេតុសម្បយុត្តកសទ្ទេ តំ-សទ្ទេន និទ្ទិសិតព្ពំ បាកដីភូតន្តិ? យេហិ ហេតូហិ សម្បយុត្តា “ហេតុសម្បយុត្តកា”តិ វុត្តា, តេ ហេតូ ចេវ សម្បយុត្តកវិសេសនភូតា តព្ពិសេសិតា ច ហេតុសម្បយុត្តកា។ តេនាហ **“តេ ហេតូ ចេវា”**តិអាទិ។ អញ្ញថា “តេ ហេតូ ចេវា”តិ ឯតស្ស បច្ចត្តនិទ្ទិដ្ឋេន ហេតុសទ្ទេន សម្ពន្ធេ សតិ យថា ឥធ តេនេវ តំ-សទ្ទេន និទ្ទិសិតព្ពា បាកដា, ឯវំ បុព្ពេបិ ភវិតុំ អរហន្តីតិ “និទ្ទិសិតព្ពស្ស អបាកដត្តា ‘តំសម្បយុត្តកាន’ន្តិ ន វុត្ត”ន្តិ ឥទំ ន យុជ្ជេយ្យាតិ។ ទុវិធម្បិ វា ហេតុគ្គហណំ អបនេត្វា តំសទ្ទវចនីយតំ ចោទេតិ បរិហរតិ ច។ **តំសមុដ្ឋានាន**ន្តិ ច ហេតុសមុដ្ឋានានន្តិ យុត្តំ។ ហេតូ ហិ បច្ចយាតិ។

ចិត្តជរូបំ អជនយមានាបីតិ បិ-សទ្ទេន ជនយមានាបិ។ យទិ “ចិត្តសមុដ្ឋានាន”ន្តិ វចនេន បដិសន្ធិក្ខណេ កដត្តារូបស្ស អគ្គហណតោ តំ ន វុត្តំ, សហជាតបច្ចយវិភង្គេ ចិត្តចេតសិកានំ តស្ស កដត្តារូបស្ស បច្ចយភាវោ ន វុត្តោ ភវេយ្យ។ យទិ ច តត្ថ ចិត្តសមុដ្ឋានានំ បច្ចយភាវេន តំសមានលក្ខណានំ កដត្តារូបានម្បិ បច្ចយភាវោ និទស្សិតោ, ឯវមិធាបិ ភវិតព្ពំ។ “ចិត្តសមុដ្ឋានាន”ន្តិ បន អវត្វា “តំសមុដ្ឋានាន”ន្តិ វចនំ ចិត្តសមុដ្ឋានានំ សព្ពចិត្តចេតសិកសមុដ្ឋានតាទស្សនត្ថំ។ ឯវំបការេន ហិ តំសមុដ្ឋានវចនេន តត្ថ តត្ថ វុត្តំ សមុដ្ឋានវចនំ វិសេសិតំ ហោតិ។ ននុ “ចិត្តចេតសិកា ធម្មា ចិត្តសមុដ្ឋានាន”ន្តិ វចនេន ចិត្តសមុដ្ឋានានំ ចិត្តចេតសិកសមុដ្ឋានតា វុត្តាតិ? ន វុត្តា។ ចិត្តចេតសិកានំ បច្ចយភាវោ ឯវ ហិ តត្ថ វុត្តោតិ។

ចិត្តបដិពទ្ធវុត្តិតាយាតិ ឯតេនេវ ហេតុអាទិបដិពទ្ធតញ្ច ទស្សេតិ។ “យញ្ច, ភិក្ខវេ, ចេតេតិ, យញ្ច បកប្បេតិ, យញ្ច អនុសេតិ, អារម្មណមេតំ ហោតិ, វិញ្ញាណស្ស ឋិតិយា អារម្មណេ សតិ បតិដ្ឋា វិញ្ញាណស្ស ហោតិ, តស្មិំ បតិដ្ឋិតេ វិញ្ញាណេ វិរុឡ្ហេ នាមរូបស្ស អវក្កន្តិ ហោតិ, នាមរូបបច្ចយា សឡាយតន”ន្តិ (សំ. និ. ២.៣៩) ឥមស្មិម្បិ សុត្តេ បដិសន្ធិនាមរូបស្ស វិញ្ញាណបច្ចយតា វុត្តាតិ អាហ **“តស្មិំ បតិដ្ឋិតេ”**តិអាទិ។

បុរិមតរសិទ្ធាយ បឋវិយា ពីជបតិដ្ឋានំ វិយ បុរិមតរសិទ្ធេ កម្មេ តន្និព្ពត្តស្សេវ វិញ្ញាណពីជស្ស បតិដ្ឋានំ កម្មស្ស កដត្តា ឧប្បត្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តេនាហ – **“កម្មំ ខេត្តំ, វិញ្ញាណំ ពីជ”**ន្តិ។ កស្ស បន តំ ខេត្តំ ពីជញ្ចាតិ? នាមរូបង្កុរស្ស។

អយញ្ច បនត្ថោតិ បដិសន្ធិយំ កម្មជរូបានំ ចិត្តបដិពទ្ធវុត្តិតា។ **ឱកាសវសេនេវា**តិ នាមរូបោកាសវសេនេវ។ សោ ហិ តស្ស អត្ថស្ស ឱកាសោតិ។ **វត្ថុរូបមត្តម្បី**តិ វទន្តោ វត្ថុរូបស្ស ឧបត្ថម្ភកានំ សេសរូបានម្បិ តទុបត្ថម្ភកភាវេនេវ អរូបធម្មានំ បច្ចយភាវំ ទស្សេតិ, សហភាវនមត្តំ វា។ តត្ថ កាយភាវាទិកលាបានំ កត្ថចិ អភាវតោ កត្ថចិ អភាវាភាវតោ “វត្ថុរូបមត្តម្បិ វិនា”តិ អាហ។ **សស្សាមិកេ**តិ ឯតស្សេវ វិសេសនត្ថំ **“សរាជកេ”**តិ វុត្តំ។

បវត្តិយំ កដត្តារូបាទីនំ បច្ចយភាវបដិពាហនតោតិ ឥទំ កស្មា វុត្តំ, ននុ តេសំ បច្ចយភាវប្បសង្គោយេវ នត្ថិ “ហេតូ សហជាតាន”ន្តិ (បដ្ឋា. អដ្ឋ. ១.១) វចនតោ។ ន ហិ យេសំ ហេតូ សហជាតបច្ចយោ ន ហោន្តិ, តានិ ហេតុសហជាតានិ នាម ហោន្តិ។ យទិ សិយុំ, “កុសលំ ធម្មំ សហជាតោ អព្យាកតោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ ន ហេតុបច្ចយា”តិអាទិ ច លព្ភេយ្យ, ន បន លព្ភតិ, តស្មា ន តានិ ហេតុសហជាតានីតិ? សច្ចមេតំ, យោ បន ហេតូហិ សមានកាលុប្បត្តិមត្តំ គហេត្វា ហេតុសហជាតភាវំ មញ្ញេយ្យ, តស្សាយំ បសង្គោ អត្ថីតិ ឥទំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ភគវា បន វចនានំ លហុគរុភាវំ ន គណេតិ, ពោធនេយ្យានំ បន អជ្ឈាសយានុរូបតោ ធម្មសភាវំ អវិលោមេន្តោ តថា តថា ទេសនំ និយាមេតីតិ ន កត្ថចិ អក្ខរានំ ពហុតា វា អប្បតា វា ចោទេតព្ពាតិ។

ហេតុបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. អារម្មណបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

២. ឧប្បជ្ជនក្ខណេយេវាតិ ឯតេន វត្តមានក្ខណេកទេសេន សព្ពំ វត្តមានក្ខណំ គយ្ហតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ន ហិ ឧប្បជ្ជនក្ខណេយេវ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ រូបាទីនិ អារម្មណបច្ចយោ, អថ ខោ សព្ពស្មិំ វត្តមានក្ខណេតិ។ តេន អាលម្ពិយមានានម្បិ រូបាទីនំ ចក្ខុវិញ្ញាណាទិវត្តមានតាយ បុរេ បច្ឆា ច វិជ្ជមានានំ អារម្មណបច្ចយត្តាភាវំ ទស្សេតិ, កោ បន វាទោ អនាលម្ពិយមានានំ។ **ន ឯកតោ ហោន្តី**តិ នីលាទីនិ សព្ពរូបានិ សហ ន ហោន្តិ, តថា សទ្ទាទយោបីតិ អត្ថោ។ “យំ យ”ន្តិ ហិ វចនំ រូបាទីនិ ភិន្ទតីតិ។ តត្ថ បុរិមេនត្ថេន “ឧប្បជ្ជន្តី”តិ វចនេន អារម្មណបច្ចយភាវលក្ខណទីបនត្ថំ **“យំ យំ ធម្ម”**ន្តិអាទិ វុត្តន្តិ ទស្សេតិ, បច្ឆិមេន “យំ យ”ន្តិ វចនេន រូបាទិភេទទីបនត្ថន្តិ។ **“យំ យំ វា បនារព្ភា”**តិ ឯតស្ស វណ្ណនាយំ ទស្សិតសព្ពារម្មណាទិវសេន វា ឥធាបិ អត្ថោ គហេតព្ពោតិ។

ឯវំ វុត្តន្តិ យថា នទីបព្ពតានំ សន្ទនំ ឋានញ្ច បវត្តំ អវិរតំ អវិច្ឆិន្នន្តិ សន្ទន្តិ តិដ្ឋន្តីតិ វត្តមានវចនំ វុត្តំ, ឯវំ “យេ យេ ធម្មា”តិ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នានំ សព្ពសង្គហសមុទាយវសេន គហិតត្តា តេសំ ឧប្បជ្ជនំ បវត្តនំ អវិរតន្តិ ឧប្បជ្ជន្តីតិ វត្តមានវចនំ វុត្តន្តិ អធិប្បាយោ។ ឥមេ បន ន ហេតាទិបច្ចយា សព្ពេបិ អតីតានាគតានំ ហោន្តិ។ ន ហិ អតីតោ ច អនាគតោ ច អត្ថិ, យស្សេតេ បច្ចយា សិយុំ។ ឯវញ្ច កត្វា អតីតត្តិកេ អតីតានាគតានំ ន កោចិ បច្ចយោ វុត្តោ, តស្មា ឥធាបិ “ឧប្បជ្ជន្តី”តិ វចនេន យេសំ រូបាទយោ អារម្មណធម្មា អារម្មណបច្ចយា ហោន្តិ, តេ បច្ចុប្បន្នាវ ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។ តេសុ ហិ ទស្សិតេសុ អតីតានាគតេសុ តំតំបច្ចយា

អហេសុំ ភវិស្សន្តិ ចាតិ អយមត្ថោ ទស្សិតោ ហោតិ, ន បន តំតំបច្ចយវន្តតា។ បច្ចយវន្តោ ហិ បច្ចុប្បន្នាយេវាតិ។

ឯត្ថ ច **“យំ យំ ធម្មំ អារព្ភា”**តិ ឯកវចននិទ្ទេសំ កត្វា បុន **“តេ តេ ធម្មា”**តិ ពហុវចននិទ្ទេសោ “យំ យ”ន្តិ វុត្តស្ស អារម្មណធម្មស្ស អនេកភាវោបិ អត្ថីតិ ទស្សនត្ថោ។ ចក្ខាវោ ហិ ខន្ធា សហេវ អារម្មណបច្ចយា ហោន្តិ, តេ សព្ពេបិ អារព្ភ ឧប្បជ្ជមានម្បិ តេសុ ឯកេកំ អារព្ភ ឧប្បជ្ជមានំ ន ន ហោតិ, តស្មា វេទនាទីសុ ផស្សាទីសុ ច ឯកេកស្សបិ អារម្មណបច្ចយភាវទស្សនត្ថំ **“យំ យ”**ន្តិ វុត្តំ, សព្ពេសំ ឯកចិត្តុប្បាទបរិយាបន្នានំ អារម្មណបច្ចយភាវទស្សនត្ថំ **“តេ តេ”**តិ។ តត្ថ យោ ច រូបាទិកោ ឯកេកោវ យំយំ-សទ្ទេន វុត្តោ, យេ ច អនេកេ ផស្សាទយោ ឯកេកវសេន យំយំ-សទ្ទេន វុត្តា, តេ សព្ពេ គហេត្វា “តេ តេ”តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អថ វា យស្មិំ កាលេ អារព្ភ ឧប្បជ្ជន្តិ, តស្មិំ កាលេ នីលាទីសុ ចិត្តុប្បាទេសុ ច ឯកេកមេវ អារព្ភ ឧប្បជ្ជន្តីតិ ទស្សនត្ថំ **“យំ យ”**ន្តិ វុត្តំ, តេ បន អាលម្ពិយមានា រូបារម្មណធម្មា ច អនេកេ, តថា សទ្ទាទិអារម្មណធម្មា ចាតិ ទស្សនត្ថំ **“តេ តេ”**តិ។

និព្ពានារម្មណំ កាមាវចររូបាវចរកុសលស្ស អបរិយាបន្នតោ កុសលវិបាកស្ស កាមាវចររូបាវចរកិរិយស្ស ចាតិ ឥមេសំ ឆន្នំ រាសីនំ អារម្មណបច្ចយោ ហោតីតិ ឥទំ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណេន ខន្ធបដិពទ្ធានុស្សរណកាលេ និព្ពានម្បិ រូបាវចរកុសលកិរិយានំ អារម្មណំ ហោតីតិ ឥមិនា អធិប្បាយេន វុត្តំ។ ឯវំ សតិ យថា “អប្បមាណា ខន្ធា បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណស្ស អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ២.១២.៥៨) វុត្តំ, ឯវំ “និព្ពាន”ន្តិ ច វត្តព្ពំ សិយា, ន ច តំ វុត្តំ។ ន ហិ និព្ពានំ បុព្ពេ និវុដ្ឋំ អសង្ខតត្តា, ន ច បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណេន បុព្ពេ និវុដ្ឋេសុ អប្បមាណក្ខន្ធេសុ ញាតេសុ និព្ពានជាននេ ន តេន បយោជនំ អត្ថិ។ យថា ហិ ចេតោបរិយញាណំ ចិត្តំ វិភាវេន្តមេវ ចិត្តារម្មណជាននស្ស កាមាវចរស្ស បច្ចយោ ហោតិ, ឯវមិទម្បិ អប្បមាណក្ខន្ធេ វិភាវេន្តមេវ តទារម្មណជាននស្ស កាមាវចរស្ស បច្ចយោ ហោតីតិ។ ទិដ្ឋនិព្ពានោយេវ ច បុព្ពេ និវុដ្ឋេ អប្បមាណក្ខន្ធេ អនុស្សរតិ, តេន យថាទិដ្ឋមេវ និព្ពានំ តេសំ ខន្ធានំ អារម្មណន្តិ ទដ្ឋព្ពំ, ន បន បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណេន តទារម្មណវិភាវនំ កាតព្ពំ។ វិភូតមេវ ហិ តំ តស្សាតិ។ ឯវំ អនាគតំសញាណេបិ យថារហំ យោជេតព្ពំ, តស្មា និព្ពានំ ន កស្សចិ រូបាវចរស្ស អារម្មណន្តិ “ចតុន្នំ រាសីន”ន្តិ វត្តុំ យុត្តំ។

អារម្មណបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. អធិបតិបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

៣. **ធុរន្តិ** ធុរគ្គាហំ។ **ជេដ្ឋកន្តិ** សេដ្ឋំ។ **ឆន្ទាធិបតិ ឆន្ទសម្បយុត្តកានន្តិ** ឯត្ថ បុរិមឆន្ទស្ស សមានរូបេន តទនន្តរំ និទ្ទិដ្ឋេន តំសម្ពន្ធេន ឆន្ទសទ្ទេនេវ បច្ចយភូតស្ស ឆន្ទស្ស សម្បយុត្តកវិសេសនភាវោ ទស្សិតោ ហោតីតិ “ឆន្ទាធិបតិ សម្បយុត្តកាន”ន្តិ អវត្វា “ឆន្ទសម្បយុត្តកាន”ន្តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯស នយោ ឥតរេសុបិ។

គរុការចិត្តីការវសេន វាតិ កុសលាព្យាកតានំ បវត្តិំ ទស្សេតិ។ អលទ្ធំ **លទ្ធព្ពំ,** លទ្ធំ **អវិជហិតព្ពំ**។ យេន វា វិនា ន ភវិតព្ពំ, តំ **លទ្ធព្ពំ,** តស្សេវត្ថោ **អវិជហិតព្ពន្តិ**។ **អនវញ្ញាតន្តិ** អវញ្ញាតម្បិ អទោសទស្សិតាយ អស្សាទនេន អនវញ្ញាតំ កត្វា។

មិច្ឆត្តនិយតា អប្បនាសទិសា មហាពលា វិនា អធិបតិនា នុប្បជ្ជន្តីតិ **“ឯកន្តេនេវា”**តិ អាហ។ កម្មកិលេសាវរណភូតា ច តេ សគ្គាវរណា ច មគ្គាវរណា ច បច្ចក្ខសគ្គានំ កាមាវចរទេវានម្បិ ឧប្បជ្ជិតុំ ន អរហន្តិ, កោ បន វាទោ រូបារូបីនន្តិ។

កាមាវចរាទិភេទតោ បន តិវិធោ កិរិយារម្មណាធិបតិ លោភសហគតាកុសលស្សេវ អារម្មណាធិបតិបច្ចយោ ហោតីតិ ឥទំ បរសន្តានគតានំ សារម្មណធម្មានំ “អជ្ឈត្តារម្មណោ ធម្មោ ពហិទ្ធារម្មណស្ស ធម្មស្ស អធិបតិបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ឯតស្ស អភាវតោ “ពហិទ្ធារម្មណោ ធម្មោ ពហិទ្ធារម្មណស្សា”តិ ឯត្ថ ច អារម្មណាធិបតិនោ អនុទ្ធដត្តា អធិបតិបច្ចយតា នត្ថីតិ វិញ្ញាយមានេបិ “ពហិទ្ធា ខន្ធេ គរុំ កត្វា អស្សាទេតី”តិអាទិវចនំ (បដ្ឋា. ២.២០.៣១) និស្សាយ អរហតោ កិរិយធម្មា បុថុជ្ជនាទីហិ គរុំ កត្វា អស្សាទិយន្តីតិ ឥមិនា អធិប្បាយេន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ “សនិទស្សនសប្បដិឃា ខន្ធា”តិអាទីសុ (បដ្ឋា. ២.២២.៣០) វិយ ខន្ធសទ្ទោ រូបេ ឯវ ភវិតុំ អរហតីតិ វិចារិតមេតំ។ បុថុជ្ជនាទិកាលេ វា អនាគតេ កិរិយធម្មេ គរុំ កត្វា អស្សាទនំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ “នេវវិបាកនវិបាកធម្មធម្មេ ខន្ធេ គរុំ កត្វា អស្សាទេតិ អភិនន្ទតី”តិអាទិវចនតោ (បដ្ឋា. ១.៣.៩៦) កិរិយធម្មា រាគទិដ្ឋីនំ អធិបតិបច្ចយោ ហោន្តេវ, តេ ច

“អតីតារម្មណេ អនាគតេ ខន្ធេ គរុំ កត្វា អស្សាទេតី”តិអាទិវចនតោ (បដ្ឋា. ២.១៩.២៣) អនាគតា តេភូមកាបិ អធិបតិបច្ចយោ ហោន្តីតិ។ អាវជ្ជនកិរិយសព្ភាវតោ បន ឥទម្បិ វិចារេតព្ពំ។

អធិបតិបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. អនន្តរបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

៤. យថា ឱកាសទានវិសេសភាវេន នត្ថិវិគតា វុត្តា, ន ឯវំ អនន្តរសមនន្តរា, ឯតេ បន ចិត្តនិយាមហេតុវិសេសភាវេន វុត្តា, តស្មា តំ ចិត្តនិយាមហេតុវិសេសភាវំ ទស្សេន្តោ **“ចក្ខុវិញ្ញាណធាតូ”**តិអាទិនា ធាតុវសេន កុសលាទិវសេន ច និទ្ទេសមាហ។ តត្ថ “មនោវិញ្ញាណធាតុ មនោវិញ្ញាណធាតុយា”តិ វុត្តេ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នវិសេសោ ន វិញ្ញាយតីតិ “បុរិមា បុរិមា បច្ឆិមាយ បច្ឆិមាយា”តិ វត្តព្ពំ សិយា។ តថា ច សតិ ធាតុវិសេសេន ចិត្តវិសេសេ ទស្សនំ យំ កាតុំ អារទ្ធោ, តំ វោច្ឆិជ្ជេយ្យ។ “មនោវិញ្ញាណធាតុ មនោធាតុយា”តិ ឥទម្បិ ន សក្កា វត្តុំ និយាមាភាវតោ, “មនោធាតុ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុយា”តិ ច តថេវ ន សក្កា។ ន ហិ មនោធាតុ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុយាយេវ អនន្តរបច្ចយោតិ និយាមោ អត្ថិ, តស្មា បាកដា បញ្ចវិញ្ញាណធាតុយោ អាទី កត្វា យាវ ធាតុវិសេសនិយាមោ អត្ថិ, តាវ និទស្សនេន នយំ ទស្សេត្វា បុន និរវសេសទស្សនត្ថំ **“បុរិមា បុរិមា កុសលា”**តិអាទិមាហ។ **សទិសកុសលាន**ន្តិ វេទនាយ វា ហេតូហិ វា សទិសកុសលានំ អនុរូបកុសលានន្តិ វា អត្ថោ។ តេន ភូមិភិន្នានម្បិ បច្ចយភាវោ វុត្តោ ហោតិ។ **ភវង្គ**គ្គហណេន កុសលាកុសលមូលកេសុ ចុតិបិ គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ, អព្យាកតមូលកេ តទារម្មណម្បិ។

កាមាវចរកិរិយាវជ្ជនស្សាតិ កាមាវចរកិរិយាយ អាវជ្ជនស្សាតិ អាវជ្ជនគ្គហណេន កាមាវចរកិរិយំ វិសេសេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ កាមាវចរវិបាកោ កាមាវចរកិរិយាវសិស្ស ច អនន្តរបច្ចយោ ហោតិ, ហោន្តោ ច អាវជ្ជនស្សេវាតិ អយញ្ហេត្ថ អធិប្បាយោ។ អាវជ្ជនគ្គហណេនេវ ចេត្ថ វោដ្ឋព្ពនម្បិ គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

អនន្តរបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សហជាតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

៦. “អញ្ញមញ្ញស្សាតិ អញ្ញោ អញ្ញស្សា”តិ បោរាណបាឋោ។ បាឡិយំ បន “អញ្ញមញ្ញំ សហជាតបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ឯត្ថ វុត្តស្ស “អញ្ញមញ្ញ”ន្តិ ឥមស្ស អត្ថោ វត្តព្ពោ , ន អវុត្តស្ស “អញ្ញមញ្ញស្សា”តិ ឥមស្ស, ន ច សមានត្ថស្សាបិ សទ្ទន្តរស្ស អត្ថេ វុត្តេ សទ្ទន្តរស្ស អត្ថោ វុត្តោ ហោតិ, តស្មា **“អញ្ញមញ្ញន្តិ អញ្ញោ អញ្ញស្សា”**តិ បឋន្តិ។ ឱក្កន្តីតិ បញ្ចវោការបដិសន្ធិយេវ វុច្ចតិ, ន ឥតរាតិ ឥមិនា អធិប្បាយេនាហ **“បញ្ចវោការភវេ បដិសន្ធិក្ខណេ”**តិ។ **រូបិនោ ធម្មា អរូបីនំ ធម្មាន**ន្តិ ឥទំ យទិបិ បុព្ពេ “ឱក្កន្តិក្ខណេ នាមរូប”ន្តិ វុត្តំ, តថាបិ ន តេន ខណន្តរេ បច្ចយភាវោ រូបីនំ និវារិតោតិ តន្និវារណត្ថំ វុត្តំ។ **កញ្ចិ កាលេ**តិ កេចិ កិស្មិញ្ចិ កាលេតិ វា អត្ថោ។ តេន រូបិនោ ធម្មា កេចិ វត្ថុភូតា កិស្មិញ្ចិ បដិសន្ធិកាលេតិ រូបន្តរានំ វត្ថុស្ស ច កាលន្តរេ អរូបីនំ សហជាតបច្ចយំ បុព្ពេ អនិវារិតំ និវារេតិ។ ឯវញ្ច កត្វា “កញ្ចិ កាល”ន្តិ វា “កិស្មិញ្ចិ កាលេ”តិ វា វត្តព្ពេ វិភត្តិវិបល្លាសោ កតោ។ តេន ហិ “កញ្ចី”តិ ឧបយោគេកវចនំ **“រូបិនោ ធម្មា”**តិ ឯតេន សហ សម្ពន្ធេន បច្ចត្តពហុវចនស្ស អាទេសោ, **“កាលេ”**តិ ឥមិនា សម្ពន្ធេន ភុម្មេកវចនស្សាតិ វិញ្ញាយតិ។ បុរិមេន ច **“ឯកោ ខន្ធោ វត្ថុ ច តិណ្ណន្នំ ខន្ធាន”**ន្តិអាទិនា នាមសហិតស្សេវ វត្ថុស្ស “នាមស្ស បច្ចយោ”តិ វត្តព្ពត្តេ អាបន្នេ ឯតេន កេវលស្សេវ តថា វត្តព្ពតំ ទស្សេតិ។

តយោ ន អញ្ញមញ្ញវសេនាតិ លព្ភមានេបិ កត្ថចិ អញ្ញមញ្ញសហជាតបច្ចយភាវេ វចនេន អសង្គហិតត្តា តស្ស ឯវំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ចតុសមុដ្ឋានិកស្ស រូបស្ស** ឯកទេសភូតេ **កម្មសមុដ្ឋានរូបេ** សមុទាយេកទេសវសេន សាមិវចនំ ទដ្ឋព្ពំ, និទ្ធារណេ វា។

សហជាតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. និស្សយបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨. និស្សយបច្ចយនិទ្ទេសេ “រូបិនោ ធម្មា អរូបីនំ ធម្មានំ កិស្មិញ្ចិ កាលេ”តិ ឥទំ ន លព្ភតិ។ យំ បនេត្ថ លព្ភតិ “រូបិនោ ធម្មា កេចី”តិ, តត្ថ តេ ឯវ ធម្មេ ទស្សេតុំ **“ចក្ខាយតន”**ន្តិអាទិ វុត្តន្តិ។ **“វត្ថុរូបំ បញ្ច

វោការភវេ”តិ វុត្តត្តា “**បបេត្វា អារុប្បវិបាក**”ន្តិ ឥទំ ន វត្តព្ពន្តិ ចេ? ន, “តេភូមកវិបាកស្សា”តិ វុត្តេ បញ្ចវោការភវេ អនុប្បជ្ជនកំ ឋបេតព្ពំ អជានន្តស្ស តស្ស បកាសេតព្ពត្តា។

និស្សយបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ឧបនិស្សយបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

៩. តេ តយោបិ រាសយោតិ ឧបនិស្សយេ តយោ អនេកសង្គាហកតាយ រាសយោតិ វទតិ។ ឯតស្មិំ បន ឧបនិស្សយនិទ្ទេសេ យេ បុរិមា យេសំ បច្ឆិមានំ អនន្តរូបនិស្សយា ហោន្តិ, តេ តេសំ សព្ពេសំ ឯកន្តេនេវ ហោន្តិ, ន កេសញ្ចិ កទាចិ, តស្មា យេសុ បទេសុ អនន្តរូបនិស្សយោ សង្គហិតោ, តេសុ “កេសញ្ចី”តិ ន សក្កា វត្តុន្តិ ន វុត្តំ។ យេ បន បុរិមា យេសំ បច្ឆិមានំ អារម្មណបកតូបនិស្សយា ហោន្តិ, តេ តេសំ ន សព្ពេសំ ឯកន្តេន ហោន្តិ, យេសំ ឧប្បត្តិបដិពាហិកា បច្ចយា ពលវន្តោ ហោន្តិ, តេសំ ន ហោន្តិ, ឥតរេសំ ហោន្តិ។ តស្មា យេសុ បទេសុ អនន្តរូបនិស្សយោ ន លព្ភតិ, តេសុ “កេសញ្ចី”តិ វុត្តំ។ សិទ្ធានំ បច្ចយធម្មានំ យេហិ បច្ចយុប្បន្នេហិ អកុសលាទីហិ ភវិតព្ពំ, តេសំ កេសញ្ចីតិ អយញ្ចេត្ថ អត្ថោ, ន បន អវិសេសេន អកុសលាទីសុ កេសញ្ចីតិ។

បុរិមា បុរិមា កុសលា…បេ…. អព្យាកតានំ ធម្មានន្តិ យេសំ ឧបនិស្សយបច្ចយេន ភវិតព្ពំ, តេសំ អព្យាកតានំ បច្ឆិមានន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ន ហិ រូបាព្យាកតំ ឧបនិស្សយំ លភតីតិ។ កថំ? អារម្មណានន្តរូបនិស្សយេ តាវ ន លភតិ អនារម្មណត្តា បុព្ពាបរនិយមេន អប្បវត្តិតោ ច, បកតូបនិស្សយញ្ច ន លភតិ អចេតនេន រូបសន្តានេន បកតស្ស អភាវតោ។ យថា ហិ អរូបសន្តានេន សទ្ធាទយោ និប្ផាទិតា ឧតុភោជនាទយោ ច ឧបសេវិតា, ន ឯវំ រូបសន្តានេន។ យស្មិញ្ច ឧតុពីជាទិកេ កម្មាទិកេ ច សតិ រូបំ បវត្តតិ, ន តំ តេន បកតំ ហោតិ។ សចេតនស្សេវ ហិ ឧប្បាទនុបត្ថម្ភនុបយោគាទិវសេន ចេតនំ បកប្បនំ បករណំ, រូបញ្ច អចេតនន្តិ។ យថា ច និរីហកេសុ បច្ចយាយត្តេសុ ធម្មេសុ កេសញ្ចិ សារម្មណសភាវតា ហោតិ, កេសញ្ចិ ន, ឯវំ សប្បករណសភាវតា និប្បករណសភាវតា ច ទដ្ឋព្ពា។ ឧតុពីជាទយោ បន អង្កុរាទីនំ តេសុ អសន្តេសុ អភាវតោ ឯវ បច្ចយា, ន បន ឧបនិស្សយាទិភាវតោតិ។ បុរិមបុរិមានំយេវ បនេត្ថ ឧបនិស្សយបច្ចយភាវោ ពាហុល្លវសេន បាកដវសេន ច វុត្តោ។ “អនាគតេ ខន្ធេ បត្ថយមានោ ទានំ ទេតី”តិអាទិវចនតោ (បដ្ឋា. ២.១៨.៨) បន អនាគតាបិ ឧបនិស្សយបច្ចយា ហោន្តិ, តេ បុរិមេហិ អារម្មណបកតូបនិស្សយេហិ តំសមានលក្ខណតាយ ឥធ សង្គយ្ហន្តីតិ ទដ្ឋព្ពា។

បុគ្គលោបិ សេនាសនម្បីតិ **បុគ្គលសេនាសន**គ្គហណវសេន ឧបនិស្សយភាវំ ភជន្តេ ធម្មេ ទស្សេតិ, **បិ-**សទ្ទេន ចីវរាបញ្ញរុក្ខបព្ពតាទិគ្គហណវសេន ឧបនិស្សយភាវំ ភជន្តេ សព្ពេ សង្គណ្ហាតិ។ “អព្យាកតោ ធម្មោ អព្យាកតស្ស ធម្មស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទីសុ ហិ “សេនាសនំ កាយិកស្ស សុខស្សា”តិអាទិវចនេន សេនាសនគ្គហណេន ឧបនិស្សយភាវំ ភជន្តាវ ធម្មា ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តេន បុគ្គលាទីសុបិ អយំ នយោ ទស្សិតោ ហោតីតិ។ បច្ចុប្បន្នាបិ អារម្មណបកតូបនិស្សយា បច្ចុប្បន្នតាយ សេនាសនសមានលក្ខណត្តា ឯត្ថេវ សង្គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។ វក្ខតិ ហិ “បច្ចុប្បន្នំ ឧតុំ ភោជនំ សេនាសនំ ឧបនិស្សាយ ឈានំ ឧប្បាទេតី”តិអាទិនា សេនាសនស្ស បច្ចុប្បន្នភាវំ វិយ បច្ចុប្បន្នានំ ឧតុអាទីនំ បកតូបនិស្សយភាវំ, “បច្ចុប្បន្នំ ចក្ខុំ…បេ…. វត្ថុំ បច្ចុប្បន្នេ ខន្ធេ គរុំ កត្វា អស្សាទេតី”តិអាទិនា (បដ្ឋា. ២.១៨.៤) ចក្ខាទីនំ អារម្មណូបនិស្សយភាវញ្ចាតិ។ បច្ចុប្បន្នានម្បិ ច តាទិសានំ បុព្ពេ បកតត្តា បកតូបនិស្សយតា ទដ្ឋព្ពា។

កសិណារម្មណាទីនិ អារម្មណមេវ ហោន្តិ, ន ឧបនិស្សយោតិ ឥមិនា អធិប្បាយេន “**ឯកច្ចាយា**”តិ អាហ។

អរូបាវចរកុសលម្បិ យស្មិំ កសិណាទិម្ហិ ឈានំ អនុប្បាទិតំ, តស្មិំ អនុប្បន្នឈានុប្បាទនេ សព្ពស្ស ច ឧប្បន្នឈានស្ស សមាបជ្ជនេ ឥទ្ធិវិធាទីនំ អភិញ្ញានញ្ច ឧបនិស្សយោតិ ឥមមត្ថំ សន្ធាយាហ “**តេភូមក កុសលោ ចតុភូមកស្សបិ កុសលស្សា**”តិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ “អរូបាវចរំ សទ្ធំ ឧបនិស្សាយ រូបាវចរំ ឈានំ វិបស្សនំ មគ្គំ អភិញ្ញំ សមាបត្តិំ ឧប្បាទេតី”តិ (បដ្ឋា. ៤.១៣.២៨៥)។ កាមាវចរកុសលំ រូបាវចរារូបាវចរវិបាកានម្បិ តទុប្បាទកកុសលានំ ឧបនិស្សយភាវវសេន , បដិសន្ធិនិយាមកស្ស ចុតិតោ បុរិមជវនស្ស ច វសេន ឧបនិស្សយោ, រូបាវចរកុសលំ អរូបាវចរវិបាកស្ស, អរូបាវចរកុសលញ្ច រូបាវចរវិបាកស្ស តទុប្បាទកកុសលូបនិស្សយភាវេនាតិ ឯវំ បច្ចេកំ តេភូមកកុសលានំ ចតុភូមកវិបាកស្ស តេភូមកកិរិយស្ស ច យថាយោគំ បច្ចយភាវោ វេទិតព្ពោ។ បាឡិយម្បិ ហិ បកតូបនិស្សយោ នយទស្សនមត្តេនេវ បញ្ហាវារេសុ វិស្សជ្ជិតោតិ។

ឥមិនា បន នយេនាតិ លោកុត្តរនិព្ពត្តនំ ឧបនិស្សាយ សិនេហុប្បាទនលេសេនាតិ អត្ថោ។ លោកុត្តរា បន ធម្មា អកុសលានំ ន កេនចិ បច្ចយេន បច្ចយោ ហោន្តីតិ ន ឥទំ សារតោ ទដ្ឋព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។ កាមាវចរាទិតិហេតុកភវង្គំ កាយិកសុខាទិ ច រូបាវចរាទិកុសលានំ ឧបនិស្សយោ, អរូបាវចរវិបាកោ រូបាវចរកុសលស្ស តំ បត្ថេត្វា តន្និព្ពត្តកកុសលុប្បាទនតោ ឧប្បាទិយមានស្ស, រូបាវចរកិរិយស្ស ច បុព្ពេ និរុទ្ធាទីសុ អរូបាវចរវិបាកជាននតោ ឈានាភិញ្ញាយោ ឧប្បាទេន្តស្ស អរហតោ, ចតុភូមកវិបាកានំ បន តទុប្បាទកកុសលូបនិស្សយភាវវសេន សោ សោ វិបាកោ ឧបនិស្សយោ។ តេនាហ **“តថា តេភូមកវិបាកោ”**តិ។ យទិបិ អរហត្តផលត្ថំ ឈានវិបស្សនា ឧប្បាទេតិ អនាគាមី, ន បន តេន តំ កទាចិ ទិដ្ឋបុព្ពំ បុថុជ្ជនាទីហិ សោតាបត្តិផលាទីនិ វិយ, តស្មា តានិ វិយ តេសំ ឈានាទីនំ ឥមស្ស ច អគ្គផលំ ន ឈានាទីនំ ឧបនិស្សយោ។ ឧបលទ្ធបុព្ពសទិសមេវ ហិ អនាគតម្បិ ឧបនិស្សយោតិ។ តេនាហ **“ឧបវិទ្ធមំ កុសលស្សាបី”**តិ។

កិរិយអត្ថបដិសម្ភិទាទិម្បិ បត្ថេត្វា ទានាទិកុសលំ ករោន្តស្ស តេភូមកកិរិយាបិ ចតុភូមកស្សាបិ កុសលស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ។ យោនិសោមនសិការេ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ, តំ ឧបនិស្សាយ រាគាទិឧប្បាទនេ អកុសលស្ស, កុសលាកុសលូបនិស្សយភាវមុខេន ចតុភូមកវិបាកស្ស។ ឯវំ កិរិយស្សាបិ យោជេតព្ពំ។ តេនាហ **“កិរិយសង្ខាតោបិ បកតូបនិស្សយោ ចតុភូមកានំ កុសលាទិខន្ធានំ ហោតិយេវា”**តិ។ នេវវិបាកនវិបាកធម្មធម្មេសុ បន ឧតុភោជនសេនាសនានមេវ តិណ្ណំ រាសីនំ បកតូបនិស្សយភាវទស្សនំ នយទស្សនមេវាតិ។ **ឥមស្មឹ បដ្ឋានមហាបករណេ អាគតនយេនា**តិ ឥទំ “កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច អព្យាកតោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ ន ឧបនិស្សយបច្ចយា, កុសលេ ខន្ធេ បដិច្ច ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូប”ន្តិ (បដ្ឋា. ១.១.៩១) ឯវមាទិកំ ឧបនិស្សយបដិក្ខេបំ, អនុលោមេ ច អនាគមនំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **សុត្តន្តិកបរិយាយេនា**តិ “វិញ្ញាណូបនិសំ នាមរូបំ, នាមរូបនិសំ សឡាយតន”ន្តិអាទិកេន (សំ. និ. ២.២៣),

“យថាបិ បព្ពតោ សេលោ, អរញ្ញស្មឹ ព្រហាវនេ;
តំ រុក្ខា ឧបនិស្សាយ, វឌ្ឍន្តេ តេ វនប្បតី”តិ (អ. និ. ៣.៤៩)។ –

អាទិកេន ច។

ឧបនិស្សយបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. បុរេជាតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១០. នយទស្សនវសេន យានិ វិនា អារម្មណបុរេជាតេន ន វត្តន្តិ, តេសំ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ អារម្មណបុរេជាតទស្សនេន មនោទ្វារេបិ យំ យទារម្មណបុរេជាតេន វត្តតិ, តស្ស តទាលម្ពិតំ សព្ពម្បិ រូបរូបំ អារម្មណបុរេជាតន្តិ ទស្សិតមេវ ហោតិ, សរូបេន បន អទស្សិតត្តា **“សាវសេសវសេន ទេសនា កតា”**តិ អាហ។ ចិត្តវសេន កាយំ បរិណាមយតោ ឥទ្ធិវិធាភិញ្ញាយ ច អង្គារសេសុ យំកិញ្ចិ អារម្មណបុរេជាតំ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

តទារម្មណភាវនោតិ ឯត្ថ បដិសន្ធិភាវិនោ វត្ថុបុរេជាតាភាវេន ឥតរស្សាបិ អភាវា អគ្គហណំ។ ភវង្គភាវិនោ បន គហណំ កាតព្ពំ ន វា កាតព្ពំ បដិសន្ធិយា វិយ អបរិព្យត្តស្ស អារម្មណស្ស អារម្មណមត្តភាវតោ, “មនោធាតុនញ្ចា”តិ ឯត្ថ សន្តីរណភាវិនោ មនោវិញ្ញាណធាតុយាបិ។

បុរេជាតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. បច្ឆាជាតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១១. **ឥមស្សេវា**តិ ឥទំ កាមាវចររូបាវចរវិបាកានំ និរវសេសទស្សិតបុរេជាតទស្សនវសេន វុត្តំ, រូបាវចរវិបាកោ បន អាហារសមុដ្ឋានស្ស ន ហោតីតិ។

បច្ឆាជាតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១២. អាសេវនបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១២. **បគុណតរពលវតរភាវវិសិដ្ឋ**ន្តិ ឯតេន វិបាកាព្យាកតតោ វិសេសេតិ។

អាសេវនបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៣. កម្មបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៣. ចេតនាសម្បយុត្តកម្មំ អភិជ្ឈាទិ កម្មបច្ចយោ ន ហោតីតិ “**ចេតនាកម្មមេវា**”តិ អាហ។ សតិបិ ហិ វិបាកធម្មធម្មត្តេ ន ចេតនាវជ្ជា ឯវំសភាវាតិ។ **អត្តនោ ផលំ ឧប្បាទេតុំ សមត្ថេនា**តិ កម្មស្ស សមត្ថតា តស្ស កម្មបច្ចយភាវោ វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពា។

បញ្ចវោការេយេវ, ន អញ្ញត្ថាតិ ឯតេន កាមាវចរចេតនា ឯកវោការេ រូបម្បិ ន ជនេតីតិ ទស្សេតិ។

កម្មបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤. វិបាកបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៤. វិបាកបច្ចយនិទ្ទេសេ យេសំ ឯកន្តេន វិបាកោ វិបាកបច្ចយោ ហោតិ, តេសំ វសេន នយទស្សនំ កតំ។ ន ហិ អារុប្បេ ភូមិទ្វយវិបាកោ រូបស្ស បច្ចយោ ហោតិ។

វិបាកបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៥. អាហារបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៥. **កពឡំ ករិត្វា អជ្ឈោហរិតោវា**តិ អសិតបីតាទិវត្ថុហិ សហ អជ្ឈោហរិតោវាតិ វុត្តំ ហោតិ។ បាតព្ពសាយិតព្ពានិបិ ហិ សភាវវសេន កពឡាយេវ ហោន្តីតិ។

សេសតិសន្តតិសមុដ្ឋានស្ស អនុបាលកោវ ហុត្វាតិ ឯត្ថ ចិត្តសមុដ្ឋានស្ស អាហារបច្ចយភាវោ វិចារេត្វា គហេតព្ពោ។ ន ហិ ចិត្តសមុដ្ឋានោ កពឡីការោ អាហារោ នោចិត្តសមុដ្ឋានោ តទុភយញ្ច ចិត្តសមុដ្ឋានកាយស្ស អាហារបច្ចយោ វុត្តោ, តិវិធោបិ បន សោ នោចិត្តសមុដ្ឋានកាយស្ស វុត្តោតិ។

អាហារបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៦. ឥន្ទ្រិយបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៦. **អរូបជីវិតិន្ទ្រិយម្បិ សង្គហិត**ន្តិ មិស្សកត្តា ជីវិតិន្ទ្រិយំ ន សព្ពេន សព្ពំ វជ្ជិតព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។

អវិនិព្ភុត្តធម្មានន្តិ ឯត្ថ អយំ អធិប្បាយោ – រូបារូបានំ អញ្ញមញ្ញំ អវិនិព្ភុត្តវោហារោ នត្ថីតិ អរូបានំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយភូតានិ បច្ចយន្តរាបេក្ខានិ ចក្ខាទីនិ អត្តនោ វិជ្ជមានក្ខណេ អវិនិព្ភុត្តធម្មានំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយតំ អផរន្តានិបិ ឥន្ទ្រិយបច្ចយា សិយុំ។ យោ បន និរបេក្ខោ ឥន្ទ្រិយបច្ចយោ អវិនិព្ភុត្តធម្មានំ ហោតិ, សោ អត្តនោ វិជ្ជមានក្ខណេ តេសំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយតំ អផរន្តោ នាម នត្ថិ។ យទិ ច ឥត្ថិន្ទ្រិយបុរិសិន្ទ្រិយានិ ឥន្ទ្រិយបច្ចយោ លិង្គាទីនំ សិយុំ, អវិនិព្ភុត្តានំ តេសម្បិ សិយុំ។ ន ហិ រូបំ រូបស្ស, អរូបំ វា អរូបស្ស វិនិព្ភុត្តស្ស ឥន្ទ្រិយបច្ចយោ អត្ថីតិ។ សតិ ចេវំ ឥត្ថិបុរិសិន្ទ្រិយេហិ អវិនិព្ភុត្តត្តា កលលាទិកាលេ ច លិង្គាទីនិ សិយុំ, យេសំ តានិ ឥន្ទ្រិយបច្ចយតំ ផរេយ្យុំ, ន ច ផរន្តិ។ តស្មា ន តេហិ តានិ អវិនិព្ភុត្តកានិ, អវិនិព្ភុត្តត្តាភាវតោ ច តេសំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយតំ ន ផរន្តិ។ អញ្ញេសំ បន យេហិ តានិ សហជាតានិ, តេសំ អពីជភាវតោយេវ ន ផរន្តិ, តស្មា អាបន្នវិនិព្ភុត្តភាវានំ តេសំ លិង្គាទីនំ អវិនិព្ភុត្តានំ អញ្ញេសញ្ច សមានកលាបធម្មានំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយតាយ អផរណតោ តានិ ឥន្ទ្រិយបច្ចយោ ន ហោន្តីតិ។ យេសំ ពីជភូតានិ ឥត្ថិបុរិសិន្ទ្រិយានិ, តេសំ លិង្គាទីនំ អបរមត្ថភាវតោតិ កេចិ, តេ បន កលលាទិកាលេបិ លិង្គាទីនំ តទនុរូបានំ អត្ថិតំ ឥច្ឆន្តិ។

ជាតិភូមិវសេន វុត្តេសុ ភេទេសុ កុសលជាតិយំ រូបាវចរកុសលមេវ អារុប្បេ បវេតព្ពន្តិ “**បវេត្វា បន រូបាវចរកុសលំ អវសេសា កុសលាកុសលា**”តិ វុត្តំ។ បឋមលោកុត្តរំ បន ទោមនស្សយុត្តញ្ច វិសុំ ឯកា ជាតិ ភូមិ វា ន ហោតីតិ អារុប្បេ អលព្ភមានម្បិ ន ឋបិតំ។ ហេតុអាទីសុបិ “តថា អបរិយាបន្នកុសលហេតុ, តថា អកុសលហេតូ”តិអាទីសុ (បដ្ឋា. អដ្ឋ. ១.១) ឯស នយោ យោជេតព្ពោ។

បិតិក្ខណេតិ ឥទំ រូបជីវិតិន្ទ្រិយស្ស សហជាតបច្ចយត្តាភាវំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ឧប្បាទក្ខណេបិ បន តស្ស ឥន្ទ្រិយបច្ចយតា ន សក្កា និវារេតុំ។ វក្ខតិ ហិ "អព្យាកតំ ធម្មំ បដិច្ច...បេ.... អសញ្ញសត្តានំ ឯកំ មហាភូតំ បដិច្ច...បេ.... ឥន្ទ្រិយបច្ចយំ កម្មបច្ចយសទិស"ន្តិ (បដ្ឋា. ១.១.៦៦)។ ន ហិ អសញ្ញសត្តានំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយា ឧប្បជ្ជមានស្ស រូបស្ស រូបជីវិតិន្ទ្រិយតោ អញ្ញោ ឥន្ទ្រិយបច្ចយោ អត្ថិ, បញ្ចវោការេ បវត្តេ ច កដត្តារូបស្ស។ បដិច្ចវារាទយោ ច ឆ ឧប្បាទក្ខណមេវ គហេត្វា បវត្តា, ឯវញ្ច កត្វា បច្ឆាជាតបច្ចយោ ឯតេសុ អនុលោមតោ ន តិដ្ឋតីតិ។

ឥន្ទ្រិយបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៧. ឈានបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៧. *វិតក្កវិចារបីតិសោមនស្សទោមនស្សុបេក្ខាចិត្តេកគ្គតាសង្ខាតានី* តិ ឯត្ថ យទិបិ សោមនស្សទោមនស្សសង្ខាតានិ ឈានង្គានិ នត្ថិ, សុខទុក្ខសង្ខាតានិ បន សោមនស្សទោមនស្សភូតានេវ ឈានង្គានិ, ន កាយិកសុខទុក្ខភូតានីតិ ឥមស្ស ទស្សនត្ថំ សោមនស្សទោមនស្សគ្គហណំ កតំ។ ននុ ច "ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណវជ្ជេសូ"តិ វចនេនេវ កាយិកសុខទុក្ខានិ វជ្ជិតានីតិ សុខទុក្ខគ្គហណមេវ កត្តព្ពន្តិ? ន, ឈានង្គសុខទុក្ខានំ ឈានង្គភាវវិសេសនតោ។ "ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណវជ្ជេសុ សុខទុក្ខុបេក្ខាចិត្តេកគ្គតាសង្ខាតានី"តិ ហិ វុត្តេ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណេសុ ឧបេក្ខាចិត្តេកគ្គតាហិ សទ្ធិំ កាយិកសុខទុក្ខានិបិ វជ្ជិតានីតិ ឯត្តកមេវ វិញ្ញាយតិ, ន បន យានិ សុខទុក្ខានិ ឈានង្គានិ ហោន្តិ, តេសំ ឈានង្គភូតោ សុខភាវោ ទុក្ខភាវោ ច វិសេសិតោ, តស្មា សោមនស្សទោមនស្សភាវវិសិដ្ឋោយេវ សុខទុក្ខភាវោ សុខទុក្ខានំ ឈានង្គភាវោតិ ទស្សនត្ថំ សោមនស្សទោមនស្សគ្គហណំ ករោតិ។ តេន "ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណវជ្ជេសូ"តិ វចនេន វជ្ជិយមានានម្បិ សុខទុក្ខានំ សោមនស្សទោមនស្សភាវាភាវតោ ឈានង្គភាវាភាវោតិ ទស្សិតំ ហោតិ។ យថាវជ្ជិតា បន សុខទុក្ខោបេក្ខេកគ្គតា កស្មា វជ្ជិតាតិ? យត្ថ ឈានង្គានិ ឧទ្ធរិយន្តិ ចិត្តុប្បាទកណ្ឌេ, តត្ថ ច ឈានង្គន្តិ អនុទ្ធដត្តា។ កស្មា បន ន ឧទ្ធដាតិ តំ ទស្សេតុំ **"បញ្ចន្នំ បន វិញ្ញាណកាយាន"**ន្តិអាទិមាហ។

អភិនិបាតមត្តត្តាតិ ឯតេន អាវជ្ជនសម្បដិច្ឆនមត្តាយបិ ចិន្តនាបវត្តិយា អភាវំ ទស្សេតិ។ **"តេសុ វិជ្ជមានានិបិ ឧបេក្ខាសុខទុក្ខានី"**តិ បោរាណបាឋោ។ តត្ថ ឧបេក្ខាសុខទុក្ខេហេវ តំសមានលក្ខណាយ ចិត្តេកគ្គតាយបិ យថាវុត្តេនេវ ការណេន អនុទ្ធដភាវោ ទស្សិតោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ បុព្ពេ បន សត្ត អង្គានិ ទស្សេន្តេន ចត្តារិ អង្គានិ វជ្ជិតានីតិ តេសំ វជ្ជនេ ការណំ ទស្សេន្តេន ន សមានលក្ខណេន លេសេន ទស្សេតព្ពំ។ អដ្ឋកថា ហេសាតិ។ យទិ ច លេសេន ទស្សេតព្ពំ, យថាវុត្តេសុបិ តីសុ ឯកមេវ វត្តព្ពំ សិយា, តិណ្ណំ បន វចនេន តតោ អញ្ញស្ស ឈានង្គន្តិ ឧទ្ធដភាវោ អាបជ្ជតិ, យថាវុត្តការណតោ អញ្ញេន ការណេន អនុទ្ធដភាវោ វា, តស្មា តំទោសបរិហរណត្ថំ "ឧបេក្ខាចិត្តេកគ្គតាសុខទុក្ខានី"តិ បឋន្តិ។ យេ បន "ឈានង្គភូតេហិ សោមនស្សាទីហិ សុខទុក្ខេន អវិភូតភាវេន បាកដតាយ ឥន្ទ្រិយកិច្ចយុត្តតាយ ច សមានានំ សុខាទីនំ ឈានង្គន្តិ អនុទ្ធដភាវេ ការណំ វត្តព្ពំ, ន ចិត្តេកគ្គតាយាតិ សា ឯត្ថ ន គហិតា"តិ វទន្តិ, តេសំ តំ រុចិមត្តំ។ យទិ ឈានង្គសមានានំ ឈានង្គន្តិ អនុទ្ធដភាវេ ការណំ វត្តព្ពំ, ចិត្តេកគ្គតា ចេត្ថ ឈានង្គភូតាយ វិចិកិច្ឆាយុត្តមនោធាតុអាទីសុ ចិត្តេកគ្គតាយ សមានាតិ តស្សា អនុទ្ធដភាវេ ការណំ វត្តព្ពមេវាតិ។ សេសាហេតុកេសុបិ ឈានង្គំ ឧទ្ធដមេវ ឧទ្ធរណដ្ឋានេ ចិត្តុប្បាទកណ្ឌេតិ អធិប្បាយោ។

ឈានបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៨. មគ្គបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៨. បញ្ញា វិតក្កោ សម្មាវាចាកម្មន្តាជីវា វីរិយំ សតិ សមាធិ មិច្ឆាទិដ្ឋិ មិច្ឆាវាចាកម្មន្តាជីវាតិ ឥមានិ ទ្វាទសង្គានីតិ ឯត្ថ ទុវិធម្បិ សង្កប្បំ វីរិយំ សមាធិញ្ច វិតក្កវីរិយសមាធិវចនេហិ សង្គណ្ហិត្វា "អយមេវ ខោ, អាវុសោ, អដ្ឋង្គិកោ មិច្ឆាមគ្គោ អព្រហ្មចរិយំ។ សេយ្យថិទំ – មិច្ឆាទិដ្ឋិ...បេ.... មិច្ឆាសមាធី"តិអាទីហិ (សំ. និ. ៥.១៨) សុត្តវចនេហិ មិច្ឆាវាចាកម្មន្តាជីវេសុបិ មគ្គង្គវោហារសិទ្ធិតោ តេហិ សហ ទ្វាទសង្គានិ ឥធ លព្ភមានានិ ច អលព្ភមានានិ ច មគ្គង្គវចនសាមញ្ញេន សង្គណ្ហិត្វា វុត្តានិ។ ឯវញ្ហិ សុត្តន្តវោហារោបិ ទស្សិតោ ហោតិ, ឯវំ បន ទស្សេន្តេន "មគ្គបច្ចយនិទ្ទេសេ មគ្គង្គានី"តិ ឯវំ ឧទ្ធរិត្វា តស្ស បាឋគតស្ស មគ្គង្គសទ្ទស្ស អត្ថភាវេន ឥមានិ ទ្វាទសង្គានិ ន ទស្សេតព្ពានិ។ ន ហិ បាឡិយំ មគ្គង្គសទ្ទស្ស មិច្ឆាវាចាកម្មន្តាជីវាតិ អត្ថោ វត្តព្ពោ។ តេហិ សម្មាវាចាទីហិ បដិបក្ខា ចេតនាធម្មា តប្បដិបក្ខភាវតោយេវ "មិច្ឆាមគ្គង្គានី"តិ សុត្តេ វុត្តានិ, ន បន មគ្គបច្ចយភាវេន។ មគ្គង្គានិ មគ្គបច្ចយភូតានិ ច ឥធ បាឡិយំ "មគ្គង្គានី"តិ វុត្តានិ, ន ច អញ្ញំ ឧទ្ធរិត្វា អញ្ញស្ស

អត្ថោ វត្តព្ពោ។ បរិយាយនិប្បរិយាយមគ្គង្គទស្សនត្ថំ បន ឥច្ឆន្តេន បាឡិគតមគ្គង្គសទ្ទបតិរូបកោ អញ្ញោ មគ្គង្គសទ្ទោ ឧភយបទត្ថោ ឧទ្ធរិតព្ពោ យថា “អធិករណំ នាម ចត្តារិ អធិករណានី”តិ (បារា. ៣៨៦, ៤០៥)។ ឥធ បន “មគ្គបច្ចយនិទ្ទេសេ មគ្គង្គានី”តិ បាឡិគតោយេវ មគ្គង្គសទ្ទោ ឧទ្ធដោ, ន ច អត្ថុទ្ធរណវសេន ទស្សេត្វា អធិប្បេតត្ថនិយមនំ កតំ, តស្មា បាឡិយំ មគ្គង្គសទ្ទស្ស មិច្ឆាវាចាទីនំ អត្ថភាវោ មា ហោតូតិ “សម្មាទិដ្ឋិសង្កប្បវាចាកម្មន្តាជីវវាយាមសតិសមាធិមិច្ឆាទិដ្ឋិសង្កប្បវាយាមសមាធយោតិ ឥមានិ ទ្វាទសង្គានី”តិ បឋន្តិ។ ននុ ឯវំ “អហេតុកចិត្តុប្បាទវជ្ជេសូ”តិ ន វត្តព្ពំ។ ន ហិ តេសុ សម្មាទិដ្ឋិអាទយោ យថាវុត្តា សន្តិ, យេ វជ្ជេតព្ពា សិយុន្តិ? ន, ឧប្បត្តិដ្ឋាននិយមនត្ថត្តា។ អហេតុកចិត្តុប្បាទវជ្ជេសុវេវ ឯតានិ ឧប្បជ្ជន្តិ, នាហេតុកចិត្តុប្បាទេសុ។ តត្ថុប្បន្នានិ ទ្វាទសង្គានីតិ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ។

មគ្គបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២០. វិប្បយុត្តបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

២០. **សម្បយោគាសង្កាយ អភាវតោ**តិ ឯតេន សម្បយោគាសង្កាវត្ថុភូតោ ឧបការកភាវោ វិប្បយុត្តបច្ចយតាតិ ទស្សេតិ។

វិប្បយុត្តបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២១. អត្ថិបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

២១. កុសលាទិវសេន បញ្ចវិធោ អត្ថិបច្ចយោ វុត្តោ, ន និព្ពានំ។ យោ ហិ អត្ថិភាវាភាវេន អនុបការកោ អត្ថិភាវំ លភិត្វា ឧបការកោ ហោតិ, សោ អត្ថិបច្ចយោ ហោតិ។ និព្ពានញ្ច និព្ពានារម្មណានំ ន អត្ថនោ អត្ថិភាវាភាវេន អនុបការកំ ហុត្វា អត្ថិភាវលាភេន ឧបការកំ ហោតិ។ ឧប្បាទាទិយុត្តានំ វា នត្ថិភាវោបការកតាវិរុទ្ធោ ឧបការកភាវោ អត្ថិបច្ចយតាតិ ន និព្ពានំ អត្ថិបច្ចយោ។

សតិ ច យេសំ បច្ចយា ហោន្តិ, តេហិ ឯកតោ បុរេតរំ បច្ឆា ច ឧប្បន្នត្តេ សហជាតាទិបច្ចយត្តាភាវតោ អាហ “**អាហារោ ឥន្ទ្រិយញ្ច សហជាតាទិភេទំ ន លភតី**”តិ។ តទភាវោ ច ឯតេសំ ធម្មសភាវវសេន ទដ្ឋព្ពោ។

អត្ថិបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២២-២៣-២៤. នត្ថិវិគតអវិគតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

២២-២៣. **បច្ចយលក្ខណមេវ ហេត្ថ នាន**ន្តិ ឯតេន នត្ថិវិគតបច្ចយេសុ អត្ថិអវិគតបច្ចយេសុ ច **ព្យញ្ជនមត្តេយេវ នានត្តំ, ន អត្ថេ**តិ ឥទំ យោ បច្ចយោតិ អត្ថោ, តស្មឹ នានត្តំ នត្ថិ, ព្យញ្ជនសង្គហិតេ បច្ចយលក្ខណមត្តេយេវ នានត្តន្តិ ឥមមត្ថំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ វិញ្ញាយតិ។

នត្ថិវិគតអវិគតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បច្ចយនិទ្ទេសបកិណ្ណកវិនិច្ឆយកថាវណ្ណនា

“**លោភទោសមោហា វិបាកបច្ចយាបិ ន ហោន្តិ, សេសានំ សត្តរសន្នំ បច្ចយានំ វសេន បច្ចយា ហោន្តី**”តិអាទិមបាឋោ។ ឯត្ថ ច លោភទោសមោហានំ បច្ចេកំ សត្តរសហិ បច្ចយេហិ បច្ចយភាវោ វុត្តោ, សព្ពេហេតូ សហ អត្តហេត្វា ឯកធម្មស្ស អនេកបច្ចយភាវទស្សនត្ថំ អមោហាទីនំ វិសុំ គហិតត្តាតិ ទោសស្សបិ សត្តរសហិ បច្ចយភាវោ អាបជ្ជតិ, តថា ច សតិ ទោសស្សបិ គរុករណំ បាឡិយំ វត្តព្ពំ សិយា។ “អកុសលោ បន អារម្មណាធិបតិ នាម លោភសហគតចិត្តុប្បាទោ វុច្ចតី”តិ (បដ្ឋា. អដ្ឋ. ១.៤) ឯត្ថាបិ លោភទោសសហគតចិត្តុប្បាទាតិ វត្តព្ពំ សិយា, ន បន វុត្តំ, តស្មា ទោសស្ស អធិបតិបច្ចយតាបិ និវារេតព្ពា។ ន ច “**សេសាន**”ន្តិ វចនេន អធិបតិបច្ចយោ និវារិតោ, អថ ខោ សង្គហិតោ បុរេជាតាទីហិ យថាវុត្តេហិ សេសត្តាតិ តន្និវារណត្ថំ ទោសំ លោភមោហេហិ សហ អត្តហេត្វា វិសុញ្ច អត្តហេត្វា “ទោសោ អធិបតិបច្ចយោបិ ន ហោតិ, សេសានំ បច្ចយានំ វសេន បច្ចយោ ហោតី”តិ បឋន្តិ។ **ឥមិនា នយេនា**តិ ឯតេន ផោដ្ឋព្ពាយតនស្ស

សហជាតាទិបច្ចយភាវំ, សព្ពធម្មានំ យថាយោគំ ហេតាទិបច្ចយភាវញ្ច ទស្សេតិ។ ន ហិ ឯតំ ឯកបច្ចយស្ស អនេកបច្ចយភាវទស្សនន្តិ រូបាទីនំ បកតូបនិស្សយភាវោ ច ឯតេន ទស្សិតោតិ ទដ្ឋព្ពោ។

ចតុន្នំ ខន្ធានំ ភេទា ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុអាទយោតិ ភេទំ អនាមសិត្វា តេ ឯវ គហេត្វា អាហ "**ចតូសុ ខន្ធេសូ**"តិ។ **មិច្ឆាវាចាកម្មន្តាជីវា តេហិ ចេវ កម្មាហារបច្ចយេហិ ចាតិ ឯកូនវីសតិធា**តិ ឥទមេវំ ន សក្កា វត្តុំ។ ន ហិ មិច្ឆាវាចាទយោ មិច្ឆាទិដ្ឋិ វិយ មគ្គបច្ចយា ហោន្តិ ចេតនាយ មគ្គបច្ចយត្តាភាវតោ។ យទិ ច ភវេយ្យ, បញ្ហាវារេ "កម្មបច្ចយា មគ្គេ តីណី"តិ វត្តព្ពំ សិយា, តស្មា មិច្ឆាវាចាទីនំ មគ្គបច្ចយភាវោ ន វត្តព្ពោ។ បដ្ឋានសំវណ្ណនា ហេសា។ សេសបច្ចយភាវោ ច ចេតនាយ អនេកបច្ចយភាវវចនេន វុត្តោយេវាតិ ន ឥទំ បឋិតព្ពន្តិ ន បឋន្តិ។ "**អហិរិកំ...បេ.... មិទ្ធំ ឧទ្ធច្ចំ វិចិកិច្ឆា**"តិអាទិមបាឋោ, វិចិកិច្ឆា បន អធិបតិបច្ចយោ ន ហោតីតិ តំ តត្ថ អបឋិត្វា "**វិចិកិច្ឆាឥស្សាមច្ឆរិយកុក្កុច្ចានិ តតោ អធិបតិបច្ចយំ អបនេត្វា**"តិ ឯវមេត្ថ បឋន្តិ។

"**ចត្តារិ មហាភូតានិ អារម្មណ...បេ.... បុរេជាតវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតវសេន ទសធា បច្ចយា ហោន្តិ, បុនតថា ហទយវត្ថូ**"តិ បុរិមបាឋោ, មហាភូតានិ បន វិប្បយុត្តបច្ចយា ន ហោន្តីតិ "បុរេជាតអត្ថិអវិគតវសេន នវធា បច្ចយា ហោន្តិ, វិប្បយុត្តបច្ចយំ បក្ខិបិត្វា ទសធា វត្ថូ"ន្តិ បឋន្តិ។ **ឯត្ថកមេវេត្ថ អបុព្ព**ន្តិ ឯតស្មឹ បុរេជាតបច្ចយេ សហជាតនិស្សយេហិ អបុព្ពំ រូបសទ្ទគន្ធរសាយតនមត្តមេវាតិ អត្ថោ, អារម្មណានិ បនេតានិ អារម្មណបច្ចយធម្មានំ អនេកបច្ចយភាវេ វុត្តានីតិ សព្ពាតិក្កន្តបច្ចយាបេក្ខា ឯតេសំ អបុព្ពតា នត្ថីតិ។ **ឥន្ទ្រិយាទីសុ អបុព្ពំ នត្ថី**តិ រូបជីវិតិន្ទ្រិយស្សបិ អរូបជីវិតិន្ទ្រិយតោ អបុព្ពស្ស បច្ចយភាវស្ស អភាវំ មញ្ញមានេន អបុព្ពតា ន វុត្តា។ តស្ស បន បុរេជាតបច្ចយភាវតោ អបុព្ពតា។ កពឡីការាហារស្ស ច បុរេជាតេន សទ្ធិំ សត្តធា បច្ចយភាវោ យោជេតព្ពោ។

អាការោតិ មូលាទិអាការោ។ **អត្ថោ**តិ តេនាការេន ឧបការកតា។ "**យេនាការេនា**"តិ ឯតស្ស វា អត្ថវចនំ "**យេនត្ថេនា**"តិ។ **វិបាកហេតូសុយេវ លព្ភតី**តិ ឯត្ថ អមោហវិបាកហេតុស្ស អធិបតិបច្ចយភាវោ ច លោកុត្តរវិបាកេយេវ លព្ភតីតិ។ ឯវំ សព្ពត្ថ លព្ភមានាលព្ភមានំ សល្លក្ខេតព្ពំ។ វិប្បយុត្តំ អបឋិត្វា "**ឆហាការេហី**"តិ បុរិមបាឋោ, តំ បន បឋិត្វា "**សត្តហាការេហី**"តិ បឋន្តិ។ ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទោ ហេត្ថ វុច្ចតិ, ន ច យំ អារម្មណំ និស្សយោ ហោតិ, តំ វិប្បយុត្តំ ន ហោតីតិ។

អនន្តរសមនន្តរេសុ យំ កម្មបច្ចយោ ហោតិ, តំ ន អាសេវនបច្ចយោ។ យញ្ច អាសេវនបច្ចយោ ហោតិ, ន តំ កម្មបច្ចយោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ "**បកតូបនិស្សយោ បកតូបនិស្សយោវា**"តិ វុត្តំ , កម្មបច្ចយោបិ បន សោ ហោតិ, តស្មា "កម្មបច្ចយោ ចា"តិ បឋន្តិ។ អយំ បនេត្ថ អត្ថោ – បកតូបនិស្សយោ យេភុយ្យេន បកតូបនិស្សយោវ ហោតិ, កោចិ បនេត្ថ កម្មបច្ចយោ ច ហោតីតិ។ "**អារម្មណបុរេជាតេ បនេត្ថ ឥន្ទ្រិយវិប្បយុត្តបច្ចយតា ន លព្ភតី**"តិ វុត្តំ។ តត្ថ **អារម្មណបុរេជាត**ន្តិ យទិ កញ្ចិ អារម្មណភូតំ បុរេជាតំ វុត្តំ, អារម្មណភូតស្ស វត្ថុស្ស វិប្បយុត្តបច្ចយតា លព្ភតីតិ សា ន លព្ភតីតិ ន វត្តព្ពា។ អថ បន វត្ថុបុរេជាតតោ អញ្ញំ វត្ថុភាវរហិតារម្មណមេវ "អារម្មណបុរេជាត"ន្តិ វុត្តំ, តស្ស និស្សយបច្ចយតា ន លព្ភតីតិ "និស្សយិន្ទ្រិយវិប្បយុត្តបច្ចយតា ន លព្ភតី"តិ វត្តព្ពំ។ **ឥតោ ឧត្តរិបី**តិ បុរេជាតតោ បរតោបីតិ អត្ថោ, ឥតោ វា ឥន្ទ្រិយវិប្បយុត្តតោ និស្សយិន្ទ្រិយវិប្បយុត្តតោ វា ឧត្តរិ អារម្មណាធិបតិអាទិ ច លព្ភមានាលព្ភមានំ វេទិតព្ពន្តិ អត្ថោ វត្តព្ពោ។ កម្មាទីសុ បន លព្ភមានាលព្ភមានំ ន វក្ខតីតិ បុរិមោយេវេត្ថ អត្ថោ អធិប្បេតោ។

"**កពឡីការោ អាហារោ អាហារបច្ចយោវា**"តិ បុរិមបាឋោ, អត្ថិអវិគតបច្ចយោបិ បន សោ ហោតិ, តេន "**កពឡីការោ អាហារោ អាហារបច្ចយត្តំ អវិជហន្តោវ អត្ថិអវិគតានំ វសេន អបរេហិបិ ទ្វីហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆតី**"តិ បឋន្តិ។

"**យថានុរូបំ ឈានបច្ចយេ វុត្តានំ ទសន្នំ ហេតុអធិបតីនញ្ចាតិ ឥមេសំ វសេនា**"តិ បុរិមបាឋោ, "**យថានុរូបំ ឈានបច្ចយេ វុត្តានំ មគ្គវជ្ជានំ នវន្នំ ហេតុអធិបតិឈានានញ្ចាតិ ឥមេសំ វសេនា**"តិ បច្ឆិមបាឋោ, តេសុ វិចារេត្វា យុត្តោ គហេតព្ពោ។

សមនន្តរនិរុទ្ធតាយ អារម្មណភាវេន ច សទិសោ បច្ចយភាវោ បច្ចយសភាគតា, វិរុទ្ធបច្ចយតា បច្ចយវិសភាគតា។ "**ឥមិនា ឧបាយេនា**"តិ វចនតោ ហេតុអាទីនំ សហជាតានំ សហជាតភាវេន សភាគតា, សហជាតាសហជាតានំ ហេតុអារម្មណាទីនំ អញ្ញមញ្ញវិសភាគតាតិ ឯវមាទិនា ឧបាយេន សភាគតា វិសភាគតា យោជេតព្ពា។

ជនកាយេវ, ន អជនកាតិ ជនកភាវប្បធានាយេវ ហុត្វា បច្ចយា ហោន្តិ, ន ឧបត្ថម្ភកភាវប្បធានាតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្វោ។ យេសំ ហេតុអាទយោ បច្ចយា ហោន្តិ, តេ តេហិ វិនា នេវ ឧប្បជ្ជន្តិ, ន ច បវត្តន្តីតិ តេសំ ឧភយប្បធានតា វុត្តា។ ន ហិ តេ អនន្តរាទយោ វិយ ជននេនេវ បវត្តិំ ករោន្តីតិ។

សព្ពេសំ ឋានំ ការណភាវោ សព្ពដ្ឋានំ, តំ ឯតេសំ អត្ថីតិ **សព្ពដ្ឋានិកា**។ ឧបនិស្សយំ ភិន្ទន្តេន តយោបិ ឧបនិស្សយា វត្តព្ពា, អភិន្ទិត្វា វា ឧបនិស្សយគ្គហណមេវ កាតព្ពំ។ តត្ថ ភិន្ទនំ បកតូបនិស្សយស្ស រូបានំ បច្ចយត្តាភាវទស្សនត្ថំ, អារម្មណានន្តរូបនិស្សយានំ បន បុព្ពេ អារម្មណាធិបតិអនន្តរគ្គហណេហិ គហិតត្តា តេសុ ឯកទេសេន អនន្តរូបនិស្សយេន ឥតរម្បិ ទស្សេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **បុរេជាតបច្ឆាជាតាបិ អសព្ពដ្ឋានិកា អរូប រូបានញ្ចេវ យថាក្កមេន បច្ចយភាវតោ**តិ ឯត្ថ បុរេជាតបច្ចយោ អនន្តរាទីសុ ឯវ វត្តព្ពោ តំសមានគតិកត្តា, ន ច យុគឡភាវោ បច្ឆាជាតេន សហ កថនេ ការណំ អសព្ពដ្ឋានិកទស្សនមត្តស្ស អធិប្បេតត្តាតិ តំ តត្ថ បឋិត្វា “បច្ឆាជាតោបិ អសព្ពដ្ឋានិកោ រូបានំយេវ បច្ចយភាវតោ”តិ បឋន្តិ។

បច្ចយនិទ្ទេសបកិណ្ណកវិនិច្ឆយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បុច្ឆាវារោ

១. បច្ចយានុលោមវណ្ណនា

ឯកេកំ តិកទុកន្តិ ឯកេកំ តិកំ ទុកញ្ចាតិ អត្ថោ, ន តិកទុកន្តិ។

បច្ចយា ចេវាតិ យេ កុសលាទិធម្មេ បដិច្ចាតិ វុត្តា, តេ បដិច្ចត្ថំ ផរន្តា កុសលាទិបច្ចយា ចេវាតិ អត្ថោ។ តេនេវាហ “**តេ ច ខោ សហជាតាវា**”តិ។ យេហិ បន ហេតាទិបច្ចយេហិ ឧប្បត្តិ វុត្តា, តេ សហជាតាបិ ហោន្តិ អសហជាតាបីតិ។ ឯត្ថ បដិច្ចសហជាតវារេហិ សមានត្ថេហិ បដិច្ចសហជាតាភិធានេហិ សមានត្ថំ ពោធេន្តេន ភគវតា បច្ឆិមវារេន បុរិមវារោ, បុរិមវារេន ច បច្ឆិមវារោ ច ពោធិតោតិ វេទិតព្ពោ។ ឯស នយោ បច្ចយនិស្សយវារេសុ សំសដ្ឋសម្បយុត្តវារេសុ ច, ឯវញ្ច និរុត្តិកោសល្លំ ជនិតំ ហោតីតិ។

“តេ តេ បន បញ្ហេ ឧទ្ធរិត្វា បុន កុសលោ ហេតុ ហេតុសម្បយុត្តកានំ ធម្មាន”ន្តិ លិខិតំ។ “កុសលា ហេតូ សម្បយុត្តកានំ ខន្ធាន”ន្តិ (បដ្ឋា. ១.១.៤០១) បញ្ហាវារបាឋោតិ បមាទលេខា ឯសាតិ បាឡិយំ អាគតបាឋមេវ បឋន្តិ។ បុរិមវារេសុ សហជាតនិស្សយសម្បយុត្តបច្ចយភាវេហិ កុសលាទិធម្មេ និយមេត្វា តស្មិំ និយមេ កុសលាទីនំ ហេតុបច្ចយាទីហិ ឧប្បត្តិំ បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជនំ កតំ, ន តត្ថ “ឥមេ នាម តេ ធម្មា ហេតាទិបច្ចយភូតា”តិ វិញ្ញាយន្តិ, តស្មា តត្ថ “សិយា កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជេយ្យ ហេតុបច្ចយា”តិ (បដ្ឋា. ១.១.២៥) ឯវមាទីហិ សង្គហិតេ បដិច្ចត្ថាទិផរណកភាវេ ហេតាទិបច្ចយបច្ចយុប្បន្នេសុ ហេតាទិបច្ចយានំ និច្ឆយាភាវតោ បញ្ហា និជ្ជដា និគ្គុម្ពា ច កត្វា ន វិភត្តា, ឥធ បន “សិយា កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្ស ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ឯវមាទីហិ សង្គហិតា ហេតាទិបច្ចយភូតា កុសលាទយោ បច្ចយុប្បន្នា ច និច្ឆិតា, ន កោចិ បុច្ឆាសង្គហិតោ អត្ថោ អនិច្ឆិតោ នាម អត្ថីតិ អាហ “**សព្ពេបិ តេ បញ្ហា និជ្ជដា និគ្គុម្ពា ច កត្វា វិភត្តា**”តិ។ បញ្ហេ បន ឧទ្ធរិត្វា វិស្សជ្ជនំ សព្ពត្ថ សមានន្តិ ន តំ សន្ធាយ និជ្ជដតា វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពា។

ឧប្បត្តិយា បញ្ញាបិតត្តាតិ បុច្ឆាមត្តេនេវ ឧប្បត្តិយា ឋបិតត្តា បកាសិតត្តា, នានប្បការេហិ វា ញាបិតត្តាតិ អត្ថោ។

២៥-៣៤. បរិកប្បបុច្ឆាតិ វិធិបុច្ឆា។ **កឹ សិយា**តិ ឯសោ វិធិ កឹ អត្ថីតិ អត្ថោ។ កឹ សិយា, អថ ន សិយាតិ សម្បុច្ឆនំ វា បរិកប្បបុច្ឆាតិ វទតិ។ កិមិទំ សម្បុច្ឆនំ នាម? សមេច្ច បុច្ឆនំ, “កឹ សុត្តន្តំ បរិយាបុណេយ្យ, អថ អភិធម្ម”ន្តិ អញ្ញេន សហ សម្បធារណន្តិ អត្ថោ។ យោ កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជេយ្យ ហេតុបច្ចយា, សោ កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច សិយាតិ ឯតស្មិំ អត្ថេ សតិ បច្ឆាជាតវិបាកបច្ចយេសុបិ សព្ពបុច្ឆានំ បវត្តិតោ “យោ កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជេយ្យ បច្ឆាជាតបច្ចយា វិបាកបច្ចយា, សោ កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច សិយា”តិ អយមត្ថោ វិញ្ញាយេយ្យ, តថា ច សតិ បច្ឆាជាតបច្ចយា វិបាកបច្ចយាតិ ឧប្បជ្ជមានំ និទ្ធារេត្វា តស្ស កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច ភាវនស្ស បុច្ឆនតោ កុសលានំ តេហិ បច្ចយេហិ ឧប្បត្តិ អនុញ្ញាតាតិ អាបជ្ជតិ, ន ច តំតំបច្ចយា ឧប្បជ្ជមានានំ កុសលាទីនំ កុសលាទិធម្មេ បដិច្ច ភាវនមត្តិតា ឯត្ថ បុច្ឆិតា, អថ ខោ ឧប្បត្តិ, ឯវញ្ច កត្វា វិស្សជ្ជនេ “កុសលំ

ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតី”តិ ឧប្បត្តិយេវ វិស្សជ្ជិតាតិ, តស្មា អយមត្ថោ សទោសោតិ “**អថ វា**”តិ អត្ថន្តរវចនំ វុត្តំ។

តត្ថ “កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជេយ្យា”តិ ឧប្បត្តឹ អនុជានិត្វា “ហេតុបច្ចយា សិយា ឯត”ន្តិ តស្សា ហេតុបច្ចយា ភវនបុច្ឆនំ, “ឧប្បជ្ជេយ្យ ហេតុបច្ចយា”តិ ហេតុបច្ចយា ឧប្បត្តឹ អនុជានិត្វា តស្សា “សិយា ឯត”ន្តិ ភវនបុច្ឆនញ្ច ន យុត្តំ។ អននុញ្ញាតញ្ហិ និច្ឆិតមេវាតិ។ តស្មា អននុជានិត្វា “កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជេយ្យ ហេតុបច្ចយា”តិ ឯវំ យថាវុត្តំ ឧប្បជ្ជនំ កឹ សិយាតិ បុច្ឆតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឧប្បជ្ជេយ្យា**តិ វា ឥទម្បិ សម្បុច្ឆនមេវ, កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ កឹ ឧប្បជ្ជេយ្យ ហេតុបច្ចយាតិ អត្ថោ។ **សិយា**តិ យថាបុច្ឆិតស្សេវ ឧប្បជ្ជនស្ស សម្ភវំ បុច្ឆតិ “កឹ ឯវំ ឧប្បជ្ជនំ សិយា សម្ភវេយ្យា”តិ, អយំ នយោ សិយាសទ្ទស្ស បច្ឆាយោជនេ។ យថាឋានេយេវ បន ឋិតា “សិយា”តិ ឯសា សាមញ្ញបុច្ឆា, តាយ បន បុច្ឆាយ “ឥទំ នាម បុច្ឆិត”ន្តិ ន វិញ្ញាយតីតិ តស្សាយេវ បុច្ឆាយ វិសេសនត្ថំ “កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជេយ្យ ហេតុបច្ចយា”តិ បុច្ឆតិ, ឯវំ វិសេសិតព្ពវិសេសនភាវេន ទ្វេបិ បុច្ឆា ឯកាយេវ បុច្ឆាតិ ទដ្ឋព្ពា។

តមនុស្សរក្កវចនន្តិ តមនស្ស សមានកត្តុកបច្ឆិមកាលកិរិយាបេក្ខវចនន្តិ អត្ថោ។ យទិបិ បដិគមនុប្បត្តីនំ បុរិមបច្ឆិមកាលតា នត្ថិ, បច្ចយបច្ចយុប្បន្នានំ បន សហជាតានម្បិ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នភាវេន គហណំ បុរិមបច្ឆិមភាវេនេវ ហោតីតិ គហណប្បវត្តិអាការវសេន បច្ចយាយត្តតាអត្ថ បដិលាភសង្ខាតានំ បដិគមនុប្បត្តិកិរិយានម្បិ បុរិមបច្ឆិមកាលវោហារោ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពោ។ គមនំ វា ឧប្បត្តិ ឯវាតិ គច្ឆន្តស្ស បដិគមនំ ឧប្បជ្ជន្តស្ស បដិឧប្បជ្ជនំ សមានកិរិយា។ បដិករណញ្ហិ បដិសទ្ទត្ថោតិ។ តស្មា “កុសលំ ធម្ម”ន្តិ ឧបយោគនិទ្ទិដ្ឋំ បច្ចយំ ឧប្បជ្ជមានំ បដិច្ច តទាយត្តុប្បត្តិយា បដិគន្ត្វាតិ អយមេត្ថ អត្ថោ, តេន **បដិច្ចា**តិ សហជាតបច្ចយំ កត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ សហជាតបច្ចយករណញ្ហិ ឧប្បជ្ជមានាភិមុខឧប្បជ្ជមានំ បដិគមនំ, តំ កត្វាតិ បដិច្ចសទ្ទស្ស អត្ថោតិ។

៣៥-៣៨. តាសុ បាឡិយំ ទ្វេយេវ ទស្សិតាតិ ហេតារម្មណទុកេ ទ្វិន្នំ បុច្ឆានំ ទស្សិតត្តា វុត្តំ។ ឯត្ថ ច ឯកមូលកាទិភាវោ បុច្ឆានំ វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ, បច្ចយានំ បន វសេន សព្ពបឋមោ បច្ចយន្តរេន អវោមិស្សកត្តា សុទ្ធិកនយោ, ទុតិយោ អារម្មណាទីសុ ឯកេកស្ស ហេតុ ឯវ ឯកមូលកន្តិ កត្វា ឯកមូលកនយោ។ ឯវំ ហេតារម្មណទុកាទីនំ អធិបតិអាទីនំ មូលភាវតោ ទុកមូលកាទយោ នយា វេទិតព្ពា។ តេវីសតិមូលកនយោ ច តតោ បរំ មូលស្ស អភាវតោ “សព្ពមូលក”ន្តិ បាឡិយំ វុត្តោ។ តត្ថ នបុំសកនិទ្ទេសេន ឯក...បេ.... សព្ពមូលកំ បច្ចយគមនំ បាឡិគមនំ វាតិ វិញ្ញាយតិ, ឯក...បេ.... សព្ពមូលកំ នយំ អសម្មុយ្ហន្តេនាតិ ឧបយោគោ វា , ឥធ ច សព្ពមូលកន្តិ ច តេវីសតិមូលកស្សេវ វុត្តត្តា បច្ចនីយេ វក្ខតិ “យថា អនុលោមេ ឯកេកស្ស បទស្ស ឯកមូលកំ...បេ.... យាវ តេវីសតិមូលកំ, ឯវំ បច្ចនីយេបិ វិត្ថារេតព្ព”ន្តិ (បដ្ឋា. អដ្ឋ. ១.៤២-៤៤)។

៣៩-៤០. “អារម្មណបច្ចយា ហេតុបច្ចយាតិ ឯត្តាវតា អារម្មណបច្ចយំ អាទឹ កត្វា ហេតុបច្ចយបរិយោសានោ ឯកមូលកនយោ ទស្សិតោ”តិ វុត្តំ, ឯវំ សតិ វិនយេ វិយ ចក្កពន្ធនវសេន បាឡិគតិ អាបជ្ជតិ, ន ហេដ្ឋិមសោធនវសេន។ ហេដ្ឋិមសោធនវសេន ច ឥធ អភិធម្មេ បាឡិ គតា, ឯវញ្ច កត្វា វិស្សជ្ជនេ “អារម្មណបច្ចយា ហេតុយា តីណិ, អធិបតិបច្ចយា តីណិ, អធិបតិបច្ចយា ហេតុយា នវ, អារម្មណេ តីណី”តិអាទិនា ហេដ្ឋិមំ សោធេត្វាវ បាឡិ បវត្តា។ យោ ចេត្ថ “ឯកមូលកនយោ”តិ វុត្តោ, សោ សុទ្ធិកនយោវ។ សោ ច វិសេសាភាវតោ អារម្មណមូលកាទីសុ ន លព្ភតិ។ ន ហិ អារម្មណាទីសុ តស្មឹ តស្មឹ អាទិម្ហិ ឋបិតេបិ បច្ចយន្តរេន សម្ពន្ធាភាវេន អាទិម្ហិ វុត្តសុទ្ធិកតោ វិសេសត្ថោ លព្ភតិ, តេនេវ វិស្សជ្ជនេបិ អារម្មណមូលកាទីសុ សុទ្ធិកនយោ ន ទស្សិតោតិ, តស្មា “អារម្មណបច្ចយា ហេតុបច្ចយា អារម្មណបច្ចយា អធិបតិបច្ចយា...បេ.... អារម្មណបច្ចយា អវិគតបច្ចយា”តិ (បដ្ឋា. ១.១.៣៩) អយំ ហេដ្ឋិមសោធនវសេន ឯកស្មឹ អារម្មណបច្ចយេ ហេតុបច្ចយាទិកេ យោជេត្វា វុត្តោ ឯកមូលកនយោ ទដ្ឋព្ពោ។ “អារម្មណបច្ចយា...បេ.... អវិគតបច្ចយា”តិ វា ឯកមូលកេសុ អនន្តរបច្ចយស្ស មូលកំ អារម្មណំ ទស្សេត្វា ឯកមូលកាទីនិ សំខិបិត្វា សព្ពមូលកស្សាវសានេន អវិគតបច្ចយេន និដ្ឋាបិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អធិបតិបច្ចយា អនន្តរបច្ចយា សមនន្តរបច្ចយា សហជាតបច្ចយា អញ្ញមញ្ញបច្ចយា**តិ ឥទំ មូលមេវ ទស្សេត្វា ឯកមូលកាទីនំ សំខិបនំ ទដ្ឋព្ពំ, ន សុទ្ធិកទស្សនំ, នាបិ សព្ពមូលកេ កតិបយបច្ចយទស្សនំ។

៤១. តតោ និស្សយាទីនិ មូលានិបិ សំខិបិត្វា អវិគតមូលកនយំ ទស្សេតុំ “**អវិគតបច្ចយា ហេតុបច្ចយា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ ឯតស្មិញ្ច សុទ្ធិកស្ស អទស្សនេន អារម្មណមូលកាទីសុ វិសុំ វិសុំ សុទ្ធិកនយោ ន លព្ភតីតិ ញាបិតោ ហោតិ។ ន ហិ អាទិ កត្ថចិ សំខេបន្តរគតោ ហោតិ។ អាទិអន្តេហិ មជ្ឈិមានំ ទស្សនញ្ហិ សង្ខេបោ, អាទិតោ បកតិ កតិចិ វត្វា គតិទស្សនំ វាតិ។ ទុតិយចតុក្កំ វត្វា “វិគតបច្ចយា”តិ បទំ ឧទ្ធរិត្វា ឋបិតំ ។ តេន

ឱសានចតុក្កំ ទស្សេតិ។ តតិយចតុក្កតោ បភុតិ វា បញ្ចកមូលានិ សំខិបិត្វា សព្ពមូលកស្ស អវសានេន និដ្ឋបេតិ។

ឯត្ថ ច ទុកមូលកាទីសុ យថា ហេតុអារម្មណទុកេន សទ្ធឹ អវសេសា បច្ចយា យោជិតា, ហេតារម្មណាធិបតិតិកាទីហិ ច អវសេសាវសេសា, ឯវំ ហេតុអធិបតិទុកាទីហិ ហេតុអធិបតិអនន្តរតិកាទីហិ ច អវសេសាវសេសា យោជេតព្ពា សិយុំ។ យទិ ច សព្ពេសំ បច្ចយានំ មូលភាវេន យោជិតត្តា ហេតុមូលកេ ហេតុអធិបតិអាទិទុកានំ អធិបតិមូលកាទីសុ អធិបតិហេតុអាទិទុកេហិ វិសេសោ នត្ថិ។ តេ ឯវ ហិ បច្ចយា ឧប្បដិបាដិយា វុត្តា, តថាបិ អារម្មណមូលកាទីសុ អារម្មណាធិបតិទុកាទីនំ អវសេសាវសេសេហិ, ហេតុមូលកេ ច ហេតុអធិបតិអនន្តរតិកាទីនំ អវសេសាវសេសេហិ យោជនេ អត្ថិ វិសេសោតិ។ យស្មា បន ឯវំ យោជិយមានេសុបិ សុខគ្គហណំ ន ហោតិ, ន ច យថាវុត្តាយ យោជនាយ សព្ពា សា យោជនា បញ្ញាវតា ន សក្កា វិញ្ញាតុំ, តស្មា តថា អយោជេត្វា អនុបុព្ពេនេវ យោជនា កតាតិ ទដ្ឋព្ពា។ ធម្មានំ ទេសនាវិធានេ ហិ ភគវាវ បមាណន្តិ។ គណនាគាថា អាទិមបាឋេ កាចិ វិរុទ្ធា, តស្មា សុដ្ឋុ គណេត្វា គហេតព្ពា។

“ទ្វាវីសតិយា តិកេសុ ឯកេកំ តិកំ ទុកានំ សតេន សតេន សទ្ធឹ យោជេត្វា”តិ វុត្តំ, តំ ទុកតិកបដ្ឋានេ កេសញ្ចិ បោត្ថកានំ វសេន វុត្តំ។ កេសុចិ បន ឯកេកោ ទុកោ ទ្វាវីសតិយា ទ្វាវីសតិយា តិកេហិ យោជិតោ, តញ្ច គមនំ យុត្តំ។ ន ហិ តត្ថ តិកស្ស យោជនា អត្ថិ, អថ ខោ តិកានំ ឯកេកេន បទេន ទុកស្សាតិ។ តត្ថ ឆសដ្ឋិយា តិកបទេសុ ឯកេកេន សំសន្ទិត្វា ឆសដ្ឋិ ហេតុទុកា, តថា សហេតុកទុកាទយោ ចាតិ ទុកានំ ឆសតាធិកានិ ឆ សហស្សានិ ហោន្តិ។ តេសុ ឯកេកស្មឹ បដិច្ចវារាទយោ សត្ត វារា នយា បុច្ឆា ច សព្ពា ទុកបដ្ឋានេ ហេតុទុកេន សមានា។

“ទុកសតេ ឯកេកំ ទុកំ ទ្វាវីសតិយា តិកេហិ សទ្ធឹ យោជេត្វា”តិ ច វុត្តំ, តម្បិ តិកទុកបដ្ឋានេ កេសញ្ចិ បោត្ថកានំ វសេន វុត្តំ។ វុត្តនយេន បន យុត្តគមនេសុ ឯកេកោ តិកោ ទុកសតេន យោជិតោ។ តត្ថ ហេតុបទំ បក្ខិបិត្វា វុត្តោ ឯកោ កុសលត្តិកោ, តថា នហេតុបទំ...បេ.... អរណបទន្តិ កុសលត្តិកានំ ទ្វេ សតានិ ហោន្តិ, តថា វេទនាត្តិកាទីនម្បីតិ សព្ពេសំ ចតុសតាធិកានិ ចត្តារិ សហស្សានិ ហោន្តិ។ តេសុ ឯកេកស្មឹ វារនយបុច្ឆា តិកបដ្ឋានេ កុសលត្តិកេន សមានា។

“ឆ អនុលោមម្ហិ នយា សុគម្ភីរា”តិ វចនតោ បនាតិ ឯតេន ឥទំ ទស្សេតិ – “អនុលោមម្ហី”តិ “តិកាទយោ ឆនយា”តិ ច អវិសេសេន វុត្តត្តា បដិច្ចវារាទិវសេន សត្តវិធម្បិ អនុលោមំ សហ គហេត្វា **“ឆ អនុលោមម្ហី”**តិ វុត្តំ, អនុលោមាទិវសេន ចតុព្ពិធំ តិកបដ្ឋានំ សហ គហេត្វា **“តិកញ្ច បដ្ឋានវរ”**ន្តិ, តថា ចតុព្ពិធានិ ទុកបដ្ឋានាទីនិ សហ គហេត្វា **“ទុកុត្តម”**ន្តិអាទី វត្វា **“ឆ នយា សុគម្ភីរា”**តិ វុត្តន្តិ ឥមមត្ថំ គហេត្វា ឥមស្មឹ បច្ចយានុលោមេ សត្តប្បភេទេ ឆបិ ឯតេ បដ្ឋានា បដ្ឋាននយា ចតុប្បភេទា បុច្ឆាវសេន ឧទ្ធរិតព្ពាតិ។ ឯវញ្ហិ សព្ពស្មឹ បដ្ឋានេ សព្ពោ បច្ចយានុលោមោ ទស្សិតោ ហោតីតិ។ បច្ចនីយគាថាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯត្ថ ច ទុកតិកបដ្ឋានាទីសុ វិសេសិតព្ពេហិ តិកេហិ បដ្ឋានំ **តិកបដ្ឋានំ**។ ទុកានំ តិកបដ្ឋានំ **ទុកតិកបដ្ឋានំ**។ ទុកវិសេសិតា វា តិកា ទុកតិកា, ទុកតិកានំ បដ្ឋានំ **ទុកតិកបដ្ឋាន**ន្តិ ឥមិនា នយេន វចនត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ទុកាទិវិសេសិតស្ស ចេត្ថ តិកាទិបទស្ស ទុកាទិភាវោ ទដ្ឋព្ពោ។ ទុកបដ្ឋានមេវ ហិ តិកបទសំសន្ទនវសេន ទុកបទសំសន្ទនវសេន ច បវត្តំ ទុកតិកបដ្ឋានំ ទុកទុកបដ្ឋានញ្ច, តថា តិកបដ្ឋានមេវ ទុកបទសំសន្ទនវសេន តិកបទសំសន្ទនវសេន ច បវត្តំ តិកទុកបដ្ឋានំ តិកតិកបដ្ឋានញ្ចាតិ។

បច្ចយានុលោមវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បច្ចយបច្ចនីយវណ្ណនា

៤២-៤៤. តេវីសតិមូលកន្តិ ឥទញ្ចេត្ថ ទុមូលកំយេវ សន្ធាយ វុត្តន្តិ ឥទំ ទុកមូលកេ បុច្ឆានំ មូលភូតា តេវីសតិ ទុកា សម្ភវន្តីតិ តស្ស “តេវីសតិមូលក”ន្តិ នាមំ កត្វា យាវ យត្តកោ បភេទោ អត្ថិ, តាវ តត្តកំ តេវីសតិមូលកំ យថានុលោមេ វិត្ថារិតំ។ **ឯវំ បច្ចនីយេបិ វិត្ថារេតព្ព**ន្តិ ទុកមូលកេន តិកមូលកាទីសុ នយំ ទស្សេតីតិ ឥមិនា អធិប្បាយេន វុត្តំ សិយា។ យទិ បន យាវ តេវីសតិមំ មូលំ យថា វិត្ថារិតន្តិ អយមត្ថោ អធិប្បេតោ, “យាវ តេវីសតិមំ មូល”ន្នេវ បាឋេន ភវិតព្ពំ សិយា។ ន ហិ “តេវីសតិមូលក”ន្តិ ឯតស្ស ព្យញ្ជនស្ស តេវីសតិមំ មូលកន្តិ អយមត្ថោ សម្ភវតិ។ យថា អនុលោមេ “ឯកេកបទស្សា”តិអាទិនា បន ឯកមូលាទិសព្ពមូលកបរិយោសានំ តត្ថ នយទស្សនវសេន ទស្សិតំ ឯកេកស្ស បទស្ស វិត្ថារំ ទស្សេតីតិ សព្ពមូលកមេវ ចេត្ថ

“តេវីសតិមូលក”ន្តិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ តញ្ហិ តេវីសតិយា បច្ចយានំ អវសេសស្ស បច្ចយស្ស មូលភាវតោ “តេវីសតិមូលក”ន្តិ ច តតោ បរំ មូលស្ស អញ្ញស្ស អភាវតោ “សព្ពមូលក”ន្តិ ច វុច្ចតិ។

បច្ចយបច្ចនីយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. អនុលោមបច្ចនីយវណ្ណនា

៤៥-៤៨. អនុលោមេ វុត្តេសុ សព្ពេសុ ឯកមូលកាទីសុ ឯកេកំ បទំ បរិហាបេត្វាតិ តត្ថ ឯកមូលកេ ចតុវីសតិ បច្ចយបទានិ ភជ ឯកមូលកេ តេវីសតិ, ឯកោ បន បច្ចយោ មូលភាវេន ឋិតោ អបុព្ពតាភាវតោ អគណនូបគោ។ តត្ថ ទុមូលកេ តេវីសតិ បច្ចយបទានិ គណនូបគានិ, ភជ ទុមូលកេ ទ្វាវីសតីតិ ឯវំ បរិហាបេត្វាតិ អត្ថោ។

អនុលោមតោ ឋិតស្ស បច្ចនីយតោ អលព្ភមានានំ សុទ្ធិកបច្ចយានញ្ច អលព្ភមានតំ សន្ធាយ **“លព្ភមានបទាន”**ន្តិ វុត្តំ។ ន ហិ អញ្ញថា បុច្ឆាវសេន កោចិ បច្ចយោ អលព្ភមានោ នាម អត្ថីតិ។ វិស្សជ្ជនាវសេនេវ វា បវត្តំ អនុលោមបច្ចនីយទេសនំ សន្ធាយ **“លព្ភមានបទាន”**ន្តិ វុត្តំ។

អនុលោមបច្ចនីយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បុច្ឆាវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១. កុសលត្តិកំ

១. បដិច្ចវារវណ្ណនា

១. បច្ចយានុលោមំ

(១) *វិភង្គវារោ*

៥៣. *យា កុសលត្តិកេ លភន្តិ, ន តាយេវ វេទនាត្តិកាទីសូ*តិ តិកបទនានត្តមត្តេន វិនា មូលាវសានវសេន សទិសតំ សន្ធាយ **“*ន តាយេវា*”**តិ វុត្តំ, ន ច កេវលំ តិកន្តរេយេវ, កុសលត្តិកេបិ បន យា បដិច្ចវារេ លភន្តិ, ន តាយេវ បច្ចយវារាទីសូតិ សព្ពបុច្ឆាសមាហរណំ ភជ កត្តព្ពមេវ។ **ធម្មានុលោមបច្ចនីយេ ច តិកបដ្ឋានេ វិតក្កត្តិកបីតិត្តិកានំ វិស្សជ្ជនេ សព្ពាបេតា វិស្សជ្ជនំ លភន្តី**តិ ឯត្ថ បីតិត្តិកគ្គហណំ ន កាតព្ពំ។ ន ហិ តត្ថ ឯកូនបញ្ញាស បុច្ឆា វិស្សជ្ជនំ លភន្តីតិ។

តេន សទ្ធិន្តិ តេន សហជាតបច្ចយភូតេន សទ្ធិន្តិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **“យាវ និរោធគមនា ឧទ្ធំ បជ្ជតី”**តិ ច **“ឧប្បាទាទយោ វា បាបុណាតី”**តិ ច វចនេហិ ខណត្តយសមង្គី ឧប្បជ្ជតីតិ វុច្ចតីតិ អនុញ្ញាតំ វិយ ហោតិ, ឧប្បាទក្ខណសមង្គីយេវ បន ឯវំ វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពោ។

យស្មា បន ឯកោ ខន្ធោ ឯកស្សាតិអាទិ ភជ កុសលវចនេន គហិតេ ខន្ធេ សន្ធាយ វុត្តំ។ វេទនាត្តិកាទីសុ បន ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ច ទ្វិន្នំ, ទ្វេ បដិច្ច ឯកស្សាបិ, ហេតុទុកាទីសុ ច សង្ខារក្ខន្ធេកទេសំ បដិច្ច សង្ខារក្ខន្ធេកទេសស្សាបិ ឧប្បត្តិ វុត្តាតិ សហ ឧប្បជ្ជមានានំ សព្ពេសំ ធម្មានំ បច្ចយោ ហោន្តោ ឯកេកស្សាបិ ទុកតិកាទិភេទានញ្ច បច្ចយោ នាម ហោតិយេវ, តថា ទុកាទិភេទានញ្ចាតិ។

“រូបេន សទ្ធឹ អនុប្បត្តិតោ អារុប្បវិបាកញ្ច ន គហេតព្ព”ន្តិ វុត្តំ, តំ បន ន សព្ពស្មឹ ឯតស្មឹ វចនេ គហេតព្ពំ, អថ ខោ “ចិត្តសមុដ្ឋានញ្ច រូប”ន្តិ ឯត្ថេវ។ ន កេវលញ្ច អារុប្បវិបាកោវ, អថ ខោ លោកុត្តរវិបាកកិរិយាព្យាកតម្បិ អារុប្បេ ឧប្បជ្ជមានំ ឯត្ថ ន គហេតព្ពំ។ “វិបាកាព្យាកតំ កិរិយាព្យាកតំ ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ច តយោ ខន្ធា”តិ ឯត្ថ បន ន កិញ្ចិ រូបេន វិនា សហ វា ឧប្បជ្ជមានំ សហេតុកំ វិបាកកិរិយាព្យាកតំ អគ្គហិតំ នាម អត្ថិ។ តត្ថ បន យំ រូបេន សហ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស បច្ចយុប្បន្នវិសេសំ ទស្សេតុំ **“ចិត្តសមុដ្ឋានញ្ច រូប”**ន្តិ វុត្តំ។

“វត្ថុំ បដិច្ច ខន្ធា”តិ ឯត្តកេ វត្តព្ពេ បច្ចយភូតស្ស វត្ថុស្ស “កដត្តា ច រូប”ន្តិ ឯតស្មឹ សាមញ្ញវចនេ បច្ចយុប្បន្នភាវេន អគ្គហិតតាបត្តឹ និវារេតុំ **“ខន្ធេ បដិច្ច វត្ថុ”**តិ វុត្តំ។ **ខន្ធេ បដិច្ច វត្ថុ, វត្ថុំ បដិច្ច ខន្ធា**តិ វា វត្ថុ

ខន្ធានំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយភូតានំ បច្ចយភាវវិសេសទស្សនត្ថំ អញ្ញមញ្ញាបេក្ខំ វចនទ្វយំ វុត្តំ សាមញ្ញេន គហិតម្បិ វិសុំ ឧទ្ធដំ។

មហាភូតេបិ បដិច្ច ឧប្បត្តិទស្សនត្ថន្តិ យំ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបំ កដត្តារូបញ្ច ឧបាទារូបំ ឧបាទារូបគ្គហណេន វិនា “ខន្ធេ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតី”តិ វុត្តំ, តស្ស មហាភូតេបិ បដិច្ច ឧប្បត្តិទស្សនត្ថន្តិ អត្ថោ។ ឯតស្មិំ បន ទស្សនេ ខន្ធបច្ចយសហិតាសហិតញ្ច សព្ពំ ឧបាទារូបំ តតោ បរេសុ សហជាតបច្ចយាទីសុ សង្គហិតន្តិ ឥមមត្ថំ សន្ធាយ “**កដត្តារូបំ បដិសន្ធិយម្បី**”តិ **បិ**-សទ្ទោ វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពោ។

មហាភូតេ បដិច្ច ឧបាទារូបន្តិ វុត្តនយេនាតិ “មហាភូតេ បដិច្ច ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូបំ កដត្តារូបំ ឧបាទារូប”ន្តិ ឯត្ថ អត្ថោ អយំ នយោ វុត្តោតិ សន្ធាយាហ។

៥៤. រូបមិស្សកា បហាយាតិ យាសុ បុច្ឆាសុ រូបេន វិនា បច្ចយុប្បន្នំ ន លព្ភតិ, អថ ខោ រូបមិស្សកមេវ លព្ភតិ, តា បហាយាតិ អធិប្បាយោ។

៥៧. “តិណ្ណំ សន្និបាតា គព្ភស្ស អវក្កន្តិ ហោតី”តិ វចនតោតិ គព្ភសេយ្យកបដិសន្ធិយា បញ្ចក្ខន្ធសព្ភាវេន តាយ សមានលក្ខណា សព្ពាបិ បញ្ចវោការបដិសន្ធិ ឱក្កន្តិនាមកាតិ សាធេតិ។ បរិបុណ្ណធម្មានំ វិស្សជ្ជនំ ឯត្ថ អត្ថីតិ **បរិបុណ្ណវិស្សជ្ជនា**។

ឯត្ថ ច “ឯកំ មហាភូតំ បដិច្ច តយោ…បេ.… មហាភូតេ បដិច្ច ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូបំ កដត្តារូបំ ឧបាទារូប”ន្តិ (បដ្ឋា. ១.១.៥៣) ឯត្តាវតា បញ្ចវោការេ សព្ពំ ចិត្តកម្មសមុដ្ឋានរូបំ ទស្សិតំ។ អវសេសំ បន ទស្សេតុំ “**ពាហិរ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ពាហិរ**ន្តិ ឯតេន អនិន្ទ្រិយពទ្ធរូបំ ទស្សេតិ, បុន **អាហារសមុដ្ឋានំ ឧតុសមុដ្ឋាន**ន្តិ ឯតេហិ សព្ពំ ឥន្ទ្រិយពទ្ធំ អាហារឧតុសមុដ្ឋានរូបំ។ តត្ថ “ឧតុសមុដ្ឋានំ ឯក”ន្តិអាទិនា អសញ្ញសត្តានម្បិ ឧតុសមុដ្ឋានំ វុត្តមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ន ហិ តត្ថ តស្ស វជ្ជនេ ការណំ អត្ថីតិ។ អាទិម្ហិ បន “ឯកំ មហាភូតំ បដិច្ចា”តិអាទិ អវិសេសវចនំ សហជាតំ អរូបម្បិ បច្ចយំ ហេតាទិកេ ច បច្ចយេ ពហុតរេ លភន្តំ ចិត្តសមុដ្ឋានកដត្តារូបទ្វយំ សហ សង្គណ្ហិត្វា វុត្តំ, ឯវញ្ច កត្វា តស្ស បរិយោសានេ “មហាភូតេ បដិច្ច ចិត្តសមុដ្ឋាន រូបំ កដត្តារូបំ ឧបាទារូប”ន្តិ វុត្តំ, តស្មា តត្ថ កដត្តារូបំ ចិត្តសមុដ្ឋានសម្ពន្ធំ តំសមានគតិកំ បញ្ចវោការេ វត្តមានមេវ គហិតន្តិ អគ្គហិតំ កដត្តារូបំ ទស្សេតុំ “**អសញ្ញសត្តានំ ឯកំ មហាភូតំ បដិច្ចា**”តិអាទិ វុត្តំ, តស្មា ឧបាទារូបំ ឥធបិ កម្មបច្ចយវិភង្គេ វិយ “មហាភូតេ បដិច្ច កដត្តារូបំ ឧបាទារូប”ន្តិ (បដ្ឋា. ១.១.៦៣) កដត្តារូបភាវវិសិដ្ឋំ ឧបាទារូបំ គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ន ហិ វុត្តស្ស ឧតុសមុដ្ឋានស្ស បុនវចនេ បយោជនំ អត្ថីតិ។

កស្មា បន យថា ពាហិរាទីសុ “មហាភូតេ បដិច្ច ឧបាទារូប”ន្តិ អវិសេសេត្វា ឧបាទារូបំ វុត្តំ, ឯវំ អវត្វា ចិត្តកម្មជឧបាទារូបានិ “ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូបំ កដត្តារូបំ ឧបាទារូប”ន្តិ ហេតុបច្ចយាទីសុ សហ “ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូបំ ឧបាទារូបំ អសញ្ញសត្តានំ…បេ.… កដត្តារូបំ ឧបាទារូប”ន្តិ អធិបតិបច្ចយាទីសុ វិសុំ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបភាវកដត្តារូបភាវេហិ វិសេសេត្វាវ វុត្តានីតិ? តត្ថ ពាហិរគ្គហណាទីហិ វិយ ឯត្ថ មហាភូតានំ កេនចិ អវិសេសិតត្តា។ អបិច ឥទ្ធិចិត្តនិព្ពត្តានំ កម្មបច្ចយានញ្ច ឥដ្ឋានិដ្ឋានំ ពាហិររូបាយតនាទីនំ ចិត្តំ កម្មញ្ច ហេតាទីសុ ន កោចិ បច្ចយោ, អាហារឧតុសមុដ្ឋានានំ បន ចិត្តំ បច្ឆាជាតភាវេន ឧបត្ថម្ភកមេវ, ន ជនកំ, មហាភូតានេវ បន តេសំ សហជាតាទិភាវេន ជនកានិ, តស្មា សតិបិ ចិត្តេន កម្មេន ច វិនា អភាវេ ហេតាទិបច្ចយភូតេហិ អរូបេហិ ឧប្បជ្ជមានានិ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបកដត្តារូបភូតានេវ ឧបាទារូបានិ ហោន្តិ, ន អញ្ញានីតិ ឥមំ វិសេសំ ទស្សេតុំ ចិត្តកម្មជេស្វេវ ឧបាទារូបេសុ វិសេសនំ កតំ។ អញ្ញានិ វា សមានជាតិកេន រូបេន សមុដ្ឋានានិ បាកដវិសេសនានេវាតិ ន វិសេសនំ អរហន្តិ, ឯតានិ បន អសមានជាតិកេហិ អរូបេហិ សមុដ្ឋិតានិ វិសេសនំ អរហន្តីតិ វិសេសិតានីតិ វេទិតព្ពានិ។ យថា វា ចិត្តកម្មានិ ចិត្តកម្មសមុដ្ឋានានំ សវិសេសេន បច្ចយភាវេន បច្ចយា ហោន្តិ សហជាតាទិបច្ចយភាវតោ មូលករណភាវតោ ច, ន ឯវំ ឧតុអាហារា តំសមុដ្ឋានានន្តិ ចិត្តកម្មជានេវ វិសុំ វិសេសនំ អរហន្តិ។ ឥតរានិ បន មហាភូតវិសេសេនេវ វិសេសិតានិ, ឥធ ឧបាទារូបវិសេសនេន មហាភូតានិ វិយ។ ន ហិ អញ្ញតរវិសេសនំ ឧភយវិសេសនំ ន ហោតីតិ។

៥៨. អញ្ញមញ្ញបច្ចយេ ខន្ធេ បដិច្ច វត្ថុ, វត្ថុំ បដិច្ច ខន្ធាតិ ខន្ធវត្ថូនំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយតាទស្សនេន បុព្ពេ វិសុំ បច្ចយភាវេន ទស្សិតានំ ខន្ធានំ ឯកតោ បច្ចយភាវោ ទស្សិតោ ហោតីតិ ឥមិនា អធិប្បាយេនាហ “**ចតុន្នម្បិ ខន្ធានំ ឯកតោ វត្ថុនា អញ្ញមញ្ញបច្ចយតំ ទស្សេតុំ វុត្ត**”ន្តិ។ “ខន្ធេ បដិច្ច វត្ថូ”តិ ឥទំ បន ចតុន្នម្បិ ខន្ធានំ ឯកតោ បដិច្ចត្ថផរណតាទស្សនត្ថំ, “វត្ថុំ បដិច្ច ខន្ធា”តិ វត្ថុស្ស។ ន កេវលញ្ច ខន្ធានំ ឥធេវ, ហេតុបច្ចយាទីសុបិ អយមេវ នយោ។ តត្ថ សព្ពេសំ ខន្ធានំ វិសុំ បដិច្ចត្ថផរណតំ ទស្សេត្វា បុន “វត្ថុំ បដិច្ច ខន្ធា”តិ

វត្ថុស្សាបិ ទស្សិតាយ “ឯកំ ខន្ធញ្ច វត្ថុញ្ច បដិច្ច តយោ ខន្ធា”តិអាទិនា ខន្ធវត្ថូនញ្ច ទស្សិតាយេវ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

កស្មា បនេត្ថ “កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច អព្យាកតោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ អញ្ញមញ្ញបច្ចយា, កុសលេ ខន្ធេ បដិច្ច ចិត្តសមុដ្ឋានា មហាភូតា”តិ ឯវមាទិ ន វុត្តំ, ននុ យទេវ បដិច្ចត្ថំ ផរតិ, ន តេនេវ អញ្ញមញ្ញបច្ចយេន ភវិតព្ពំ ហេតុបច្ចយាទីហិ វិយ។ ន ហិ យំ “ឯកំ តយោ ទ្វេ ច ខន្ធេ បដិច្ចា”តិ វុត្តំ, តេ ហេតុបច្ចយភូតា ឯវ ហោន្តិ។ ឯស នយោ អារម្មណបច្ចយាទីសុបិ។ បច្ចយវារេ ច “អព្យាកតំ ធម្មំ បច្ចយា កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ អញ្ញមញ្ញបច្ចយា”តិ (បដ្ឋា. ១.១.២៥៦) វុត្តំ, ន វត្ថុ កុសលានំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ ហោតិ, អថ ច បន តំបច្ចយា ខន្ធានំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយា ឧប្បត្តិ វុត្តា ឯវ។ យទិបិ កុសលា ខន្ធា មហាភូតានំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយា ន ហោន្តិ, តថាបិ តេ បដិច្ច តេសំ ឧប្បត្តិ វត្តព្ពា សិយាតិ? ន វត្តព្ពា ខន្ធសហជាតានំ មហាភូតានំ ខន្ធានំ បច្ចយភាវាភាវតោ។ អញ្ញមញ្ញសទ្ទោ ហិ ន ហេតាទិសទ្ទោ វិយ និរបេក្ខោ, សហជាតាទិសទ្ទោ វិយ វា អញ្ញតរាបេក្ខោ, អថ ខោ យថាវុត្តេតរេតរាបេក្ខោ។ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នា ច ខន្ធា មហាភូតា ឥធ យថាវុត្តា ភវេយ្យុំ, តេសុ ច មហាភូតា ខន្ធានំ ន កោចិ បច្ចយោ។ យស្ស ច សយំ បច្ចយោ, តតោ តេន តន្និស្សិតេន វា អញ្ញមញ្ញបច្ចយេន ឧប្បជ្ជមានំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយា ឧប្បជ្ជតីតិ វត្តព្ពតំ អរហតិ, យថា ខន្ធេ បដិច្ច ខន្ធា, វត្ថុំ បច្ចយា ខន្ធា។ តស្មា អត្តនោ បច្ចយស្ស បច្ចយត្តាភាវតោ តទបេក្ខត្តា ច អញ្ញមញ្ញសទ្ទស្ស ខន្ធេ បដិច្ច បច្ចយា ច មហាភូតានំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយា ឧប្បត្តិ ន វុត្តា, ន អញ្ញមញ្ញបច្ចយា ច វុត្តា។ ខន្ធា បន វត្ថុំ បច្ចយា ឧប្បជ្ជមានា វត្ថុស្ស បច្ឆាជាតបច្ចយា ហោន្តិ, តន្និស្សិតេន ច អញ្ញមញ្ញបច្ចយេន ឧប្បជ្ជន្តិ។ តស្មា វត្ថុំ បច្ចយា ខន្ធានំ កុសលាទីនំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយា ឧប្បត្តិ វុត្តាតិ។

៥៨. ន សា គហិតាតិ ចក្ខាយតនាទីនិ និស្សយភូតានិ បដិច្ចាតិ ន វុត្តន្តិ អធិប្បាយោ។ និស្សយបច្ចយភាវេន បន ន ចក្ខាយតនាទីនិ អារម្មណបច្ចយភាវេន រូបាយតនាទីនិ វិយ ន គហិតានីតិ។

៦០. ទ្វីសុ ឧបនិស្សយេសុ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ, អារម្មណូបនិស្សយម្បិ បន យេ លភន្តិ, តេសំ វសេន អារម្មណបច្ចយសទិសន្តិ ឯវំ វុត្តន្តិ ទស្សេតុំ **“តត្ថ កិញ្ចាបី”**តិ អាហ។ តត្ថ “ន សព្ពេ អកុសលា អព្យាកតា អារម្មណូបនិស្សយំ លភន្តី”តិ បរិមជាហោ។ កុសលាបិ បន មហគ្គតា ឯកន្តេន, កាមាវចរា ច កទាចិ ន លភន្តីតិ **“ន សព្ពេ កុសលាកុសលាព្យាកតា”**តិ បបន្តិ។

៦១. បុរេជាតបច្ចយេ យថា អញ្ញត្ថ បច្ចយំ អនិទ្ទិសិត្វាវ ទេសនា កតា, ឯវំ អកត្វា កស្មា **“វត្ថុំ បុរេជាតបច្ចយា”**តិ វុត្តន្តិ? និយមសព្ភាវា។ ហេតុអាទីសុ ហិ និយមោ នត្ថិ។ ន ហិ តេហិ ឧប្បជ្ជមានានំ អលោភាទីសុ កុសលាទីសុ រូបាទីសុ ច អយមេវ បច្ចយោតិ និយមោ អត្ថិ, ឥធ បន វត្ថុ ន វត្ថុធម្មេសុ បុរេជាតបច្ចយា ឧប្បជ្ជមានានំ ធម្មានំ និយមតោ ឆព្ពិធំ វត្ថុ បុរេជាតបច្ចយោ ហោតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ តទំ វុត្តំ។ អារម្មណបុរេជាតម្បិ ហិ វត្ថុបុរេជាតេ អវិជ្ជមានេ ន លព្ភតិ, ឯវញ្ច កត្វា បដិសន្ធិវិបាកស្ស នបុរេជាតបច្ចយា ឯវ ឧប្បត្តិ វុត្តា, បច្ចុប្បន្នារម្មណស្សាបិ តស្ស បុរេជាតបច្ចយោ ន ឧទ្ធដោ។ “នេវវិបាកនវិបាកធម្មធម្មំ បដិច្ច វិបាកោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ បុរេជាតបច្ចយា”តិ ឯតស្សាបិ អលាភតោ តត្ថ “បុរេជាតេ តីណី”តិ (បដ្ឋា. ១.៣.១២៤) វុត្តន្តិ។

៦៣. តថា បដិសន្ធិក្ខណេ មហាភូតានន្តិ មហាភូតានំ ឯកក្ខណិកនានាក្ខណិកកម្មបច្ចយវសេនេវ តទុបាទារូបានម្បិ វទតីតិ ច ទដ្ឋព្ពំ។ **កដត្តារូបាន**ន្តិ បវត្តិយំ កដត្តារូបានន្តិ អធិប្បាយោ។

៦៤. យថាលាភវសេនាតិ ឥន្ទ្រិយរូបេសុ យំ យំ បដិសន្ធិយំ លព្ភតិ, តស្ស តស្ស វសេន។

៦៨. វិប្បយុត្តបច្ចយា ឧប្បជ្ជមានានម្បិ កេសញ្ចិ និយមតោ វត្ថុ វិប្បយុត្តបច្ចយោ, កេសញ្ចិ ខន្ធា, ន ច សមានវិប្បយុត្តបច្ចយា ឯវ កុសលាទិកេ បដិច្ច ឧប្បជ្ជមានា ឧប្បជ្ជន្តិ, អថ ខោ នានាវិប្បយុត្តបច្ចយាបិ, តស្មា តំ វិសេសំ ទស្សេតុំ **“វត្ថុំ វិប្បយុត្តបច្ចយា, ខន្ធេ វិប្បយុត្តបច្ចយា”**តិ តត្ថ តត្ថ វុត្តំ។ តត្ថ តទាយត្តវុត្តិតាយ បច្ចយុប្បន្នោ បច្ចយំ បច្ចយំ ករោតីតិ ឥមស្សត្ថស្ស វសេន ឧបយោគវចនំ ទដ្ឋព្ពំ។ វត្ថុំ ខន្ធេ វិប្បយុត្តបច្ចយករណតោតិ អយញ្ចេត្ថ អត្ថោ។ អដ្ឋកថាយំ បន **“វត្ថុំ បដិច្ច វិប្បយុត្តបច្ចយា, វត្ថុនា វិប្បយុត្តបច្ចយតំ សាធេន្តេនា”**តិ អត្ថោ វុត្តោ, តត្ថ កុសលានំ ខន្ធានំ វត្ថុំ បដិច្ច ឧប្បត្តិ នត្ថីតិ “វត្ថុំ បដិច្ចា”តិ ន សក្កា វត្តុន្តិ, តទំ បន បដិច្ចសទ្ទេន អយោជេត្វា “បដិច្ច ឧប្បជ្ជន្តិ វត្ថុំ វិប្បយុត្តបច្ចយា”តិ យោជេត្វា តស្សត្ថោ “វត្ថុនា វិប្បយុត្តបច្ចយតំ សាធេន្តេនា”តិ វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ កី បន បដិច្ចាតិ? យំ “ឯកំ ខន្ធ”ន្តិអាទិកំ បាឡិយំ បដិច្ចាតិ វុត្តំ។ តមេវ អត្ថំ បាកដំ កត្វា “វត្ថុំ វិប្បយុត្តបច្ចយាតិ ខន្ធេ បដិច្ច ខន្ធា,

វត្តនា វិប្បយុត្តបច្ចយតំ សាធេន្តេនា”តិ បបន្តិ។ អនន្តរវត្ថា បាកដស្ស អព្យាកតចិត្តសមុដ្ឋានស្សេវ គហណំ មា ហោតូតិ “**អព្យាកតចិត្តសមុដ្ឋានម្បិ កុសលាកុសលចិត្តសមុដ្ឋានម្បិ**”តិ អាហ។ អាសន្នម្បិ ទូរម្បិ សព្ពន្តិ វុត្តំ ហោតីតិ។

៧១-៧២. “ឥមេ វីសតិ បច្ចយាតិ សំខិបិត្វា ទស្សិតានំ វសេនេតំ វុត្ត”ន្តិ វុត្តំ។ តត្ថ យទិ ឯកេនបិ ទេសនំ សំខិត្តំ សំខិត្តមេវ, អាទិម្ហិ បន តយោ បច្ចយា វិប្បយុត្តបច្ចយោ ឯកម្បិ បទំ អបរិហាបេត្វា វិត្ថារិតាតិ តេ ចត្តារោ បច្ឆាជាតញ្ច វជ្ជេត្វា “ឥមេ ឯកូនវីសតិ បច្ចយា”តិ វត្តព្ពំ សិយា។ ឯត្តកា ហិ សំខិបិត្វា ទស្សិតាតិ។ យេ បន បាឡិយំ វិត្ថារិតំ អវិត្ថារិតញ្ច សព្ពំ សង្គហេត្វា វុត្តន្តិ វទន្តិ, តេសំ “ឥមេ តេវីសតិ បច្ចយា”តិ បាឋេន ភវិតព្ពំ។ អាទិម្ហិ បន តយោ បច្ចយេ វិត្ថារិតេ វជ្ជេត្វា យតោ បភុតិ សង្ខេបោ អារទ្ធោ, តតោ ចតុត្ថតោ បភុតិ សំខិត្តំ វិត្ថារិតញ្ច សហ គហេត្វា “ឥមេ តេវីសតិ បច្ចយា”តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

វិភង្គវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(២) សង្ខ្យាវារោ

៧៣. តថា បុរេជាតបច្ចយេតិ យថា អញ្ញមញ្ញបច្ចយេ វិសេសោ វិភង្គេ អត្ថិ, តថា បុរេជាតបច្ចយេបិ អត្ថីតិ អត្ថោ។ “វត្ថុំ បុរេជាតបច្ចយា”តិ ហិ តត្ថ វិសេសោ បដិសន្ធិអភាវោ ចាតិ។ **វិបាកានិ ចេវ វីថិចិត្តានិ ច ន លព្ភន្តី**តិ ឯតេន “កិរិយាព្យាកតំ ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ចា”តិអាទិកេ (បដ្ឋា. ១.១.៥៣) វិភង្គេ វិបាកាព្យាកតាភាវំ កិរិយាព្យាកតេ ច អជវនស្ស សព្ពេន សព្ពំ អលព្ភមានតំ វិសេសំ ទស្សេតិ។

៧៤. ឯកមូលកេ ទស្សិតាយ ទេសនាយ លព្ភមានគណនញ្ចេវ អាទាយាតិ ឥទំ ឯតស្មិំ អនុលោមេ សុទ្ធិកនយេ ទស្សិតគណនតោ តតោ បរេសុ នយេសុ អញ្ញិស្សា អភាវំ សន្ធាយ វុត្តំ។ អពហុគណនេន យុត្តស្ស តេន សមានគណនតា ច ឥមស្មិំ អនុលោមេយេវ ទដ្ឋព្ពា។ បច្ចនីយេ បន “នហេតុបច្ចយា នារម្មណេ ឯក”ន្តិអាទី (បដ្ឋា. ១.១.១០៤) វក្ខតីតិ។

៧៦-៧៨. តេ បន សង្ខិបិត្វា តេវីសតិមូលកោវេត្ថ ទស្សិតោតិ ឯត្ថ បច្ឆាជាតវិបាកានំ បរិហីនត្តា “ទ្វាវីសតិមូលកោ”តិ វត្តព្ពំ សិយា សាសេវនសវិបាកានំ វសេន។ ទុវិធម្បិ បន ទ្វាវីសតិមូលកំ សហ គហេត្វា សង្គហិតេ តស្មិំ ឧភយសព្ភាវតោ “តេវីសតិមូលកោ”តិ អាហាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អាសេវនវិបាកានំ វា វិរោធាភាវេ សតិ បុច្ឆាយ ទស្សិតនយេន តេវីសតិមូលកេន ភវិតព្ពំ, តស្ស ច នាមំ ទ្វាវីសតិមូលកេ អារោបេត្វា “តេវីសតិមូលកោ”តិ វុត្តន្តិ អយមេត្ថ រុឡ្ហី។

អារម្មណបទេ ចេវាតិ ឯតេន ឯកមូលកេ អញ្ញបទានិ វជ្ជេតិ។ ន ហិ ឯកមូលកេ ហេតាទីសុ តយោវាតិ អធិប្បាយោ។ សុទ្ធិកនយោ បន អារម្មណមូលកាទីសុ ន លព្ភតីតិ អារម្មណមូលកេ “នវា”តិ ឯតាយ អធិកគណនាយ អភាវទស្សនត្ថំ “**អារម្មណេ បិតេន សព្ពត្ថ តីណេវ បញ្ហា**”តិ វុត្តំ។ តត្ថ កាតព្ពាតិ វចនសេសោ។ **តីណេវា**តិ ច តតោ ឧទ្ធំ គណនំ និវារេតិ, ន អធោ បដិក្ខិបតិ។ តេន “វិបាកេ ឯក”ន្តិ គណនា ន និវារិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។ តីសុ ឯកស្ស អន្តោគធតាយ ច “តីណេវា”តិ វុត្តន្តិ។ **ឥតី**តិអាទិនា “សព្ពត្ថ តីណេវា”តិ វចនេន អត្ថនោ វចនំ ទឡ្ហំ ករោតិ។

៨០-៨៥. យេ ...បេ.... តំ ទស្សេតុន្តិ ឯត្ថាយមធិប្បាយោ – យទិបិ អវិគតានន្តរំ “អារម្មណបច្ចយា ហេតុយា តីណី”តិ វុត្តេបិ ឩនតរគណនេន សទ្ធិំ សំសន្ទនេ យា គណនា លព្ភតិ, សា ទស្សិតា ហោតិ, តថាបិ ឩនតរគណនេហិ សមានគណនេហិ ច សទ្ធិំ សំសន្ទនេ ឩនតរា សមានា ច ហោតិ, ន ឯវំ អាវិករណវសេន ទស្សិតា ហោតិ, វិបល្លាសយោជនាយ បន តថា ទស្សេតិ។ វចនេន វា ហិ លិង្គេន វា អត្ថវិសេសាវិករណំ ហោតីតិ។ **តេនេតំ អាវិកោតី**តិ ឯត្ថាបិ ឯវមេវ អធិប្បាយោ យោជេតព្ពោ។ បច្ចនីយាទីសុបិ បន “នារម្មណបច្ចយា នហេតុយា ឯកំ...បេ.... នោវិគតបច្ចយា នហេតុយា ឯក”ន្តិអាទិនា (បដ្ឋា. ១.១.១០៧) មូលបទំ អាទិម្ហិយេវ ឋបេត្វា យោជនា កតា, ន ច តត្ថ ឯតំ លក្ខណំ លព្ភតិ, តស្មា មូលបទស្ស អាទិម្ហិ ឋបេត្វា យោជនមេវ កមោ, ន ចក្កពន្ធនន្តិ “អារម្មណបច្ចយា ហេតុយា តីណី”តិអាទិ យោជិតំ, ន ច វិញ្ញាតេ អត្ថេ វចនេន លិង្គេន ច បយោជនមត្ថីតិ។

បច្ចយានុលោមវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បដិច្ចវារោ

បច្ចយបច្ចនីយវណ្ណនា

៨៦-៨៧. “**អហេតុកំ វិបាកាព្យាកតន្តិ ឥទំ រូបសមុដ្ឋាបកវសេនេវ វេទិតព្ព**”ន្តិ វុត្តំ, សព្ពសង្គាហកវសេន បនេតំ ន ន សក្កា យោជេតុំ។

៩៣. **សហជាតបុរេជាតបច្ចយា សង្គហំ គច្ឆន្តី**តិ ឯត្ថ ច សហជាតា ច ហេតាទយោ បុរេជាតា ច អារម្មណាទយោ បច្ចយា សង្គហំ គច្ឆន្តីតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ ន ហិ នបច្ឆាជាតបច្ចយា ឧប្បជ្ជមានា ទ្វីហេវ សហជាតបុរេជាតបច្ចយេហិ ឧប្បជ្ជន្តិ, អថ ខោ បច្ឆាជាតវជ្ជេហិ សព្ពេហីតិ។

៩៤-៩៧. **នាហារបច្ចយេ ឯកច្ចំ រូបមេវ បច្ចយបច្ចយុប្បន្ន**ន្តិ យំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ, សោ បច្ចយោ រូបមេវាតិ កត្វា វុត្តំ។ យស្មា បន បច្ចយា ឧប្បជ្ជតិ, សោ អរូបម្បិ ហោតិ យថា កម្មំ កដត្តារូបស្ស។

៩៩-១០២. នមគ្គបច្ចយេ យទិបិ ចិត្តសមុដ្ឋានាទយោ សព្ពេ រូបកោដ្ឋាសា លព្ភន្តិ, តថាបិ យំ មគ្គបច្ចយំ លភតិ, តស្ស បហីនត្តា “**ឯកច្ចំ រូបំ បច្ចយុប្បន្ន**”ន្តិ វុត្តំ, ឯវមេវ បន នហេតុបច្ចយាទីសុបិ ឯកច្ចរូបស្ស បច្ចយុប្បន្នតា ទដ្ឋព្ពា។

១០៧-១៣០. **នាហារនឥន្ទ្រិយនឈាននមគ្គបច្ចយា សព្ពត្ថ សទិសវិស្សជ្ជនា**តិ ឥទំ ឯតេសុ មូលភាវេន ឋិតេសុ គណនាយ សមានតំ សន្ធាយ វុត្តំ។ មូលានញ្ហិ ឥធ វិស្សជ្ជនំ គណនាយេវ, ន សរូបទស្សនន្តិ។ **ន សហជាតាទិចតុក្កំ ឥធាបិ បរិហីនមេវា**តិ សុទ្ធិកនយេ វិយ មូលេសុបិ បរិហីនមេវាតិ អត្ថោ។

បច្ចយបច្ចនីយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បច្ចយានុលោមបច្ចនីយវណ្ណនា

១៣១-១៨៩. **ហេតាធិបតិមគ្គបច្ចយេសុ អនុលោមតោ ឋិតេសុ...បេ.... អដ្ឋ បច្ចនីយតោ ន លព្ភន្តី**តិ តិណ្ណម្បិ សាធារណានំ បច្ចនីយតោ អលព្ភមានានំ សព្ពេសំ សង្គហវសេន វុត្តំ, តស្មា មគ្គបច្ចយេ ឥតរេហិ សាធារណា សត្តេវ យោជេតព្ពា។ អធិបតិបច្ចយេ អនុលោមតោ ឋិតេ ហេតុបច្ចយោបិ បច្ចនីយតោ ន លព្ភតិ, សោ បន មគ្គេន អសាធារណោតិ កត្វា ន វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ យេហិ វិនា អរូបំ ន ឧប្បជ្ជតិ, តេ ឯកន្តិកត្តា អរូបង្គានិកាតិ ឥធ វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពា, តេន បុរេជាតាសេវនបច្ចយា តេហិ វិនាបិ អរូបស្ស ឧប្បត្តិតោ វជ្ជិតា ហោន្តិ។ សព្ពង្គានិកា អញ្ញមញ្ញអាហារិន្ទ្រិយា ច តេហិ វិនា អរូបស្ស អនុប្បត្តិតោ សង្គហិតាតិ។ **ឩនតរគណនានំយេវ វសេនា**តិ យទិ អនុលោមតោ ឋិតា ឯកកាទយោ ទ្វាវីសតិបរិយោសានា ឩនតរគណនា ហោន្តិ, តេសំ វសេន បច្ចនីយតោ យោជិតស្ស តស្ស តស្ស គណនា វេទិតព្ពា។ អថ បច្ចនីយតោ យោជិតោ ឩនតរគណនោ, តស្ស វសេន អនុលោមតោ ឋិតស្សបិ គណនា វេទិតព្ពាតិ អត្ថោ។ “អញ្ញមញ្ញបច្ចយា នារម្មណេ ឯក”ន្តិអាទិវចនតោ (បដ្ឋា. ១.១.១៤៦) បន ន ឥទំ លក្ខណំ ឯកន្តិកំ។

បច្ចយានុលោមបច្ចនីយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បច្ចយបច្ចនីយានុលោមវណ្ណនា

១៩០. **សព្ពត្ថេវា**តិ ន កេវលំ ហេតុម្ហិយេវ, អថ ខោ សព្ពេសុ បច្ចយេសុ បច្ចនីកតោ ឋិតេសូតិ អត្ថោ។ បុរេជាតំ អាសេវនញ្ច អលភន្តំ កញ្ចិ និទស្សនវសេន ទស្សេន្តោ “**បដិសន្ធិវិបាកោ បនា**”តិអាទិមាហ។

“**បុរេជាតបច្ឆាជាតាសេវនវិបាកវិប្បយុត្តេសុ បច្ចនីកតោ ឋិតេសុ ឯកំ បបេត្វា អវសេសា អនុលោមតោ លព្ភន្តី**”តិ ឥទំ អវសេសានំ លាភមត្តំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ន សព្ពេសំ អវសេសានំ លាភន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ យទិបិ ហិ បច្ឆាជាតេ បសង្គោ នត្ថិ “អនុលោមតោ សព្ពត្ថេវ ន លព្ភតី”តិ អបវាទស្ស កតត្តា, បុរេជាតោ បន វិប្បយុត្តោ បច្ចនីកតោ ឋិតេ អនុលោមតោ លព្ភតីតិ ឥទម្បិ អវសេសា សព្ពេតិ អត្ថេ គយ្ហមានេ អាបជ្ជេយ្យ។ យម្បិ កេចិ “វិប្បយុត្តបច្ចយរហិតេ អារុប្បេបិ អារម្មណបុរេជាតស្ស សម្ភវំ ញាបេតុំ ឯវំ វុត្ត”ន្តិ វទន្តិ, តម្បិ តេសំ រុចិមត្តមេវ។ ន ហិ យត្ថ វត្ថុបុរេជាតំ ន លព្ភតិ, តត្ថ អារម្មណបុរេជាតភាវេន ឧបការកំ ហោតីតិ ទស្សិតោយំ នយោតិ។ **យុជ្ជមានកវសេនា**តិ បច្ចនីកតោ ឋិតស្ស បបេតព្ពត្តា វុត្តំ, យុជ្ជមានកបច្ចយុប្បន្នវសេន វាតិ អត្ថោ។ “មគ្គ

បច្ចយេ បច្ចនីកតោ ឋិតេ ហេតុបច្ចយោ អនុលោមតោ ន លព្ភតី”តិ បុរិមបាឋោ, អធិបតិបច្ចយោបិ បន ន លព្ភតីតិ “**ហេតាធិបតិបច្ចយា អនុលោមតោ ន លព្ភន្តី**”តិ បឋន្តិ។ អធិបតិបច្ចយេ បច្ចនីកតោ ឋិតេ បច្ឆាជាតតោ អញ្ញោ អនុលោមតោ អលព្ភមានោ នាម នត្ថីតិ ន វិចារិតំ។ អញ្ញមញ្ញេ បច្ចនីកតោ ឋិតេ “អរូបានំយេវា”តិ វុត្តា នវ អនុលោមតោ ន លព្ភន្តិ, តម្បិ បច្ចនីកតោ ឋិតេហិ អារម្មណបច្ចយាទីហិ សទិសតាយ សុវិញ្ញេយ្យន្តិ ន វិចារិតំ ភវិស្សតីតិ។

១៨១-១៨៥. យាវ អាសេវនា សព្ពំ សទិសន្តិ ន អញ្ញមញ្ញេន ឃដិតស្ស មូលស្ស វិត្ថារិតត្តា តតោ បរានិ មូលានិ សន្ធាយ វុត្តំ។ តេសុ ហិ អនុលោមតោ យោជេតព្ពបច្ចយា ច បញ្ហា ចាតិ សព្ពំ សទិសន្តិ។

ឥមស្មិំ បច្ចនីយានុលោមេតិ ឯតស្ស “**ឥមេសម្បិ បកិណ្ណកានំ វសេនេត្ថ គណនវារោ អសម្មោហតោ វេទិតព្ពោ**”តិ ឯតេន សហ សម្ពន្ធោ ។ តត្ថ **ឯត្ថា**តិ ឯតេសុ បច្ចយេសូតិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឥមស្មិំ បច្ចនីយានុលោមេ លព្ភមានេសុ បច្ចយុប្បន្នធម្មេសុបីតិ វា យោជេតព្ពំ។ តត្ថ **បិ**-សទ្ទេន ឥមមត្ថំ ទីបេតិ – ន កេវលំ បច្ចយេស្វេវ កិស្មិញ្ចិ បច្ចនីកតោ ឋិតេ កេចិ អនុលោមតោ ន លព្ភន្តិ, អថ ខោ បច្ចយុប្បន្នធម្មេសុបិ កោចិ ឯកច្ចំ បច្ចយំ លភមានោ កញ្ចិ បច្ចយំ ន លភតីតិ។ តត្ថ កម្មបច្ចយំ លភមានោ យេភុយ្យេន ឥន្ទ្រិយបច្ចយំ លភតិ, មគ្គបច្ចយំ លភមានោ យេភុយ្យេន ហេតុបច្ចយំ, តថា ច ឈានបច្ចយំ លភមានោ មគ្គបច្ចយន្តិ ឯតេស្វេវ លាភាលាភា វិចារិតា។ **យត្ថា**តិ បញ្ចវោការភវេ អសញ្ញេសុ ច។ **រូបធម្មា**តិ យថាវុត្តានិ កដត្តារូបានេវ សន្ធាយ វទតិ។ ន ហិ បញ្ចវោការភវេ សព្ពេ រូបធម្មា ហេតាទីនិ ន លភន្តីតិ។ “ហេតាធិបតិវិបាកិន្ទ្រិយបច្ចយេ ន លភន្តី”តិ បុរិមបាឋោ, ឈានមគ្គេបិ បន ន លភន្តីតិ “**ហេតាធិបតិវិបាកិន្ទ្រិយឈានមគ្គបច្ចយេ ន លភន្តី**”តិ បឋន្តិ។ យេ រូបធម្មានំ បច្ចយា ហោន្តិ, តេសុ អរូបដ្ឋានិកវជ្ជេសុ ឯតេយេវ ន លភន្តីតិ អធិប្បាយោ។ បច្ឆាជាតាហារវិប្បយុត្តបច្ចយេបិ ហិ បវត្តេ កដត្តារូបំ លភតីតិ។ លព្ភមានាលព្ភមានបច្ចយទស្សនមត្តញ្ចេតំ, ន តេហិ បច្ចយេហិ ឧប្បត្តិអនុប្បត្តិទស្សនន្តិ។ ឯវំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយាលាភោ ជីវិតិន្ទ្រិយំ សន្ធាយ វុត្តោ សិយា។ យថាវុត្តេសុ ហិ ធម្មវសេន បច្ឆាជាតាទិត្តយម្បិ អលភន្តំ នាម កដត្តារូបំ នត្ថិ។ កោ បន វាទោ សព្ពដ្ឋានិកកម្មេសុ។ ឥន្ទ្រិយំ បន អលភន្តំ អត្ថិ, កិន្តំ? ជីវិតិន្ទ្រិយន្តិ។ យទិ ឯវំ ឧបាទារូបានិ សន្ធាយ អញ្ញមញ្ញបច្ចយម្បិ ន លភន្តីតិ វត្តព្ពំ, តំ បន បាកដន្តិ ន វុត្តំ សិយា។ អរូបិន្ទ្រិយាលាភំ វា សន្ធាយ ឥន្ទ្រិយបច្ចយាលាភោ វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពោ។

១៨៦-១៨៧. នារម្មណមូលកេសុ ទុកាទីសុ ហេតុយា បញ្ហាតិ យទិបិ តិកាទីសុ “ហេតុយា បញ្ហា”តិ ឥទំ នត្ថិ, តថាបិ ទុកាទីសុ សព្ពត្ថ អនុគ្គានំ វត្តកាមោ “ទុកាទីសូ”តិ សព្ពសង្គហវសេន វត្វា តត្ថ យំ អាទិទុកេ វុត្តំ “ហេតុយា បញ្ហា”តិ, តំ និទ្ធារេតិ។ កេចិ បន “នារម្មណមូលកេ ហេតុយា បញ្ហា”តិ បាឋំ វទន្តិ។ “អញ្ញមញ្ញេ ឯកន្តិ ភូតរូបមេវ សន្ធាយ វុត្ត”ន្តិ បុរិមបាឋោ, វត្ថុបិ បន លព្ភតីតិ “**ភូតរូបានិ ចេវ វត្ថុញ្ច សន្ធាយ វុត្ត**”ន្តិ បឋន្តិ។ **តិមូលកេ**តិ ឥធាបិ ទុមូលកំ តិមូលកន្តិ វទន្តិ។

២០៣-២៣៣. នកម្មមូលកេ ហេតុយា តីណិតិអាទីសុ ចេតនាវ បច្ចយុប្បន្នាតិ ឥទំ “ហេតុយា តីណី”តិ ឯវំបការេ ចេតនាមត្តសង្គាហកេ សន្ធាយ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អាទិ**-សទ្ទោ ហិ បការត្ថោវ ហោតីតិ។ សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយាហារអត្ថិអវិគតេសុ បន រូបម្បិ លព្ភតីតិ។

បច្ចយបច្ចនីយានុលោមវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បដិច្ចវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សហជាតវារវណ្ណនា

២៣៤-២៤២. កុសលំ ធម្មំ សហជាតោ, កុសលំ ឯកំ ខន្ធំ សហជាតោតិអាទីសុ សហជាតសទ្ទេន សហជាតបច្ចយករណំ សហជាតាយត្តភាវគមនំ វា វុត្តន្តិ តស្ស ករណស្ស គមនស្ស វា កុសលាទីនំ កម្មភាវតោ ឧបយោគវចនំ កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯស នយោ បច្ចយវារាទីសុបិ។ តត្រាបិ ហិ បច្ចយសទ្ទេន ច និស្សយបច្ចយករណំ និស្សយាយត្តភាវគមនំ វា វុត្តំ, សំសដ្ឋសទ្ទេន ច សម្បយុត្តបច្ចយករណំ សម្បយុត្តាយត្តភាវគមនំ វាតិ តំកម្មភាវតោ ឧបយោគវចនំ កុសលាទីសុ កតន្តិ។ **សហជាតម្បិ ច ឧបាទារូបំ ភូតរូបស្ស បច្ចយោ ន ហោតី**តិ “បដិច្ចា”តិ ឥមិនា វចនេន ទីបិតោ បច្ចយោ ន ហោតីតិ អត្ថោ។ “**ឧបាទារូបំ ភូតរូបស្សា**”តិ ច និទស្សនវសេន វុត្តំ។ ឧបាទារូបស្សបិ ហិ ឧបាទារូបំ យថាវុត្តោ បច្ចយោ ន ហោតិ, វត្ថុវជ្ជានិ រូបានិ ច អរូបានន្តិ។

សហជាតវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. បច្ចយវារវណ្ណនា

២៤៣. បច្ចយាតិ ឯត្ថ បតិ អយោ បច្ចយោ។ បតិ-សទ្ទោ បតិដ្ឋត្ថំ ទីបេតិ, អយ-សទ្ទោ គតីំ, បតិដ្ឋាភូតា គតិ និស្សយោ បច្ចយោតិ វុត្តំ ហោតិ, តតោ បច្ចយា, បច្ចយករណតោ តទាយត្តភាវគមនតោ វាតិ អត្ថោ។

“មហាភូតេ បច្ចយា ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូប”ន្តិ (បដ្ឋា. ១.១.២៤៥) ភូតុបាទារូបានិ សហ សង្គណ្ហិត្វា វុត្តំ។ អដ្ឋកថាយំ បន **ចិត្តសមុដ្ឋានេ ច មហាភូតេ និស្សាយ ចិត្តសមុដ្ឋានំ ឧបាទារូប**ន្តិ សយំ និស្សយោ អហុត្វា និស្សយេ ឧប្បជ្ជមានេន ឧបាទារូបេន និទស្សនំ កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

២៥៥. អសញ្ញ...បេ.... កដត្តារូបំ ឧបាទារូបន្តិ ឯត្ថ យោ បដិច្ចវារេ សហជាតេ កម្មឧតុជានំ, កម្មេ ច ឯកន្តានេកន្តកម្មជានំ វសេន អត្ថោ វុត្តោ, សោ នាធិប្បេតោ ឯវ “កដត្តារូប”ន្តិ កម្មសមុដ្ឋានរូបស្សេវ សព្ពស្ស ច គហិតត្តាតិ តំ បហាយ យថាគហិតស្ស កដត្តារូបស្ស វិសេសនវសេន **“ឧបាទារូបសង្ខាតំ កដត្តារូប”**ន្តិ អត្ថមាហ។ មហាភូតេ បន បដិច្ច បច្ចយា ច មហាភូតានំ ឧប្បត្តិ ន និវារេតព្ពាតិ ឧបាទារូបគ្គហណេន កដត្តារូបគ្គហណំ អវិសេសេត្វា ឧបាទារូបានំ និវត្តេតព្ពានំ អត្ថិតាយ កដត្តារូបគ្គហណេនេវ ឧបាទា រូបគ្គហណស្ស វិសេសនំ ទដ្ឋព្ពំ។

២៦៩-២៧៦. “អព្យាកតេន អព្យាកតំ, កុសលំ, អកុសល”ន្តិ វត្តព្ពេ “អព្យាកតេន កុសលំ, អកុសលំ, អព្យាកត”ន្តិ, “កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ច អកុសលោ ច ធម្មា កុសលស្សាតិ អនាមសិត្វា”តិ ច បុរិមបាឋេ បមាទលេខា ទដ្ឋព្ពា។

២៨៦-២៨៧. នហេតុបច្ចយា នបុរេជាតេ ទ្វេតិ ឯត្ថ អដ្ឋកថាយំ “អារុប្បេ បន អហេតុកមោហស្ស អ ហេតុកកិរិយស្ស ច វសេន ទ្វេតិ វុត្តា, នវិប្បយុត្តេ ទ្វេតិ អារុប្បេ អហេតុកាកុសលកិរិយវសេនា”តិ វុត្តំ, តំ លព្ភមានេសុ ឯកទេសេន និទស្សនវសេន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អារុប្បេ បន អហេតុកមោហស្ស អហេតុកកិរិយាយ អ ហេតុកបដិសន្ធិយា ឯកច្ចស្ស ច រូបស្ស វសេន ទ្វេ វុត្តាតិ, នវិប្បយុត្តេ ទ្វេតិ អារុប្បេ អហេតុកាកុសល កិរិយាឯកច្ចរូបានំ វសេនាតិ វុត្តន្តិ។ **“នោនត្ថិនោវិគតេសុ ឯកន្តិ សព្ពរូបស្ស វសេនា”**តិ វុត្តំ, នហេតុមូលកត្តា តមស្ស នយស្ស ហេតុបច្ចយំ លភន្តំ ន លព្ភតីតិ “ឯកច្ចស្ស រូបស្ស វសេនា”តិ ភវិតព្ពំ។ ចក្ខាទិធម្មវសេន បន ចិត្តសមុដ្ឋានាទិកោដ្ឋាសវសេន វា សព្ពំ លព្ភតីតិ “សព្ពរូបស្សា”តិ វុត្តំ សិយា។

២៨៩-២៩៦. អាគតានាគតន្តិ បញ្ហវសេន វុត្តំ, **លព្ភមានាលព្ភមាន**ន្តិ អាគតេ ច បញ្ហេ លព្ភមានាលព្ភមានធម្មវសេន។

បច្ចយវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. និស្សយវារវណ្ណនា

៣២៩-៣៣៧. បច្ចយវារេន និស្សយបច្ចយភាវន្តិ និស្សយវារេ វុត្តស្ស និស្សយបច្ចយភាវំ និយមេតុន្តិ អត្ថោ។

និស្សយវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សំសដ្ឋវារវណ្ណនា

៣៥១-៣៦៨. សំសដ្ឋវារេ បច្ចនីយេ “នវិប្បយុត្តេ បដិសន្ធិ នត្ថី”តិ ឥទំ វត្ថុវិរហិតាយ បដិសន្ធិយា វិសុំ អនុទ្ធរណតោ វុត្តំ។ បដិច្ចវារាទីសុ ហិ សហជាតស្ស បច្ចយភាវទស្សនត្ថំ សវត្ថុកា បដិសន្ធិ ឧទ្ធដា, សា ឥធាបិ អធិបតិបុរេជាតាសេវនេសុ នកម្មនវិបាកនឈាននវិប្បយុត្តេសុ ន លព្ភតិ, អញ្ញេសុ ច អនុលោមតោ បច្ចនីយតោ ច លព្ភមានបច្ចយេសុ លព្ភតីតិ ឥមស្ស វិសេសស្ស ទស្សនត្ថំ ឧទ្ធដាតិ។ **សេសា តេរស ន លព្ភន្តី**តិ ឯត្ថ “សេសា ចុទ្ទសា”តិ ភវិតព្ពំ។ **ន ឈានេ ឯកន្តិ អហេតុកបញ្ចវិញ្ញាណវសេនា**តិ បញ្ចវិញ្ញាណានំ ហេតុបច្ចយវិរហិតមគ្គទស្សនត្ថំ អហេតុកគ្គហណំ កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ, **“នមគ្គេ ឯកន្តិ អហេតុកកិរិយវសេនា”**តិ វុត្តំ, “អហេតុកវិបាកកិរិយវសេនា”តិ ភវិតព្ពំ។

៣៦៩-៣៨១. ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវាតិ បដិច្ចវារេ អនុលោមបច្ចនីយេ វុត្តនយេន។ “**នហេតុបច្ចយុប្បន្នេសុ អហេតុកមោហោវ ឈានមគ្គបច្ចយំ លភតិ, សេសា ន លភន្តី**”តិ វុត្តំ, សេសេសុ បន បញ្ចវិញ្ញាណវជ្ជា ហេតុកក្ខន្ធា តំសមុដ្ឋានា បច្ចយុប្បន្នធម្មា ឈានបច្ចយំ លភន្តិ, ន បច្ចនីយានុលោមេ ទុតិយំ បច្ចយានំ អនុលោមេន សហ យោជនា អត្ថីតិ ឈានមគ្គបច្ចយំ សហិតំ លភតីតិ ច ន សក្កា វត្តុំ, តស្មា “អហេតុកមោហោវ មគ្គបច្ចយំ លភតី”តិ វត្តព្ពំ។

សំសដ្ឋវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សម្បយុត្តវារវណ្ណនា

៣៨២-៤០០. សទិសំ សម្បយុត្តំ សំសដ្ឋំ វោកិណ្ណញ្ច សំសដ្ឋំ ន ហោតីតិ ឧភយំ អញ្ញមញ្ញាបេក្ខំ វុច្ចមានំ អញ្ញមញ្ញស្ស និយាមកំ ហោតីតិ។

សម្បយុត្តវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. បញ្ហាវារវិភង្គវណ្ណនា

៤០១-៤០៣. យេហិ បច្ចយេហិ កុសលោ កុសលស្ស បច្ចយោ ហោតិ, តេ បច្ចយេ បដិបាដិយា ទស្សេតុន្តិ យថាក្កមេន អាគតាគតបដិបាដិយា ទស្សេតុន្តិ អត្ថោ។ **កុសលោ កុសលស្សា**តិ និទស្សនមត្តមេតំ, តេន កុសលោ កុសលាទីនំ, អកុសលោ អកុសលាទីនំ, អព្យាកតោ អព្យាកតាទីនំ, កុសលាព្យាកតា កុសលាទីនន្តិអាទិកោ សព្ពោ បភេទោ និទស្សិតោ ហោតីតិ យថានិទស្សិតេ សព្ពេ គហេត្វា អាហ “**តេ បច្ចយេ បដិបាដិយា ទស្សេតុ**”ន្តិ។

៤០៤. ទត្វាតិ ឯត្ថ **ទា**-សទ្ទោ សោធនត្ថោបិ ហោតីតិ មន្ត្វា អាហ “**វិសុទ្ធំ កត្វា**”តិ។ **តេសញ្ហិ តំ ចិត្តន្តិ** តេ សន្តិ វត្តព្ពតារហំ សកទាគាមិមគ្គាទិបុរេចារិកំ តំ គោត្រភុចិត្តន្តិ អធិប្បាយោ ។ **វិបស្សនាកុសលំ បន កាមាវចរមេវា**តិ បច្ចយុប្បន្នំ ភូមិតោ វវត្ថបេតិ។ **តេនេវា**តិ ធម្មវសេនេវ ទស្សនតោ, ទេសនន្តរត្តាតិ អធិប្បាយោ។

៤០៥. អស្សាទនំ សរាគស្ស សោមនស្សស្ស សសោមនស្សស្ស រាគស្ស ច កិច្ចន្តិ អាហ “**អនុភវតិ ចេវ វដ្ដតិ ចា**”តិ។ អភិនន្ទនំ បីតិកិច្ចសហិតាយ តណ្ហាយ កិច្ចន្តិ អាហ “**សប្បីតិកតណ្ហាវសេនា**”តិ។ **ទិដ្ឋាភិនន្ទនា** ទិដ្ឋិយេវ។ ឯត្ថ បន បច្ឆិមត្ថមេវ គហេត្វា “**អភិនន្ទន្តស្ស អត្តា អត្តនិយន្តិអាទិវសេន...បេ.... ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតី**”តិ វុត្តំ។ អភិនន្ទនា បន ទិដ្ឋាភិនន្ទនាយេវាតិ ន សក្កា វត្តុំ “ភាវនាយ បហាតព្ពោ ធម្មោ ភាវនាយ បហាតព្ពស្ស ធម្មស្ស អារម្មណ...បេ.... ភាវនាយ បហាតព្ពំ រាគំ អស្សាទេតិ អភិនន្ទតី”តិ (បដ្ឋា. ២.៨.៧២) វចនតោ, តស្មា បុរិមោបិ អត្ថោ វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ ទ្វីសុ បន សោមនស្សសហគតចិត្តេសុ យថាវុត្តេន សោមនស្សេន រាគេន ច អស្សាទេន្តស្ស តេសុយេវ សប្បីតិកតណ្ហាយ ចតូសុបិ ទិដ្ឋាភិនន្ទនាយ អភិនន្ទន្តស្ស ច ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតីតិបិ សក្កា យោជេតុំ។ **ជាតិវសេនា**តិ សុចិណ្ណសាមញ្ញវសេនាតិ អត្ថោ។

៤០៦. **តទារម្មណតា**តិ តទារម្មណភាវេន។ វិភត្តិលោបោ ហេត្ថ កតោតិ។ ភាវវន្តតោ វា អញ្ញោ ភាវោ នត្ថីតិ ភាវេនេវ វិបាកំ វិសេសេតិ, វិបាកោ តទារម្មណភាវភូតោតិ អត្ថោ។ វិញ្ញាណញ្ចាយតននេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនវិបាកានំ វិយ ន កាមាវចរវិបាកានំ និយោគតោ វវត្ថិតំ ឥទញ្ច កម្មំ អារម្មណន្តិ តំ លព្ភមានម្បិ ន វុត្តំ។ តទារម្មណេន បន កុសលារម្មណភាវេន សមានលក្ខណតាយ កម្មារម្មណា បដិសន្ធិអាទយោបិ ទស្សិតាយេវាតិ ទដ្ឋព្ពា។ **បដិលោមតោ វា ឯកន្តរិកវសេន វា**តិ វទន្តេន អនុលោមតោ សមាបជ្ជនេ យេភុយ្យេន អាសន្នសមាបត្តិយា អារម្មណភាវោ ទស្សិតោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ យថា បន បដិលោមតោ ឯកន្តរិកវសេន ច សមាបជ្ជន្តស្ស អនាសន្នាបិ សមាបត្តិ អារម្មណំ ហោតិ, ឯវំ អនុលោមតោ សមាបជ្ជន្តស្សបិ ភវេយ្យាតិ។ “**ចេតោបរិយញាណស្សាតិអាទីនិ បរតោ អាវជ្ជនាយ យោជេតព្ពានី**”តិ វត្វា “**យា ឯតេសំ អាវជ្ជនា, តស្សា**”តិ អត្ថោ វុត្តោ, ឯវំ សតិ “ឥទ្ធិវិធញាណស្សា”តិបិ វត្តព្ពំ សិយា។ យស្មា បន កុសលា ខន្ធា អព្យាកតស្ស ឥទ្ធិវិធញាណស្ស អារម្មណំ ន ហោន្តីតិ តំ ន វុត្តំ, ចេតោបរិយញាណាទីនញ្ច ហោន្តីតិ តានិ វុត្តានិ, តស្មា កិរិយានំ ចេតោបរិយញាណាទីនំ យាយ កាយចិ អាវជ្ជនាយ ច កុសលារម្មណាយ កុសលា ខន្ធា អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោតិ ឯវមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

៤០៧-៤០៨. វិប្បដិសារាទិវសេន វាតិ អាទិ-សទ្ទេន អាទីនវទស្សនេន សភាវតោ ច អនិដ្ឋតាមត្តំ សង្គណ្ហាតិ, អក្ខន្តិភេទា វា។

៤១០. រូបាយតនំ ចក្ខុវិញ្ញាណស្សាតិអាទិនា វិញ្ញាណកាយេហិ និយតារម្មណេហិ អព្យាកតស្ស អព្យាកតានំ អារម្មណបច្ចយភាវំ និទស្សេតិ។ សព្ពស្ស ហិ វត្ថុំ អសក្កុណេយ្យត្តា ឯកស្មិំ សន្តានេ ធម្មានំ ឯកទេសេន និទស្សនំ ករោតីតិ។

៤១៣-៤១៦. ចតុភូមកំ កុសលំ អារម្មណាធិបតិបច្ចយភាវេន ទស្សិតំ, បច្ចុប្បន្នំ បន កាមាវចរមេវ។

៤១៧. អបុព្ពតោ ចិត្តសន្តានតោ វុដ្ឋានំ ភវង្គមេវ, តំ បន មូលាគន្តុកភវង្គសង្ខាតំ តទារម្មណំ បកតិភវង្គញ្ច។ **អនុលោមំ សេក្ខាយ ផលសមាបត្តិយា**តិ ឯត្ថ កាយចិ សេក្ខផលសមាបត្តិយា អវជ្ជេតព្ពត្តា វត្តព្ពំ នត្ថីតិ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនកុសលំ ផលសមាបត្តិយាតិ ឥមំ និព្ពិសេសនំ ផលសមាបត្តិំ ឧទ្ធរិត្វា ទស្សេន្តោ អាហ **"ផលសមាបត្តិយាតិ អនាគាមិផលសមាបត្តិយា"**តិ។ **កាមាវចរកិរិយា ទុវិធស្សាបិ វុដ្ឋានស្សា**តិ ឯត្ថ កិរិយានន្តរំ តទារម្មណវុដ្ឋានេ យំ វត្តព្ពំ, តំ ចិត្តុប្បាទកណ្ឌេ វុត្តមេវ។

តា ឧភោបិ...បេ.... ទ្វាទសន្នន្តិ ឥទំ សោមនស្សសហគតមនោវិញ្ញាណធាតុវសេន វុត្តំ, ឧបេក្ខាសហគតា បន យថាវុត្តានំ ទសន្នំ វិញ្ញាណធាតូនំ វោដ្ឋព្ពនកិរិយស្ស មនោធាតុកិរិយស្ស ចាតិ ទ្វាទសន្នំ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

៤២៣. ទានាទិបុញ្ញកិរិយាយត្តា សព្ពសម្បត្តិយោ បដិវិជ្ឈិត្វាតិ សម្ពន្ធោ។ **ន បនេតំ ឯកន្តេន គហេតព្ព**ន្តិ "ពលវចេតនាវ លព្ភតិ, ន ទុព្ពលា"តិ ឯតំ ឯកន្តំ ន គហេតព្ពំ, ទុព្ពលា វា ន គហេតព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។ កឹ ការណន្តិ? ពលវតោ ទុព្ពលស្ស វា កតោកាសស្ស អន្តរាយំ បដិពាហិត្វា វិបច្ចនតោ "យំកិញ្ចិ យទិ វិបាកំ ជនេតិ, ឧបនិស្សយោ ន ហោតី"តិ នវត្តព្ពត្តា ចាតិ ទស្សេន្តោ **"កតោកាសញ្ហី"**តិអាទិមាហ។ វិបាកត្តិកេ បន បញ្ហាវារបច្ចនីយេ "វិបាកធម្មធម្មោ វិបាកស្ស ធម្មស្ស អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ, ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ, កម្មបច្ចយេន បច្ចយោ"តិ (បដ្ឋា. ១.៣.៩៣) កម្មបច្ចយស្ស វិសុំ ឧទ្ធដត្តា, វេទនាត្តិកេ ច បញ្ហាវារបច្ចនីយេ "នហេតុបច្ចយា នអារម្មណបច្ចយា នឧបនិស្សយេ អដ្ឋា"តិ (បដ្ឋា. ១.២.៨៧) វុត្តត្តា "វិបាកជនកម្បិ កិញ្ចិ កម្មំ ឧបនិស្សយបច្ចយោ ន ហោតី"តិ សក្កា វត្តុន្តិ។

តស្មិំ វា វិរុទ្ធោតិ តំនិមិត្តំ វិរុទ្ធោ, **វិរុទ្ធ**ន្តិ វា បាឋោ។ **ឱមាន**ន្តិ បរស្ស បវត្តឱមានំ។ **រាគោ** រញ្ជនវសេន បវត្តា កាមរាគតណ្ហា, "ឥតិ មេ ចក្ខុំ សិយា អនាគតមទ្ធានំ, ឥតិ រូបា"តិ អប្បដិលទ្ធស្ស បដិលាភាយ ចិត្តបណិទហនតណ្ហា **បត្ថនា**តិ អយមេតេសំ វិសេសោ។

តេសុ អញ្ញម្បីតិ តេសុ យំកិញ្ចិ បុព្ពេ ហនិតតោ អញ្ញម្បិ បាណំ ហនតីតិ អត្ថោ។

បុនប្បុនំ អាណាបនវសេន វាតិ មាតុឃាតកម្មេន សទិសតាយ បុព្ពេ បវត្តាយបិ អាណត្តចេតនាយ មាតុឃាតកម្មនាមំ អារោបេត្វា វទន្តិ។ ឯស នយោ **ទ្វីហិ បហារេហី**តិ ឯត្ថាបិ។

យថេវ ហិ...បេ.... ឧប្បាទេតិ នាមាតិ រាគំ ឧបនិស្សាយ ទានំ ទេតីតិ រាគំ ឧបនិស្សាយ ទានវសេន សទ្ធំ ឧប្បាទេតីតិ អយមត្ថោ វុត្តោ ហោតីតិ ឥមិនា អធិប្បាយេន វទតិ។ យថា រាគំ ឧបនិស្សាយ ទានំ ទេតីតិឯវមាទិ ហោតិ, ឯវំ រាគាទយោ សទ្ធាទីនំ ឧបនិស្សយបច្ចយោតិ ឥទម្បិ ហោតីតិ ទស្សេតិ។ **កាយិកំ សុខ**ន្តិអាទីនំ ឯកតោ ទស្សនេន វិសុំយេវ ន ឯតេសំ បច្ចយភាវោ, អថ ខោ ឯកតោបីតិ ទស្សិតំ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

៤២៥. ឧបត្ថម្ភកត្តេន បច្ចយត្តាយេវាតិ ឯតេន ឥទំ ទស្សេតិ – ន បុរិមវារេសុ វិយ ឥមស្មិំ បច្ចយេន ឧប្បត្តិ វុច្ចតិ, អថ ខោ តស្ស តស្ស បច្ចយុប្បន្នស្ស តេសំ តេសំ ធម្មានំ តំតំបច្ចយភាវោ, ន ច បច្ឆាជាតក្ខន្ធា ឧបត្ថម្ភកត្តេន បច្ចយា ន ហោន្តិ, តេនេស បច្ឆាជាតបច្ចយោ ឥធ អនុលោមតោ អាគតោតិ។

៤២៧. ចេតនា វត្ថុស្សាបិ បច្ចយោតិ អត្ថនោ បតិដ្ឋាភូតស្សាបិ កម្មបច្ចយោតិ អធិប្បាយោ។

កស្មា បនេត្ថ បច្ចយវារេ វិយ និស្សយអត្ថិអវិគតេសុ ទុមូលកទុកាវសានា បញ្ហា ន ឧទ្ធដាតិ? អលព្ភមានត្តា។ តត្ថ ហិ បច្ចយុប្បន្នប្បធានត្តា ទេសនាយ កុសលោ ច អព្យាកតោ ច ធម្មា ឯកតោ ឧប្បជ្ជមានា កុសលាព្យាកតបច្ចយា លព្ភន្តីតិ "កុសលញ្ច អព្យាកតញ្ច ធម្មំ បច្ចយា កុសលោ ច អព្យាកតោ ច ធម្មា

ឧប្បជ្ជន្តី”តិ (បដ្ឋា. ១.១.២៤៦) វុត្តំ។ យតោ តតោ វា ឧភយបច្ចយតោ បច្ចុប្បន្នស្ស ឧប្បត្តិមត្តំយេវ ហិ តត្ថ អធិប្បេតំ, ន ឧភយស្ស ឧភិន្នំ បច្ចយភាវោតិ។ ឥធ បន បច្ចយប្បធានត្តា ទេសនាយ កុសលាព្យាកតា កុសលាព្យាកតានំ ឧភិន្នំ និស្សយាទិភូតា ន លព្ភន្តីតិ “កុសលោ ច អព្យាកតោ ច ធម្មា កុសលស្ស ច អព្យាកតស្ស ច ធម្មស្ស និស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិ ន វុត្តំ។

បញ្ហាវារវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បញ្ហាវារស្ស ឃដនេ អនុលោមគណនា

៤៣៩. “ឯត្ថ បន បុរេជាតម្បិ លព្ភតី”តិ វុត្តំ, យទិ ឯវំ កស្មា “តថា”តិ វុត្តន្តិ? “តីណី”តិ គណនមត្តសាមញ្ញតោ។

៤៤០. “អធិបតិបច្ចយេ បបេក្ខា វីមំសំ សេសាធិបតិនោ វិសភាគា”តិ បុរិមបាឋោ និទស្សនវសេន ទដ្ឋព្ពោ។ យស្មា បន ហេតុបច្ចយស្ស វិសភាគេន ឯកេន អារម្មណេន និទស្សនំ អកត្វា អនន្តរាទីនិ វទន្តោ សព្ពេ វិសភាគេ ទស្សេតិ, តស្មា ឥន្ទ្រិយមគ្គបច្ចយា ច វិសភាគា ទស្សេតព្ពាតិ “អធិបតិន្ទ្រិយមគ្គបច្ចយេសុ បបេក្ខា បញ្ចំ សេសា ធម្មា វិសភាគា”តិ បឋន្តិ។ **តថា ភាវាភាវតោ** ហេតុបច្ចយភាវេ សហជាតាទិបច្ចយភាវតោ។ ននុ យថា អមោហវជ្ជានំ ហេតូនំ ហេតុបច្ចយភាវេ អធិបតិន្ទ្រិយមគ្គបច្ចយភាវោ នត្ថីតិ បញ្ញាវជ្ជានំ អធិបតិបច្ចយាទីនំ វិសភាគតា, ឯវំ កុសលាទិហេតូនំ ហេតុបច្ចយភាវេ វិបាកបច្ចយភាវាភាវតោ ហេតុវជ្ជានំ វិបាកានំ វិសភាគតាយ ភវិតព្ពន្តិ? ន ភវិតព្ពំ, ឧភយបច្ចយសហិតេ ចិត្តចេតសិករាសិម្ហិ ហេតុបច្ចយភាវេ វិបាកបច្ចយត្តាភាវាភាវតោ។ យថា ហិ ហេតុសហជាតបច្ចយសហិតរាសិម្ហិ សតិបិ ហេតុវជ្ជសព្ភាវេ ហេតូនំ ហេតុបច្ចយភាវេ សហជាតបច្ចយត្តាភាវោ នត្ថីតិ ន ហេតុវជ្ជានំ សហជាតានំ ហេតុស្ស វិសភាគតា វុត្តា, ឯវមិធាបីតិ។ ឯស នយោ វិប្បយុត្តបច្ចយេបិ។ អបិច បច្ចុប្បន្នស្សេវ បច្ចយា វុច្ចន្តីតិ បច្ចុប្បន្នក្ខណេ តថា ភាវាភាវវសេន សភាគតាយ វុច្ចមានាយ នានាក្ខណវសេន វិសភាគតា តស្សេវ ន វត្តព្ពាតិ។

កុសលា វីមំសាតិ ឥទំ “កុសលា វីមំសាធិបតី”តិ ឯវំ វត្តព្ពំ។ ន ហិ អនធិបតិភូតា វីមំសា អធិបតិបច្ចយោ ហោតីតិ។

៤៤១-៤៤៣. “សចេ បន វិប្បយុត្តបច្ចយោ បវិសតិ, ឥតរានិ ទ្វេ លភតី”តិ បុរិមបាឋោ, “កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ច អព្យាកតស្ស ចា”តិ ឥទំ បន ន លព្ភតីតិ “កុសលោ អព្យាកតស្ស, អព្យាកតោ អព្យាកតស្សាតិ ទ្វេ លភតី”តិ បឋន្តិ។ **ឧនតរគណនេសូ**តិ យេសុ បវិដ្ឋេសុ ឧនតរា គណនា ហោតិ, តេសូតិ អត្ថោ។ តីណិ ទ្វេ ឯកន្តិ ឯវំ ឧនតរគណនេសុ វា អញ្ញមញ្ញាទីសុ បវិសន្តេសុ តេសំ វសេន តិកតោ ឧនំ យថាលទ្ធញ្ច ឯកន្តិ គណនំ លភតីតិ អត្ថោ។

អវិបាកានីតិ អនាមដ្ឋវិបាកានីតិ អត្ថោ, ន វិបាកហេតុរហិតានីតិ។

តត្ថ សព្ពេបិ សហជាតវិបាកា ចេវាតិ តត្ថ យេ សហជាតា បច្ចុប្បន្នា វុត្តា, តេ សព្ពេបិ វិបាកា ចេវ វិបាកសហជាតរូបា ចាតិ អត្ថោ។ **តំសមុដ្ឋានរូបា ចា**តិ ឯត្ថ បដិសន្ធិយំ កដត្តារូបម្បិ តំសមុដ្ឋានគ្គហណេនេវ សង្គណ្ហាតីតិ វេទិតព្ពំ។ “តំសមុដ្ឋានរូបកដត្តារូបា ច លព្ភន្តី”តិបិ បឋន្តិ។ **ចតុត្ថេ វិបាកចិត្តសមុដ្ឋានរូបមេវា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ “កដត្តារូបញ្ចា”តិបិ បន បឋន្តិ។

ឯវម្បីតិ “ឯតេសុ បន ឃដនេសុ សព្ពបឋមានី”តិអាទិនា វុត្តនយេនបិ។ ឃដនេសុ បន យោ យោ បច្ចយោ មូលភាវេន ឋិតោ, តំបច្ចយធម្មានំ និរវសេសឧនឧនតរឧនតមលាភក្កមេន ឃដនា វុច្ចតិ, និរវសេសលាភេ ច បច្ចុប្បន្នានំ និរវសេសលាភក្កមេន។ តថា ឧនលាភាទីសូតិ អយំ កមោ វេទិតព្ពោ។

ហេតុមូលកំ និដ្ឋិតំ។

៤៤៥. វត្ថុវសេន សនិស្សយំ វត្តតីតិ ន ឥទំ លព្ភមានស្សបិ វត្ថុស្ស វសេន ឃដនន្តិ អធិប្បាយេនាហ **“អារម្មណវសេនេវ វា”**តិ។

៤៤៦. សហជាតេន បន សទ្ធី អារម្មណាធិបតិ, អារម្មណាធិបតិនា ច សទ្ធី សហជាតំ ន លព្ភតីតិ ឥទំ យថា សហជាតបុរេជាតា ឯកោ និស្សយបច្ចយោ អត្ថិបច្ចយោ ច ហោន្តិ, ឯវំ សហជាតារម្មណាធិបតីនំ ឯកស្ស អធិបតិបច្ចយភាវស្ស អភាវតោ វុត្តំ ។ និស្សយភាវោ ហិ អត្ថិអវិគតភាវោ ច សហជាតបុរេជាតនិស្សយាទីនំ សមានោ, ន បនេវំ សហជាតារម្មណាធិបតិភាវោ សមានោ។ សហជាតោ ហិ អារម្មណភាវំ អនុបគន្ត្វា អត្តនា សហ បវត្តនវសេន អធិបតិ ហោតិ, ឥតរោ អារម្មណំ ហុត្វា អត្តនិ និន្នាការណេន។ សហជាតោ ច វិជ្ជមានភាវេនេវ ឧបការកោ, ឥតរោ អតីតានាគតោបិ អារម្មណភាវេនេវ, តស្មា សហជាតារម្មណបច្ចយា វិយ ភិន្នសភាវា សហជាតារម្មណាធិបតិនោតិ ន តេ ឯកតោ ឯវំ អធិបតិបច្ចយភាវំ ភជន្តិ, តេនេវ បញ្ហាវារវិភង្គេ ច “កុសលោ ច អព្យាកតោ ច ធម្មា កុសលស្ស ធម្មស្ស អធិបតិបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិ ន វុត្តន្តិ។

៤៤៧-៤៥២. សាហារកយដនានំ បុរតោ វីរិយចិត្តវីមំសានំ សាធារណវសេន អនាហារកាមគ្គកានិ ស ឥន្ទ្រិយយដនានិ វត្តព្ពានិ សិយុំ “អធិបតិសហជាតនិស្សយឥន្ទ្រិយអត្ថិអវិគតន្តិ សត្ត។ អធិបតិសហជាត អញ្ញមញ្ញនិស្សយឥន្ទ្រិយសម្បយុត្តអត្ថិអវិគតន្តិ តីណិ។ អធិបតិសហជាតនិស្សយឥន្ទ្រិយវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតន្តិ តីណិ។ អធិបតិសហជាតនិស្សយវិបាកឥន្ទ្រិយអត្ថិអវិគតន្តិ ឯកំ។ អធិបតិសហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយវិបាក ឥន្ទ្រិយសម្បយុត្តអវិគតន្តិ ឯកំ។ អធិបតិសហជាតនិស្សយវិបាកឥន្ទ្រិយវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតន្តិ ឯក”ន្តិ។ កស្មា តានិ ន វុត្តានីតិ? ឥន្ទ្រិយភូតស្ស អធិបតិស្ស អាហារមគ្គេហិ អញ្ញស្ស អភាវា។ ចិត្តាធិបតិ ហិ អាហារោ, វីរិយ វីមំសា ច មគ្គោ ហោតិ, ន ច អញ្ញោ ឥន្ទ្រិយភូតោ អធិបតិ អត្ថិ, យស្ស វសេន អនាហារកាមគ្គកានិ ស ឥន្ទ្រិយយដនានិ វត្តព្ពានិ សិយុំ, តស្មា តានិ អវត្វា ចិត្តាធិបតិអាទីនំ ឯកន្តេន អាហារមគ្គភាវទស្សនត្ថំ សាហារកសមគ្គកានេវ វុត្តានិ។ តេសុ ច សមគ្គកេសុ ទ្វេ បច្ចយធម្មា លព្ភន្តិ, សាហារកេសុ ឯកោយេវាតិ សមគ្គកានិ បុព្វេ វត្តព្ពានិ សិយុំ។ សឥន្ទ្រិយកានិ បន យេហិ អាហារមគ្គេហិ ភិន្ទិតព្ពានិ , តេសំ កមវសេន បច្ឆា វុត្តានិ។ អដ្ឋកថាយំ បន **សទិសត្តា**តិ សមគ្គកត្តេន សមានត្តា, អនន្តររូបត្តាតិ វា អត្ថោ។

៤៥៧-៤៦០. កុសលាព្យាកតោ អព្យាកតស្សាតិ ចត្តារីតិ អព្យាកតសហិតស្ស កុសលស្ស បច្ចយភាវ ទស្សនវសេន កុសលមូលកេស្វេវ ទុមូលកម្បិ អាហរិត្វា វុត្តំ។ **អព្យាកតេ វត្ថុរូបម្បី**តិ ឥទំ “កដត្តារូបម្បី”តិ ឯវំ វត្តព្ពំ។ “**ទុតិយយដនេ អព្យាកតវិស្សជ្ជនេ រូបេសុ វត្ថុមេវ លព្ភតី**”តិ បុរិមបាឋោ, ភូតរូបម្បិ បន លព្ភតីតិ “វត្ថុញ្ច ភូតរូបញ្ច លព្ភតី”តិ បឋន្តិ។ “**ចតុត្ថេ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបមេវា**”តិ វុត្តំ, “ចិត្តសមុដ្ឋានរូបំ បដិសន្ធិក្ខណេ កដត្តារូបញ្ចា”តិ បន វត្តព្ពំ។ **សវិបាកេសុ បឋមេ វិបាកា ចេវ វិបាកចិត្តសមុដ្ឋានរូបញ្ចា**តិ ឯត្ថ **ចតុត្ថេ វិបាកចិត្តសមុដ្ឋានមេវា**តិ ឥធ ច កដត្តារូបម្បិ វិបាកចិត្តសមុដ្ឋានគ្គហណេន គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ “កដត្តារូបញ្ចា”តិបិ បន បឋន្តិ។ ឯត្ថ បន សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយវិបាកសម្បយុត្តវិប្បយុត្តអត្ថិ អវិគតមូលកេសុ យដនេសុ ហេតុកម្មឈានមគ្គេហិ យដនានិ ន យោជិតានិ, យថាវុត្តេសុ អត្ថិអវិគតមូលវជ្ជេសុ អាហារេន, និស្សយវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតវជ្ជេសុ អធិបតិឥន្ទ្រិយេហិ ច។ កស្មាតិ? តេសុ ហិ យោជិយមានេសុ តំតំចិត្តុប្បាទេកទេសភូតា ហេតុអាទយោ អរូបធម្មាវ បច្ចយភាវេន លព្ភន្តិ។ តេន តេហិ យដនានិ ហេតុមូលកាទីសុ វុត្ត សទិសានេវ រូបមិស្សកត្តាភាវេន សុវិញ្ញេយ្យានីតិ ន វុត្តានិ។ អត្ថិអវិគតេហិ បន យោជិយមានោ អាហារោ និស្សយាទីហិ អធិបតិឥន្ទ្រិយានិ ច រូបមិស្សកានិ ហោន្តីតិ អធិបតាហារិន្ទ្រិយមូលកេសុ វុត្តសទិសានិបិ យដនានិ អត្ថិអវិគតមូលកេសុ និស្សយាទិមូលកេសុ ច អាហារេន អធិបតិន្ទ្រិយេហិ ច សុបាកដភាវត្ថំ យោជិតានីតិ ទដ្ឋព្ពានីតិ។

៤៦២-៤៦៤. និស្សយមូលកេ “**ឆដ្ឋេ តីណីតិ កុសលាទីនិ ចិត្តសមុដ្ឋានស្សា**”តិ បុរិមបាឋោ, ចក្ខាទីនិ បន ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ លព្ភន្តីតិ “អព្យាកតស្ស ចក្ខាយតនាទីនិ ចា”តិ បឋន្តិ។

៤៦៦. ឧបនិស្សយមូលកេ បកតូបនិស្សយវសេន វុត្តេសុ ទ្វីសុ បឋមេ “**លោកិយកុសលាកុសលចេតនា បច្ចយភាវតោ គហេតព្ពា**”តិ វុត្តំ, លោកុត្តរាបិ បន គហេតព្ពាវ។

៤៧៣-៤៧៧. កម្មមូលកេ **បដិសន្ធិយំ វត្ថុបី**តិ ឯត្ថ ន បវត្តេ វិយ ខន្ធាយេវ បច្ចុប្បន្នភាវេន គហេតព្ពាតិ អធិប្បាយោ។ វិបាកាវិបាកសាធារណវសេន វុត្តេសុ ចតូសុ បឋមេ “**អរូបេន សទ្ធី ចិត្តសមុដ្ឋានរូបំ លព្ភតី**”តិ វុត្តំ, កដត្តារូបម្បិ បន លព្ភតេវ។ ឥមស្មិំ បន កម្មមូលកេ “កម្មបច្ចយា អារម្មណេ ទ្វេ”តិ, អារម្មណ មូលកេ ច “អារម្មណបច្ចយា កម្មេ ទ្វេ”តិ កស្មា ន វុត្តំ, ននុ កុសលាកុសលចេតនា កម្មារម្មណានំ បដិសន្ធិយាទីនំ កម្មបច្ចយោ អារម្មណបច្ចយោ ច ហោតិ។ យថា ច អារម្មណភូតំ វត្ថុំ អារម្មណ និស្សយបច្ចយភាវេន វុច្ចតិ, ឯវំ កម្មម្បិ អារម្មណបច្ចយភាវេន វត្តព្ពន្តិ? ន, ទ្វិន្នំ បច្ចយភាវានំ អញ្ញមញ្ញបដិក្ខេបតោ។ បច្ចុប្បន្នញ្ហិ វត្ថុ និស្សយភាវំ អបរិច្ចជិត្វា តេនេវាការេន តន្និស្សិតេន អាលម្ពិយមានំ និស្សយភាវេន ច និស្សយបច្ចយោតិ យុត្តំ វត្តុំ។ កម្មំ បន តស្មិំ កតេ បវត្តមានានំ កតូបចិតភាវេន កម្ម

បច្ចយោ ហោតិ, នារម្មណាការេន, វិសយមត្តតាវសេន ច អារម្មណបច្ចយោ ហោតិ, ន សន្តានវិសេសំ កត្វា ផលុប្បាទនសង្ខាតេន កម្មបច្ចយាការេន, តស្មា កម្មបច្ចយភាវោ អារម្មណបច្ចយភាវំ បដិក្ខិបតិ, អារម្មណបច្ចយភាវោ ច កម្មបច្ចយភាវន្តិ “កម្មបច្ចយោ ហុត្វា អារម្មណបច្ចយោ ហោតី”តិ, “អារម្មណបច្ចយោ ហុត្វា កម្មបច្ចយោ ហោតី”តិ ច ន សក្កា វត្តុន្តិ ន វុត្តំ។ ឯស ច សភាវោ វត្ថុមានានញ្ច អារម្មណបុរេជាតានំ វត្ថុចក្ខាទីនំ, យំ អារម្មណបច្ចយភាវេន សហ និស្សយាទិបច្ចយា ហោន្តីតិ វត្តព្ពតា, អតីតស្ស ច កម្មស្ស អយំ សភាវោ, យំ អារម្មណបច្ចយភាវេន សហ កម្មបច្ចយោ ហោតីតិ នវត្តព្ពតា។ យថា សហជាតបុរេជាតនិស្សយានំ សហ និស្សយបច្ចយភាវេន វត្តព្ពតា សភាវោ, សហជាតារម្មណាធិបតីនញ្ច សហ អធិបតិបច្ចយភាវេន ន វត្តព្ពតា, ឯវមិធាបីតិ។

៤៧៨-៤៨៣. **និរាធិបតិវិញ្ញាណាហារវសេនា**តិ អនាមដ្ឋាធិបតិភាវស្ស វិញ្ញាណាហារស្ស វសេនាតិ អធិប្បាយោ។ **វត្ថុ បរិហាយតី**តិ អញ្ញមញ្ញម្បិ លភន្តស្ស វត្ថុស្ស វសេន សព្ពស្ស កដត្តារូបស្ស បរិហានំ ទស្សេតិ។

៤៨៤-៤៩៥. “**តតិយេ អរូបិន្ទ្រិយានិ រូបាន**”ន្តិ វុត្តំ, ចក្ខាទីនិ ច បន ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ លព្ភន្តិ។ **តតោ វីរិយវសេន មគ្គសម្បយុត្តានិ ឆា**តិ ឯត្ថ យទិបិ វីមំសា លព្ភតិ, វីរិយស្ស បន វសេន តំសមានគតិកា វីមំសាបិ គហិតាតិ “វីរិយវសេនា”តិ វុត្តំ។

៥១១-៥១៤. វិប្បយុត្តមូលកេ “**ទសមេ កុសលាទយោ ចិត្តសមុដ្ឋានាន**”ន្តិ វុត្តំ, បដិសន្ធិយំ បន “ខន្ធា កដត្តារូបានំ វត្ថុ ច ខន្ធាន”ន្តិ ឥទម្បិ លព្ភតិ។ “**ឯកាទសមេ បដិសន្ធិយំ វត្ថុ ខន្ធាន**”ន្តិ វុត្តំ, តំ វិបាកបច្ចយស្ស អគ្គហិតត្តា យស្ស វត្ថុស្ស វសេន ឃដនំ កតំ, តស្ស ទស្សនវសេន វុត្តំ។ “ខន្ធា ច វត្ថុស្សា”តិ ឥទម្បិ បន លព្ភតេវ។ “**ទ្វាទសមេ បដិសន្ធិយំ ខន្ធា កដត្តារូបាន**”ន្តិ បុព្ពបាឋោ, ចិត្តសមុដ្ឋានានិ បន ន វជ្ជេតព្ពានីតិ “ទ្វាទសមេ ខន្ធា បវត្តេ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបានំ បដិសន្ធិយំ កដត្តារូបានញ្ចា”តិ បឋន្តិ។

៥១៥-៥១៨. អត្ថិបច្ចយមូលកេ បឋមឃដនេ “**អរូបវត្ថារម្មណមហាភូតឥន្ទ្រិយាហារានំ វសេន សហជាតបុរេជាតបច្ឆាជាតបច្ចយា លព្ភន្តី**”តិ វុត្តំ, “អាហារិន្ទ្រិយបច្ចយា ចា”តិបិ បន វត្តព្ពំ។ ន ហិ ឥន្ទ្រិយាហារានំ វសេន សហជាតាទយោ លព្ភន្តីតិ។ “**ទុតិយេ បច្ឆាជាតកពឡីការាហារា ន លព្ភន្តី**”តិ វុត្តំ, សព្ពានិបិ បន អលព្ភមានានិ ទស្សេតុំ “បច្ឆាជាតកពឡីការាហាររូបជីវិតិន្ទ្រិយរូបាទិអារម្មណានិ ច ន លព្ភន្តី”តិ បឋន្តិ, ឆដ្ឋំ សព្ពេសំ ឥន្ទ្រិយានំ វសេន វុត្តំ។ សត្តមេ តតោ រូបជីវិតិន្ទ្រិយមត្តំ បរិហាយតីតិ ឯវមេតេសំ វិសេសោ វត្តព្ពោ។ **តតោ ឯកាទសមេ**តិ ឯត្ថ **តតោ**តិ នវមតោតិ អត្ថោ។ **តេរសមេ វត្ថារម្មណា**តិ ឯត្ថ វត្ថុគ្គហណេន ចក្ខាទិវត្ថូនិបិ គហិតានិ, តថា **ចុទ្ទសមេ វត្ថុមេវា**តិ ឯត្ថាបិ។ “**សត្តរសមេ បន តទេវ អារម្មណាធិបតិភាវេន, អដ្ឋារសមេបិ តទេវ អារម្មណូបនិស្សយវសេនា**”តិ បុរិមបាឋោ, “អារម្មណូបនិស្សយវសេនា”តិ អយំ បន សត្តរសមតោ វិសេសោ ន ហោតិ, វត្ថារម្មណានំ បន សត្តរសមេ អដ្ឋារសមេ ច វត្ថុស្សេវ បច្ចយភាវោ វិសេសោតិ “សត្តរសមេ បន អារម្មណាធិបតិភាវេន ចក្ខាទីនិ ច, អដ្ឋារសមេ វត្ថុស្សេវ អារម្មណូបនិស្សយវសេនា”តិ បឋន្តិ។

៥១៩. សហជាតានិ វិយ សហជាតេន កេនចិ ឯកេន បច្ចយេន អនិយមិតត្តា តានិ បកិណ្ណកានីតិ វុត្តានីតិ ឯត្ថ បុរេជាតបច្ឆាជាតាហារិន្ទ្រិយានិ សហជាតេន អញ្ញមញ្ញញ្ច អសាមញ្ញវសេន វិប្បកិណ្ណានិ វុត្តានិ។ អារម្មណមូលកេ អនន្តរសមនន្តរបុរេជាតាតិ ឯត្ថ ឧបនិស្សយោបិ បឋិតព្ពោ។

យេសុ ឃាតកដា ហុត្វា បញ្ញាយន្តិ, តានិ ទស្សេតុំ “**ហេតុមូលកាទីន**”ន្តិអាទិមាហ។ អលោភាទិតំតំនាមវសេន បន ហេតុអារម្មណាធិបតិអាហារិន្ទ្រិយឈានមគ្គបច្ចយធម្មា ឯវំ ឃាតកដា ហុត្វា ន បញ្ញាយេយ្យុន្តិ តេ បរិច្ឆេទវសេន ទស្សេន្តោ “**ទ្វាទសេវ ហិ ហេតូ**”តិអាទិមាហ។ តេន “ឯត្តកាយេវ បច្ចយធម្មា”តិ និច្ឆយំ កត្វា ឃាតកដោ ហុត្វា អបញ្ញាយមានោបិ តេស្វេវ មគ្គិតព្ពោតិ ទស្សេតិ។ តត្ថ **ឆ អារម្មណា**តិ ឯតេន អារម្មណាធិបតិ រូបាទិអារម្មណភាវតោ សង្គហិតោតិ តំ អគ្គហេត្វា “**ចត្តារោ អធិបតយោ**”តិ វុត្តំ។ **ឯកន្តេន កុសលវិបាកា**តិ ឥទំ ឥន្ទ្រិយេសុ អញ្ញិន្ទ្រិយវសេន លព្ភតិ។ **ឯកន្តេន អកុសលវិបាកា**តិ ឥទំ បន ន សក្កា លទ្ធុំ។ ឈានង្គេស្វបិ ហិ ទុក្ខំ អកុសលមេវ វិបាកស្ស អឈានង្គត្តា។ ចិត្តដ្ឋិតិបិ អកុសលវិបាកកិរិយា ហោតីតិ។ អកុសលស្ស វិបាកា អកុសលវិបាកាតិ ឯវំ បន អត្ថេ គយ្ហមានេ ឥន្ទ្រិយេសុ ទុក្ខិន្ទ្រិយវសេន លព្ភេយ្យ, កុសលវិបាកាកុសលវិបាកវិសេសេន បន បច្ចយយោជនា នត្ថីតិ អយមត្ថោ អធិប្បេតោតិ សក្កា វត្តុន្តិ។

បញ្ហាវារស្ស ឃដនេ អនុលោមគណនា និដ្ឋិតា។

បច្ចនីយុទ្ធារវណ្ណនា

៥២៧. ឯកេន លក្ខណេនាតិ “កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្ស នហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ហេតុបច្ចយតោ អញ្ញេន បច្ចយេន បច្ចយោតិ អត្ថោ។ ហេតុបច្ចយតោ ច អញ្ញេ បច្ចយា អគ្គហិតគ្គហណេន អដ្ឋ ហោន្តិ, តេសុ កុសលោ កុសលស្ស តីហិ បច្ចយេហិ បច្ចយោ, អកុសលស្ស ទ្វីហិ, ឯវំ តស្មិំ តស្មិំ បច្ចយេ បច្ចនីយតោ ឋិតេ តតោ អញ្ញេ បច្ចយា ឥមេស្វេវ អារម្មណាទីសុ អដ្ឋសុ បច្ចយេសុ យថាយោគំ យោជេតព្ពាតិ ឥទមេត្ថ លក្ខណំ វេទិតព្ពំ។ ឯតេសុ ច អដ្ឋសុ បច្ចយេសុ បុរិមបុរិមេហិ អសង្គហិតេ សង្គហេត្វា បច្ឆិមបច្ឆិមា វុត្តាតិ អារម្មណតោ អញ្ញេសំ ទ្វិន្នំ វសេន ឧបនិស្សយោ, វត្ថុបុរេជាតស្ស វសេន បុរេជាតំ, សហជាតតោ ឧបនិស្សយតោ ច, អញ្ញិស្សា ចេតនាយ វសេន កម្មំ, សហជាតតោ អញ្ញស្ស កពឡីការាហារស្ស វសេន អាហារេ, សហជាតតោ បុរេជាតតោ ច អញ្ញស្ស រូបជីវិតិន្ទ្រិយស្ស វសេន ឥន្ទ្រិយំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯវញ្ច កត្វា “កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្ស អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ, សហជាតឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិច្ចេវ (បដ្ឋា. ១.១.៤០៤, ៤១៩, ៤២៣) វុត្តំ , តទញ្ញាភាវា ន វុត្តំ “កម្មាហារិន្ទ្រិយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ, តស្មា “អារម្មណាធិបតិ អារម្មណបច្ចយេ សង្គហំ គច្ឆតី”តិ ឯវំ វត្តព្ពំ។ យំ បន បរិត្តត្តិកេ បញ្ហាវារបច្ចនីយេ “អប្បមាណោ ធម្មោ អប្បមាណស្ស ធម្មស្ស សហជាតឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ២.១២.៦៦, ៧៤) ឯត្ថ អារម្មណស្ស អវចនំ, តំ បុរិមេហិ អសង្គហិតវសេន វុត្តានំ សង្គហិតវិវជ្ជនាភាវតោ ឧបនិស្សយតោ អញ្ញារម្មណាភាវតោ ច, ន បន អារម្មណូបនិស្សយស្ស អារម្មណេ អសង្គហិតត្តា។

អត្ថិអវិគតបច្ចយា យទិបិ សហជាតបុរេជាតបច្ឆាជាតាហារិន្ទ្រិយានំ វសេន បញ្ចវិធាវ, សហជាតបុរេជាតានំ បន បច្ឆាជាតាហារានំ បច្ឆាជាតិន្ទ្រិយានញ្ច សហាបិ អត្ថិអវិគតបច្ចយភាវោ ហោតិ, ន តិណ្ណំ វិប្បយុត្តតា វិយ វិសុំយេវាតិ “**អត្ថិអវិគតេសុ ច ឯកេកស្ស វសេន ឆហិ ភេទេហិ ឋិតា**”តិ អត្ថិអវិគតបច្ចយលក្ខណេសុ ឯកេកំ សង្គហេត្វា វុត្តំ។

“**រូបិន្ទ្រិយបច្ចយោ បន អជ្ឈត្តពហិទ្ធាភេទតោ ទុវិធោ**”តិ វុត្តំ, តំ “អជ្ឈត្តិកពាហិរភេទតោ”តិ ឯវំ វត្តព្ពំ។

ចតុវីសតិយាបីតិ ន សោឡសន្នំយេវ, នាបិ អដ្ឋន្នំយេវ, អថ ខោ ចតុវីសតិយាបីតិ អត្ថោ។ អារម្មណភូតានំ អធិបតិឧបនិស្សយបច្ចយានំ ឧបនិស្សយេ និស្សយបុរេជាតវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតានញ្ច បុរេជាតេ សង្គហោ អត្ថីតិ អារម្មណបច្ចយំ អារម្មណបច្ចយភាវេយេវ ឋបេត្វា តទេកទេសស្ស តេសញ្ច ឧបនិស្សយាទីសុ សង្គហំ វត្តុកាមោ “**អារម្មណបច្ចយេ អារម្មណបច្ចយោវ សង្គហំ គច្ឆតិ, ន សេសា តេវីសតី**”តិ អាហ។ **ចតុត្ថេ បុរេជាតបច្ចយេ**តិ ឯត្ថ យថា “ឧបនិស្សយបច្ចយេ អធិបតិភូតោ អារម្មណបច្ចយោ”តិ វុត្តំ, ឯវំ “បុរេជាតភូតោ អារម្មណបច្ចយោ”តិបិ វត្តព្ពំ, តំ បន តត្ថ វុត្តនយេន គហេតុំ សក្កាតិ កត្វា ន វុត្តំ សិយា។ អថ បន “អារម្មណតោ អញ្ញំ បុរេជាតគ្គហណេន គហិត”ន្តិ ន វុត្តំ, ឯវំ សតិ ឧបនិស្សយគ្គហណេនបិ អារម្មណតោ អញ្ញស្ស គហិតតាយ ភវិតព្ពន្តិ “អធិបតិភូតោ អារម្មណបច្ចយោ ឧបនិស្សយេ សង្គហំ គច្ឆតី”តិ ន វត្តព្ពំ សិយាតិ។

យេសុ បញ្ហេសុ…បេ… ឯកោវ បច្ចយោ អាគតោតិ ឯត្ថ អាគតោវាតិ ឯវំ ឯវសទ្ទោ អានេត្វា យោជេតព្ពោ។ តេន ទ្វាទសមចុទ្ទសមេសុ បញ្ហេសុ សហជាតបុរេជាតេសុ ឯកេកោ បច្ចយោ ន អនាគតោ ហោតិ, អថ ខោ អាគតោវាតិ តេសុ អញ្ញតរបដិក្ខេបេ តេបិ បញ្ហា បរិហាយន្តីតិ ទស្សិតំ ហោតីតិ។ **យស្មិំ បន បញ្ហេ**តិ ទុតិយឆដ្ឋបញ្ហេសុ ឯកេកវសេន គហេត្វា ឯកវចនេន និទ្ទិសីយតិ។ **ឯវ**ន្តិ អារម្មណឧបនិស្សយវសេនាតិ អត្ថោ។ តេន ទ្វាទសមចុទ្ទសមេ និវត្តេតិ។ តេសុបិ ហិ ទ្វេ បច្ចយា អាគតា, ន បន អារម្មណឧបនិស្សយវសេនាតិ។ **អវសេសានំ វសេនា**តិ អវសេសានំ លព្ភមានានំ វសេនាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ន ហិ តេរសមបន្នរសមេសុ បច្ឆាជាតេបិ បដិក្ខិត្តេ អាហារិន្ទ្រិយានំ វសេន តេ បញ្ហា លព្ភន្តិ, អថ ខោ សហជាតស្សេវ វសេនាតិ។ **ឥទមេវ ចេត្ថ លក្ខណ**ន្តិ អដ្ឋន្នំ បច្ចយានំ សព្ពបច្ចយសង្គាហកត្តំ, ឧក្កដ្ឋវសេន បញ្ហាបរិច្ឆេទោ, តេ តេ បច្ចយេ សង្គហេត្វា ទស្សិតបច្ចយបរិច្ឆេទោ, តស្មិំ តស្មិំ បច្ចយេ បដិក្ខិត្តេ តស្ស តស្ស បញ្ហស្ស បរិហានាបរិហានីតិ ឯតំ សព្ពំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនេវ “**ឥមិនា លក្ខណេនា**”តិ វុត្តំ។

តត្រាតិ បភេទបរិហានីសុ។ **តីហិ បច្ចយេហិ ឯកូនវីសតិ បច្ចយា ទស្សិតា**តិ “នហេតុបច្ចយា”តិ ឯត្ថ លព្ភមានបច្ចយេ សន្ធាយ វុត្តំ។ អយំ បន បច្ចយុទ្ធារោ សព្ពបច្ចនីយស្ស សាធារណលក្ខណវសេន វុត្តោ, ន “នហេតុបច្ចយា”តិ ឯត្ថេវ លព្ភមានបច្ចយទស្សនវសេន។ ឯវញ្ច កត្វា ហេតុទុកបញ្ហាវារបច្ចនីយេ “ហេតុធម្មោ ហេតុស្ស ធម្មស្ស អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ, សហជាតបច្ចយេន បច្ចយោ, ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ៣.១.៤៣) វុត្តំ, អញ្ញថា “នហេតុបច្ចយា”តិ ឯត្ថ លព្ភមានបច្ចយទស្សនេ “សហជាតបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ន

វត្តព្វំ សិយា, តស្មា ឥធាបិ សព្ពលព្ភមានបច្ចយសង្គហវសេន បច្ចយុទ្ធារស្ស វុត្តត្តា តីហិ បច្ចយេហិ វីសតិ បច្ចយា ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។ យំ វុត្តំ “តត្រាយំ វិត្ថារកថា”តិ, តត្រ បភេទេ វិត្ថារកថំ វត្វា បរិហានីយំ ទស្សេន្តោ **“តស្មិំ បន បច្ចយេ...បេ.... តេ បរតោ វក្ខាមា”**តិ អាហ។

៥២៨. តថា អកុសលាទិកេសុបិ ចតូសុ បញ្ចេសុ តេហិ តេហិ បច្ចយេហិ តេ តេយេវ បច្ចយា ទស្សិតាតិ កុសលាទិកេសុ ទស្សិតេហិ អញ្ញេសំ អភាវំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ ន ហិ “អកុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្សា”តិ ឯត្ថ ទ្វីហិ បច្ចយេហិ តយោ បច្ចយា ទស្សិតា, អថ ខោ ទ្វេយេវ, អព្យាកតស្សាបិ អកុសលោ អារម្មណាធិបតិបច្ចយោ ន ហោតីតិ។

៥៣០. សហជាតបច្ចយា បន ន ហោន្តិ វត្ថុមិស្សកត្តាតិ អសហជាតបច្ចយេន វត្ថុនា សហជាតបច្ចយភាវេន គហិតត្តា តេន សទ្ធិំ សហជាតបច្ចយា ន ហោន្តីតិ ទស្សេតិ, ន បន សុទ្ធានំ សហជាតបច្ចយភាវំ និវារេតិ។ វត្ថុនា បន សទ្ធិំ យេន និស្សយាទិនា បច្ចយា ហោន្តិ, តមេវ និស្សយាទិំ វិសេសេតុំ សហជាតន្តិ វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ **“តស្មា តេស”**ន្តិអាទិមាហ។

ឥមស្មិំ បន បច្ចយុទ្ធារេ អារម្មណឧបនិស្សយកម្មអត្ថិបច្ចយេសុ ចតូសុ សព្ពបច្ចយេ សង្គណ្ហិត្វា កស្មា តេសំ វសេន បច្ចយុទ្ធារោ ន កតោតិ? មិស្សកាមិស្សកស្ស អត្ថិបច្ចយវិភាគស្ស ទុវិញ្ញេយ្យត្តា។ ន ហិ “អវិភាគេន អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ វុត្តេ សក្កា វិញ្ញាតុំ “កិំ សុទ្ធេន សហជាតអត្ថិបច្ចយេន បុរេជាតបច្ឆាជាតាហារិន្ទ្រិយអត្ថិបច្ចយេន វា, អថ សហជាតបុរេជាតមិស្សកេន បច្ឆាជាតាហារមិស្សកេន បច្ឆាជាតិន្ទ្រិយមិស្សកេន វា”តិ។ អត្ថិបច្ចយវិសេសេសុ បន សហជាតាទីសុ សរូបតោ វុច្ចមានេសុ យត្ថ សុទ្ធានំ សហជាតាទីនំ បច្ចយភាវោ, តត្ថ “សហជាតបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិនា សុទ្ធានំ, យត្ថ ច មិស្សកានំ បច្ចយភាវោ, តត្ថ “សហជាតំ បុរេជាត”ន្តិអាទិនា មិស្សកានំ គហណតោ សុវិញ្ញេយ្យតា ហោតិ, តស្មា អត្ថិបច្ចយវិសេសទស្សនត្ថំ សហជាតាទយោ គហិតា, តេន ច សព្ពបច្ចយានំ ចតូសុ បច្ចយេសុ សង្គហោ ទស្សិតោ ហោតិ។

កស្មា បន សហជាតបុរេជាតេ អគ្គហេត្វា និស្សយោ, បុរេជាតបច្ឆាជាតេ អគ្គហេត្វា វិប្បយុត្តោ វា អត្ថិបច្ចយវិសេសភាវេន ន វុត្តោតិ? អវត្តព្ពត្តា, និស្សយោ តាវ ន វត្តព្ពោ សហជាតបុរេជាតានំ សុទ្ធានំ មិស្សកានញ្ច និស្សយបច្ចយភាវតោ វិភជិតព្ពតាយ អត្ថិបច្ចយេន អវិសិដ្ឋត្តា, វិប្បយុត្តបច្ចយោ ច សហជាតបុរេជាតបច្ឆាជាតភាវតោ អត្ថិបច្ចយោ វិយ វិសេសិតព្ពោតិ សោ វិយ ន វត្តព្ពោ។ សហជាតបុរេជាតានញ្ច មិស្សកានំ អត្ថិបច្ចយភាវោ ហោតិ, ន វិប្បយុត្តភាវោ។ តថា សហជាតបច្ឆាជាតានញ្ច មិស្សកានំ អត្ថិបច្ចយភាវោ ហោតិ។ វក្ខតិ ហិ “អនុបាទិន្នអនុបាទានិយោ ធម្មោ ឧបាទិន្នុបាទានិយស្ស ច អនុបាទិន្នអនុបាទានិយស្ស ច ធម្មស្ស អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ សហជាតំ បច្ឆាជាត”ន្តិ (បដ្ឋា. ១.៤.៨៤), ន បន វិប្បយុត្តបច្ចយភាវោ, តស្មា វិប្បយុត្តគ្គហណេន មិស្សកានំ អត្ថិបច្ចយភាវស្ស អគ្គហណតោ ន សោ អត្ថិបច្ចយវិសេសោ ភវិតុំ យុត្តោតិ ភិយ្យោបិ ន វត្តព្ពោ។

ននុ ច សហជាតបច្ចយោ ច ហេតុអាទីហិ វិសេសិតព្ពោតិ សោបិ និស្សយវិប្បយុត្តា វិយ អត្ថិបច្ចយវិសេសភាវេន ន វត្តព្ពោតិ? ន, វិរុទ្ធបច្ចយេហិ អវិសេសិតព្ពត្តា។ និស្សយវិប្បយុត្តា ហិ អត្ថិបច្ចយោ វិយ ឧប្បត្តិកាលវិរុទ្ធេហិ បច្ចយេហិ វិសេសិតព្ពា, ន បន សហជាតោ។ ហេតុអាទយោ ហិ សហជាតា ឯវ, ន ឧប្បត្តិកាលវិរុទ្ធាតិ។

បច្ចនីយុទ្ធារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បច្ចនីយគណនវណ្ណនា

នហេតុមូលកវណ្ណនា

៥៣២. សុទ្ធោ អារម្មណបច្ចយោ បរិហាយតីតិ ឯត្ថ សុទ្ធគ្គហណេន ន កិញ្ចិ បយោជនំ។ អារម្មណេ ហិ បច្ចនីយតោ ឋិតេ អធិបតិបច្ចយាទិភូតោ អារម្មណបច្ចយោ បរិហាយតិយេវាតិ។ **សុទ្ធោ**តិ វា អដ្ឋសុ បច្ចយេសុ កេវលំ អារម្មណបច្ចយោ បរិហាយតិ, ន សេសាតិ ទស្សេតិ។ **ឯកាទសន្ន**ន្តិ សហជាតេ សង្គហំ គច្ឆន្តេសុ បន្នរសសុ អញ្ញមញ្ញវិបាកសម្បយុត្តវិប្បយុត្តេ វជ្ជេត្វា ឯកាទសន្នំ វសេន។ **តេ**តិ តេ សហជាតេ អន្តោគធាយេវ តស្មិំ បដិក្ខិត្តេ អញ្ញេនាការេន វិស្សជ្ជនំ ន លភន្តីតិ ទស្សេតិ, អនន្តោគធា បន អារម្មណាធិបតិបុរេជាតនិស្សយាទយោ អារម្មណាទិអាការេន លភន្តីតិ។

កិញ្ចាបិ សហជាតបច្ចយោយេវ នត្ថីតិ តស្មឹ បដិក្ខិត្តេ ឥមេ វារា ន លព្ភេយ្យុំ, អថ ខោ និស្សយអត្ថិអវិគតានំ វសេន ឯតេ លភិតព្ពា សិយុន្តិ អធិប្បាយោ។ **យស្មា បនា**តិអាទិនា យទិបិ សហជាតបច្ចយោ នត្ថិ , យស្មា បន សហជាតបច្ចយធម្មេ ឋិតា ឯតេ ន និស្សយាទយោ ន ហោន្តិ, យស្មា ច សហជាតេ បដិក្ខិត្តេ យេ បដិក្ខិត្តា ហោន្តិ, តេ ឥធ សហជាតបដិក្ខេបេន បដិក្ខិត្តា, តស្មា តេបិ វារា ន លព្ភន្តីតិ ទស្សេតិ។

ឋបេត្វា សហជាតបច្ចយន្តិ ឯតេន និស្សយាទិភូតញ្ច សហជាតបច្ចយំ ឋបេត្វាតិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ កុសលតោ បវត្តមានេសុ កុសលាព្យាកតេសុ កុសលស្ស កុសលោ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ ហោតីតិ ឥមមត្ថំ សន្ធាយាហ **“អញ្ញមញ្ញបច្ចយធម្មវសេន បវត្តិសព្ភាវតោ”**តិ។ **យេ ធម្មា អញ្ញមញ្ញបច្ចយសង្គហំ គតា**តិ តេសំ តេសំ បច្ចយុប្បន្នានំ បច្ចយភាវេន វុច្ចមានា យេ ធម្មា អត្តនោ បច្ចយុប្បន្នភាវេន វុច្ចមានានំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោតិ សង្គហំ គតាតិ អត្ថោ។ កុសលោ ច កុសលស្ស អញ្ញមញ្ញបច្ចយោតិ កត្វា កុសលាព្យាកតានំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយសង្គហំ គតេហេវ ធម្មេហិ បច្ចយោ ហោតិ, សមុទាយភូតោ ឯកទេសភូតេហីតិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ។ កុសលោ បន កុសលស្ស អញ្ញមញ្ញបច្ចយភូតេហេវ កុសលាព្យាកតានំ សហជាតាទីហិ, ន អញ្ញថាតិ អញ្ញមញ្ញេ បដិក្ខិត្តេ សោ វារោ បរិហាយតីតិ វត្តព្ពំ។

ចតុន្នំ ខន្ធានំ ឯកទេសោវាតិ សហជាតេ សន្ធាយ វុត្តំ។ អសហជាតា ហិ អាហារិន្ទ្រិយា រូបក្ខន្ធេកទេសោវ ហោន្តិ។ **តេ**តិ តេ វិប្បយុត្តបច្ចយធម្មា។

៥៣៣. **“ទុមូលកាទិវសេន បច្ចយគណនំ ទស្សេតុ”**ន្តិ លិខិតំ, “បច្ចនីយគណនំ ទស្សេតុ”ន្តិ បន វត្តព្ពំ។ បច្ចនីយវារគណនា ហិ ទស្សិតាតិ។

“វិបាកំ បនេត្ថ នឧបនិស្សយបច្ចយេន សទ្ធឹ ឃដិតត្តា ន លព្ភតី”តិ វុត្តំ, វិបាកស្សបិ បន កម្មំ ឧបនិស្សយោ អហុត្វាបិ កម្មបច្ចយោ ហោតីតិ វិបាកត្តិកេ ទស្សិតមេតន្តិ។

នហេតុមូលកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥៣៤. **សត្ត បញ្ច តីណិ ទ្វេ ឯកន្តិ បរិច្ឆិន្នគណនានី**តិ សត្តាទិបរិច្ឆេទេហិ បរិច្ឆិន្នគណនានិ វិស្សជ្ជនានិ ហេតុមូលកេ ទស្សិតានីតិ អាហ។

៥៣៨. **ននិស្សយបច្ចយា នឧបនិស្សយបច្ចយា នបច្ឆាជាតេ តីណី**តិ មូលកំ សង្ខិបិត្វា ទសមូលកេ “ន បច្ឆាជាតេ តីណី”តិ វុត្តំ គណនំ ឧទ្ធរតិ។ **“តេសុ កដត្តារូបញ្ច អាហារសមុដ្ឋានញ្ច បច្ចយុប្បន្ន”**ន្តិ វុត្តំ, ទ្វីសុ បន វិបាកោ តតិយេ តេសមុដ្ឋានិកកាយោ ច បច្ចយុប្បន្នោ ហោតិយេវ។

៥៤៥. **អព្យាកតោ ច សហជាតអព្យាកតស្សា**តិ “អរូបាព្យាកតោ អរូបាព្យាកតស្ស, រូបាព្យាកតោ ច រូបាព្យាកតស្សា”តិ ឯតំ ទ្វយំ សន្ធាយ វុត្តំ។ រូបាព្យាកតោ បន អរូបាព្យាកតស្ស, អរូបាព្យាកតោ ច រូបាព្យាកតស្ស សហជាតបច្ចយោ ហោន្តោ វិប្បយុត្តបច្ចយោ ហោតិយេវ។ “អព្យាកតោ សហជាតាហារិន្ទ្រិយវសេន អព្យាកតស្សាតិ ឯវំ បញ្ហា”តិ បន វត្តព្ពំ។

៥៤៦. **នោអត្ថិបច្ចយា នហេតុយា នវា**តិ ឯត្ថ “ឯកមូលកេការសានា អនន្តរបកតូបនិស្សយវសេន លព្ភន្តី”តិ វុត្តំ, អត្ថិបច្ចយេ បន បដិក្ខិត្តេ អដ្ឋសុ បច្ចយេសុ សហជាតបុរេជាតបច្ឆាជាតាហារិន្ទ្រិយានិ បដិក្ខិត្តានិ, អារម្មណឧបនិស្សយកម្មានិ ឋិតានីតិ តេសំ តិណ្ណំ ឋិតានំ វសេន លព្ភន្តីតិ វត្តព្ពំ។ សព្ពត្ថ ហិ អដ្ឋសុ បច្ចយេសុ យេ យេ បដិក្ខិត្តា, តេ តេ អបនេត្វា យេ យេ ឋិតា, តេសំ វសេន តេ តេ វារា លព្ភន្តីតិ ឥទមេត្ថ លក្ខណន្តិ។ **យាវ និស្សយម្បី**តិ ន កេវលំ នារម្មណេយេវ ឋត្វា, អថ ខោ យាវ និស្សយំ, តាវ ឋត្វាបិ នឧបនិស្សយេ ទ្វេ កាតព្ពាតិ អត្ថោ។ នឧបនិស្សយតោ ហិ បុរិមេសុ ច នវបិ លព្ភន្តិ, នឧបនិស្សយេ បន បវត្តេ អត្ថិអារម្មណឧបនិស្សយបដិក្ខេបេន សត្ត បច្ចយា បដិក្ខិត្តាតិ អវសិដ្ឋស្ស កម្មស្ស វសេន ទ្វេយេវាតិ។

បច្ចនីយគណនវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អនុលោមបច្ចនីយវណ្ណនា

៥៥០. **សទិសវារា**តិ អនុរូបវារាតិ អត្ថោ។ នអញ្ញមញ្ញេ លទ្ធេសុ ហិ ឯកាទសសុ “កុសលោ កុសលស្ស អកុសលោ អកុសលស្សា”តិ ឥមេ ហេតុយា លទ្ធេសុ សត្តសុ ឥមេហេវ ទ្វីហិ សមានា ហោន្តិ, អត្ថាភាវតោ បន

ន អនុរូបាតិ។ អថ វា វចនតោ អត្ថតោ ច ឧទ្ទេសតោ យថាយោគំ និទ្ទេសតោ ចាតិ សព្ពថា សមានតំ សន្ធាយ “**សទិសវារា**”តិ អាហ។

៥៥១. បដិសន្ធិនាមរូបំ សន្ធាយាតិ បដិសន្ធិយំ ហេតុនាមបច្ចយំ វត្ថុរូបញ្ច បច្ចយុប្បន្នំ សន្ធាយ ។ **តីណិ កុសលាទីនិ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្សា**តិ ឯត្ថ “អព្យាកតោ កដត្តារូបស្ស ចា”តិ តទម្បិ វត្តព្ពំ។

៥៥៦. អធិបតិមូលកេ **នហេតុយា ទសា**តិ ទ្វិន្នម្បិ អធិបតីនំ វសេន វុត្តំ, **នារម្មណេ សត្តា**តិ សហជាតាធិបតិស្ស, **នសហជាតេ សត្តា**តិ អារម្មណាធិបតិស្សាតិ ឯវំ សព្ពត្ថ តស្មឹ តស្មឹ បច្ចយេ បដិក្ខិត្តេ យដនេសុ ច តស្មឹ តស្មឹ បច្ចយេ យដិតេ មូលភាវេន ឋិតេ បច្ចយេ យេ ធម្មា បរិហាយន្តិ, យេ ច តិដ្ឋន្តិ, តេ សាធុកំ សល្លក្ខេត្វា យេ ធម្មា ឋិតា យេសំ បច្ចយា ហោន្តិ, តេសំ វសេន គណនា ឧទ្ធរិតព្ពា។ អនុលោមេ វុត្តយដិតេ ហិ មូលភាវេន ឋបេត្វា យដិតាវសេសា បច្ចយា បច្ចនីយតោ យោជិតាតិ តត្ថ លទ្ធាយេវ បច្ចនីយតោ ឋិតបច្ចយានំ វសេន សមានា ឩនា ច សក្កា វិញ្ញាតុន្តិ។

អនុលោមបច្ចនីយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បច្ចនីយានុលោមវណ្ណនា

៦៣១. ឩនតរគណនេន សទ្ធឹ អតិរេកគណនស្សបិ គណនំ បរិហាបេត្វាតិ ឯត្ថ អនុលោមតោ យោជិយមានេន បច្ចយេន សទ្ធឹ បច្ចនីយតោ ឋិតស្ស អតិរេកគណនស្សបិ គណនំ បរិហាបេត្វាតិ អធិប្បាយោ។ បរិហាបនគណនាយ ឩនតរគណនេន សទ្ធឹ សមានត្តញ្ច ន ឯកន្តិកំ។ នហេតុនារម្មណទុកស្ស ហិ គណនា អធិបតិបច្ចយេន យោជិយមានេន ឩនតរគណនេន សទ្ធឹ បរិហីនាបិ អធិបតិបច្ចយេ លទ្ធគណនាយ ន សមានា, អថ ខោ តតោបិ ឩនតរា ហោតីតិ អាហ “**ន បនេតំ សព្ពសំសន្ទនេសុ គច្ឆតី**”តិ។

និស្សយេ បច្ចនីយតោ ឋិតេ សហជាតេ ច អនុលោមតោ អតិដ្ឋមានានំ ហេតុអាទីនំ សហជាតស្ស ច អដ្ឋានំ បាកដន្តិ អបាកដមេវ ទស្សេន្តោ “**វត្ថុបុរេជាតោ អនុលោមតោ ន តិដ្ឋតី**”តិ អាហ។ **អាហារេ វា**តិអាទិនា ឥទំ ទស្សេតិ – សហជាតេ បច្ចនីយតោ ឋិតេ អនុលោមតោ អតិដ្ឋមានា ឈានមគ្គសម្បយុត្តា អាហារេ វា ឥន្ទ្រិយេ វា បច្ចនីយតោ ឋិតេ តិដ្ឋន្តីតិ ហេតុអាទយោបិ តិដ្ឋន្តិ។ សព្ពឈានមគ្គេហិ បន ចតុក្ខន្ធេកទេសភូតានំ សម្បយុត្តេន ច ចតុក្ខន្ធភូតានំ សព្ពេសំ តេសំ អនុលោមតោ ឋានំ ទស្សេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ, ឥតរេសុ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ **អធិបតិឧបនិស្សយា**តិ អារម្មណមិស្សានម្បិ អនុលោមតោ ឋានំ ទស្សេតិ។

“**ឥន្ទ្រិយេ ឯកន្តិ រូបជីវិតិន្ទ្រិយវសេនា**”តិ វុត្តំ, “ចក្ខុន្ទ្រិយាទីនំ រូបជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ច វសេនា”តិ បន វត្តព្ពំ។ **កមេន គន្ត្វា វិប្បយុត្តេ តីណី**តិ ឥទំ បាកដភាវត្ថំ “នវមូលកាទីសុ វិប្បយុត្តេ តីណី”តិ ឯវំ កេសុចិ បោត្ថកេសុ ឧទ្ធដំ។ **ឥមានិ ច ទ្វេ បច្ឆាជាតិន្ទ្រិយវសេនា**តិ ឥទំ “ឥមានិ ច ទ្វេ បច្ឆាជាតាហារិន្ទ្រិយវសេនា”តិ ច វត្តព្ពំ។

នហេតុមូលកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦៣៦. នអញ្ញមញ្ញបច្ចយា ហេតុយា តីណីតិ កុសលាទីនិ ចិត្តសមុដ្ឋានានន្តិ ឯត្ថ “បដិសន្ធិយំ កដត្តារូបានញ្ចា”តិបិ វត្តព្ពំ។ **ហេតុយា វុត្តេហិ តីហី**តិ វារសាមញ្ញមេវ សន្ធាយ វទតិ, តថា **កម្មេ តីណីតិ ហេតុយា វុត្តានេវា**តិ ច។ បច្ចយេសុ បន សព្ពត្ថ វិសេសោ សល្លក្ខេតព្ពោ។ **អធិបតិយា តីណី**តិ នអញ្ញមញ្ញនហេតុន អារម្មណបច្ចយា អធិបតិយា តីណីតិ ឯតានិ ហេដ្ឋា ហេតុយា វុត្តានេវាតិ។

៦៤៤. យថា ច ហេដ្ឋាតិ យថា នហេតុមូលកេ យាវ នវិបាកា, តាវ គន្ត្វា នាហារិន្ទ្រិយេសុ ឯកេកមេវ គហិតំ, តថា ឥធាបិ នារម្មណមូលកាទីសុ ឯកេកមេវ គហិតន្តិ អធិប្បាយោ។

៦៤៨. នានាក្ខណិកា កុសលាកុសលចេតនា កម្មសមុដ្ឋានរូបស្សាតិ ឯត្ថ “វិបាកាន”ន្តិបិ វត្តព្ពំ។ **អាហារិន្ទ្រិយេសុ តីណិ សហជាតសទិសានិ** រូបស្សបិ បច្ចយភាវតោ, **ឈានមគ្គាទីសុ តីណិ ហេតុសទិសានិ** អរូបានំយេវ បច្ចយភាវតោតិ អធិប្បាយោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អាទិ**-សទ្ទេន ច “នវិប្បយុត្តនហេតុនារម្មណបច្ចយា អធិបតិយា តីណី”តិអាទីនិ (បដ្ឋា. ១.១.៦៤៩) សង្គណ្ហាតិ។

៦៥០. យំ បនាតិ យំ បច្ចយំ សកដ្ឋានេ អនុលោមតោ លភន្តម្បិ អគ្គហេត្វា តតោ បរេតរា បច្ចនីយតោ គយ្ហន្តិ, សោ បច្ចយោ បច្ឆា អនុលោមតោវ យោជនំ លភតីតិ អត្ថោ។ យថា បន នហេតុមូលកាទីសុ នាហារេ

យជិតេ ឥន្ទ្រិយវសេន, និន្ទ្រិយេ ច យជិតេ អាហារវសេន បញ្ចលាភោ ហោតីតិ តេសុ អញ្ញតរំ បច្ចនីយតោ អយោជេត្វា អនុលោមតោ យោជិតំ, ឯវំ នោអត្ថិនោអវិគតមូលកេសុ ឧបនិស្សយេ យជិតេ កម្មវសេន, កម្មេ ច យជិតេ ឧបនិស្សយវសេន បញ្ចលាភោ ហោតីតិ តេសុ អញ្ញតរំ បច្ចនីយតោ អយោជេត្វា អនុលោមតោ យោជិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ ឯវមេតស្មឹ បច្ចនីយានុលោមេ សព្ពានិ មូលានិ ទ្វេធា ភិន្នានិ នាហារនិន្ទ្រិយានិ នឧបនិស្សយនកម្មានិ ច បត្វាតិ។

បច្ចនីយានុលោមវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

កុសលត្តិកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. វេទនាត្តិកវណ្ណនា

១. វេទនារូបនិព្ពានានិ បន តិកមុត្តកានិ បដិច្ចាទិនិយមំ បច្ចយុប្បន្នវចនញ្ច ន លភន្តិ។ បដិច្ចវារាទីសុ បន ឆសុ យតោ ហេតុបច្ចយាទិតោ តិកធម្មានំ ឧប្បត្តិ វុត្តា, តត្ថ យថានុរូបតោ អារម្មណាទិបច្ចយភាវេន លព្ភន្តីតិ វេទិតព្ពានីតិ។

១០. **សព្ពអរូបធម្មបរិគ្គាហកា បន សហជាតាទយោ បច្ចយា**តិ ឥមិនា កុសលត្តិកេបិ បរិហីនំ សហជាតំ រូបារូបធម្មបរិគ្គាហកត្តា អាទិម្ហិ ឋបេត្វា អាទិសទ្ទេន សព្ពារូបធម្មបរិគ្គាហកវចនេន ច បច្ចយុប្បន្នវសេន សព្ពអរូបធម្មបរិគ្គាហកានំ អារម្មណាទីនំ បរិហានី ទស្សេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេន កុសលត្តិកបរិហីនានំ សព្ពដ្ឋានិកានំ ចតុន្នំ សព្ពតិកាទីសុ បរិហានិ ទស្សិតា ហោតិ។ **បច្ឆាជាតបច្ចយញ្ច វិនាវ ឧប្បត្តិតោ**តិ ឯតេន បន បច្ឆាជាតបច្ចយស្ស អនុលោមេ បរិហានី, បច្ចនីយេ ច លាភំ ទស្សេតិ។ **សហជាតាទយោ**តិ វា សហជាតមូលកា សហជាតនិពន្ធនា បដិច្ចាទី ផរន្តេហិ សហជាតធម្មេហិ វិនា បច្ចយា អហោន្តាតិ វុត្តំ ហោតិ។ កស្មា បន សហជាតនិពន្ធនា សព្ពារូបធម្មបរិគ្គាហកា ច យេ, តេវ បរិហាយន្តិ , ន បន យោ សហជាតានិពន្ធនោ សព្ពារូបធម្មបរិគ្គាហកោ ច ន ហោតិ, សោ បច្ឆាជាតោតិ តត្ថ ការណំ វទន្តោ “**សហជាតាទីហិ វិនា អនុប្បត្តិតោ បច្ឆាជាតបច្ចយញ្ច វិនាវ ឧប្បត្តិតោ**”តិ អាហ។ តត្ថ **សហជាតាទីហិ វិនា**តិ សហជាតនិពន្ធនេហិ សព្ពារូបធម្មបរិគ្គាហកេហិ ច វិនាតិ អត្ថោ។ អថ វា សហជាតនិពន្ធនានមេវ បរិហានិ, ន បច្ឆាជាតស្ស សហជាតានិពន្ធនស្សាតិ ឯត្ថេវ ការណំ វទន្តោ “**សហជាតាទីហិ វិនា អនុប្បត្តិតោ បច្ឆាជាតបច្ចយញ្ច វិនាវ ឧប្បត្តិតោ**”តិ អាហ។ សហជាតនិពន្ធនាបិ បន សព្ពអរូបធម្មបរិគ្គាហកាយេវ បរិហាយន្តីតិ ទស្សិតមេតន្តិ។

១៧. **នវិបាកេបិ ឯសេវ នយោ**តិ នយទស្សនមេវ ករោតិ, ន ច បច្ចយបច្ចយុប្បន្នសាមញ្ញទស្សនំ។ សុខាយ ហិ អទុក្ខមសុខាយ ច វេទនាយ សម្បយុត្តេ ធម្មេ បដិច្ច តាហិ វេទនាហិ សម្បយុត្តា អហេតុកកិរិយធម្មា វិចិកិច្ឆុទ្ធច្ចសហជាតមោហោ ចាតិ អយញ្ហេត្ថ នយោតិ។ **នវិប្បយុត្តេ ឯកន្តិ អារុប្បេ អាវជ្ជនវសេន វុត្ត**ន្តិ ឥទំ អាវជ្ជនាហេតុកមោហានំ វសេន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

២៥-៣៧. អនុលោមបច្ចនីយេ **យថា កុសលត្តិកំ, ឯវំ គណេតព្ព**ន្តិ ហេតុមូលកាទីនំ នយានំ ឯកមូលកទ្វិមូលកាទិវសេន ច យោជេត្វា គហេតព្ពតាសាមញ្ញំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន គណនសាមញ្ញំ។ ឥតោ បរេសុបិ ឯវរូបេសុ ឯសេវ នយោ។ **អហេតុកស្ស បន ចិត្តុប្បាទស្សា**តិអាទិ នហេតុមូលកំ សន្ធាយ វុត្តំ, “អហេតុកស្ស បន ចិត្តុប្បាទស្ស មោហស្ស ចា”តិ បនេត្ថ វត្តព្ពំ។ មោហស្ស ចាបិ ហិ អហេតុកស្ស អធិបតិអភាវតោ អធិបតិនោ នហេតុមូលកេ អនុលោមតោ អដ្ឋានន្តិ។ **បរិវត្តេត្វាបី**តិ នហេតុបច្ចយា នអធិបតិបច្ចយា អារម្មណេ តីណីតិ ឯវំ បុរតោ ឋិតម្បិ អារម្មណាទី បច្ឆតោ យោជេត្វាតិ អត្ថោ។

៣៩. បញ្ហាវារេ **ទោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតី**តិ ឯតេន តំសម្បយុត្តេ ទស្សេតិ។ ឧបនិស្សយវិភង្គេ “សទ្ធាបញ្ចកេសុ មានំ ជប្បេតិ ទិដ្ឋឹ គណ្ហាតីតិ កត្តព្ពំ, អវសេសេសុ ន កត្តព្ព”ន្តិ ឥទំ បាឋគតិទស្សនត្ថំ វុត្តំ, ន បន រាគាទីហិ មានទិដ្ឋីនំ អនុប្បត្តិតោ។ កុសលត្តិកេបិ ហិ រាគាទីសុ “មានំ ជប្បេតិ ទិដ្ឋឹ គណ្ហាតី”តិ បាឡិ ន វុត្តា, “រាគោ ទោសោ មោហោ មានោ ទិដ្ឋិ បត្ថនា រាគស្ស ទោសស្ស មោហស្ស មានស្ស ទិដ្ឋិយា បត្ថនាយ ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.២.៥៣) បន រាគាទីនំ មានទិដ្ឋិឧបនិស្សយភាវោ វុត្តោ។ តថា ឥធាបិ ទដ្ឋព្ពន្តិ ។ “សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តេន បន ចិត្តេន គាមឃាតំ និគមឃាតំ ករោតី”តិ សោមនស្សសម្បយុត្តលោភសហគតចិត្តេន គាមនិគមវិលុប្បនំ សន្ធាយ វុត្តំ។

៦២. **សុទ្ធានន្តិ** បច្ចយបច្ចយុប្បន្នបទានំ អនញ្ញត្តំ ទស្សេតិ។ **បុរេជាតបច្ឆាជាតា បនេត្ថ ន វិជ្ជន្តិ។ ន ហិ បុរេជាតា បច្ឆាជាតា វា អរូបធម្មា អរូបធម្មានំ បច្ចយា ហោន្តី**តិ ឯត្ថ **បុរេជាតា**តិ ឥមស្មឹ តិកេ វុច្ចមានា អធិការប្បត្តា សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តាទយោវ អរូបធម្មានំ បុរេជាតា ហុត្វា បច្ចយា ន ហោន្តិ បុរេជាតត្តាភាវតោតិ អធិប្បាយោ, តថា បច្ឆាជាតត្តាភាវតោ បច្ឆាជាតា វា ហុត្វា ន ហោន្តីតិ។

៦៣-៦៤. **សាធិបតិអមោហវសេនា**តិ អធិបតិភាវសហិតាមោហវសេនាតិ អត្ថោ។

៨៣-៨៧. **នហេតុបច្ចយា...បេ.... នឧបនិស្សយេ អដ្ឋា**តិ នហេតុបច្ចយា នារម្មណបច្ចយា នឧបនិស្សយេ អដ្ឋាតិ ឯវំ សង្ខិបិត្វា ឧទ្ធរតិ។ **នានាក្ខណិកកម្មបច្ចយវសេន វេទិតព្ពា**តិ ឥទំ “ទុក្ខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តោ សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តស្ស”តិ ឯតំ វជ្ជេត្វា អវសេសេសុ អដ្ឋសុបិ នានាក្ខណិកកម្មបច្ចយសម្ភវំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ន ហិ សហជាតបច្ចយោ អដ្ឋសុបិ លព្ភតិ, អថ ខោ តីស្វេវាតិ។

វេទនាត្តិកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. វិបាកត្តិកវណ្ណនា

១-២៣. វិបាកត្តិកេ **វិបាកធម្មំ បដិច្ចា**តិ វិបាកំ ធម្មំ បដិច្ច។ សមាសេនបិ ហិ សោយេវត្ថោ វុត្តោតិ បាឡិយំ សមាសំ កត្វា លិខិតំ។

២៤-៥២. “**នេវវិបាកនវិបាកធម្មធម្មំ បដិច្ច នេវវិបាកនវិបាកធម្មធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ នវិបាកបច្ចយា**”តិ ឯតស្ស វិភង្គេ “**មហាភូតេ បដិច្ច ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូបំ ឧបាទារូប**”ន្តិ ឯត្តកមេវ វុត្តំ, ន វុត្តំ “កដត្តារូប”ន្តិ។ តំ ខន្ធេ បដិច្ច ឧប្បជ្ជមានស្ស មហាភូតេ បដិច្ច ឧប្បត្តិទស្សនត្ថត្តា ន វុត្តំ។ ន ហេត្ថ កដត្តារូបស្ស ខន្ធេ បដិច្ច ឧប្បត្តិ អត្ថិ, យស្ស មហាភូតេ បដិច្ច ឧប្បត្តិ វត្តព្ពា សិយា។ បវត្តិយំ បន កដត្តារូបំ “**អសញ្ញសត្តានំ...បេ.... មហាភូតេ បដិច្ច កដត្តារូបំ ឧបាទារូប**”ន្តិ ឯតេនេវ ទស្សិតំ ហោតិ។ ឯវញ្ច កត្វា អសញ្ញសត្តានំ រូបសមានគតិកត្តា នាហារបច្ចយេ ច បវត្តិយំ កដត្តារូបំ ន ឧទ្ធដំ។ តម្បិ ហិ ឧប្បាទក្ខណេ អាហារបច្ចយេន វិនា ឧប្បជ្ជតីតិ ឧទ្ធរិតព្ពំ សិយាតិ។

វិបាកត្តិកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ឧបាទិន្នត្តិកវណ្ណនា

១៥. ឧបាទិន្នត្តិកេ **អនុបាទិន្នអនុបាទានិយំ ធម្មំ បដិច្ច អនុបាទិន្នអនុបាទានិយោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ នាធិបតិបច្ចយា**តិ ឯតេន សយំ អធិបតិភូតត្តា អវិរហិតារម្មណាធិបតីសុបិ អធិបតិ ទុវិធេនបិ អធិបតិបច្ចយេន ឧប្បជ្ជតីតិ ន វត្តព្ពោ, អយមេតស្ស សភាវោតិ ទស្សេតិ។

៧២. **ឧបាទិន្នុបាទានិយោ កពឡីការាហារោ ឧបាទិន្នុបាទានិយស្ស កាយស្ស អាហារបច្ចយេន បច្ចយោ**តិ ឯត្ថ កម្មជានំ រូបានំ អព្ភន្តរគតា ឱជា តស្សេវ កម្មជកាយស្ស រូបជីវិតិន្ទ្រិយំ វិយ កដត្តារូបានំ អនុបាលនុបត្ថម្ភនវសេន បច្ចយោ, ន ជនកវសេនាតិ អយមត្ថោ អដ្ឋកថាយំ វុត្តោ។ ឯតស្មឹ បន អត្ថេ សតិ **ឧបាទិន្នុបាទានិយោ ច អនុបាទិន្នអនុបាទានិយោ ច ធម្មា ឧបាទិន្នុបាទានិយស្ស ធម្មស្ស អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ បច្ឆាជាតិន្ទ្រិយ**ន្តិ ឯត្ថ “អាហារ”ន្តិបិ វត្តព្ពំ, យទិ ច កម្មជា ឱជា សកលាបរូបានមេវ អាហារបច្ចយោ ហោតិ, ឯវំ សតិ “ឧបាទិន្នុបាទានិយោ កពឡីការាហារោ អនុបាទិន្នុបាទានិយស្ស កាយស្ស អាហារបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ន វត្តព្ពំ សិយា, វុត្តញ្ចិទំ, តម្បិ អនជ្ឈោហដាយ សសន្តានគតាយ ឧបាទិន្នោជាយ អនុបាទិន្នុបាទានិយស្ស កាយស្ស អាហារបច្ចយំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ឯវញ្ច សតិ “ឧបាទិន្នុបាទានិយោ ច អនុបាទិន្នអនុបាទានិយោ ច ធម្មា អនុបាទិន្នុបាទានិយស្ស ធម្មស្ស អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.៤.៨៥) អយម្បិ បញ្ហោ បច្ឆាជាតាហារវសេន ឧទ្ធរិតព្ពោ សិយា, តស្មា អជ្ឈោហដស្ស ឧបាទិន្នាហារស្ស លោកុត្តរក្ខណេ អភាវតោ ទុមូលកេសុ បឋមបញ្ហេ “អាហារ”ន្តិ ន វុត្តំ។ ទុតិយបញ្ហេ ច ន ឧទ្ធដោ, ន ឥតរស្ស ឧបាទិន្នាហារស្ស កាមភវេ អសម្ភវាភាវតោតិ អជ្ឈោហដមេវ មណ្ឌូកាទិសរីរគតំ ឧបាទិន្នាហារំ សន្ធាយ “ឧបាទិន្នុបាទានិយោ កពឡីការាហារោ ឧបាទិន្នុបាទានិយស្ស ច អនុបាទិន្នុបាទានិយស្ស ច កាយស្ស អាហារបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.៤.៧៤) វទន្តានំ វាទោ ពលវតរោ។ ន ហិ អជ្ឈោហដមត្តាវ មណ្ឌូកាទយោ កុច្ឆិវិត្ថតំ ន ករោន្តិ, ន ច ពលំ ន ឧបជាយន្តិ, ន ច រូបវិសេសោ ន វិញ្ញាយតីតិ។

“អនុបាទិន្នអនុបាទានិយោ ធម្មោ ឧបាទិន្នុបាទានិយស្ស ច អនុបាទិន្នអនុបាទានិយស្ស ច ធម្មស្ស អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ សហជាតំ បច្ឆាជាត”ន្តិ (បដ្ឋា. ១.៤.៨៣) ឯវមាទីហិ តេច វុត្តេហិ ឯកមូលកទុកតិការសានបញ្ហវិស្សជ្ជនេហិ “កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ច អព្យាកតស្ស ច ធម្មស្ស អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ សហជាត”ន្តិអាទិនា តេច ទុតិយទុការសានេ វិយ វិស្សជ្ជនំ លព្ភតីតិ វិញ្ញាយតិ។ សុខាវពោធនត្ថំ បន តត្ថ សហជាតវសេនេវ វិស្សជ្ជនំ កតំ។ បច្ចនីយេ បន សហជាតស្សេវ អបដិក្ខេបេ លាភតោ, បដិក្ខេបេ ច អលាភតោ សហជាតបច្ចយវសេនេវ ឯកមូលកទុការសានា តត្ថ ឧទ្ធដា, តេច បនេតេហិ វិស្សជ្ជនេហិ ឯកោ ធម្មោ សហជាតាទីសុ អត្ថិបច្ចយវិសេសេសុ អនេកេហិបិ អនេកេសំ ធម្មានំ ឯកោ អត្ថិបច្ចយោ ហោតីតិ ទស្សិតំ ហោតិ។ ឯកោ ហិ ធម្មោ ឯកស្ស ធម្មស្ស ឯកេនេវ អត្ថិបច្ចយវិសេសេន អត្ថិបច្ចយោ ហោតិ, ឯកោ អនេកេសំ ឯកេនបិ អនេកេហិបិ, តថា អនេកោ ឯកស្ស, អនេកោ អនេកេសំ សមានត្តេ បច្ចយុប្បន្នធម្មានំ, អត្ថិបច្ចយវិសេសេសុ បន បញ្ចសុ សហជាតំ បុរេជាតេនេវ សហ អត្ថិបច្ចយោ ហោតិ, អនញ្ញធម្មត្តេ បច្ឆាជាតេន ច, ន នានាធម្មត្តេ។

យទិ សិយា, “**ឧបាទិន្នុបាទានិយោ ច អនុបាទិន្នអនុបាទានិយោ ច ធម្មា ឧបាទិន្នុបាទានិយស្ស ធម្មស្ស អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ បច្ឆាជាតំ ឥន្ទ្រិយ**”ន្តិ ឯត្ថ “សហជាត”ន្តិបិ វត្តព្វំ សិយា។ កម្មជានញ្ហិ ភូតានំ សហជាតានំ បច្ឆាជាតានញ្ច លោកុត្តរានំ ឯកក្ខណេ លព្ភមានានម្បិ ឯកោ អត្ថិបច្ចយភាវោ នត្ថិ សហជាតបច្ឆាជាតានំ នានាធម្មានំ វិរុទ្ធសភាវត្តាតិ តំ ន វុត្តន្តិ វេទិតព្វំ។ ឯវញ្ច កត្វា បច្ចនីយេ ច “**នឥន្ទ្រិយេ ពាវីសា**”តិ វុត្តំ។ អញ្ញថា ហិ ឥន្ទ្រិយបដិក្ខេបេបិ សហជាតបច្ឆាជាតវសេន តស្ស បញ្ហស្ស លាភតោ “តេវីសា”តិ វត្តព្វំ សិយាតិ។ បុរេជាតំ សហជាតេនេវ សហ អត្ថិបច្ចយោ ហោតិ, ន ឥតរេហិ, តម្បិ វត្ថុ តំសហិតបុរេជាតមេវ, ន ឥតរំ។ កុសលត្តិកេ ហិ បញ្ហាវារេ “នវិប្បយុត្តបច្ចយា អត្ថិយា បញ្ច”តិ (បដ្ឋា. ១.១.៦៤៩) វុត្តំ, សនិទស្សនត្តិកេ បន “វិប្បយុត្តេ ពាវីសា”តិ។ យំ បន តត្ថ អត្ថិវិភង្គេ បច្ចយុទ្ធារេ ច តិមូលកេការសានំ ឧទ្ធដំ, តំ វត្ថុសហិតស្ស អារម្មណបុរេជាតស្ស សហជាតេន, សហ បច្ចយភាវតោតិ បច្ឆាជាតំ អាហារិន្ទ្រិយេហេវ, អនញ្ញធម្មត្តេ ច សហជាតេន ច, អាហារោ បច្ឆាជាតិន្ទ្រិយេហេវ, ឥន្ទ្រិយំ បច្ឆាជាតាហារេនាតិ ឯវមេតំ អត្ថិបច្ចយវិភាគំ សល្លក្ខេត្វា អនុលោមេ បច្ចនីយាទីសុ ច លព្ភមានា បញ្ហា ឧទ្ធរិតព្វា។

ឧបាទិន្នត្តិកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. *វិតក្កត្តិកវណ្ណនា*

២២. វិតក្កត្តិកេ បដិច្ចវារានុលោមេ **អធិបតិយា តេវីសា**តិ សត្តសុ មូលកេសុ យថាក្កមំ សត្ត បញ្ច តីណិ ឯកំ តីណិ តីណិ ឯកន្តិ ឯវំ តេវីស, **អញ្ញមញ្ញេ អដ្ឋវីស** សត្ត បញ្ច បញ្ច តីណិ ចត្តារិ តីណិ ឯកន្តិ ឯវំ, **បុរេជាតេ ឯកាទស** តីណិ ចត្តារិ ទ្វេ ទុតិយតតិយទុមូលកេសុ ឯកំ ឯកន្តិ ឯវំ, តថា អាសេវនេ។ អញ្ញានិ គណនានិ ហេតុអារម្មណសទិសានិ។

៣១. បច្ចនីយេ នាធិបតិបច្ចយេ បឋមបញ្ហេ “អវិតក្កវិចារមត្តេ ខន្ធេ បដិច្ច អវិតក្កវិចារមត្តា អធិបតី”តិ វត្វា បុន “វិបាកំ អវិតក្កវិចារមត្តំ ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ចា”តិអាទិនា វិស្សជ្ជនំ កតំ, ន បន អវិសេសេន។ កស្មា? វិបាកវជ្ជានំ អវិតក្កវិចារមត្តក្ខន្ធានំ ឯកន្តេន សាធិបតិភាវតោ ។ វិបាកានំ បន លោកុត្តរានមេវ សាធិបតិភាវោ, ន ឥតរេសន្តិ តេ វិសុំ និទ្ធារេត្វា វុត្តា។ លោកុត្តរវិបាកាធិបតិស្ស ចេត្ថ បុរិមកោដ្ឋាសេយេវ សង្គហោ វេទិតព្វោ។

៣៨. នាសេវនមូលកេ **អវិតក្កវិចារមត្តំ វិបាកេន សហ គច្ឆន្តេនា**តិ ឯតំ មូលំ អវិតក្កវិចារមត្តអវិតក្កវិចារបទេហិ អវិតក្កេហិ សហ យោជេន្តេន នបុរេជាតសទិសំ បាឡិគមនំ កាតព្វន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ សទិសតា ចេត្ថ យេភុយ្យេន វិសទិសតា ច ទដ្ឋព្វា។ តត្ថ ហិ អារុប្បេ អវិតក្កវិចារមត្តំ ឥច វិបាកំ អវិតក្កវិចារមត្តន្តិអាទិ យោជេតព្វន្តិ អយមេត្ថ វិសេសោ។ ឥទញ្ច នាសេវនវិភង្គានន្តរំ លិខិតព្វំ, ន ឈានានន្តរំ, កេសុចិ បោត្ថកេសុ លិខិតំ។

បច្ចយវារេ **បឋមយមកេ បវត្តិបដិសន្ធិយោ**តិ ទុមូលកេសុ បឋមេ សត្តសុបិ បញ្ហេសុ បវត្តិញ្ច បដិសន្ធិញ្ច យោជេត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។

៤៩. បច្ចនីយេ **សត្តសុ ឋានេសុ សត្ត មោហា ឧទ្ធរិតព្វា មូលបទេសុ ឯវា**តិ សវិតក្កសវិចារាទិបទេសុ មូលបទមេវ អវសានភាវេន យេសុ បញ្ហេសុ យោជិតំ, តេសុ សត្តសុ បញ្ហេសុ សត្ត មោហា ឧទ្ធរិតព្វាតិ អត្ថោ។

បញ្ហាវារបច្ចនីយេ “អវិតក្កវិចារមត្តោ ធម្មោ អវិតក្កវិចារមត្តស្ស ធម្មស្ស អារម្មណសហជាតឧបនិស្សយកម្មបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ កេសុចិ បោត្ថកេសុ បាឋោ ទិស្សតិ, ឧបនិស្សយេន បន សង្គហិតត្តា “កម្មបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ន សក្កា វត្តុំ។ ឧបាទិន្នត្តិកបញ្ហាវារបច្ចនីយេ ហិ “អនុបាទិន្នអនុបាទានិយោ ធម្មោ អនុបាទិន្នអនុបាទានិយស្ស ធម្មស្ស សហជាតឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.៤.៥៨, ៦២) ឯត្តកមេវ វុត្តំ។ បរិត្តត្តិកបញ្ហាវារបច្ចនីយេ ច “មហគ្គតោ ធម្មោ មហគ្គតស្ស ធម្មស្ស អារម្មណសហជាតឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ២.១២.៥៧, ៦៥, ៧៣) ឯត្តកមេវ វុត្តន្តិ។ ឯត្តកមេវ ច អវិតក្កវិចារមត្តំ កម្មំ អប្បមាណំ មហគ្គតញ្ច, តញ្ច ទុក្ខលំ ន ហោតីតិ ឯតេហិយេវ វចនេហិ វិញ្ញាយតីតិ។

វិតក្កត្តិកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ទស្សនេនបហាតព្ពត្តិកវណ្ណនា

ទស្សនេនបហាតព្ពត្តិកេ **ទស្សនេន បហាតព្ពោ ធម្មោ ភាវនាយ បហាតព្ពស្ស ធម្មស្ស ឯកេនបិ បច្ចយេន បច្ចយោ ន ហោតី**តិ ឥទំ បដិច្ចសមុប្បាទវិភង្គេ វិចារិតនយេន វិចារេតព្ពន្តិ។

ទស្សនេនបហាតព្ពត្តិកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បុច្ឆាគណនគាថាយោ

កុសលាទិ ឯកកត្តយ-មថាទិ អន្តេន មជ្ឈិមន្តេន;
អាទិ ច មជ្ឈេន ទុកា, តយោ តិកេកោ ច វិញ្ញេយ្យា។

តេស្វេកេកំ មូលំ កត្វា, តំ សត្តសត្តកា បុច្ឆា;
ឯកេកបច្ចយេ យថា, ភវន្តិ ឯកូនបញ្ញាស។

ឆសត្តតាធិកសតំ, សហស្សមេកញ្ច សុទ្ធិកេ បុច្ឆា;
ឯស ច នយោនុលោមេ, បច្ចនីយេ ចាតិ នាញ្ញត្ថ។

រាសិគុណិតស្ស រាសិស្សឌ្ឍំ, សហ រាសិកស្ស បិណ្ឌោ សោ;
រាសិស្ស វា សហេកស្សឌ្ឍំ, បុន រាសិនា គុណិតំ។

ឥតិ ហេតុមូលកាទុក-តិកាទយោ ឆច្ច សត្តតិសតា ទ្វេ;
ចតុវីសតេត្ថ បុច្ឆា, អឌ្ឍឌ្ឍសហស្សនហុតញ្ច។

តាសំ យស្មា សុទ្ធិក-នយោ ន បច្ចេកបច្ចយេ តស្មា;
ចតុវីសតិគុណិតានំ, សសុទ្ធិកានំ អយំ គណនា។

លក្ខត្តយំ ទ្វិនហុតំ, បញ្ច សហស្សានិ សត្ត ច សតានិ;
ទ្វាបញ្ញាសា ឯតា, អនុលោមេ បិណ្ឌិតា បុច្ឆា។

អនុលោមសទិសគណនា, ភវន្តិ បុច្ឆានយេ ច បច្ចនីយេ;
ហាបេត្វា បន សេសេ, នយទ្វយេ សុទ្ធិកេ លទ្ធា។

ឆប្បញ្ញាស ភវន្តិ បុច្ឆា, ឆសតសហិតញ្ច លក្ខតេរសកំ;
បុច្ឆានយេសុ គណិតា, បដិច្ចវារេ ចតូស្វបិ។

សត្តហិ គុណិតា កុសលត្តិកេ ទ្វយំ, នវុតិញ្ចេវ បញ្ចសតា;
ចត្តារិ សហស្សានិ ច, តថេកនវុតេ ច លក្ខកា។

នាទ្វាវីសតិ គុណិតា, តិកេសុ សព្ពេសុ វីសតិ ច កោដិ;
លក្ខត្តយំ សហស្សំ, ចតុវីសតិ ចាបិ វិញ្ញេយ្យា។

តិកបដ្ឋានំ។

ឯកកបច្ចយេ បន, នវ នវ កត្វា សសោឡសទ្វិសតំ;
ហេតុទុកបឋមវារេ, បឋមនយេ សុទ្ធិកេ បុច្ឆា។

ហេតាទិមូលកនយេ-ស្វេកេកស្មឹ ទុកាទិភេទយុតេ;
ចតុរាសីតិចតុសត-សហិតំ សហស្សទ្វយំ បុច្ឆា។

តា ចតុវីសតិគុណិតា, សសុទ្ធិកា ឯត្ថ ហោន្តិ អនុលោមេ;
ទ្វត្តឹសដ្ឋសតាធិក-សហស្សនវកឌ្ឍលក្ខកា។

ឯវំ បច្ចនីយេ ទ្វេ, សុទ្ធិករហិតា ចតូស្វតោ ហោន្តិ;
ឆន្នវុតដ្ឋសតដ្ឋ-តឹសសហស្សទ្វិលក្ខកានិ។

តា បន សត្តគុណា ទ្វេ, សត្តតិសតទ្វយំ សហស្សានិ;
ទ្វាសត្តតិ ហោន្តិ តតោ, សោឡស លក្ខានិ ហេតុទុកេ។

តា សតគុណា ទុកសតេ, សតទ្វយំ សត្តវីសតិ សហស្សា;
ទ្វាសត្តតិលក្ខានិ ច, សោឡសកោដិ តតោ បុច្ឆា។

ទុកបដ្ឋានំ។

ទុកតិកបដ្ឋានេ តិក-បក្ខេបោ ហោតិ ឯកមេកទុកេ;
តស្ស ឆសដ្ឋិគុណេន តេ, ឆសដ្ឋិសតំ ទុកា ហោន្តិ។

ហេតុទុកលទ្ធបុច្ឆា, គុណិតា តេហិ ច ហោន្តិ តិកបទមេវ;
ទុកបដ្ឋានេ បុច្ឆា, តាសំ គណនា អយំ ញេយ្យា។

ទ្វាបញ្ញាស សតានិ ច, នវេវ នហុតានិ នវ ច សដ្ឋិញ្ច;
លក្ខានិ តីហិ សហិតំ, សតំ សហស្សញ្ច កោដិនំ។

ទុកតិកបដ្ឋានំ។

តិកទុកបដ្ឋានេ តិក-មេកេកំ ទ្វិសតភេទនំ កត្វា;
ទ្វាវីសទ្វិសតគុណា, ញេយ្យា កុសលត្តិកេ លទ្ធា។

បុច្ឆា អដ្ឋសតាធិក-ចតុសហស្សទ្វិលក្ខយុត្តានំ;
កោដីនំ ឆក្កមថោ, កោដិសហស្សានិ ចត្តារិ។

តិកទុកបដ្ឋានំ។

តិកតិកបដ្ឋានេ , តេសដ្ឋិវិធេកេកភេទនា តុ តិកា;
តេហិ ច គុណិតា កុសល-ត្តិកបុច្ឆាបិ ហោន្តិ បុច្ឆា តា។

ទ្វាទស បញ្ចសតា ចតុ-សដ្ឋិសហស្សានិ នវុតិ ចេកូនា;
លក្ខានមេកសដ្ឋិ, ទ្វាទសសតកោដិយោ ចេវ។

តិកតិកបដ្ឋានំ។

ទ្វយហីនទ្វយសតគុណោ, ឯកេកោ ទុកទុកេ តេហិ;
ហេតុទុកេ លទ្ធា សង្ខ្យ-ភេទេហិ ច វឌ្ឍិតា បុច្ឆា។

ឆសតយុតានិ បញ្ចា-សីតិសហស្សានិ លក្ខនវកញ្ច;
ឯកាទសាបិ កោដិ, បុន កោដិសតានិ តេត្តិំស។

ទុកទុកបដ្ឋានំ។

សម្បិណ្ឌិតា តុ បុច្ឆា, អនុលោមេ ឆព្ពិធេបិ បដ្ឋានេ;
ឆត្តិំសតិសតសហស្ស-ដ្ឋកយុតសត្តនហុតានិ។

លក្ខានិ ឆច្ច ចត្តា-លីសេវ នវាថ កោដិយោ ទស ច;
សត្តកោដិសតេហិ ច, កោដិសហស្សានិ នវ ហោន្តិ។

តា ចតុគុណិតា បុច្ឆា, ចតុប្បភេទេ សមន្តបដ្ឋានេ;
ចតុចត្តាលីសសតត្តយំ, សហស្សានិ តេរស ច។

សត្តាសីតិ ច លក្ខានំ, កោដីនញ្ច សត្តសត្តតិយោ;
ហោន្តិដ្ឋសតានិដ្ឋ-តឹសសតសហស្សានិ ឥតិ គណនា។

បដ្ឋានស្ស បុច្ឆាគណនគាថា។

បដ្ឋានបករណ-មូលដីកា សមត្តា។

ឥតិ ភទន្តអានន្ទាចរិយកេន កតា លីនត្ថបទវណ្ណនា

អភិធម្មស្ស មូលដីកា សមត្តា។